

**M A S A R Y K O V A
U N I V E R Z I T A**

PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA

**ČESKÉ ZEMĚ
COBY SOCIÁLNÍ KONSTRUKTY
A DYNAMICKÉ PROCESY**

Dizertační práce

PETR MAREK

Školitel: doc. RNDr. Milan Jeřábek, Ph.D.

Geografický ústav

BRNO 2022

Bibliografický záznam

Autor: RNDr. Petr Marek
Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita
Geografický ústav

Název práce: České země coby sociální konstrukty a dynamické procesy

Studijní program: Sociální geografie a regionální rozvoj

Školitel: doc. RNDr. Milan Jeřábek, Ph.D.

Akademický rok: 2021/2022

Počet stran: 65 + 127

Klíčová slova: nová regionální geografie; region; regionální identita; percepční region; hranice; české země; historické země; Čechy; Morava; česko-moravská hranice

Bibliographic Entry

Author: RNDr. Petr Marek
Faculty of Science, Masaryk University
Department of Geography

Title of Thesis: Czech lands as social constructs and dynamic processes

Degree Programme: Social geography and regional development

Supervisor: doc. RNDr. Milan Jeřábek, Ph.D.

Academic Year: 2021/2022

Number of Pages: 65 + 127

Keywords: new regional geography; region; regional identity; perceptual region; boundary; Czech lands; historical lands; Bohemia; Moravia; Bohemian-Moravian boundary

Abstrakt

Tuto dizertační práci tvoří komentovaný soubor šesti vybraných samostatných příspěvků, jež jsou, stejně jako celá dizertace, zakotveny v nové regionální geografii; klíčovým teoreticko-metodologickým východiskem je zde Paasiho teorie institucionalizace regionů. Jednotlivé příspěvky cílí na rozvoj teoretického poznání, především konceptů regionu a regionální identity, přičemž je vyzdvihnut přístup zkoumání institucionalizace a deinstitucionalizace regionů (zejména regionální reprodukce a transformace) z pohledu běžných lidí – pomocí konceptu percepčního regionu. Významnou součástí této dizertační práce je komplexnější představení nové regionální geografie, než jaké dosud nabízejí české texty, jejím primárním cílem však je diskutovat české historické země (především Čechy a Moravu) jako sociální konstrukty a dynamické procesy. Provedené výzkumy rozvíjející teorii totiž zároveň ukazují, že v případě těchto historických regionů je problematickou jednak otázka jejich „existence“, jednak otázka jejich vymezení (hranic). *De iure* zrušení územně správního statusu českých zemí na konci roku 1948 představuje významnou deinstitucionalizaci těchto regionů, díky které nabyli někteří lidé přesvědčení, že zmíněné regiony zanikly, a tedy již neexistují. Administrativní reformy z let 1960 a 2000 pak u řady lidí vedly ke změně vnímání (a tedy k transformaci) Čech a Moravy a jejich hranice, neboť tito lidé začali ztotožňovat starou/historickou hranici (zemí) s hranicemi „nových“ administrativních regionů (krajů). Kraje jsou nicméně velmi významné pro reprodukci českých zemí, neboť napomáhají udržovat povědomí o těchto historických regionech.

Abstract

The dissertation consists of a commented set of six selected individual contributions, which, like the entire thesis, are anchored in the new regional geography; Paasi's institutionalization of regions theory is the key theoretical-methodological starting point here. Individual contributions aim to develop theoretical knowledge, especially the concepts of region and regional identity, while the approach of examining the institutionalization and deinstitutionalization of regions (especially regional reproduction and transformation) from the perspective of ordinary people – using the concept of perceptual region – is highlighted. A more complex presentation of the new regional geography than what Czech texts have offered so far is an important part of this thesis. Still, its main goal is to discuss the Czech historical lands (primarily Bohemia and Moravia) as social constructs and dynamic processes. The conducted research developing the theory also shows that in the case of these historical regions, the question of their “existence” and the question of their delimitation (boundaries) are problematic. The *de jure* abolition of the Czech lands' administrative status at the end of 1948 represents a significant deinstitutionalization of these regions, which led some people to believe that the mentioned regions had disappeared and thus no longer existed. Then, the 1960 and 2000 administrative reforms led many people to change the perception of Bohemia and Moravia and their common boundary (meaning the transformation of such regions and their boundary), as these people began to identify the old/historical (land) boundary with the boundaries of “new” administrative regions (*kraje*). Nevertheless, the *kraje* are very important for the Czech lands' reproduction, as they help maintain awareness of these historical regions.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat svému školiteli, doc. Milanu Jeřábkovi, Ph.D., za cenné rady, doporučení a trpělivost, ale i za to, že mě s tématem česko-moravské hranice před lety neodmítl, a navíc mě naučil, že i hranice mohou spojovat. Rád bych touto cestou poděkoval také všem ostatním kolegům, přátelům a kamarádům na Geografickém ústavu. Jmenovitě děkuji RNDr. Robertu Osmanovi, Ph.D. a RNDr. Mgr. Pavlu Dobošovi, Ph.D., že mě přizvali do kriticko-diskuzní skupiny, a hlavně, že mě na začátku doktorského studia přesvědčovali (až nakonec přesvědčili), abych začal (více) číst. Děkuji také RNDr. Petru Daňkovi, Ph.D. za odborné poznámky k mé rigorózní práci, a především za předchozí ponouknutí myšlenky, že existují tři typy regionu – homogenní, funkční a percepční. Díky patří také všem kolegům za podporu projektů (probíhajícího projektu TA ČR i do hodnocení odeslaného projektu NAKI) mapujících hmotné i nehmotné dědictví česko-moravské hranice, především pak Mgr. Radimu Štampachovi, Ph.D., který se nebál zhostit role hlavního řešitele. Dále děkuji anonymním recenzentům mých odborných příspěvků i oponentům mých závěrečných prací, neboť jejich kritické posudky významnou měrou přispěly a přispívají ke zkvalitnění mých publikací. Poděkovat bych chtěl také respondentům svých výzkumů, ale i svým moravským přátelům a kamarádům za jejich přijetí mezi sebe a zejména za to, že (nejen) rozhovory s nimi mě ujistíují, že má moje práce smysl. V neposlední řadě velmi děkuji své rodině za veškerou podporu po celou dobu studia, především pak svým skvělým rodičům – Haně Markové a Jiřímu Markovi – a také Kamilovi, který to se mnou všechno vydržel.

OBSAH

1 PŘEDMLUVA	7
2 ÚVOD DO NOVÉ REGIONÁLNÍ GEOGRAFIE	10
2.1 Tradiční regionální geografie	10
2.1.1 Základní charakteristika tradiční regionální geografie	10
2.1.2 Chápání regionu tradiční regionální geografíí	10
2.1.3 Přetrvávající relevance tradiční regionální geografie kritice navzdory	11
2.2 Prostorová/regionální věda	12
2.2.1 Základní charakteristika prostorové/regionální vědy	12
2.2.2 Chápání regionu prostorovou/regionální vědou	13
2.2.3 Přetrvávající relevance prostorové/regionální vědy kritice navzdory	14
2.3 Nová regionální geografie	16
2.3.1 Základní charakteristika nové regionální geografie	16
2.3.2 Chápání regionu novou regionální geografíí	19
2.3.2.1 <i>Region jako prostorová struktura</i>	19
2.3.2.2 <i>Region jako dynamický proces</i>	21
2.3.2.3 <i>Region jako sociální konstrukt</i>	22
2.3.2.4 <i>Teritoriální versus relační pojetí regionu</i>	24
2.3.3 Cíl nové regionální geografie	25
2.3.4 Nástin metodologie nové regionální geografie se zaměřením na využití percepčních regionů	28
3 ÚZEMNĚ SPRÁVNÍ ČLENĚNÍ ČESKA PO ROCE 1918 A ČESKÉ ZEMĚ Z POHLEDU NOVÉ REGIONÁLNÍ GEOGRAFIE	32
4 POZNÁMKY K VYMEZENÍ ZKOUMANÝCH ÚZEMÍ V ČESKO-MORAVSKÉM POMEZÍ, KE VZORKU RESPONDENTŮ, K METODÁM SBĚRU DAT A K PROSTOROVÉMU A SPOLEČENSKÉMU KONTEXTU VÝZKUMU	36
5 PŘEDSTAVENÍ PUBLIKACÍ TVOŘÍCÍCH SOUČÁST TÉTO DIZERTACE	39
6 ZÁVĚR – ČESKÉ ZEMĚ COBY SOCIÁLNÍ KONSTRUKTY A DYNAMICKÉ PROCESY V MYSLÍCH LIDÍ	46
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A DALŠÍCH PRAMENŮ	49
SEZNAM PŘÍLOH	65

1 PŘEDMLUVA

Předloženou dizertační práci tvoří komentovaný soubor šesti vybraných samostatných příspěvků, které již byly publikovány (Marek 2020b, 2020c, 2020d, 2020e), či jsou v současnosti v tisku (Marek 2022b, 2022c). Tématem práce jsou české historické země¹ (především Čechy a Morava) z pohledu nové regionální geografie a konkrétně Paasiho (1986a, 1986b) teorie institucionalizace regionů, přičemž primárním cílem je diskutovat tyto staré/historické regiony jako sociální konstrukty a dynamické procesy. Dizertační práci tak navazují na své dvě předešlé kvalifikační práce – diplomovou práci (Marek 2015), jejímž hlavním cílem bylo zmapovat vnímání česko-moravské hranice obyvateli v její severní části, a rigorózní práci (Marek 2018), diskutující zejména dosud upozaděnou problematiku (ne)existence a zániku regionu.

Přes svůj prvotní zájem především o česko-moravskou hranici (Marek 2015, 2016) jsem se i kvůli neexistenci komplexnějších teorií hranice (srov. Paasi 2009a) začal soustředit více na koncept regionu a obecněji koncept regionální identity, kde se jako vhodný teoretický rámec ukázala teorie institucionalizace regionů finského geografa Anssi Paasiho (1986a, 1986b), v níž hranice hrají významnou roli. Toto rozšíření obzoru bylo usnadněno široce koncipovaným dotazníkem využitým při výzkumu v rámci diplomové práce (viz Marek 2015: Příl. 1). Na jeho základě získaná empirická data totiž přinesla mimo jiné poznání, že jsou české země vhodnými regiony pro výzkum následného vývoje regionu, především regionální reprodukce a transformace, a také že se s nimi, resp. především s Moravou pojí regionální aktivismus (nepolitický moravský regionalismus, který lze označit za moravanství, i politický moravský regionalismus – moravismus) mající přímou souvislost s vnímáním zemských hranic. Ukázalo se tedy, že pro rozvoj teorie má smysl zkoumat otázky (ne)existence regionu, jeho vývoje (resp. vývoje identity regionu), institucionalizace a upozadované deinstitucionalizace, jako i s nimi úzce související problematiku regionalismu, a to především prostřednictvím vnímání, resp. konceptu percepčního regionu. Tato zjištění vedla k sepsání zmíněné rigorózní práce (Marek 2018).

Navzdory původnímu záměru prezentovat již v rigorózní práci více empirických dat, se tato práce z časových důvodů omezila na dvě „empirické sondy“. Jedna vycházela z (dosud probíhajícího) výzkumu moravského regionalismu, druhá čerpala především z analýzy článků v časopise *Geografie* a v jeho předchůdcích, a právě na ní je založen první příspěvek, jenž je součástí této dizertační práce (viz Marek 2020d). Jádro rigorózní práce představuje především teoretická diskuze literatury, která mi posloužila a stále slouží² jako základ k dalšímu promýšlení konceptů hranice, regionu a regionální identity a k reformulaci některých dřívějších tvrzení. Ze zmíněné teoretické diskuze rovněž vzešly dva teoreticky zaměřené články tvořící součást této dizertace (viz Marek 2020b, 2020c). Zbylé tři příspěvky komentované v této dizertační práci (viz Marek 2020e, 2022b, 2022c) jsou založeny na dotazníkovém šetření uskutečněném v rámci výše představené diplomové práce a na dvou navazujících terénních výzkumech v kvalitativně odlišných částech česko-moravského pomezí, v nichž jsem využil téměř totožný dotazník (více viz níže).

Stejně jako rigorózní práce, také práce dizertační obsahuje oproti původnímu záměru jen zlomek toho, co skýtají empirická data, která jsem během posledních let sesbíral. Kromě zmíněných třech výzkumů (studia moravského regionalismu, analýzy článků v časopise *Geografie* a jeho předchůdcích a dotazníkových šetření ve třech částech česko-moravské hranice) zarámovaných designem případové studie jsem provedl/provádím i několik dalších

---

¹ Pojmy „české historické země“ nebo jen „české země“ či „historické země“ jsou níže v textu chápány jako synonyma, přičemž se jimi rozumí souhrnné označení pro Čechy, Moravu a českou část Slezska (těmito pojmy se tedy nemyslí označení státu, jehož oficiální název je Česká republika, zkráceně Česko).

² Do její pdf verze si totiž průběžně zapisuji mj. poznámky o nově přečtených relevantních publikacích.

výzkumných projektů³. Protože je ale publikování odborných článků velmi (především časově) náročnou disciplínou a doba doktorského studia není neomezená, nezbylo mi než se smířit s tím, že bude má dizertace složena pouze z omezeného počtu příspěvků. Nicméně vybraných šest publikací představuje kompaktní soubor, který poukazuje na skutečnost, že lze české země chápat jako sociální konstrukty a dynamické procesy a že od zrušení jejich územně správního statusu na konci roku 1948 je problematrickou, a tedy hodnou vědeckého zájmu/výzkumu, jednak otázka „existence“ těchto historických regionů, jednak otázka jejich vymezení/ohraničení. Zároveň se tyto příspěvky zaměřují především na diskuzi regionálních identit Čech a Moravy, jež se zdají být v kontextu nové regionální geografie stále o něco méně komplexně prozkoumané než regionální identita Slezska, byť jejich výzkum – především ve formě různých kvalifikačních prací – je v posledních letech stále častější⁴ (srov. Toušek, Šich, Vašíček 1990, 1991; Daněk 1993, 2002; Dvořák 1995, 2003; Vančura 1995; Siwek 2000; Siwek, Kaňok 2000a, 2000b; Chromý 2004; Vaishar 2004; Řehák 2004, 2007; Siwek, Bogdová 2007; Šerý, Šimáček 2010, 2012, 2013; Chalupa 2011, 2015; Peter 2011, 2013; Svobodová 2012; Marek 2015, 2018; Vaishar, Zapletalová 2016; Klementová 2017; Daňková 2018; Kratochvílová 2018; Kučerová, Kučera, Novotná 2018; Mikoláš, 2021; Šerý, Daňková 2021). Ve zmíněných šesti publikacích tvořících součást předložené dizertační práce je dále vyzdvihnut přístup zkoumání institucionalizace a deinstitucionalizace regionů z pohledu běžných obyvatel (pomocí konceptu percepčního regionu), neboť ten je často přehlížen na úkor perspektivy aktérů či jednotlivých institucí (srov. MacLeod, Jones 2001; Chromý 2003a; Hammarlund 2004; Frisvoll, Rye 2009; Sepp, Veemaa 2010; Gaberell, Debarbieux 2014; Kašková, Chromý 2014; Messely *et al.* 2014; Paül, Haslam McKenzie 2015; Semian 2015; Merovuo 2017; Osoba 2017; Šifta, Chromý 2017).

Vzhledem k tomu, že lze tuto dizertaci zařadit do nové regionální geografie, která se navíc v českém prostředí zdá být stále oblíbenější (jak plyne i z výše uvedené poznámky o množících se závěrečných pracích o historických zemích právě z pohledu nové regionální geografie), ale která byla v češtině diskutována či jen nastíněna pouze nemnohými autory a pouze v omezeném rozsahu (Chromý 2003a, 2008, 2009; Kučera 2011; Semian 2012; Daněk 2013), je sekundárním cílem předložené práce představit novou regionální geografii komplexněji (záměrem však není sepsat vyčerpávající pojednání). Domnívám se tedy, že text následující kapitoly 2 „Úvod do nové regionální geografie“ jednak vhodně zasazuje šest vybraných příspěvků tvořících součást dizertační práce do širšího kontextu, jednak je využitelný ve vzdělávání, a to nejen na Geografickém ústavu Masarykovy univerzity (zde je po takovém textu poptávka v rámci předmětu „Základy regionální geografie“), ale i na jiných geografických pracovištích.

Kapitoly 3 a 4 rozšiřují vybrané informace uváděné v jednotlivých, níže představených, publikacích; oproti článkům není v závěrečné práci tolik omezený prostor, proto je možné některá témata pojednat detailněji. Kapitola 3 uvádí přehled vývoje nejvyšších

³ Patří sem například online dotazníkové šetření z roku 2016 zaměřené především na roli krajů v reprodukci a transformaci českých zemí, v němž jsem však zjišťoval názory obyvatel z celého Česka i na jiné otázky. Prozatím jediný odborný článek, který byl z tohoto výzkumu publikován, diskutuje využitelnost česko-moravské hranice v cestovním ruchu (Marek 2022d). Jde tak o první „vlastovku“, která se zabývá ryze praktickým využitím sledovaného tématu historických zemí, resp. jejich hranice. Další publikace budou následovat.

⁴ Zejména regionální identita Čech je zkoumána dosud pouze okrajově – téměř výhradně ve vztahu k regionální identitě Moravy, přičemž navíc Čechy často bývají ztotožňovány s celým Českem a/či Českou republikou (srov. Chromý 1998; Jeleček, Rubín 1998; Vaishar 2004; Řehák 2004, 2007; Marek 2018, 2020a). Kupříkladu v kontextu dat o národnostním složení dle sčítání lidu pak samostatné studium regionální identity Čech (na rozdíl od regionálních identit Moravy a Slezska) ani není možné, neboť pro obyvatele Čech neexistuje v českém jazyce odlišný termín od pojmenování obyvatel celého státu. V jiných kontextech nicméně výzkum regionální identity Čech možný je, avšak zpravidla se nerealizuje. Oproti tomu regionální identitě Slezska byl prozatím věnován, zdá se, největší prostor, což je pravděpodobně způsobeno zejména odborným zájmem několika geografů spjatých především s Ostravskou univerzitou (zejména Tadeusze Siwka a Miloslava Šerého).

územně správních jednotek v Česku za poslední století, přičemž uplatňuje pohled nové regionální geografie na příkladu českých historických zemí. Všímá si tedy, jak byly Čechy, Morava a česká část Slezska v rámci administrativních reforem deinstitucionalizovány a (re)institucionalizovány. Kapitola 4 přináší metodologické poznámky k výzkumu (resp. třem výzkumům) s dotazníky ve třech kvalitativně odlišných částech česko-moravského pomezí⁵, a to především ohledně (1) vymezení zkoumaných území ve střední a jižní části studované hranice (vymezení zkoumaného území v severní části zdůvodňuje Marek 2015), (2) stanovení vzorku respondentů, (3) metod sběru dat a (4) prostorového a společenského kontextu. Kromě informací o transformaci (identit) Čech a Moravy (Marek 2020e, 2022a), transformaci regionálních identit Čech a Moravy (Marek 2022c), reprodukci (identit) Čech a Moravy (Marek 2022b) a symbolů či symbolické hranice Čech a Moravy (Marek 2020a) skýtají data získaná pomocí zmiňovaného výzkumu informace například také o významech česko-moravské hranice, o hierarchii regionálních identit lidí či o odlišném vnímání česko-moravské hranice v závislosti na charakteristikách respondentů, jako je pohlaví (gender), věk či nejvyšší dosažené vzdělání; tato témata však budou ve formě článků teprve zpracována.

Kapitola 5 představuje a komentuje šest samostatných příspěvků (řazených chronologicky podle data publikování) tvořících součást této dizertační práce. Především je zde rozebrán jejich přínos vědeckému poznání – rozvoji teorie, a to zejména konceptů regionu a regionální identity. V závěrečné kapitole 6 jsou pak diskutovány české země jako sociální konstrukty a dynamické procesy přetrvávající v myslích běžných lidí v podobě percepčních regionů. Také zde prezentovaná zjištění vycházejí ze zmíněných šesti příspěvků, jejichž plné texty jsou umístěny v přílohách této dizertace (za seznamem použité literatury a dalších pramenů).

---

⁵ Jak bylo uvedeno výše, z tohoto výzkumu vycházejí hned tři příspěvky komentované v této dizertační práci (Marek 2020e, 2022b, 2022c). Čtvrtý příspěvek založený na empirických datech (Marek 2020d) čerpá především z analýzy článků v časopise *Geografie* a v jeho předchůdcích, přičemž metody tohoto výzkumu byly podrobněji představeny již v rigorózní práci (Marek 2018). Zbylé dva články tvořící součást této dizertace pak mají teoretické zaměření (Marek 2020b, 2020c).

2 ÚVOD DO NOVÉ REGIONÁLNÍ GEOGRAFIE

Regionální geografie a s ní i jeden z klíčových konceptů geografie – region – prodělaly spletitý vývoj jdoucí ruku v ruce se změnami geografického myšlení (srov. Cresswell 2013; Daněk 2013; Matlovič, Matlovičová 2015; Johnston, Sidaway 2016). Pro přehlednost bývají vyčleňovány tři etapy ve vývoji regionální geografie: (1) tradiční regionální geografie, (2) prostorová/regionální věda a (3) nová regionální geografie (Chromý 2009; Kučera 2011; srov. Paasi, Harrison, Jones 2018). Tyto tři fáze, spolu s měnícími se přístupy k regionu, jsou diskutovány – s notnou mírou zjednodušení – v následujících podkapitolách. Vzhledem k tomu, že je nová regionální geografie základním východiskem této dizertační práce, je kladen důraz právě na ni. Pro její správné pochopení je nicméně nutné alespoň stručně představit také tradiční regionální geografii a prostorovou/regionální vědu. Navíc lze konstatovat, že všechny tři „fáze“ ve vývoji regionální geografie se uplatňují dodnes. Podle Kučery (2011: 17) „nelze říci, že některé z přístupů ke studiu regionů jsou jednoznačně lepší a jiné horší, jsou zkrátka odlišné a slouží různým cílům. [...] Záleží jen na našem vlastním rozhodnutí na tom, co a proč (!) chceme ostatním ukázat, jaký přístup ke studiu regionů si zvolíme“.

2.1 Tradiční regionální geografie

2.1.1 Základní charakteristika tradiční regionální geografie

Regionální geografie, která měla až do 50. let 20. století převahu nad ostatními geografickými subdisciplínami, je dnes označována jako tradiční regionální geografie (v kontrastu s novou regionální geografii představenou níže). Přestože zahrnuje několik do značné míry rozdílných koncepcí, jež se vytvořily v různých jazykových prostředích (ovšem se značnými vlivy na autory odjinud) na základě textů významných geografů, jako byl kupříkladu ve Francii Paul Vidal de la Blache, v Německu Alfred Hettner či ve Spojených státech amerických Richard Hartshorne (více viz Jonas 1988; Warf 2006; Claval 2007; Lauko 2007; Sýkora 2008; Paasi 2009b; Tomaney 2009; Kučera 2011; Cresswell 2013; Daněk 2013; Matlovič, Matlovičová 2015; Johnston, Sidaway 2016; Erlebach 2021), existuje i mnoho společných rysů. Charakteristický je malý důraz na teorii, přičemž dle Chromého (2009: 4) se řeší především odpovědi na otázky „kde?“, „co?“ a „kdy?“, otázky „jak?“ a „proč?“ jsou zdůrazňovány až pozdějšími přístupy. Místo snahy vysvětlovat, zobecňovat a tím budovat teorii je tedy v tradiční regionální geografii kladen důraz na popis, jehož cílem je „podat co nejvěrnější a nejúplnější charakteristiku zkoumaného regionu, aby ho i ostatní lidé mohli poznat tak, jako by v něm přímo žili nebo jej alespoň navštívili“ (Kučera 2011: 17). Tento idiografický přístup se tedy zabývá jedinečnými (specifickými, unikátními) znaky regionů (Daněk 2013; Paasi, Harrison, Jones 2018).

2.1.2 Chápání regionu tradiční regionální geografii

S tradiční regionální geografii je spojeno zejména „předvědecké“ chápání regionu, které regiony neproblematizuje a bere je jako dané, přirozeně existující (Paasi 2002b, 2009b, 2010, 2011a; Chromý 2009; Cresswell 2013; Fouberg, Moseley 2015). Výjimku z uvedeného představoval například Hartshorne (1939: 275), podle něhož jsou regiony „mentální konstrukty; jsou to entity pouze v našich myšlenkách“. To souvisí s autorovým přesvědčením, že „jakýkoli pokus o rozdělení světa zahrnuje subjektivní rozhodnutí“ (Hartshorne 1939: 296). Hartshorne je však zároveň dobrým příkladem geografa, který usiloval o vymezování homogenních regionů. Koncept homogenního regionu můžeme pokládat za nejstarší/prvotní

ze tří typů regionu dle formy – vedle konceptů regionu funkčního a regionu percepčního (Jordan 1978; Klapka, Tonev 2008; Fouberg, Moseley 2015). Právě studium homogenních regionů, byť často nereflektované(!), před druhou polovinou 20. století, tedy v období dominance přístupů tradiční regionální geografie, převládalo (Norton 2004; Paasi, Metzger 2017). Jistý útlum zájmu o tento typ regionu lze zaznamenat s nástupem prostorové/regionální vědy (Norton 2004; Johnston, Sidaway 2016), kdy se dostávají do popředí regiony funkční; význam homogenních regionů nicméně samozřejmě přetrvává dodnes (viz níže).

Homogenní regiony jsou vymezovány na základě maximální vnitřní stejnorodosti (homogenity) a zároveň maximální odlišnosti od ostatních regionů – zjednodušeně řečeno jde o nalezení co největší shody uvnitř regionu – a vyznačují se tím, že zvolené regionalizační kritérium či kritéria (znak či znaky, na jejichž základě se region vymezuje) platí relativně rovnoměrně v celé ploše daného území. Tyto regiony jsou běžnější ve fyzické geografii (např. regiony geomorfologické či klimatické), avšak pracují s nimi i geografové humánní (např. regiony obývané lidmi stejné národnosti či regiony sdílející společnou historii) (Symanski, Newman 1973; Fischer 1987; Anděl 1996; Lauko 2007; Klapka, Tonev 2008; Wokoun 2008; Kubý, Harner, Gober 2013). Někteří autoři pracují s homogenním regionem také pod jinými názvy – v české a slovenské literatuře se lze setkat s pojmy: formální, uniformní či skalární region (Ivanička 1987; Anděl 1996; Klapka, Tonev 2008).

2.1.3 Přetrvávající relevance tradiční regionální geografie kritice navzdory

Za jistým zavržením (tradiční) regionální geografie (viz níže) stála především její nevědeckost, nikoli to, že by byla nepotřebná (Lauko, Kasala 2009). Mezi hlavní body kritiky tradiční regionální geografie, vedené především z řad proponentů prostorové/regionální vědy, patřila se zmíněnou nevědeckostí související přílišná popisnost (bez důrazu na vysvětlení) a s tím spojená malá intelektuální ambicióznost (pouhý popis není dostačující), archaičnost (neřešení relevantních problémů), negeneralizovatelnost výsledků (a tudíž jejich problematická aplikovatelnost na jiné regiony) a častá absence jakékoli teorie (Cresswell 2013; Daněk 2013; Matlovič, Matlovičová 2015). Přesto mnozí geografové pokračovali v praktikování a obhajování této vývojové fáze regionální geografie (srov. Pudup 1988). Například ještě v 80. letech 20. století vyzýval Hart (1982: 1) své kolegy v podstatě k navracení se k tradiční regionální geografii („nejvyšší formou umění geografa je produkce evokujících popisů“), protože v ní viděl záchranu před možným rozpadem geografie na jednotlivé disciplíny. Diskutovaná první fáze ve vývoji regionální geografie si nachází své zastánce také v současnosti (např. Kasala, Šifta 2017; Kasala 2020).

Tradiční regionální geografie zůstává nadále popisnou, což sice může být vnímáno jako její největší nevýhoda, ale také ji to činí vhodným nástrojem při tvorbě cestovních průvodců nebo regionálních vlastivěd či syntéz (Chromý 2009; Cresswell 2013; Matlovič, Matlovičová 2015) poptávaných laickou veřejností (viz Obr. 1). Přístupy tradiční regionální geografie, resp. ty chápající region jako daný, nacházejí uplatnění také u odborné veřejnosti, neboť se hodí například pro komparativní či aplikovaný výzkum nebo pro plánování⁶ (Paasi 2002b, 2009b, 2010; Kasala, Šifta 2017). Díky tomu bude tento přístup pravděpodobně i nadále silnit (Paasi 2010). Tradiční regionální geografie je dodnes svázána také se školstvím (svědčí o tom nejen množství učebnic) a právě její důležitá úloha ve vzdělávání znamenala přetrvání regionální geografie i v období 50. a 60. let 20. století, přestože byla některými zastánci prostorové/regionální vědy označována za „mrtvou“ (Paasi 2009b: 221).

---

⁶ Konkrétním příkladem ze současné praxe v Česku může být dokument „Rozbor udržitelného rozvoje území“ sestavovaný v rámci „Územně analytických podkladů“.

VLASTIVĚDA MORAVSKÁ.

I. ZEMĚ A LID.

REDAKCE:
Frant. A. Štork, hlavní redaktor — Vydávár společní: Dr. Frant. Dvorský,
Josef Hladík — Ostatní redaktori: Frant. Hradský, Vít. Hradský, Dr. Frant.
Kamenický, B. Popelka, P. Josef Vytlačka.

Vydávár Múzejní spolek v Brně.

DI I. PŘÍRODNÍ POMĚRY MORAVY.

Redigoj: Dr. Fr. Dvorský a Jos. Hladík.

V BRNĚ 1897.

Nákladem Múzejního spolku. — Tiskem mat. skřiváků katolických v Brně.

Zeměpisná poloha Moravy.

Markrabství Moravské postír se téměř v sedci
Evropy v těsném sousedství království Českého,
k němuž se řadí při srovnávacích srovnáních svých
hranicích. (Obr. 1.)

(Obr. 1.)

Letí mezi 50° 47' 56" a 50° 19' 57" východní délky od
ostrova Ferro a mezi 48° 40' 30" a 50° 14' 46" severní šířky;
náhrdí tedy délky poldávkové 3° 24' 59" a délky rovnoběžní-
kové 1° 34' 30", jsou také poměru blíže k točné severní

VLASTIVĚDA MORAVSKÁ ZEMĚ A LID

NOVÁ ŘADA
SVAZEK I

Morava leží téměř ve středě
Evropy, resp. asi ve
středě částei České a slove-
cké Federativní Republiky
a částí východní částei České
republiky. Na západě vyme-
zuje její poloha 15° 00' 00"
východní rovnoběžní délky, na východě
18° 30' 00" v. d., na severu 50° 19' 57" severní
rovnoběžní šířky a na jihu 48° 40' 30"
v. d. Jižní hranice republiky jsou v 1897
723,64 kilometrů dlouhé a 757,52 kilometrů
přímo šířky.

1. Návratní bodem Moravy je vrchol Prácheň (1071 m n. m.) v Horstě Janovské.

Obr. 1: Příklad publikace ze staré řady (vlevo) a příklad publikace z nové řady (vpravo) Vlastivědy moravské popisující Moravu jako homogenní region. Na úvod prvního dílu/svazku staré ani nové řady nechybí kapitola „Zeměpisná poloha Moravy“, kde je po představení nejsevernějšího, nejjižnějšího, nejvýchodnějšího a nejzápadnějšího bodu Moravy popsán průběh zemské hranice (zatímco na první straně této kapitoly je ve staré řadě znázorněno území Moravy a její hranice, nová řada pracuje s jedním ze symbolů Moravy – nejvyšší horou Praděd; nicméně i v nové řadě je obsažena řada map Moravy v jejích historických hranicích). Následují kapitoly prezentující geologické, geomorfologické, klimatické, hydrologické a biogeografické poměry. (Zdroj: Dvorský, Hladík 1897; Demek, Novák 1992)

2.2 Prostorová/regionální věda

2.2.1 Základní charakteristika prostorové/regionální vědy

Rozsáhlá kritika tradiční regionální geografie v 50. letech 20. století nebyla jedinou skutečností, která předznamenala nový vývoj v (regionální) geografii, resp. v geografickém myšlení. K zavržení (tradiční regionální) geografie přispěla například i její diskreditace jako disciplíny sloužící za druhé světové války státním zájmům (Daněk 2013; Matlovič, Matlovičová 2015). Také přijetí pozitivistické filozofie a kvantitativních (matematických a statistických) metod poskytujících alternativu ke stávajícím přístupům šlo ruku v ruce s nespokojeností s tradiční regionální geografii (Paasi 2009b; Johnston, Sidaway 2016). Osobou často spojovanou s novým přístupem prostorové či regionální vědy (někdy nazývané také jako kvantitativní geografie či teoretická geografie) je Fred Schaefer, jehož posmrtně vydaný text kritizující Hartshornovu (1939) koncepci regionální geografie jako naivní, arogantní a nedospělé, bývá označován za jeden ze základů tzv. kvantitativní revoluce (Warf 2006; Cresswell 2013; Johnston, Sidaway 2016). Schaefer (1953) byl přesvědčen, že věda má vysvětlovat, k čemuž je potřeba vědeckých zákonů a teorií budovaných pomocí testovatelných hypotéz. Idiografický přístup k regionům byl nahrazen přístupem nomotetickým, který je charakteristický zájmem o odhalení zákonitostí prostřednictvím různých modelů schopných generalizace (Cresswell 2013; Daněk 2013; Johnston, Sidaway 2016; Paasi, Harrison, Jones 2018), ale i užitečných k prognózám. Kromě nahrazení kvalitativních metod (typických pro tradiční regionální geografii) těmi kvantitativními (Lauko, Kasala 2009), tedy došlo i k přechodu od „studia všech aspektů jednoho místa ke studiu jednoho aspektu mnoha míst, [...] od konkrétního k abstraktnímu, od indukce k dedukci, od zájmu o specifické k honbě za univerzálním“ a zájem o regiony bez vysvětlovacích zákonů se změnil na posedlost zákony, které se příliš nezajímaly o regiony (Warf 2006: 406). Geografie jakožto prostorová věda zdůrazňovala studium procesů a také se

více zabývala prostorem a prostorovými strukturami než konkrétními a jedinečnými regiony či místy (Daněk 2013). Regionální geografie, která byla až do poloviny 20. století téměř synonymem pro geografii (Lauko, Kasala 2009), tak postupně ustoupila jiným geografickým subdisciplínám zabývajícím se dílčími složkami prostředí (Paasi 2009b, 2011a; Kučera 2011; Johnston, Sidaway 2016).

Zajímavým pokusem učinit z regionální geografie nomotetickou subdisciplínu, a tak ji povýšit co do „vědeckosti“ na roveň ostatních geografických subdisciplín, byla Hamplova (1971) teorie komplexity a diferenciacie světa. Dle Sýkory (2008) tato teorie vyvracela stereotyp, že je regionální geografie idiografickou, nicméně tím, že v době svého vzniku nebyla publikována v zahraničí, měla omezený vliv na formování geografického poznání. Skutečností, že je (regionální) geografie do jisté míry také nomotetickou, si ostatně všímal již Hartshorne (1939). Schaefova (1953) kritika tedy byla do určité míry nespravedlivá, neboť Hartshornovu práci, která navíc „s běžnou praxí popisné regionální geografie neměla mnoho společného“, částečně reinterpretovala tak, aby vyhovovala předkládané kritice (Sýkora 2008: 304–305; Cresswell 2013).

2.2.2 Chápání regionu prostorovou/regionální vědou

Podobně jako tradiční, ale i nová regionální geografie nebyla prostorová/regionální věda jednotným proudem. Ke konceptu regionu se tudíž přistupovalo nejen v různých jazykových prostředích a v různou dobu poněkud odlišně. V polovině 60. let 20. století přetrvávala dvě odlišná pojetí regionu nastíněná již u tradiční regionální geografie – region jako skutečný, na zemském povrchu existující, čekající na objevení a popis/zmapování versus region jako myšlenka pomáhající při studiu světa (Minshull 1967: 13–14)⁷. První chápání regionu, tedy silné přesvědčení v ontologickou existenci regionů, se uplatňovalo kupříkladu v sovětské/ruské geografii, a to prakticky po celé 20. století (Skokan 1998; Cresswell 2013). Také v Československu byly regiony vnímány jako objektivně existující, jak dokládá například článek Hampla (1966). Druhé chápání regionu – jako nástroje poznání – se více (dříve) prosadilo na Západě. Kupříkladu Grigg (1965) upozornil na to, že regionalizace v geografii je velmi podobná klasifikacím v jiných vědních disciplínách, a Haggett (1965: 241) o regionech napsal, že „zůstávají jedním z nejlogičtějších a nejspokojivějších způsobů organizace geografických informací“⁸.

S prostorovou/regionální vědou lze spojovat „na disciplínu zaměřený“ přístup, v němž, na rozdíl od předchozího „předvědeckého“ chápání regionu, dochází k problematizaci regionu. Velkým přínosem bylo explicitní rozpracování konceptu regionu jako homogenního a funkčního (Haggett 1965; Fischer 1987; Paasi 2002b, 2009b, 2010, 2011a; Claval 2007). S prostorovou/regionální vědou se dostal do popředí zájmu zejména koncept funkčního regionu (Norton 2004; Gregory *et al.* 2009; MacKinnon 2009; Paasi 2009b; Johnston, Sidaway 2016; Paasi, Metzger 2017), jehož kořeny však sahají hlouběji do minulosti. Již v první polovině 19. století pracoval s funkčním regionem představujícím koncentrické zemědělské zóny v okolí trhu (města) Johann Heinrich von Thünen. Později (v první polovině 20. století) myšlenku funkčního regionu dále rozpracovali například Alfred Weber (teorie

⁷ Názory na ontologickou podstatu regionů se nicméně různí dodnes, a to i v závislosti na ukotvení daného autora v geografickém myšlení. Daněk (2013: 144) vystihuje, jak přistupují zastánci různých myšlenkových směrů k těmto dvěma otázkám: „Existuje (sociální) realita mimo naši mysl? Nebo ji vytváříme naším myšlením a jazykem? Humanisté, někteří feministé, postmodernisté a post-strukturalisté (vedle dalších) si myslí, že můžeme studovat jen to, jak lidé svým myšlením a jednáním vytvářejí smysluplné světy. Pozitivisté, marxisté nebo realisté (vedle jiných) věří, že reálný svět existuje nezávisle na našem myšlení (i když například pro kritické realisty není existence ‚reality‘ zdaleka tak evidentní, jak předpokládali pozitivisté).“

⁸ Zřejmě z tohoto důvodu píše Paasi, Harrison a Jones (2018) na rozdíl od mnohých jiných autorů o regionální vědě, a nikoli o prostorové vědě.

lokalizace průmyslu), Walter Christaller (teorie centrálních míst), August Lösch či (v druhé polovině 20. století) Walter Isard (více viz Haggett 1965; MacLeod, Jones 2001; Lauko 2007; Klapka, Tonev 2008; Paasi 2011a; Matlovič, Matlovičová 2015; Johnston, Sidaway 2016; Paasi, Metzger 2017; Erlebach 2021).

Základem vymezení funkčního regionu jsou interakce a vazby mezi jádrem či jádry (centrum, nodus) a jeho/jejich zázemím (periferie), případně obecněji mezi různými částmi regionu, a to prostřednictvím drah a toků (ty mohou být představovány lidmi, zbožím, kapitálem, informacemi, hmotou, energií apod.). Jde o nalezení maximální uzavřenosti vztahů, přičemž se u zvoleného regionalizačního kritéria či kritérií sleduje síla (intenzita) vazby (např. počet osob, vlaků, telefonních hovorů apod.). Oproti homogenním regionům je vnitřní struktura funkčních regionů heterogenní a jsou založeny především na dynamických jevech, zatímco homogenní regiony spíše na jevech statických. To souvisí se skutečností, že jsou funkční regiony vymežovány téměř výhradně v geografii humánní, daleko méně tedy ve fyzické (např. povodí určité řeky), neboť právě sociální jevy jsou oproti jevům přírodním více dynamické. Mezi často uváděné, a tedy téměř klasické příklady funkčních regionů (v humánní geografii) patří regiony dojížděky do práce, do škol či za službami (Fischer 1987; Ivanička 1987; Anděl 1996; Lauko 2007; Klapka, Tonev 2008; Wokoun 2008; Klapka, Halás, Tonev 2013; Erlebach 2021). Stejně jako je tomu v případě homogenního regionu, existují i pro funkční region synonyma – v české a slovenské literatuře se objevuje pod názvy: nodální, uzlový, spádový, nehomogenní, heterogenní či vektorový region (Ivanička 1987; Anděl 1996; Lauko 2007; Klapka, Tonev 2008; Wokoun 2008). Někteří autoři (Symanski, Newman 1973; Klapka, Halás, Tonev 2013) ale upozorňují, že nodální region je pouhým typem regionu funkčního, neboť funkční region nemusí mít jádro. Termíny „funkční region“ a „nodální region“ by tedy neměly být zaměňovány.

2.2.3 Přetrvávající relevance prostorové/regionální vědy kritice navzdory

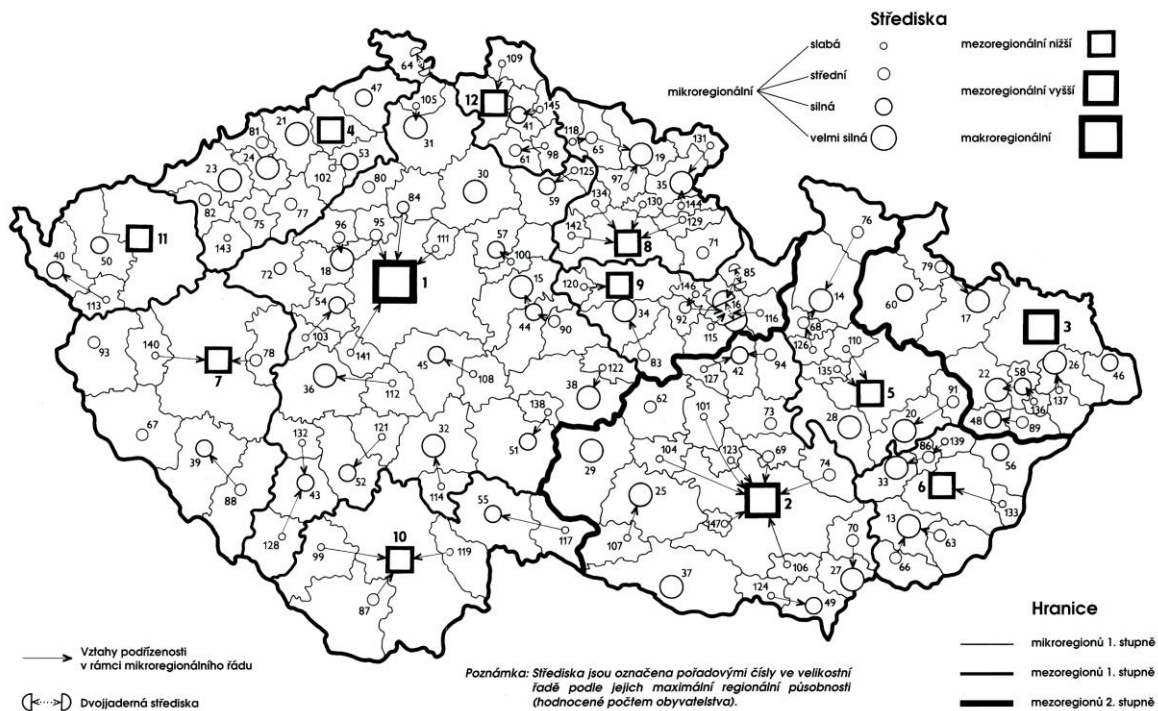
Kromě kritiky ze strany zastánců tradiční regionální geografie se již od konce 60. let 20. století stala prostorová/regionální věda terčem nové vlny nesouhlasu, jež pramenila jednak z diskuze uvnitř geografie, jednak z vývoje ve světě (Pudup 1988; Daněk 2013). Přestože prostorová/regionální věda nepředstavuje jeden jediný proud, lze hlavní problémy s ní spojené shrnout do následujících bodů: domnělá objektivita pozitivistického přístupu (vědec je chápán jako objektivní, neutrální a nezúčastněný pozorovatel), odlidštěnost (uvažuje o lidech jako o racionálně jednajících bytostech), neřešení etických otázek (rezignace na to být normativní vědou a řešit aktuální problémy) a s tím související přílišné zdůrazňování či fetišizace prostoru a prostorových struktur přispívající ke ztrátě sociální relevance (Daněk 2013; Matlovič, Matlovičová 2015).

Zejména v reakci na kritiku prostorové/regionální vědy vznikly dva dominantní proudy geografie, resp. geografického myšlení. Jedním byly humanistické geografie, které prostorové/regionální vědě vyčítaly hlavně její odlidštěnost. Ta totiž při studiu sociálních jevů používala metody přírodních věd (založené na měřitelnosti a kvantifikovatelnosti), čímž mj. opomíjela subjektivitu (významy, zkušenosti apod.) zkoumaných i výzkumníků (Cresswell 2013; Daněk 2013; Paasi, Metzger 2017). S pomocí různých modelů sice dokázala nalézt podobnosti mezi regiony, ale nebyla schopna je, ani související společenské procesy, dostatečně vysvětlit (Sýkora 2008; Tomaney 2009; Kučera 2011). Kromě úsilí navrátit lidi zpět do centra pozornosti se humanističtí geografové snažili také o znovuoživení důležitosti specifických míst. Obojí vedlo k preferenci kvalitativních metod výzkumu a idiografického přístupu (ovšem s cílem zabývat se obecnými vlastnostmi, ne tolik partikulárními). Druhým proudem byly radikální, později konkrétně marxistické, geografie, které kritizovaly neschopnost prostorové/regionální vědy řešit společensky relevantní otázky jako například

sociální nespravedlnost či nerovnoměrný rozvoj. Jedním z dědictví marxistických geografí je angažovanost a důraz na etické otázky (Cresswell 2013; Daněk 2013; srov. Gilbert 1988). Samozřejmě i oba zmíněné směry byly později kritizovány. Přesto můžeme tvrdit, že významně přispěly k dnešní podobě nové regionální geografie.

Přestože se postupně od poloviny 20. století začala geografie více zabývat dodnes aktuálními a často diskutovanými koncepty, jako jsou například prostor, místo a teritorialita (více viz Claval 2007; Cresswell 2013; Daněk 2013; Paasi, Harrison, Jones 2018), zájem o regiony nevyhasl. Je sice pravdou, že v období prostorové/regionální vědy byl koncept regionu upozaděn a někteří dokonce uvažovali o „smrti regionu“ (Thrift 1994: 210), skutečnost, že byly mnohými geografy studovány (především, ale nejen) funkční regiony však jasně ukazuje, že i prostorová, resp. regionální věda měla o regiony zájem. To bylo například v Sovětském svazu, kde zůstal koncept regionu klíčovým ještě dlouho poté, co zájem o něj v anglofonním světě opadl, podpořeno přesvědčením, že regiony objektivně existují (Cresswell 2013). Podle Entrikina (2011) zájem o regiony přetrvával dodnes jednak proto, že je region nadále užitečným konceptem pro základní rozlišení prostoru, a také díky spojení s kartografií – mapy totiž umožňují čitelným způsobem reprezentovat regiony. Dalším důvodem může být těsné spojení regionu a státu, neboť stát zůstává klíčovým pojmem v současném světě a regiony bývají konceptualizovány jako jeho části (Paasi, Metzger 2017).

Přes výše uvedenou kritiku zůstává prostorová/regionální věda a s ní úzce spojené funkční regiony nadále relevantními, neboť slouží mimo jiné jako nástroj pro plánování (Tomaney 2009). Dokladem toho mohou být i mnohé práce českých geografů zabývající se vymežováním různých spádových oblastí či sfér vlivu středisek (viz Obr. 2), a to ať již na základě statistických dat, nebo pomocí modelování prostorových interakcí (např. Hampl *et al.* 1996; Hampl 2005; Halás, Klapka 2010; Hampl, Marada 2015; Erlebach, Tomáš, Tonev 2016; Erlebach 2021). Vedle přetrvávajícího zájmu o funkční regiony vyplývá současné uplatnění prostorové/regionální vědy také z jejího propojení s geografickými informačními systémy (GIS), které přineslo velký aplikační potenciál a může přispět množstvím užitečných zjištění (vymežovány přitom často bývají i homogenní regiony). Snoubení kvantitativní geografie s geografickými informačními systémy v 80. až 90. letech 20. století tedy znamenalo renesanci prostorové/regionální vědy (Cresswell 2013; Daněk 2013; Matlovič, Matlovičová 2015; Johnston, Sidaway 2016). Je potřeba dodat, že v posledních letech se stále častěji diskutuje tzv. nová kvantitativní geografie založená na filozofii post-pozitivismu, která již (oproti původní kvantitativní geografii čili prostorové/regionální vědě) uznává sociální teorii, přejímá behaviorální přístupy, klade důraz na lokální kontext a interpretaci, připouští subjektivitu (vědce i ostatních lidí), a tedy i existenci více možných pravd (více viz Erlebach 2021).

Obr. 2: Příklad funkčních regionů, s kterými pracuje prostorová/regionální věda. V rámci sociálněgeografické regionalizace Česka na základě dat ze Sčítání lidu domů a bytů 1991 (především dojížděky za prací a do škol) byly naposledy vymezeny tzv. mezoregiony 2. stupně, konkrétně spádové oblasti Prahy, Brna a Ostravy, které do jisté míry připomínají historické země Čechy, Moravu a (České) Slezsko⁹. Sociálněgeografické regionalizace dle dat z následujících cenzů již tuto hierarchickou úroveň neobsahují (více viz Hampl 2005: 82; Hampl, Marada 2015: 406–407). (Zdroj: Hampl *et al.* 1996)

2.3 Nová regionální geografie

2.3.1 Základní charakteristika nové regionální geografie

Již od 50. let 20. století (kdy přestala být tradiční regionální geografie dominantní geografickou subdisciplínou) se ozývaly hlasy zejména politických geografů volající po rekonstruování regionální geografie. Ta zažila návrat v 80. letech v podobě nové regionální geografie (někdy uváděno i v plurálu), která na rozdíl od tradiční regionální geografie věnovala/věnuje pozornost teorii. S importem sociální teorie do geografie¹⁰ začali jako první již v 70. letech marxističtí geografové, a tak právě oni stáli u zrodu rekonstruované regionální geografie (Thrift 1983, 1994; Paasi 1986a, 2009b, 2011a; Gilbert 1988; Jonas 1988; Pudup 1988; Sayer 1989; Massey 1995; MacKinnon 2009; Cresswell 2013; Matlovič, Matlovičová 2015).

⁹ „Problémem“ funkčních regionů však je, že „vesměs zůstávají nepojmenované“ (Semian 2016a: 163), resp. přesněji řečeno bývají pojmenovány pouze jako spádová oblast určitého střediska (např. „spádová oblast Brna“, jejíž případné označení za „Moravu“ by bylo subjektivním rozhodnutím jejího tvůrce).

¹⁰ K přejímání teorie ze společenských a humanitních oborů (např. sociologie a ekonomie) vedlo geografů rozčarování z pozitivistické filozofie prostorové/regionální vědy (Pudup 1988). Zmíněný import sociální teorie do geografie přispěl k prohlubování propasti mezi fyzickou geografii a geografii humánní (v českém prostředí často ztotožňovanou se sociální). Humánní geografie je dnes pokládána za společenskou vědu, zatímco fyzická geografie je nadále vědou přírodní, převážně nomotetickou, ukotvenou ve filozofii pozitivismu (Daněk 2013, Osman 2014).

Velmi důležitou se stala teorie strukturace britského sociologa Anthony Giddense (Giddens 1984). Giddensova kniha z roku 1984 shrnuje předchozí autorovo mnohaleté publikační úsilí a nabízí kompromis mezi důrazem na tvořivé lidské jednání a důrazem na struktury. Na jedné straně stojí humanističtí geografové přeceňující roli jednotlivců – jejich jednání je dobrovolné, ničím nesvázané (voluntaristický přístup), na straně druhé stojí marxističtí geografové (strukturalisté) tvrdící, že určujícím prvkem lidského konání jsou struktury (deterministický přístup) (Thrift 1983; Giddens 1984; Gilbert 1988; Daněk 2013; Matlovič, Matlovičová 2015). Klíčovým pojmem teorie strukturace je „dualita struktury“ odkazující ke skutečnosti, že strukturální vlastnosti sociálních systémů (struktury) jsou jednak výsledkem a jednak prostředkem (či nástrojem nebo dokonce podmínkou) lidského jednání, které tyto systémy vytváří. Struktury sice omezují lidské jednání, ale na druhou stranu ho také umožňují (Giddens 1984). Dle Giddense „lidé přetvářejí svět zpravidla neúmyslně. Naše každodenní jednání není výsledkem působení nějakých skrytých struktur, ale je aktivním prvkem, který tyto struktury vytváří“ (Daněk 2013: 123). Popularizátory teorie strukturace v geografii byli například britští geografové Derek Gregory (považován za největšího popularizátora) a Nigel Thrift, oba volající po ustanovení nové regionální geografie; právě Thrift tento termín v roce 1983 *de facto* navrhl (Thrift 1983; MacKinnon 2009; Paasi 2002b, 2009b, 2011a; Daněk 2013; Matlovič, Matlovičová 2015).

S teorií strukturace úzce souvisí změna chápání prostoru a potažmo regionu (Murphy 1991). Prostor byl dlouho považován za „pasivní arénu, ve které se procesy prostě odehrávají“ (Daněk 2013: 135) či za „abstraktní kontejner, v němž se objevují věci, které lze měřit a modelovat“ (Cresswell 2013: 220). Díky pracím autorů jako například Harvey (1973, cit. v Paasi 2011a), Gregory (1978, cit. v Pudup 1988), Soja (1980), Massey (1995[1984]) či Lefebvre (1991) byl(y) prostor (prostorové struktury) identifikován(y) jako výsledek lidské činnosti a zároveň jako aktivní činitel při konstituování společnosti. Došlo tedy k formulaci socio-prostorové dialektiky, podle níž nelze uvažovat společnost a prostor odděleně, neboť jsou vzájemně závislé (Gilbert 1988; Jonas 1988; Pudup 1988; Sayer 1989; Murphy 1991; Paasi 2011a; Cresswell 2013; Daněk 2013; Johnston, Sidaway 2016). Aneb, jak uvádí Osman (2014: 34), „prostor spoluvytváří sociální praxi a ta se zároveň podílí na tvorbě svého prostoru“. Také Thrift (1983: 49 a 31) poznamenává, že „čas a prostor jsou vždy a všude sociální. Společnost je vždy a všude prostorová a časová“, a tak sociální struktura nemůže být odtržena od prostorové (a časové) struktury. Konkrétním příkladem oboustranné závislosti prostoru a společnosti (a s ní spojených procesů) může být rozdělení Anglie (ale i Itálie či USA) na jih a sever. To je podle Cresswella (2013) výsledkem ekonomických procesů spojených s nerovností, ale zároveň je i jejich nástrojem, neboť zmíněné rozdělení Anglie na jih a sever je jakožto sociální produkt obsaženo (implikováno) v (re)produkci procesů (konkrétně systémů nerovnosti), které jej vytvářejí. Totéž platí například i pro dichotomii východ – západ na Slovensku (Matlovič, Matlovičová 2015). Geografie si původně ze společenských a humanitních oborů teorii pouze vypůjčovala, nyní však měla na oplátku co nabídnout (Pudup 1988; Cresswell 2013). Někdy se tak hovoří o „prostorovém obratu“, označujícím vzestup zájmu o prostor ve společenských a humanitních vědách (Daněk 2013; Osman 2014; Johnston, Sidaway 2016). Skutečnost, že prostor (prostorové struktury) je (jsou) aktivní silou v tvorbě ekonomických, kulturních, sociálních a jiných procesů navíc „transformuje geografii z předmětu, který jednoduše popisuje koncové produkty, v disciplínu, která je v centru vysvětlování vzniku takových abstraktních pojmů, jako jsou ‚ekonomický‘, ‚kulturní‘, ‚sociální‘ a dokonce i ‚přírodní‘“ (Murphy 1991; Cresswell 2013: 71).

Popisovaná změna chápání prostoru šla ruku v ruce s oživením zájmu o specifické regiony a s tím související kontext (Thrift 1983, 1990; Gilbert 1988; Jonas 1988; Pudup 1988; Sayer 1989; Murphy 1991; Kučera 2011; Johnston, Sidaway 2016). Podle Gilbert(ové) (1988) se obnovení zájmu o „specifické“ pojí jednak s poznáním, že příliš komplexní skutečnosti

nelze zahrnout pod různé modely typické pro prostorovou vědu, jednak s přetrvávající regionální diverzitou navzdory modernizačním tendencím. Za často diskutovaným oživením zájmu o regiony (přestože zájem o ně nikdy zcela nevyhasl – viz výše) nestojí dle Paasiho (2009c, 2011b) jediný důvod, nýbrž různé faktory jako „nerovnoměrný rozvoj, hrozby pro regionální jazyky a kultury a decentralizace, regionalizace či federalizace jakožto prostředek k redukci moci [center] nebo jako prostředek řízení separatistických aspirací a konfliktů“ (Paasi 2009c: 126). Přestože byl například Johnston (1990, cit. v Johnston, Sidaway 2016: 217) skeptický k potřebnosti rekonstruované regionální geografie, důležitost konceptu regionu si uvědomoval: „nepotřebujeme regionální geografii, potřebujeme regiony v geografii“. Také Entrikin (2011: 344) připouští, že „regionální geografie může být spící metodologickou orientací v geografii, ale koncept regionu, proces regionalizace a téma regionalismu nadále vzkvétají“. Paasi (2011b) a Jones a Paasi (2013) obdobně konstatují, že region, hranice, regionální identita a regionalismus se rychle staly důležitými klíčovými slovy ve společenských vědách, což se projevuje nejen na akademické půdě, ale i v praxi (např. v plánování). Ostatně oživení zájmu o regiony bylo doprovázeno pozorováním rozličných forem tzv. nového regionalismu¹¹ (Cresswell 2013; Paasi, Harrison, Jones 2018). A právě nový regionalismus byl podle některých autorů tím, co „vdechlo nový život do konceptu regionu“ (Entrikin 2011: 352; Frisvoll, Rye 2009; Tomaney 2009). Tato empirická pozorování totiž v řadě případů vedla k (re)formulaci teorií o vzniku regionu (Paasi 1986a, 1986b; Cresswell 2013).

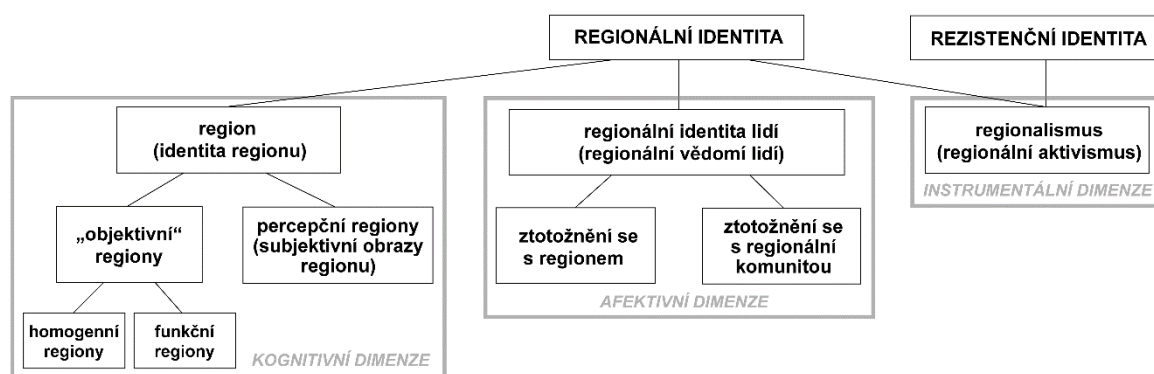
Lze konstatovat, že zájem o „specifické“ přivedl regionální geografii zpět k idiografické tradici. Nejde však o popis jedinečností (jak tomu bylo v tradiční regionální geografii), výsledky výzkumů specifických regionů a jejich kontextů jsou totiž interpretovány nomoteticky, tedy se zájmem o obecné znaky a zákonitosti. Prostřednictvím nich se mohou jedinečné regiony podobat co do vzniku, reprodukce, transformace či zániku (Kasala, Lauko 2009; Kučera 2011; Kasala, Šifta 2017). Idiograficko-nomotetickou povahu nové regionální geografie *de facto* dokládá i tvrzení Pudup(ové) (1988: 379), že zatímco v tradiční regionální geografii bylo studium geografické diferenciaci definováno jako cíl, v nové regionální geografii se lokální unikátnost stává součástí vysvětlení sociálních a jiných procesů (což souvisí se socio-prostorovou dialektikou představenou výše).

Nová regionální geografie může být považována také za výsledek tzv. „kulturního obratu“, někdy označovaného jako „sociální obrat“ (Chromý 2009; Kučera 2011). Jedním z jeho hlavních cílů bylo poukázat na skutečnost, že sociální jevy nejsou přirozené, ale konstruované (Rose 2001). Kulturní obrat je od konce 80. let 20. století spojen se vzrůstem zájmu (nejen) geografů o kulturu, což se projevilo jednak ve vzniku nové kulturní geografie, ale i ve větším reflektování kulturních procesů i v dalších subdisciplínách humánní geografie (Daněk 2013). Velký důraz byl (a je) kladen na problematiku identit, jejich reprezentací, konfliktů či mobilizací (Claval 2007; Castells 2010; Kučera 2011; Paasi 2009b,

---

¹¹ Nový regionalismus, který se začal objevovat od konce 70. let 20. století, je svázán se vznikem různých druhů regionů často za účelem využití jejich vnitřního potenciálu k budoucímu rozvoji. Kupříkladu v případě Evropy souvisí s procesem budování tzv. Evropy regionů – jde například o regiony NUTS ustanovené „shora“ či euroregiony vzniklé „zdola“. Nový regionalismus přitom může být vnímán jako logická reakce na silící procesy globalizace a unifikace (Chromý 2009; Paasi 2001, 2009b, 2009c, 2011b; Kasala, Šifta 2017). Přestože je nový (či „moderní“) regionalismus stavěn do protikladu ke starému regionalismu, který lze spojovat s provincionalismem a nekritickým patriotismem, nově vzniklé regiony jsou podobně jako regiony v minulosti prezentovány coby unikátní a přirozená společenství odlišná od ostatních. Regionalismus je tedy ideologií ne nepodobnou nacionalismu (Knight 1982; Neumann 1994; Paasi 2002b; Chromý, Janů 2003; Chromý 2008, 2009). Pojem „nový regionalismus“ je nicméně poněkud zavádějící, neboť v řadě případů jsou pod něj řazeny nejen regiony spojené s regionalismem (tedy zahrnující vztah lidí k danému regionu – viz níže), ale i regiony spojené pouze s regionalizací (tedy často regiony vymyšlené mimo daný region a odtržené od vnímání a cítění jeho obyvatel).

2011a; Šifta, Chromý 2017). To dokonale ilustruje například teorie institucionalizace regionů, v níž finský geograf Anssi Paasi propojil tradiční koncepty regionu a hranic¹² s novým konceptem regionální identity. Pro analytické účely rozlišil Paasi několik dimenzí regionální identity. Především si totiž uvědomoval, že ji nelze redukovat na pouhé regionální vědomí jeho obyvatel (jak bylo typické), ale že je potřeba zohlednit také další členy společnosti a rovněž charakteristiky regionu. Klíčová je tedy klasifikace na: (I) identitu regionu a (II) regionální identitu lidí (neboli regionální vědomí lidí) odkazující k identifikaci (ztotožnění se, citění vztahu, sounáležitosti) s (1) regionem či (2) regionální komunitou (Paasi 1986a, 1986b, 1991, 2002a, 2003, 2009c, 2011b, 2013). Identitu regionu, tedy v podstatě region samotný¹³, lze ve shodě s mnohými autory (např. Lynch 1960; Tuan 1975, 1991; Relph 1976; Jordan 1978; Hale 1984; Paasi 1986a, 2011a; Fellmann, Getis, Getis 2003; Dokoupil 2004; Roth 2007; Klapka, Tonev 2008; Chromý, Kučerová, Kučera 2009; Siwek 2011; Šerý, Šimáček 2012, 2013; Kuby, Harner, Gober 2013; Fouberg, Moseley 2015; Hobbs 2016; Marek 2020b, 2020c) rozčlenit na (1) „objektivní“ regiony (a) homogenní a (b) funkční a (2) subjektivní obrazy regionu neboli regiony percepční (viz Obr 3).

Obr. 3: Základní dimenze regionální identity a rezistenční identita. (podle: Marek 2022b)

2.3.2 Chápání regionu novou regionální geografii

2.3.2.1 Region jako prostorová struktura

Nejen Paasi (1986a, 1991, 2001, 2002a, 2002b, 2009b, 2009c, 2011b) pracuje s regiony jako s (prostorovými) strukturami. O regionech coby konkrétních částech prostoru lze tedy v kontextu teorie strukturace a socio-prostorové dialektiky (viz výše) konstatovat totéž co o prostoru samotném, totiž že regiony a společnost jsou na sobě vzájemně závislé a navzájem se ovlivňují. Slovy Gilbert(ové) (1988: 217) jsou regiony „podmínkou i výsledkem sociálních vztahů mezi jednotlivci, skupinami a institucemi“. Tomaney (2009: 140) obdobně uvádí, že „region je prostředkem i výsledkem sociálních procesů“, a „porozumění regionu je tedy prostředek k porozumění společnosti“. Podle Paasiho (2002b, 2010, 2009b, 2011b) jsou regiony podmíněny a zároveň podmiňují mocenské vztahy, vládnutí, politiku, ekonomiku, kulturu, ale i společenský život, vztahy a identitu. Regiony tedy představují nejen produkty lidského jednání, ale mohou i generovat akci. Region může být použit jako nástroj (zbraň) v

¹² Kořeny regionální geografie (která je někdy nazývána korunou či královnou geografie) a spolu s ní i konceptu regionu sahají až do antického Řecka (Chromý 2003a; Warf 2006; Klapka, Tonev 2008; Matlovič, Matlovičová 2015). A jak konstatuje například Wokoun (2008: 67), také „otázka určení hranic vždy přitahovala pozornost geografů“.

¹³ Vzhledem k tomu, že regiony existují pouze v lidských myslích (viz níže), je možné pojmy „identita regionu“ a „region“ jednoduše ztotožnit.

ideologických bojích o moc a zdroje (Paasi 1986a, 1991, 2001, 2009c; Antonsich 2010), a to například v regionálním plánování, regionálním rozvoji, propagaci a v tzv. *place marketingu* či *place branding*, tedy v procesech často spojených (pod vlivem neoliberalismu) s ekonomickým úspěchem a konkurenceschopností, kdy jsou regiony stále více transformovány na produkty (Paasi 1991, 2001, 2009b, 2009c, 2011a, 2011b, 2013; MacLeod, Jones 2001; Jones, MacLeod 2004; Frisvoll, Rye 2009; Tomaney 2009; Zimmerbauer 2011; Zimmerbauer, Suutari, Saartenoja 2012; Jones, Paasi 2013; Zimmerbauer, Paasi 2013; Kasala, Šifta 2017; Paasi, Metzger 2017; Zimmerbauer, Riukulehto, Suutari 2017; Paasi, Harrison, Jones 2018). Regiony mohou být zároveň důležitými konstituenty (zdroji) regionální identity lidí, s čímž souvisí jejich role coby hnacích motorů regionalistických hnutí (Knight 1982; Paasi 1986a, 1991, 2002b, 2009b, 2009c, 2011a, 2011b; Claval 1998; Jones, MacLeod 2004; Jones, Paasi 2013; Šerý 2014). První ze zmíněných způsobů využití regionu se pojí zejména s regionálními advokáty (obhájci), zatímco druhý především s regionálními aktivisty (regionalisty) (Paasi 2010; Paasi, Zimmerbauer 2011).

Na tomto místě je třeba uvést, že dvě základní dimenze regionální identity podle Paasiho – identita regionu (region) a regionální identita lidí – mohou být doplněny dimenzí třetí, kterou představuje regionalismus; ten lze chápat jako „aktivní podporu regionálních perspektiv, [...] aktivně uplatňované přesvědčení, že regiony jsou užitečné koncepty pro dosažení široké škály cílů“, tedy jako regionální aktivismus (Soja 2009: 260; Zimmerbauer, Suutari, Saartenoja 2012). Lze také konstatovat, že kognitivní dimenze (region) je podmínkou pro vznik afektivní dimenze (regionální identity lidí) a ta je zase klíčová pro instrumentální dimenzi (regionalismus), avšak vztah jednotlivých dimenzí regionální identity je obousměrný, přičemž spolu jasně souvisejí rovněž kognitivní a instrumentální složka (Murphy 1991; Keating 1998; Hammarlund 2004; Roth 2007; Zimmerbauer 2011; Zimmerbauer, Suutari, Saartenoja 2012; Messely *et al.* 2014; Nikischer 2014, 2016; Marek 2020c, 2020e, 2022b, 2022c). Regionalismus navíc může být sycen také rezistenční identitou (neboli identitou odporu) „vzdorující dominanci praktikované centrálními autoritami“ (Castells 2010; Zimmerbauer, Suutari, Saartenoja 2012: 1067; Zimmerbauer, Paasi 2013; Terlouw 2018), proto Obr. 3 výše znázorňuje i tuto identitu.

Jak konkrétně se regiony a společnost vzájemně podmiňují a ovlivňují, lze ukázat na příkladu prolínajících se identit Čech a Moravy v jejich společném pomezí (Marek 2015, 2018, 2020e, 2022b, 2022c). Vznikem Východočeského a Jihočeského kraje v roce 1960 došlo k jistému převrstvení částí historického území Moravy (zejména Svitavska a Dačicka) identitou Čech. Zmíněné kraje jsou dobrým příkladem prostorových struktur – jsou výsledkem lidské činnosti a naopak lidi/společnost ovlivnily, neboť svými názvy reprodukovaly (východo/jiho)českou identitu tak silně, že se mnozí jejich obyvatelé z historického území Moravy začali cítit být Čechy namísto Moravany/Moraváky, protože nabyli přesvědčení, že již nežijí na Moravě, ale v Čechách. Na území obou krajů také postupně začaly působit regionalistické subjekty pojmenované po těchto krajích (Východočeši a Jihočeši), které zpětně reprodukuje identitu (východních a jižních) Čech. Pokud jde o Moravu – další prostorovou strukturu vytvořenou lidmi (byť již ve středověku) – mnozí její obyvatelé se s ní dodnes silně ztotožňují, a tedy se považují za Moravany/Moraváky. Někteří z nich přitom působí jako regionální aktivisté usilující o reprodukci identity Moravy na jejím historickém území. Tento moravský regionalismus plyne jak ze silné regionální identity zmíněných lidí, tak z jejich rezistenční identity, jež pramení mimo jiné z označování Svitavska a Dačicka za součást Čech.

2.3.2.2 Region jako dynamický proces

Z teorie strukturace a (podobně jako Giddens) také z Hägerstrandovy geografie času přímo vycházel americký geograf Allan Pred. Právě zahrnutí dimenze času, a tedy zohlednění historické perspektivy, Predovi (1984) umožnilo vypracovat teorii místa či regionu (autor pojmy nerozlišoval) jako historicky podmíněného procesu, který není nikdy ukončený; regiony v Predově chápání byly bez začátku a konce. Region již tedy není pokládán za něco statického, nýbrž za dynamicky se měnící či „neustále se stávající“ (Pred 1984: 279)¹⁴. Za do jisté míry vyvrcholení konceptualizace regionu můžeme pokládat výše zmíněnou Paasiho (1986a, 1986b) teorii institucionalizace regionů, která „zůstává velmi užitečným nástrojem pro dekonstrukci regionu“ (Semian 2016b: 182). To dokládá i její velký citační ohlas – inspirovala řadu studií, které z ní čerpaly a dále ji více či méně rozvíjely v kontextech mnohých států světa, kupříkladu Finska (kromě Paasiho s ní pracovali např. Zimmerbauer 2011; Riukulehto 2015; Merovu 2017; Zimmerbauer, Riukulehto, Suutari 2017), Estonska (Raagmaa 2002; Sepp, Veemaa 2010), Švédska (Hammarlund 2004), Norska (Frisvoll, Rye 2009), Spojeného království (MacLeod, Jones 2001; Jones, MacLeod 2004), Francie a Itálie (Antonsich 2010), Nizozemska (Terlouw 2012; van Gorp, Terlouw 2017), Belgie (Messely *et al.* 2014), Austrálie (Paül, Haslam McKenzie 2015) či Slovenska (Bucher, Ištoková 2015; Nikischer 2016). V českém prostředí byla teorie institucionalizace regionů představena Chromým (2003a) a později také řadou dalších autorů, kteří z ní vycházejí (jistý přehled uvádí např. Semian 2016b).

Že Paasi navázal na Giddensovu i Predovu teorii, lze vyčíst nejen z jeho definice institucionalizace regionu. Tu pokládá za „socio-prostorový proces, během kterého vzniká určitá teritoriální jednotka jako část prostorové struktury společnosti a stává se ustanovenou a jasně identifikovatelnou v různých sférách společenské praxe a společenského vědomí“ (Paasi 1986a: 121). Složitost tohoto procesu je závislá na měřítku daného regionu – čím větší region, tím je proces komplikovanější. Zároveň je třeba poznamenat, že Paasi (ale samozřejmě nejen on) rozumí regionem územní jednotku na jakékoli měřítkové (neboli hierarchické, řádovostní) úrovni. Přestože bývá region chápán (zejména geografy či regionálními aktivisty) jako prostorová jednotka mezi úrovní lokální (čili místní) a státní, případně (především ekonomy či představiteli politické vědy) jako nadstátní kategorie, regionem může být podle Paasiho (1986a, 1991, 2001, 2002b, 2009c, 2011b) část města zrovna tak jako celý stát či kontinent. Regiony navíc nemusejí být nutně svázány s jedním určitým měřítkem (Paasi 1986a, 2002b, 2009b). Jsou totiž „výsledkem procesů odehrávajících se v [...] různých měřítcích“ (Gilbert 1988, Paasi 2009c: 122). K institucionalizaci regionů dochází v sociální praxi prostřednictvím množství různých, zejména mocenských, politických, ekonomických, kulturních a administrativních, individuálních a institucionálních, praktik a diskursů¹⁵ (Paasi 2001, 2002b, 2009c, 2010, 2011b; Paasi, Metzger 2017).

Pro analytické účely vyčlenil Paasi (1986a, 1986b, 1991, 2001, 2002a, 2009c, 2011b) čtyři „fáze“ (I) vzniku (formování) regionu v procesu jeho institucionalizace – jde o vznik: (1) teritoriálního tvaru (hranic), (2) symbolů, (3) institucí v nejširším slova smyslu (formálních i neformálních) a (4) regionální identity (představené výše). Čtvrtá „fáze“ prostupuje všechny tři předchozí (Paasi, 1986a, 1986b, 1991), a tak lze konstatovat, že regionální identita vzniká díky hranicím, symbolům a institucím, tedy například různým charakteristikám regionu a/či jeho obyvatel (Marek 2020c, 2022b). Přestože se teorie institucionalizace regionů zabývá

¹⁴ Pred nebyl první, kdo chápal regiony jako dynamické (srov. např. Sinnhuber 1954; Gilbert 1988), nicméně byl to právě on, kdo měl velký vliv na teorii institucionalizace regionů (Paasi 1986a).

¹⁵ Tyto individuální a institucionální praktiky a diskursy dělají prostředníka lidskému jednání a sociálním strukturám, tedy těm tvůrčím silám, kterým přikládali důraz humanističtí, resp. marxističtí geografové (Paasi 2010; Paasi, Metzger 2017).

především vznikem regionu – a proto se právě na tento proces zaměřuje většina výše citovaných prací z Paasiho teorie vycházejících – jsou v ní nastíněny také procesy následného vývoje regionu zahrnující jeho (II) reprodukci, (III) transformaci a (IV) možný zánik (Paasi 1986a, 1991). Zatímco tedy vznik regionu je spojen především s procesem institucionalizace regionu, při němž region získává instituce, na jejichž základě si lidé budují o daném regionu vědomí/vědění/znalost, zánik regionu se pojí zejména s procesem deinstitucionalizace regionu, kdy region o instituce přichází. Reprodukci a transformaci regionu lze pak zkoumat jak v případě institucionalizujícího se, tak i deinstitucionalizujícího se regionu (Marek 2020b), přičemž institucionalizace a deinstitucionalizace se odehrávají v rámci jednoho konkrétního regionu typicky dlouhou dobu pospolu (Marek 2020d). Explicitnímu výzkumu procesů následného vývoje regionu byla dosud věnována pouze omezená pozornost, což může působit poněkud překvapivě, uvážíme-li, že je region chápán jako dynamický proces již několik dekád (Marek 2020b). Velmi upozaděné jsou především výzkumy deinstitucionalizujících se regionů oproti studiím regionů institucionalizujících se, byť těchto výzkumů v poslední době přibývá (např. Zimmerbauer, Suutari, Saartenoja 2012; Zimmerbauer, Paasi 2013; Zimmerbauer, Riukulehto, Suutari 2017; Šerý, Daňková 2021; Marek 2022c).

2.3.2.3 Region jako sociální konstrukt

Kromě směru, kam by bylo možné zařadit kupříkladu zmíněné geografie, jako jsou Gregory, Thrift, Pred či Paasi, vycházející především z Giddensovy teorie strukturace a často zdůrazňující otázku moci (politický pohled na region), identifikovala Gilbert(ová) (1988) již koncem 80. let 20. století další dva proudy nové regionální geografie. Zatímco jeden měl blíže k humanistické geografii (větší uplatnění našel tento proud, jehož hlavním objektem výzkumu byla kultura, mezi frankofonními autory – např. Frémont či Claval), druhý vycházel z marxismu (politicko-ekonomický přístup typický zejména pro anglicky píšící geografie – např. Harvey či Massey). Pro všechny tři směry nové regionální geografie nicméně dle Gilbert(ové) platilo, že nahlížely na region jako na (prostorovou) strukturu a (dynamický) proces. Protože se s novou regionální geografii pojí kritický pohled na region, lze dodat, že se zde uplatňuje také chápání regionu jako sociálního konstruktů (Paasi 2002b, 2009b, 2010, 2011a; Chromý 2009; Kučera 2011; Cresswell 2013; Kasala, Šifta 2017; Marek 2020c). Například Allen *et al.* (1998: 2) tvrdí, že „regiony“ existují pouze ve vztahu k určitým kritériím. Nečekají „tam venku“, až budou objeveny; jsou to naše (a jiných lidí) konstrukce.“ Zprvu však toto chápání regionu nebylo v nové regionální geografii explicitně reflektováno – například Paasi popisuje region jako sociální konstrukt/konstrukci výslovně až ve svých pozdějších pracích (Paasi 2001, 2002a, 2002b, 2003, 2009a, 2009c, 2010, 2011a, 2011b). Výjimku představuje Murphy (1991), který při diskuzi regionů jako sociálních konstruktů navíc kritizoval, že i někteří autoři zabývající se nacionalismem (majícím přímý vztah ke studovaným regionům) berou regiony jako dané či jako prostorové kontejnery, kde se zkoumané sociální procesy prostě odehrávají.

Podle Petera Bergera a Thomase Luckmanna – autorů zásadní publikace k teorii sociálního konstruktivismu – je důležitým úkolem sociologie vědění (ale v podstatě i jiných společenských věd) analyzovat procesy, kterými dochází ke konstrukci reality (Berger, Luckmann 1999). Jde tedy o objasnění toho, „jak lidé dospívají k přesvědčení, že je něco reálné, a jak tuto ‚realitu‘ zároveň sami vytvářejí“ (Giddens 2013: 256). Cílem sociálněvědního výzkumu je přestat sociální jevy¹⁶ pojímat jako přirozené, a naopak

---

¹⁶ Právě sociální jevy (jež jsou sociálně vytvářené a na rozdíl od přírodních jevů ovlivnitelné výzkumníkem) jsou předmětem zájmu společenských věd, a tedy i humánní geografie (Sayer 2006, Osman 2014). Jako společensky

„rozkrývat, jak jsou vyjednávány, utvářeny, respektive vnímány jako skutečné“ (Osman 2014: 36). Důležité je si uvědomit, že sociální jevy jsou reálné (čili skutečné), existující, neboť jak zmiňuje Daněk (2013: 110), „odmítnutí představy, že věci mají nějakou základní podstatu, neznámá, že neexistují. Důvodem jejich existence ale není nějaká skrytá a konstantní esence, ale naše sdílená představa existence těchto věcí“. Teorie sociálního konstruktivismu (Berger, Luckmann 1999) tvrdí, že realita je konstruována sociálně (jinými slovy, skutečnost je vytvářena lidmi/společností), přičemž když o nějakém jevu víme (tedy máme o něm znalost neboli vědění, vědomí), je tento jev reálný, existující (Marek 2020c: 50). Vzhledem k tomu, že i region je sociální jev (Paasi 2002a, 2002b, 2009b), můžeme tvrdit, že „regiony existují (jako sociální konstrukty), pouze pokud jsou v lidském vědomí“ (Zimmerbauer 2011: 256; Vukosav, Fuerst-Bjeliš 2016). Dále lze konstatovat, že region vznikne, tedy začne existovat, když jej lidé začnou vnímat – tedy v okamžiku, kdy vstoupí do jejich vědomí/vědění/znalosti¹⁷ (Marek 2020c: 50). A naopak „pokud jej lidé přestanou vnímat, region zaniká“, přestává existovat (Chromý, Semian, Kučera 2014: 263; Marek 2020d). Základní myšlenkou sociálního konstruktivismu tedy je, „že sociální realita není daná, ale je neustále konstruovaná v procesu sociální interakce a komunikace“ (Matlovič, Matlovičová 2015: 191), a proto i existence regionu závisí na lidech a jejich vzájemné komunikaci – regiony vznikají díky tomu, že je o nich mluveno a psáno (Neumann 1994, Van Langenhove 2013, 2018).

Na tomto místě je potřeba zmínit kritický realismus¹⁸, který řeší rozpor mezi naivním empirismem prostorové vědy (tvrdícím, že naše poznání je prostým odrazem reality) a idealismem humanistické geografie a postmodernismu (tvrdícími, že sociální jevy jsou pouze sociálními konstrukcemi) (Daněk 2013). Podle čelného představitele filozofie kritického realismu, Andrew Sayera, se svět a naše znalosti o světě liší, což ale právě neuznává ani pozitivismus (resp. naivní empirismus), ani idealismus. Zatímco „svět existuje převážně nezávisle na našich znalostech o něm, [...] naše popisy světa nikoli, neboť ty čistě závisejí na dostupných znalostech“ (Sayer 2006: 98). Dále Sayer tvrdí, že sociální jevy jsou sice konstrukcemi, vždy jsou však založeny na nějakých součástkách – nejen na fyzických ale například i na lidských myšlenkách a činech (Sayer 2006: 99). „Nemohou být [tedy] vytvářeny zcela libovolně, bez závislosti na ‚reálném‘ světě“ (Paasi 1986a, 1986b, 1991, 2009c, 2010; Nir 1990; Roth 2007; Kasala, Lauko 2009; de Blij *et al.* 2010; Daněk 2013: 124; Fouberg, Moseley 2015; Kasala, Šifta 2017). Slovy Sayera (2006: 99) lze ještě dodat, že přestože jsou představy lidí o světě vždy konstrukcemi, „jakmile jsou věci konstruované, získávají stupeň nezávislosti na svých tvůrcích a následných pozorovatelích“. Například disciplína geografie byla také kdysi konstruována lidmi, ale v současnosti existuje převážně „nezávisle“ na nich – jednotliví geografové ji mohou ovlivnit pouze nepatrně (Sayer 2006).

Dále je nutné poukázat na rozdíl sociální produkce a sociální konstrukce prostoru/regionu. Přestože například články Murphyho (1991) i Paasiho (2010) cílí na diskuzi

---

konstruovaný sociální jev může být chápána (zkoumána) konkrétně například Morava, ale i moravská hranice, moravský zemský patriotismus, moravský nacionalismus, moravský národ apod.

¹⁷ Pojem „vědomí“ ale nelze zaměňovat s termínem „regionální vědomí“. Zatímco vědomí/vědění/znalost implikuje existenci (identity) regionu jakožto sociálního jevu/konstruktu (kognitivní dimenze), regionální vědomí lidí (tedy regionální identita lidí) odkazuje na cítění vztahu k regionu či regionální komunitě (afektivní dimenze). Bez tohoto rozlišení není možné očekávat potřebný rozvoj konceptů regionu a regionální identity (Marek 2020c).

¹⁸ Kritický realismus se v geografii rozšířil v 80. letech 20. století a společně s teorií strukturace patří do druhé vlny post-positivistických přístupů – nevychází tedy přímo z kritiky prostorové/regionální vědy, ale z diskuze mezi post-positivistickými směry první vlny, zejména mezi humanistickými a marxistickými geografiemi (Daněk 2013). Jak kritický realismus, tak i teorie strukturace se snaží o sblížení humanistických a marxistických přístupů – zatímco teorie strukturace po stránce ontologické (teorie bytí), kritický realismus po stránce epistemologické (teorie poznání) (Daněk 2008). Nicméně (kritický) realismus je filozofií sociální vědy, nikoli sociální teorií (Sayer 2006).

regionu coby sociálního konstrukt (jak je patrné i z jejich názvů), ve skutečnosti zaznívají také (či spíše) teze z teorie strukturace a socio-prostorové dialektiky. Sociální produkce a sociální konstrukce jsou úzce provázané procesy, jejich časté směšování však znesnadňuje správné pochopení regionu jako prostorové struktury a regionu jako sociálního konstrukt (byť region v chápání nové regionální geografie je samozřejmě zároveň strukturou i konstruktem, a také procesem). Příkladem sociální produkce prostoru mohou být kapitalismem vytvářené nerovnosti (Daněk 2013: 83) či urbanizace (Matlovič, Matlovičová 2015: 173). Prostor je tedy strukturován na určitá území objektivně existujícími společenskými, ekonomickými, kulturními či jinými jevy/procesy (strukturami). Je však potřeba zdůraznit, že na jejich základě vymezené regiony (např. „zaostávající“ regiony či konkrétní města) existují až tehdy, jsou-li konstruovány (Tuan 1991; Nikischer 2014; Marek 2020c). Jak bylo uvedeno výše, regionální identita, a tedy i její kognitivní složka – region, se dle Paasiho teorie zakládá na hranicích, symbolech a institucích, přičemž instituce jsou důležité spíše pro následnou existenci regionu, neboť jej reprodukuje¹⁹ do budoucnosti. Ze symbolů bývá vyzdvihován především název (toponymum), bez kterého region nemůže existovat; stručně řečeno, „není regionu bez názvu“ (Paasi 1986a, 1986b, 1991; Tuan 1991; Raagmaa 2002; Mayfield, Morgan 2005; Frisvoll, Rye 2009; Simon, Huigen, Groote 2010: 413; Semian 2012, 2016c; Marek 2020e; Pleić *et al.* 2021). Ačkoli jsou pojmy „území“ a „region“ někdy ztotožňovány (např. Cresswell 2013: 58), lze tvrdit, že z území se region stává v momentě, kdy je konstruován, tedy tehdy, když dané území s alespoň přibližným(i) vymezením (hranicemi) získá pojmenování, prostřednictvím něhož dochází k propojení tohoto území s vědomím lidí (srov. Gilbert 1960; Paasi 1986a; Chromý 2009; Simon, Huigen, Groote 2010; Kolstø 2016). Van Langenhove (2018: 315) pak *de facto* toponymum dokonce ztotožňuje s regionem, neboť region chápe jako „lingvistický nástroj používaný aktéry k mluvení o geografickém území“.

2.3.2.4 Teritoriální versus relační pojetí regionu

S novou regionální geografí je, zejména od 90. let, spojen také tzv. relační (čili vztahový) přístup k regionům (k prostoru), který je v mnohém v kontrastu s dřívějším teritoriálním pojetím (Allen *et al.* 1998; Amin 2004; Allen, Cochrane 2007; Paasi 2009b; Cresswell 2013; Jones, Paasi 2013). Například Paasi (2009b, 2011a) spatřuje relační přístup sice již u Hartshorna (což souvisí s Hartshornovým přesvědčením, že jsou regiony jen konstrukty) či v zájmu prostorové vědy o funkční regiony; hlavními představiteli vztahového přístupu jsou nicméně až geografové a geografky nové regionální geografie (zdaleka však ne všichni/všechny). Velký přínos pro etablování tohoto přístupu měli zejména představitelé toho proudu nové regionální geografie, který výše citovaná Gilbert(ová) (1988) označila jako politicko-ekonomický a který se zajímal především o procesy spojené s kapitalismem (např. práce britské geografky Doreen Massey). Zatímco regiony chápané tradičním teritoriálním přístupem můžeme charakterizovat jako s určitým prostorem svázané, vnitřně jednotné, navenek ohraničené, uzavřené a do jisté míry neměnné, optikou novějšího relačního přístupu jsou viděny naopak jako nespojité, vnitřně diferencované, neohraničené, otevřené a měnící se (ale i vznikající) v důsledku propojenosti s ostatními regiony prostřednictvím toků (Amin 2004; Allen, Cochrane 2007; MacKinnon 2009; Paasi 2009b; Tomaney 2009; Entrikin 2011; Zimmerbauer 2011; Paasi, Harrison, Jones 2018). Propojení regionů do sítí vztahů sice významně posílila globalizace (Amin 2004; MacKinnon 2009; Tomaney 2009), avšak dle Gregoryho *et al.* (2009: 635) nebyly regiony nikdy (ani před nástupem kapitalismu) uzavřené

---

¹⁹ Zároveň jej pomáhají „re-konstruovat“ (ve smyslu sociálního konstruktivismu). Nicméně pojem „rekonstrukce“ bývá používán spíše v jiných významech, proto je možné se držet zavedeného pojmu „reprodukce“.

a ohraničené – naopak vždy byly „vytvářeny prostřednictvím svého zapojení do nadlokálních a nadregionálních sítí“.

Relační přístup tedy významně zpochybňuje (mimo jiné) roli hranic a někteří z jeho zastánců, jak zmiňují například Paasi a Metzger (2017: 23), považují ohraničený region dokonce za „mylné pojetí“. Paasi (2009b: 225) ale poukazuje na fakt, že „zatímco v některých případech jsou hranice celkem nevýznamné, v jiných případech jsou trvalejší a nelze je snadno vymazat“, resp. „hranice mohou být v některých sociálních praktikách otevřené (např. ekonomika), v některých jiných relativně uzavřené (např. kontrola imigrace)“ (Paasi 2009c: 124)²⁰. Jinými slovy, hranice „mohou být zároveň otevřené i uzavřené v závislosti na sociálních praktikách a diskurzích, na které se díváme“ (Paasi, Harrison, Jones 2018: 7). Je tedy potřeba zkoumat kontext konkrétních ohraničení (pomocí empirických dat) namísto pření se o to, který z pohledů je lepší (Paasi 2011a, 2011b; Zimmerbauer, Suutari, Saartenoja 2012; Zimmerbauer, Paasi 2013; Paasi, Metzger 2017). Oba přístupy lze vnímat jako relevantní a zároveň komplementární, přičemž spolu s relevancí teritoriálního přístupu zůstávají důležitými i hranice (Jones, MacLeod 2004; Paasi 2009c, 2011a, 2011b, 2013; Zimmerbauer, Suutari, Saartenoja 2012; Jones, Paasi 2013; Zimmerbauer, Paasi 2013; Paasi, Metzger 2017; Zimmerbauer, Riukulehto, Suutari 2017).

2.3.3 Cíl nové regionální geografie

Přechod od přístupu esencialistického (spojeného především s tradiční regionální geografii) k opozičnímu pohledu konstruktivistickému (vzájícímu se zejména na novou regionální geografii) znamená, že nově již regiony nejsou chápány jako přirozeně či objektivně existující územní jednotky „čekající na objevení, zmapování a kvantifikaci“ (Cresswell 2013: 71) a od nové regionální geografie se již neočekávají vyčerpávající popisy regionů, ale spíše „hlubší teoretické rozpracování konceptu regionu“ (Matlovič, Matlovičová 2015: 216). Popisovaná transformace tedy souvisí s měnícím se předmětem regionálně geografického výzkumu. Zatímco objekt studia regionální geografie, za který se tradičně považuje region, je stálý, předmět studia se proměňuje. Na rozdíl od objektu je totiž závislý na výzkumníkovi a požadavcích praxe (Lauko 2007), a tedy i na aktuálním geografickém myšlení²¹. Zájem o regiony (jakožto objekt studia) přetrvává v geografii od samého počátku a postupně se regiony staly také součástí jiných vědních oborů. Do jisté míry lze tvrdit, že takto pojímaný region je pouze nástrojem pro sběr, organizaci a prezentaci jevů na zemském povrchu²², a že změnu přinesla až nová regionální geografie, kdy se stal region také předmětem výzkumu²³.

Předmětem studia, a tedy *de facto* cílem nové regionální geografie je teoretický výzkum (buť typicky pomocí empirických případových studií – viz níže) regionu coby

²⁰ Za přetrváváním hranic vidí Paasi (2009b) například mapy (i díky nim se udržuje povědomí o hranicích mezi regiony; srov. Gaberell, Debarbieux 2014) či skutečnost, že mohou být hranice rovněž institucemi a symboly. Ani do budoucna tento autor zmišení hranic neočekává (Paasi 2009a, 2009c).

²¹ Pokud srovnáme například první regionálně geografické texty s pracemi Vidala de la Blache, objektem studia zůstal region, avšak zatímco předmětem nejstarších prací byl zejména popis krajiny, předmětem Vidalových textů je studium vzájemných vazeb člověka a přírody (Lauko 2007).

²² Někteří autoři (např. Nir 1990: 61; Klapka, Tonev 2008: 375) uvádějí, že lze na region nahlížet (na základě metodologického hlediska) jako na nástroj pro další výzkum, či jako na objekt (cíl) výzkumu. Lze však tvrdit, že regiony chápáné oběma uvedenými způsoby slouží pouze pro sběr, organizaci a prezentaci jevů na zemském povrchu – oba typy lze tedy pokládat za nástroj.

²³ Cresswellova (2013: 113) myšlenka týkající se konceptu místa („geografové se vždy zajímali o místa, ale ne o „místo“), by se dala parafrázovat jako „geografové se vždy zajímali o regiony, ale ne o region“. Region (jakožto předmět studia) je až v zájmu nové regionální geografie. Je sice pravdou, že i prostorová/regionální věda teoretizovala regiony, jejím cílem (předmětem studia) však bylo spíše poznání prostoru (dokládá to nejen mnohými autory preferované označení „prostorová věda“).

prostorové struktury, sociálního konstruktů a dynamického procesu, který vzniká, je reprodukován, transformován a může i zaniknout (Paasi 1986a, 2010; Pudup 1988; Thrift 1990; Semian 2016b, 2016c; Kasala, Šifta 2017; Paasi, Metzger 2017; Marek 2020b). Skutečnost, že rozkrytí povahy takto pojímaného regionu může být považováno dokonce za „hlavní cíl geografie“ (Johnston, Sidaway 2016: 216), dodává regionální geografii opětovné exkluzivní postavení. Zmíněná změna předmětu výzkumu regionální geografie se totiž logicky týká téměř výhradně (regionálních) geografů, neboť většina ostatních vědců využívá region i nadále jen jako nástroj.

K plnění výše formulovaného cíle nové regionální geografie lze sledovat doporučení některých autorů, podle nichž je důležité studovat aktéry vzniku regionů, ale také aktéry výše nastíněného využití regionů (tedy regionální advokáty a aktivity). Využitím regionů totiž dochází k regionální reprodukci a zpravidla i transformaci; případně nastává zánik těch již nevyužívaných. Kupříkladu Sayer (2006: 100) doporučuje zajímat se o to, „kým“ byla konstrukce uskutečněna, „z čeho a s jakými výsledky“. Také Kasala a Lauko (2009) či Semian (2016c) zmiňují důležitost výzkumů aktérů či sítí aktérů a jejich cílů. Paasi (2010: 2301) konstatuje, že k zodpovězení (jež bude jistě velmi kontextuální) prostřednictvím konkrétních výzkumů zůstávají tyto klíčové otázky: „kdo nebo co konstruuje regiony a hranice, a jak, prostřednictvím jakých sdružení/sítí, a pro jaké účely?“. Paasi (2001, 2002a, 2003, 2009c, 2011b, 2013) také tvrdí, že regiony a obecně regionální identity vzniklé v různých diskurzech a (často stereotypních) klasifikacích jsou vždy vyjádřením (aktem) moci, jež typicky odráží představu dominantních aktérů a slouží (jim) k různým účelům. Za institucionalizací regionů stojí sociální aktéři (individuální či kolektivní), přičemž významnými jsou vedle geografů a jiných výzkumníků zejména politici, podnikatelé, úředníci, novináři a učitelé. Tito aktéři mohou působit uvnitř daného regionu či vně, jejich motivace může být od čistě kulturních zájmů po zájmy mocensko-politické a původ této motivace lze spatřovat v minulosti či v přítomnosti nebo dokonce i v budoucích očekáváních. Zapojení aktérů do procesu institucionalizace se může lišit v čase, kdy na začátku mohou mít značnou roli jednotlivci – především regionální aktivisté. Někteří aktéři (aktivisté či advokáti) regiony aktivně produkují a konstruují, zatímco jiní je spíše reprodukují. Pro reprodukci regionu se nicméně jako zásadnější jeví instituce, které připomínají daný region lidem, a ti jej tak na základě těchto institucí mohou vnímat (Paasi 1986a, 2001, 2002b, 2009c, 2010, 2011b, 2013; Zimmerbauer 2011; Paasi, Metzger 2017).

Podle Daňka (2013: 110) je studium procesu konstruování (např. českého a německého národa) a jeho kontextu navíc zajímavější než mapování rozmístění výsledků tohoto procesu (tedy např. rozmístění Čechů a Němců). V této souvislosti lze konstatovat, že se v rámci nové regionální geografie upřednostňuje výzkum sociální organizace prostoru před zkoumáním prostorové organizace společnosti (Chromý 2009: 4; Kučera 2011: 16). To rovněž souvisí s rozpoznáním role „společnosti jako hlavního činitele formování regionu“ (Gilbert 1988: 210) a zavedením společnosti coby třetího pilíře do tradiční regionální geografie studovaného vztahu „člověk – příroda“ (pouze o dvou pilířích), nově tedy „člověk – společnost – příroda“ (Gilbert 1988; Kasala, Lauko 2009). Do jisté míry můžeme však tvrdit, že nová regionální geografie zůstala u dvou pilířů, neboť přírodu nahradila společností, a studován je tak hlavně vztah „člověk – společnost“ (Kasala, Lauko 2009; Kasala, Šifta 2017). Zatímco slabinou tradiční regionální geografie je její popisnost a malý důraz na společnost, za největší nevýhodu nové regionální geografie lze dle Kasaly a Šifty (2017) pokládat její nekomplexnost z důvodu opomíjení přírody. Jelikož ale nová regionální geografie využívá filozofii kritického realismu, jejímž cílem je překlenutí překážek mezi různými zdánlivě neslučitelnými přístupy v geografickém myšlení (vč. nalezení „společných metodologických hodnot“ fyzických a humánních geografů) (Matlovič, Matlovičová 2015: 203), může pracovat a často pracuje i s „přírodou“, resp. fyzickogeografickými jevy. Horniny,

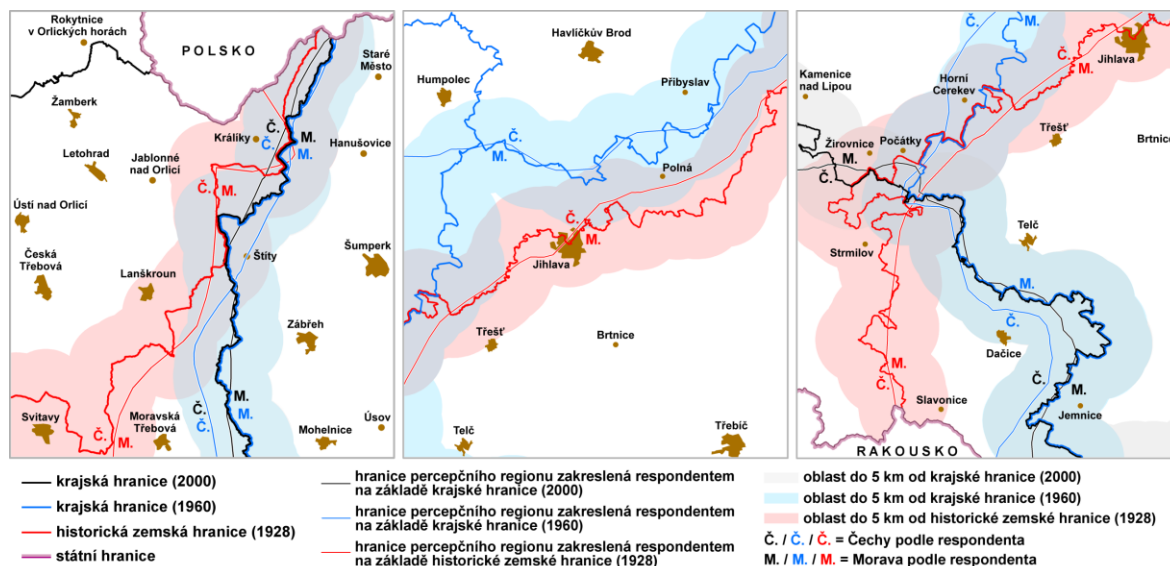
hory a kopce, krajina (reliéf), podnebí, vodní toky a nádrže nebo rostliny a živočišné totíž mohou být významnými symboly regionů využívanými regionálními aktéry při (re)produkci a konstrukci regionů (Paasi 1986a, 1991, 2002a, 2013; Claval 1998; Chromý 2003a, 2003b; Frisvoll, Rye 2009; Chromý, Semian, Kučera 2014; Semian 2015, 2016c; Šifta, Chromý 2017; Zimmerbauer, Riukulehto, Suutari 2017; Marek 2020a, 2022c; Šerý, Daňková 2021).

Pro rozvoj poznání konceptu regionu, resp. pro výzkum regionu coby prostorové struktury, dynamického procesu a sociálního konstruktu je vedle soustředění se na aktéry podstatné zaměřit pozornost i na percepci (neboli vnímání) obyčejných lidí (Antonsich 2010; Paasi 2010; Vainikka 2013; Semian 2016b; Marek 2022b). Pokud totíž chápeme region jako sociální konstrukt (sociální jev), jeho existence závisí na vnímání lidí, prostřednictvím kterého se u těchto lidí buduje vědomí/vědění/znalost o daném regionu (viz výše). Jinými slovy, aby region existoval, musí přetrvávat v myslích lidí v podobě percepčních regionů (Marek 2020c: 59). Druhou podmínkou existence regionu je pak jeho název (toponymum), který propojuje vědomí lidí s určitým územím (viz výše). Region v pojetí nové regionální geografie je tedy jakousi „představou“ (Šerý, Šimáček 2013: 397) či „myšlenkou“ (Van Langenhove 2018: 315; Marek 2020e: 165) o určitém území, přičemž „obsah“ (Šifta, Chromý 2017: 103) tohoto regionu je budován prostřednictvím vnímání a za pomoci toponyma (Marek 2020e). Jak totíž uvádějí Kasala a Lauko (2009: 49), „co [...] se nám vtiskává do (pod)vědomí, co si představíme pod názvem regionu – to vytváří jeho identitu“.

Lze tedy tvrdit, že nová regionální geografie má zájem o percepční regiony (ovšem i o regiony homogenní a funkční – viz např. Marek 2022b). Důležité je ale upozornit, že „percepční regiony“ (*perceptual regions*), někdy označované (také) jako „vernakulární regiony“ (*vernacular regions*), byly studovány již před konstituováním nové regionální geografie (srov. Semian 2016b; Marek 2020b) a jejich autoři je často chápali různě (srov. Marek 2022b). Existují výzkumy, které sice tvrdí, že studují regiony založené na vnímání lidí, avšak využívají jiných metod, než jsou dotazy na percepci (např. Zelinsky 1980; Ambinakudige 2009; Liesch *et al.* 2015; Vukosav, Fuerst-Bjeliš 2016; Andrews, Finchum 2020); jindy bývají za percepční regiony považovány kolektivní obrazy regionu – ve skutečnosti jde tedy o regiony homogenní, byť založené na shodě ve vnímání jednotlivců (více viz Marek 2020b, 2022b). Na základě dialektického vztahu (individuální/osobní subjektivní a (kolektivní/sdílené) objektivní reality (Berger, Luckmann 1999) a ve shodě s řadou autorů citovaných výše lze chápat percepční regiony jako subjektivní obrazy regionu založené na vnímání a přetrvávající v mysli každého jednoho člověka (viz Obr. 4). Tato revize konceptu percepčního regionu v nové regionální geografii vyplývá mimo jiné (viz Marek 2020c) z textů Anssi Paasiho, který při klasifikaci regionální identity (viz výše) o subjektivních obrazech regionu napsal, že je „behaviorální geografové studují [...] již dlouho“ (Paasi 1986a: 123). Zároveň tento autor uvádí, že „behaviorální geografové začali studovat percepční regiony“ (Paasi 2011a: 169). Podobně chápou percepční regiony i jiní autoři. Například Dokoupil (2004: 51) o nich píše, že jsou založeny „na subjektivním hodnocení“, a podle Klapky a Toneva (2008: 373) mají percepční regiony „subjektivní charakter“ a „každý jedinec může region chápat a vymezovat různým způsobem, tak jak ho právě on vnímá“²⁴. Zatímco tedy tradiční regionální geografie se snaží „vidět regiony objektivně“, nová regionální geografie je vidí více subjektivně (Kasala, Šifta 2017: 111).

---

²⁴ Subjektivní charakter nemá pouze teritoriální tvar (hranice) regionu, ale i ostatní komponenty jeho „obsahu“/identity – regionální symboly a instituce.

Obr. 4: Příklad percepčních regionů Čech a Moravy, s kterými pracuje nová regionální geografie. Z výzkumu percepce česko-moravské hranice vyplynulo, že lidé vnímají polohu této hranice různě – především podle (1) historické zemské hranice z roku 1928, (2) podle krajských hranic z roku 1960, kdy vznikly kraje připomínající svými názvy Čechy a Moravu (Východočeský, Jihočeský, Severomoravský a Jihomoravský kraj) ale povětšinou nerespektující historickou hranici, či (3) podle současných krajských hranic (2000) rovněž převážně nerespektující historickou hranici, přestože kraje v severní části sledované hranice (vlevo) svými názvy české země nepřipomínají (Pardubický a Olomoucký kraj). (Podle: Marek 2020e)

2.3.4 Nástin metodologie nové regionální geografie se zaměřením na využití percepčních regionů

Zařazení nové regionální geografie do geografického myšlení není zcela jednoznačné, neboť ji různí autoři řadí mezi různé proudy. Například Johnston a Sidaway (2016) popisují novou regionální geografii v rámci vývoje geografického myšlení v kapitole o radikální geografii, Matlovič a Matlovičová (2015) ji přibližují v kapitole „Obrat k postmoderní geografii“ (až následující kapitola je o postmodernismu a post-strukturalismu) a kupříkladu Daněk (2013) zmiňuje (avšak pouze velmi stručně) novou regionální geografii zejména v rámci postmodernismu²⁵. Nicméně nejen na základě Daňkem (2013: 115 a 139) uvážených klíčových slov charakterizujících postmodernismus (např. sociální konstrukce, anti-esencialismus či kontext) a post-strukturalismus (např. moc, diskurs či relační prostor) můžeme konstatovat, že je nová regionální geografie úzce spjata s těmito oběma filozofiemi, resp. směry geografického myšlení. Také mnohé regionálně geografické publikace z posledních let to dokládají. Nová regionální geografie ale může čerpat prakticky i ze všech předešlých přístupů. Vývoj geografického myšlení lze totiž charakterizovat jako „proces zpřesňování a rozšiřování poznání“, neboť etablování nového přístupu či teorie (alespoň co se týče společenských věd) vede pouze výjimečně k opuštění těch starých – spíše jde o nový zpřesňující pohled snažící se překonat nedostatky předchozích (Daněk 2013: 142). Se širokou škálou přístupů, z nichž může nová regionální geografie čerpat, souvisí i pestrá paleta metod.

²⁵ Například Cresswell (2013) ve své knize o geografickém myšlení věnuje celou jednu kapitolu konceptu regionu – sice z ní tedy není patrné, do jakého proudu autor novou regionální geografii řadí, avšak takto koncipovaná kapitola dokládá klíčovou roli regionu v geografickém myšlení, potažmo v geografii (žádnému jinému konceptu není v jeho knize věnována celá jedna kapitola).

Ta je v podstatě neomezená, a volba konkrétních výzkumných postupů tak závisí *de facto* pouze na cíli výzkumu, výzkumném problému a výzkumné otázce.

Se zájmem nové regionální geografie o kontext (viz výše) je úzce svázán její důraz na empirický výzkum; Sayer (1989: 256) v této souvislosti píše o „empirickém obratu“. Při konstituování nové regionální geografie si mnozí autoři uvědomovali, že nemá-li rozvoj teorie probíhat ve vakuu, je potřeba „soustředěného programu teoreticky poučeného empirického výzkumu“, avšak lámali si hlavu, jak přesně teorii pomocí empirie rozvíjet; nastiňovali nicméně možný význam kritického realismu (Thrift 1983: 42, 1990; Pudup 1988; Sayer 1989; Murphy 1991). Touto filozofií je významně ovlivněna i teorie institucionalizace regionů, v níž Paasi (1986a, 1986b) umně využil empirická zjištění ohledně čtyř finských provincií právě pro vytvoření/rozvoj teorie (srov. MacLeod, Jones 2001; Sepp, Veemaa 2010). Díky snadné propojitelnosti Paasiho teorie s empirickým výzkumem byla tato teorie využita a dále rozvíjena řadou autorů na příkladu různých regionů světa (viz výše).

Paasi i jeho následovníci vycházející z teorie institucionalizace regionů nejčastěji využívají výzkumný design případové studie, který lze pokládat za velmi vhodnou strategii pro výzkumy v nové regionální geografii. V případové studii jde obecně o podrobné zkoumání jednoho případu či několika málo případů v jeho (jejich) komplexitě, přičemž porozumění z toho plynoucí může vést k pochopení jednak jiných podobných případů, jednak složitých sociálních jevů. Tato výzkumná strategie je charakteristická idiografickým pohledem (Willig 2013) – což dokonale koresponduje s oživením zájmu o „specifické“ v rámci nové regionální geografie (Gilbert 1988) – avšak přestože poukazuje na jedinečné a neopakovatelné rysy, následně je využívá nomoteticky s cílem konfrontovat (zpochybnovat, či dokumentovat) stávající teorii nebo budovat teorii novou (Hendl 2005; Kofroň 2012; Willig 2013); tato charakteristika případové studie tak odpovídá idiograficko-nomotetické povaze nové regionální geografie diskutované výše. Případová studie tedy může mít ambici generalizovat (Kofroň 2012), výzkumník však musí být velmi obezřetný (Willig 2013). Testování teorie se pojí zejména s dedukcí a kvantitativním výzkumem, zatímco návrh nové teorie s indukcí a kvalitativním výzkumem, přičemž případová studie může pracovat jak s kvantitativními daty, tak i s daty kvalitativní povahy (Hendl 2005, Sedláček 2007; Kofroň 2012; Willig 2013); jejich kombinací (smíšeným výzkumem) lze navíc dospět „k zevrubnějšímu porozumění a vysvětlení předmětu zkoumání“ (Giddens 2013: 60; srov. Kofroň 2012). Výzkumná strategie případové studie má podle některých autorů (Hendl 2005; Sedláček 2007) velmi obecný charakter, a tak může využívat postupy i z jiných designů, jako jsou zakotvená teorie, biografie či etnografie²⁶. Pokud jde o zdroje dat a metody jejich sběru i analýzy, ty jsou v rámci případové studie prakticky neomezené (což koresponduje s výše zmíněnou pestrou/neomezenou paletou metod použitelných v nové regionální geografii) – lze využít různé typy dotazování (rozhovorů či dotazníků), pozorování a analýz dokumentů (Hendl 2005; Sedláček 2007; Willig 2013). To ostatně dokládají texty Paasiho i jeho následovníků.

Jak bylo zmíněno, většina autorů rozvíjejících Paasiho teorii se soustředí na vznik (formování) regionů, zatímco otázce následného vývoje (reprodukcí, transformací a zániku) regionu, a to především regionu deinstitutionalizujícího se, nebyla dosud věnována adekvátní pozornost. Zároveň je možné konstatovat, že v pracích Paasiho následovníků je na vznik (formování) regionů nazíráno především z pohledu aktérů, či samotných institucí (srov. MacLeod, Jones 2001; Chromý 2003a; Hammarlund 2004; Frisvoll, Rye 2009; Sepp, Veemaa 2010; Gaberell, Debarbieux 2014; Kašková, Chromý 2014; Messely *et al.* 2014; Paül, Haslam

---

²⁶ Mimořádně již v období konstituování nové regionální geografie nastiňoval Thrift (1983: 57) potřebnost využití orální historie, autobiografií či deníků a Sayer (1989: 256) zase volal po „více etnografickém přístupu“.

McKenzie 2015; Semian 2015; Merovuo 2017; Osoba 2017; Šifta, Chromý 2017)²⁷, zatímco studium vnímání obyčejných lidí je upozaděno. Následující text proto, ale i vzhledem k zaměření této dizertační práce, nastiňuje možnosti výzkumu vývoje regionu – coby prostorové struktury, sociálního konstruktů a dynamického procesu – pomocí konceptu percepčního regionu. Tento koncept vhodně propojuje novou regionální geografii, zabývající se teoretickým výzkumem regionu, a metodologický přístup behaviorální geografie, empiricky zkoumající lidské vnímání. Pro konkrétní metody práce s percepčními regiony v myslích lidí (tedy metody sběru dat) lze však odkázat na článek Marka (2020b), který chápe percepční regiony jako součásti mentální mapy každého jedince. Vybrané metody analýzy, ale i prezentace dat (konkrétně respondenty zakreslených mentálních map) pak přibližují například Šerý a Šimáček (2010, 2012, 2013), Kynčlová-Tihonová a Bláha (2013), Janoška, Voženílek a Tuček (2014) či Marek (2020e).

S percepčními regiony lze obecně pracovat dvojím způsobem. Zprv je možné se soustředit na ně samotné jakožto na subjektivní obrazy regionu založené na vnímání jednotlivců a využít je především při výzkumu reprodukce regionu (pomocí čehož může být vysvětlena regionální transformace – viz níže). Nelze však zůstat u otázek kde a jak konkrétní člověk daný region vnímá. Je potřeba se ptát i na to, proč jej vnímá zrovna tam a proč zrovna tak, kde/jak jej vnímá. „Jen takto lze identifikovat instituce, na základě kterých si lidé vytvářejí své percepční regiony“, tedy instituce, které sledovaný region reprodukuje (Marek 2020b: 205, 2022b). To, kde a jak lidé určitý region vnímají, navíc ovlivňuje jednak jejich (ne)ztotožnění se s daným regionem (Paasi 1986a; Zimmerbauer 2011; Marek 2020c), jednak jejich prostorové chování, a může i zapříčinit, že se tito lidé stanou regionálními aktivisty (Jordan 1978; Kitchin 1994; Siwek 2011; Marek 2022b). Výzkum kognitivní složky regionální identity (tj. regionu) má tedy potenciál i pro rozvoj poznání afektivní a instrumentální dimenze regionální identity, tedy konceptů regionální identity lidí a regionalismu (Marek 2020b, 2022b).

Zadruhé je možné percepční regiony na základě shody subjektivních obrazů jednotlivých lidí objektivizovat (Klapka, Tonev 2008: 373), a tím vytvořit „objektivní“ region(y) homogenní. Pomocí nich lze pak zkoumat především regionální transformaci (viz níže). Protože ale na základě vnímání bývají vymezovány především regiony bez oficiálního (administrativního či *de iure*) statusu, například teritoriální tvar²⁸ vědci konstruovaného homogenního regionu může být velmi neostrý a poloha „střední“ hranice se může značně lišit od polohy hranic vnímaných jednotlivými lidmi. To bylo ukázáno na příkladu hranice Čech a Moravy (viz Marek 2020e) či střední Evropy, kdy z víceméně subjektivních vymezení 16 autorů sestavil Sinnhuber (1954) „objektivní“ homogenní region střední Evropy s velmi rozostřeným teritoriálním tvarem²⁹. Při tvorbě mentální mapy každého člověka – jejímiž částmi jsou subjektivní obrazy různých regionů světa – hraje roli mimo jiné pohlaví (gender), věk, nejvyšší dosažené vzdělání, národnost, rodáctví či poloha bydliště tohoto člověka. Proto hranice „objektivního“ homogenního regionu „složeného z více percepčních regionů budou pochopitelně více či méně rozostřené. Jeden jediný sdílený region, na kterém by se shodli

²⁷ Protože je v případě institucionalizujících se regionů s jejich vznikem úzce svázaná regionální reprodukce (a tak je někdy vhodnější v kontextu Paasiho teorie hovořit o „formování“ regionu), někteří ze zmíněných autorů (především Sepp, Veemaa 2010; Semian 2015) se ve větší míře zabývají i tímto procesem.

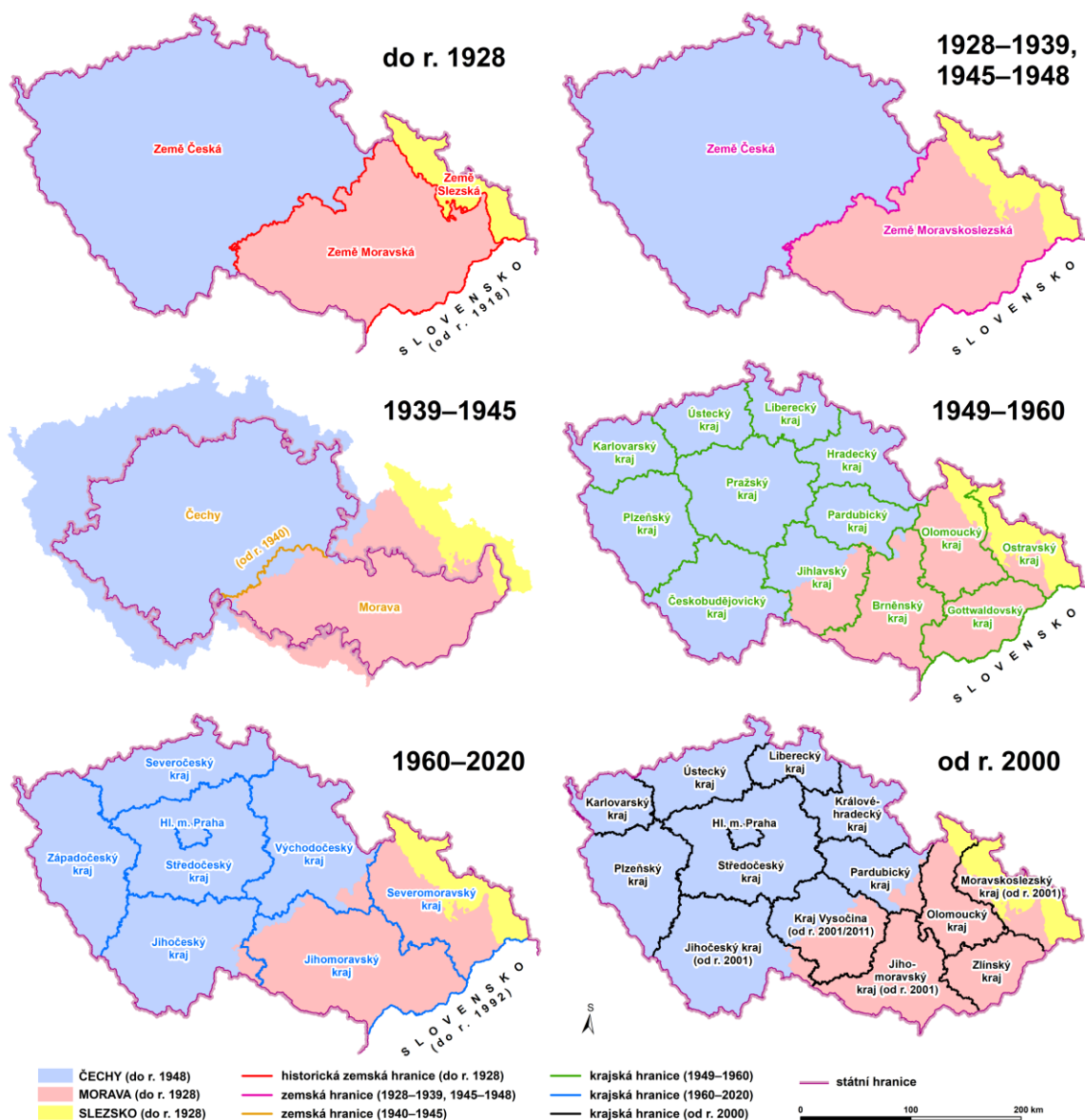
²⁸ Podobně lze objektivizovat také „symbolický tvar“ regionu. Například Moravu řada lidí spojuje s vínem, folklórem či (dobro)srdečností jejich obyvatel, avšak i v tomto případě existují značně odlišné percepční regiony jednotlivců (Marek 2020a).

²⁹ Oblast tvořící střední Evropu, na níž se shodlo všech 16 autorů, nebyla větší než Čechy, Morava a Rakousko (Sinnhuber 1954: 19–20). Hagggett (1965: 245 a 247) toto vymezení střední Evropy, ale i jiných regionů bez oficiálního statusu (jako je americký Jih či Languedoc ve Francii), zkritizoval za „jejich mlhavost“ a doporučoval využití „spolehlivějších metod regionální identifikace“, což není překvapivé, uvážíme-li, že jde o jednoho z předních představitelů prostorové/regionální vědy.

všichni oslovení, není myslitelný“ (Marek 2020b: 206; srov. Semian 2012). Avšak díky tomu, že nové regionální geografii nejde primárně o delimitaci či popis a hodnocení regionů (Pudup, 1988; Matlovič, Matlovičová 2015; Semian 2016b, 2016c), nepředstavuje absence konsenzu na vymezení regionálních hranic problém. Otázky ohledně existence a vymezení regionů (konkrétně např. „existuje Středozápad?“ a „kde je Středozápad?“) však na druhou stranu nelze považovat za „naivní“, jako to činila Pudup(ová) (1988: 382). Jak správně poznamenal Murphy (1991: 27), autorce zjevně uniklo, že jsou tyto otázky hluboce implikovány v procesech regionálního formování a změny. Pokud totiž máme k dispozici například více „objektivních“ homogenních regionů z různých časových období (či některé alespoň můžeme předpokládat vzhledem k tomu, že bývají regiony často vnímány na bázi oficiálních hranic), lze na základě nich vyvozovat závěry o transformaci regionu (Marek 2020b, 2020e, 2022c). Pro vysvětlení, proč k takové transformaci dochází, je nicméně zapotřebí studovat instituce ovlivňující percepce lidí, a tedy reprodukci daného regionu – regionální reprodukce a transformace jsou totiž vzájemně úzce provázané procesy (Marek 2020b, 2022b).

3 ÚZEMNĚ SPRÁVNÍ ČLENĚNÍ ČESKA PO ROCE 1918 A ČESKÉ ZEMĚ Z POHLEDU NOVÉ REGIONÁLNÍ GEOGRAFIE

Územně správní členění Česka a jeho reformy jsou zmiňovány či podrobně popsány v mnohých publikacích (např. Daněk 1993, 2002; Pernes 1996; Jeleček, Chromý 1997; Munzar, Drápela 1999; Jeleček 2000, 2008; Jordan 2001; Siwek, Kaňok 2000a, 2000b; Yoder 2003; Hledíková, Janák, Dobeš 2005; Semotanová 2006, 2013; Perlín 2009; Semian 2015; Vaishar, Zapletalová 2016; Jaroš, Svoboda 2020; Marek 2020d, 2020e), přičemž smyslem administrativních změn se zabývají ve větší míře pouze někteří autoři (např. Šikula 2013, 2015; Burda 2014; Daniel 2017).

Obr. 5: Přehled vývoje nejvyšších územně správních jednotek v Česku v průběhu posledního století. (Vlastní rekonstrukce na základě: Růžková, Škrabal 2006; Štůla, Semík 1941; ArcČR® 500, S-JTSK)

Historie českých zemí sahá do prvního tisíciletí našeho letopočtu. Přestože představovaly hlavní územně správní regiony jednotného českého státu, udržely si po staletí

jistý stupeň samosprávy. Významné změny ve vývoji Čech, Moravy a (Českého) Slezska nastaly především po vzniku Československa, a právě těmi je pro tuto dizertační práci podstatné se zabývat. Přehled vývoje nejvyšších územně správních jednotek v Česku v průběhu posledního století zachycuje Obr. 5.

Po vzniku Československa bylo snahou sjednotit správu na celém území státu. V českých zemích byl totiž přejat systém platný v Předlitavsku (v rakouské části monarchie), zatímco na území Slovenska a Podkarpatské Rusi systém, který platil v Zalitavsku (v uherské části monarchie). Územní správa, jež se v obou systémech lišila, měla být sjednocena *zákonem č. 126/1920 Sb.* Tzv. župní zákon, který do jisté míry připravoval půdu pro zrušení zemského zřízení (Burda 2014), se však v českých zemích neujal, a proto byl přijat *zákon č. 125/1927 Sb.*, na jehož základě došlo mj. ke spojení Moravy a Slezska v zemi Moravskoslezskou. Nešlo o první sloučení těchto zemí, neboť to bylo provedeno již v roce 1782 s trváním do konce roku 1849 (Hledíková, Janák, Dobeš 2005). Další sloučení Moravy se Slezskem mělo podle citovaného zákona nabýt účinnosti původně již k 1. červenci 1928. Termín byl však dodržen pouze na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. V českých zemích začal zákon platit až od 1. prosince 1928 (Burda 2014). Důvodem tohoto spojení dvou historických zemí bývá uváděna národnostní otázka, neboť Slezsko bylo z velké části obýváno Němci (Jeleček 2008). Zmíněným zákonem byly *de iure* zrušeny nejen Morava a Slezsko jakožto administrativní jednotky, ale i česko-moravská hranice a hranice moravsko-slezská (od roku 1928 existovala *de iure* hranice česko-moravskoslezská). Morava a Slezsko byly sloučením sice významně deinstitucionalizovány, zároveň však došlo – ve shodě s teorií institucionalizace regionů – k jejich (re)institucionalizaci. V názvu nového regionu se totiž odrážela pojmenování obou historických zemí.

Specifická situace, která však neměla dlouhého trvání, nastala v období okupace Československa nacistickým Německem. Po odtržení pohraničí a následně i Slovenska vznikl na zbytku území *výnosem Vůdce a říšského kancléře č. 75/1939 Sb.* Protektorát Čechy a Morava. Tím došlo znovu k významné (re)institucionalizaci Čech, ale hlavně Moravy, byť v okleštěné podobě. Morava (nikoli však Slezsko) získala opět právní status³⁰. Na několik let byla *de iure* obnovena také česko-moravská hranice, i když na základě *vládního nařízení č. 388/1940 Sb.* byl její průběh pozměněn. Po skončení války se však *dekretem presidenta republiky č. 121/1945 Sb.* navrátilo územně správní členění českých zemí ke stavu ze září 1938 (nicméně místo zemských úřadů vznikly zemské národní výbory).

Když po roce 1946 začaly přípravy nového územně správního členění, ve hře byly různé varianty – se zachováním zemí i jejich zrušením. Komunistická strana prosazovala obnovu krajského zřízení (kraje byly v českých zemích zrušeny v roce 1868), neboť v krajích viděla mimo jiné modernější regiony oproti zemím odkazujícím na staré pořádky. Po nástupu komunistického režimu v únoru 1948 bylo zřejmé, že nové krajské zřízení bude nástrojem centralizace státní moci motivované zejména politickými důvody a rovněž že dojde ke zrušení samosprávy (Hledíková, Janák, Dobeš 2005; Burda 2014; Šikula 2013, 2015; Daniel 2017). Dosud poslední tečku za vývojem českých zemí coby územně správních jednotek učinil *zákon č. 280/1948 Sb.*, který zavedl od 1. ledna 1949 místo zemí (a zemských národních výborů) kraje (a krajské národní výbory)³¹. V oddíle 6 tohoto zákona s příznačným názvem „Likvidace zemí a zemských národních výborů“ se píše: „Země Česká a Moravskoslezská jako svazky lidové správy zanikají uplynutím dne 31. prosince 1948“ (zákon č. 280/1948 Sb.,

---

³⁰ Dalo by se dokonce uvažovat o tom, že v období Protektorátu Čechy a Morava měla Morava důležitější postavení než v době Československa (zejména po roce 1928, kdy vznikla země Moravskoslezská), neboť byl její název obsažen v pojmenování „státu“. Nicméně Protektorát Čechy a Morava nebyl suverénním státem ale okupovaným územím.

³¹ Není bez zajímavosti, že byl tento právní předpis vydán ve sbírce zákonů na Štědrý den. Pro mnohé zemské patrioty se tak stal nechtěným vánočním dárkem od nastupujícího totalitního režimu.

o krajském zřízení: § 39). *De iure* tak došlo ke zrušení administrativního statusu českých zemí, a tudíž k významné deinstitucionalizaci těchto regionů. Území českých zemí bylo rozděleno na 13 krajů pojmenovaných po krajských městech. Čechy, Morava a Slezsko tedy byly do jisté míry rozděleny na menší regiony, avšak nedůsledně. Došlo sice k dělbě administrativní vrstvy a následně i dalších vrstev (např. soudnictví) země České a země Moravskoslezské mezi nově vytvořené kraje, avšak dodnes si české země udržely řadu jiných vrstev s rozličnými funkcemi a významy (které nebyly kraje s to převzít – velký vliv na to měla zřejmě i skutečnost, že nové regiony jednak neodkazovaly svými názvy k regionům starým a jednak povětšinou nerespektovaly jejich hranice). I díky nim jsou tak tyto regiony stále reprodukovány, a to v historických hranicích platných do roku 1928, resp. 1948 (Marek 2018, 2022b, 2022c). Nejvíce byla nerespektována zemská hranice česko-moravská (či česko-moravskoslezská), která v oblasti Českomoravské vrchoviny dělila nově vzniklý Jihlavský kraj téměř v půli.

Po pouhých 11 letech byla uskutečněna nová administrativní reforma. V roce 1960 „již v důsledku vítězství socialismu nemusel být na politické důvody brán zřetel a nové vymezení krajů se mělo podřídit především hospodářským potřebám nové, socialistické společnosti“ (Daniel 2017: 49; srov. Šikula 2015). Kraje z roku 1949 již nevyhovovaly potřebám centrálně plánovaného hospodářství (Burda 2014: 85), a proto byly na základě zákona č. 36/1960 Sb. nahrazeny novými, většími kraji. Tento zákon nabyl účinnosti dnem vyhlášení, tj. 9. dubna 1960, a na jeho základě vznikly také nové, větší okresy. Podle paragrafu 18 měla územní organizace národních výborů vstoupit v platnost nejpozději od 1. července 1960. Zákon č. 65/1960 Sb. o národních výborech byl přijat 25. května 1960 a účinnosti nabyl od 12. června 1960. Sedm krajů vzniklých roku 1960 na území dnešního Česka (hlavní město Praha bylo osmou územní jednotkou se zvláštním statutem) bylo ve vztahu k českým zemím významných tím, že všechny tyto regiony nesly ve svém názvu pojmenování historických zemí – Čech, či Moravy. Stalo se tak poprvé v české historii, kdy byly kraje pojmenovány podle země, v níž krajské město (převážně) leží. Lze tedy konstatovat, že došlo k významné (re)institucionalizaci zmíněných dvou zemí. Ta nicméně proběhla v pozměněných hranicích, neboť ani tentokrát krajské hranice povětšinou nerespektovaly historické hranice zemí. Historicky moravské Svitavsko (vč. Moravskotřebovska) a Dačicko (vč. Slavonicka) se staly součástí Východočeského, resp. Jihočeského kraje. Naopak historicky česká část Jihlavska³² (vč. Polenska) byla začleněna do Jihomoravského kraje. Pokud jde o (České) Slezsko, to se neobjevilo v názvu žádného z krajů – celé jeho území se ocitlo v Severomoravském kraji.

Po pádu totalitního režimu bylo široce diskutováno nové územně správní členění republiky a jednou z logických variant byl návrat k zemskému zřízení. Dle *usnesení Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky* z 9. května 1990 se „považuje zrušení země moravsko-slezské od 1. ledna 1949 [...] za akt nespravedlivý a poplatný totalitní byrokratickecentralistické praxi, za krok, který byl v rozporu s principy demokracie a samosprávy a který tak podstatně přispěl k deformovanému vývoji československé společnosti“. Federální shromáždění v tomto usnesení dále vyslovuje „pevné přesvědčení, že ústavní uspořádání republiky, které vzejde z jednání svobodně zvolených zákonodárných sborů, tuto nespravedlnost napraví“. Téhož roku *zákon České národní rady č. 425/1990 Sb.* zrušil krajské národní výbory, nicméně kraje jako územní jednotky přetrvaly pro výkon některých agend až do konce roku 2020, kdy byly zrušeny *zákonem č. 51/2020 Sb.* (některé jejich funkce však přerývají nadále – např. soudní správa). V preambuli Ústavy České republiky přijaté 16. prosince 1992 se píše o občanech „České republiky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ věrných „všem dobrým tradicím dávné státnosti zemí Koruny české“,

---

³² Většina Jihlavy samotné je však historicky moravská.

místo obnovy zemí se ale připouští i krajské zřízení: „vyššími územními samosprávnými celky jsou země nebo kraje“ (ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky: Čl. 99). Promoravské politické strany hájící obnovu zemí zaznamenaly zpočátku velký úspěch. Ten využily například při příležitosti Sčítání lidu, domů a bytů 1991 ke konstruování moravské národnosti jakožto prostředku k dosažení svých cílů. Rozpad Československa však vyvolal obavy z další možné dezintegrace státu, což se promítlo v poklesu podpory myšlenky zemského zřízení a také v poklesu volební podpory promoravských stran (od roku 1996 nejsou zastoupeny v českém parlamentu). Země z tohoto důvodu, ale i kvůli jejich malému počtu v malém státě, obnoveny nebyly (Daněk 1993, 2002; Perlín 2009; Siwek, Kaňok 2000b; Burda 2014). Místo toho bylo na základě *ústavního zákona č. 347/1997 Sb.* z 3. prosince 1997 s účinností od 1. ledna 2000 zavedeno 13 krajů (14. územní jednotkou je hlavní město Praha). Tyto kraje jsou menší než kraje z roku 1960, ale přibližně srovnatelné s kraji z roku 1949, přičemž i sídla krajských měst se shodují.

Pokud jde o vztah „nových“ krajů k českým historickým zemím, původně byly tyto vyšší územní samosprávné celky pojmenovány, až na jednu výjimku (Středočeský kraj), po krajských městech (i v tomto se tedy velmi podobaly krajům z roku 1949); lze tedy hovořit především o deinstitucionalizaci českých zemí. Již v květnu 2001 však byly *ústavním zákonem č. 176/2001 Sb.* změněny názvy tří krajů, aby reflektovaly zemskou identitu: Budějovický kraj byl přejmenován na Jihočeský kraj, Brněnský kraj na Jihomoravský kraj a Ostravský kraj na Moravskoslezský kraj (na základě téhož zákona došlo ještě k přejmenování Jihlavského kraje na Vysočinu, v roce 2011 přejmenované na Kraj Vysočina). Díky názvům čtyř současných krajů tedy byly české země (nyní i Slezsko) významně (re)institucionalizovány, byť opět v pozměněných hranicích – ani kraje z roku 2000 převážně nerespektují historické zemské hranice. Také znaky krajů (a to dokonce všech krajů) vedly k (re)institucionalizaci českých zemí, neboť odkazují k zemím, na jejichž území se tyto regiony rozkládají (Chromý 2003a; Řehák 2007). V tomto ohledu je nejproblematictější Jihočeský kraj, jehož název i znak odkazují pouze k identitě Čech, přitom kraj zahrnuje i historicky moravské Dačicko. Jistý problém je přítomen také v případě Jihomoravského kraje, jehož název i znak odkazují pouze k identitě Moravy, avšak součástí kraje je i malá vesnice Jobova Lhota (součást moravské obce Kněžves), která leží historicky v Čechách. Problematické rovněž je, že ve vztahu k zemské hranici Čech a Moravy kombinují současné kraje sporné body obou předešlých administrativních členění – Kraj Vysočina je podobně jako Jihlavský kraj z roku 1949 rozetnut touto zemskou hranicí téměř v půli a kraje Jihočeský a Pardubický byly (podobně jako ostatní kraje) sestaveny z okresů z roku 1960, jež výrazně nerespektovaly a nerespektují historickou zemskou hranici na Svitavsku a Dačicku.

4 POZNÁMKY K VYMEZENÍ ZKOUMANÝCH ÚZEMÍ V ČESKO-MORAVSKÉM POMEZÍ, KE VZORKU RESPONDENTŮ, K METODÁM SBĚRU DAT A K PROSTOROVÉMU A SPOLEČENSKÉMU KONTEXTU VÝZKUMU

Při prvotním výzkumu v rámci diplomové práce (Marek 2015) v severní části česko-moravské hranice byl vymezen jistý „schizofrenní region“ představující historicky moravské území v roce 1960 začleněné do Východočeského kraje (zejména Svitavsko vč. Moravskotřebovska; dnes však již v Pardubickém kraji), jehož mnozí obyvatelé nemají jasno v tom, žijí-li v Čechách, nebo na Moravě, případně jsou-li Češi, či Moraváci/Moravané. Protože se o podobném fenoménu pro jižní pomezí Čech a Moravy (historicky moravské území od roku 1960 dodnes v Jihočeském kraji – Dačicko vč. Slavonicka) zmiňují i jiní autoři (např. Chromý 2003a; Svobodová 2012; Chalupa 2015), bylo možné předpokládat i třetí schizofrenní region ve střední části této historické hranice (historicky české území od roku 1960 v Jihomoravském kraji – především „Jihlavsko“ vč. Polenska; dnes však již v Kraji Vysočina). Jako vhodné se tak jevílo zmapovat i popisovanou střední a jižní část česko-moravské hranice. Využití téměř totožného dotazníku³³, jako je ten představený v prvotním výzkumu (Marek 2015: Příl. 1), také ve dvou kvalitativně odlišných částech zkoumaného historického pohraničí však umožnilo detailněji prozkoumat i jiné v severní části zmapované fenomény (než jen přítomnost schizofrenních regionů).

Stejně jako zkoumané území v severní části česko-moravského pomezí (dále uváděno jako ZÚ1), jehož vymezení bylo představeno v rámci prvotního výzkumu (Marek 2015), bylo zkoumané území ve střední části (dále jako ZÚ2) i zkoumané území v jižní části (dále jako ZÚ3) vymezeno hranicemi vybraných obcí. Výběr obcí se řídil následujícími požadavky: (1) ZÚ2 i ZÚ3 mělo být kompaktní; (2) ZÚ2 i ZÚ3 mělo zahrnout tři dílčí oblasti – území (ostatních) Čech, území (ostatní) Moravy a (předpokládaný) schizofrenní region; (3) v ZÚ2 i ZÚ3 mělo být dotázáno alespoň 100 respondentů (ale vzhledem k časové náročnosti ne o moc více), přičemž (4) v každé obci ZÚ2 i ZÚ3 mělo být dotázáno alespoň 1 % trvalého obyvatelstva ve věku 15 let a více (proto byla z výběru zkoumaných obcí vyloučena větší města jako např. Jihlava či Dačice); (5) v každém (předpokládaném) schizofrenním regionu mělo být dotázáno alespoň 50 respondentů (aby byla možná spolehlivá komparace odpovědí těchto lidí s odpověďmi 62 respondentů schizofrenního regionu ZÚ1 dotázaných v prvotním výzkumu). Takto bylo vybráno 24 obcí ve střední části a 24 obcí v jižní části česko-moravského pomezí, tvořících ZÚ2, resp. ZÚ3. Seznam i polohu těchto obcí (stejně jako 33 obcí v ZÚ1) přehledně graficky znázorňuje článek o transformaci regionální identity v Česku (Marek 2022c). Rozkládá-li se část obce na druhé straně historické zemské hranice³⁴, vždy byl zde osloven alespoň jeden trvalý rezident.

Pro stanovení vzorku respondentů byl zvolen kvótní výběr na základě respondentova pohlaví, věku a obce trvalého bydliště. Kvótní znaky pohlaví a věk byly zvoleny z důvodu jejich relativně snadné rozpoznatelnosti na dálku – právě na jejich základě jsem při procházení či projíždění zkoumaných obcí (pěšky či na kole) vybíral respondenty do výzkumu. Snahou bylo dosáhnout optimálního kvótního výběru (shody celkové populace a

³³ Změněn byl logicky výřez mapy, do kterého měli respondenti zakreslovat česko-moravskou hranici v okolí svého bydliště, a také administrativní regiony na hierarchicky nižších úrovních, v nichž oslovení žijí a k nimž měli uvést, do jaké míry se s nimi ztotožňují. Ve střední a jižní části studovaného pomezí byli respondenti navíc tázáni, v jaké zemi podle nich leží Svitavy a v jaké Moravská Třebová (odpovědi na tyto otázky v případě respondentů prvotního výzkumu vyplývají ze zakreslených hraničních čar v mapě) a proč to takto vnímají.

³⁴ V ZÚ1 jsou takovými částmi obcí Velká Morava (součást Dolní Moravy), Horní Orlice a Dolní Orlice (součásti Červené Vody) a Herbortice (součást Cotkytle). V ZÚ3 to jsou Horní Dvorce (součást Zahrádek), Česká Olešná, Palupín a Malý Jeníkov (součásti Strmilova) a Valtínov (součást Kunžaku).

vzorku respondentů) v každé dílčí oblasti zkoumaného území (Čechy, Morava, schizofrenní region) či dokonce obci (zejména v případě obcí s větším počtem obyvatel), přinejmenším však v každém zkoumaném území; shodu celkové populace (základního souboru) a zvoleného vzorku respondentů (výběrového souboru) dokládá Tab. 1. Kvótní znaky pohlaví a věk přitom byly kombinovány – dbal jsem na to, aby se výzkumu zúčastnil určitý počet mužů a určitý počet žen v určitých (celkové populaci odpovídajících) věkových kategoriích; pro tento účel byly vyčleněny tři věkové kategorie: 15–34 let, 35–54 let a 55 let a více.

Prvotní výzkum probíhal v roce 2014 a dva navazující v roce 2016. Od srpna do října 2014 bylo osloveno 240 trvalých obyvatel ZÚ1 ve věku 15–88 let, což představuje 1,11 % celkové populace ve věku 15 let a více. V červenci 2016 se výzkumu zúčastnilo 107 trvalých rezidentů ZÚ2 ve věku 15–81 let, představujících 1,14 % celkové populace ve věku 15 let a více. V září 2016 pak bylo pro výzkum vybráno 107 trvalých obyvatel ZÚ3 ve věku 15–83 let, tj. 1,24 % celkové populace ve věku 15 let a více. Celkem 454 trvalých rezidentů všech 81 zkoumaných obcí ZÚ1, ZÚ2 a ZÚ3 představuje 1,14 % základního souboru ve věku 15 let a více (ČSÚ 2014, 2016a, 2016b). Výběrový soubor lze tedy pokládat za dostatečně reprezentativní z prostorového, kvalitativního i kvantitativního hlediska (srov. Šerý, Klementová 2018; Šerý, Daňková 2021).

Ve všech třech terénních výzkumech jsem respondenty oslovoval osobně, a to typicky v blízkosti jejich domova. Vyplňování dotazníků metodou PAPI (tedy osobní dotazování na základě papírového dotazníku) probíhalo buď na daném místě, případně s některými oslovenými u nich doma (výběr místa byl ponechán na respondentovi), přičemž jsem se vždy snažil minimalizovat ovlivnění respondentů jinými lidmi, a tedy vyplňovat dotazník mezi čtyřma očima. Kromě otázek obsažených v dotazníku byly lidem pokládány i mnohé doplňující dotazy, které vyplynuly z rozhovorů nad dotazníky. Některé respondenty tlačil čas, tudíž vyplnění dotazníku proběhlo relativně rychle a na doplňující otázky nebyl příliš prostor, případně ze strany některých oslovených nebyla vůle se nad otázkami zamyslet, anebo pro ně bylo velmi obtížné až nemožné určitou svoji odpověď zdůvodnit. Jiní lidé si na mě naopak udělali času dostatek (ojediněle i více než hodinu), tudíž na vyplňování dotazníku navázaný rozhovor přinesl daleko více dovysvětlujících poznámek, jež jsem sepsal (typicky hned při rozhovoru, či bezprostředně poté) spolu s odpověďmi na otázky v dotazníku. Jediné, co do dotazníku zaznamenávali sami respondenti, byla vnímaná poloha česko-moravské hranice a Čech a Moravy.

Představený výzkum (resp. tři výzkumy) probíhal(y) více než desetiletí po ustanovení současného krajského zřízení povětšinou nerespektujícího historickou česko-moravskou hranici. Identita „nových“ regionů je přitom od samého počátku důmyslně budována, a tak se s kraji jejich obyvatelé do značené míry ztotožňují či si na ně zkrátka již zvykli, a proto jsou často proti dalším změnám územně správního uspořádání státu (Chromý 2003a, 2004, 2009; Marek 2015). Roky 2014 a 2016 také představují období mezi sčítáními lidu, kdy se „moravská otázka“ pravidelně objevuje ve veřejném prostoru; uplynulý cenzus v roce 2011 ani nadcházející v roce 2021 však již/ještě do výzkumu nezasáhly. Rovněž se zdá, že ani volby (především krajské v roce 2016, jejichž výrazným tématem byla migrace) neměly na odpovědi respondentů vliv. Aktuální prostorový a společenský kontext, který se do odpovědí některých dotázaných promítl, jsem zaznamenal pouze v otázce na identifikaci s regiony na různých hierarchických úrovních a v dotazu na symboly Čech a Moravy. V prvním případě dva oslovení v ZÚ1 v roce 2014 deklarovali na prvních místech identifikaci s Evropskou unií i na základě svých obav z imperiální politiky Ruska po tehdejší anexi Krymu (Marek 2015). V roce 2016 bylo zase velmi skloňovaným sedmisetleté výročí od narození Karla IV., a tak někteří respondenti v ZÚ2 a ZÚ3 zmínili tuto historickou osobnost jako symbol Čech (Marek 2020a).

Tab. 1: Porovnání základních struktur (věk a pohlaví) celkové populace třech zkoumaných území se vzorkem respondentů a statistický test shody.

ZÚ1																	
věk	15–24	25–34	35–44	45–54	55–64	65+	celkem	hodnota kritéria χ^2	kritická hodnota χ^2 (0,05; 5)	statisticky významný rozdíl	pohlaví	muži	ženy	celkem	hodnota kritéria χ^2	kritická hodnota χ^2 (0,05; 1)	statisticky významný rozdíl
	celková populace (%)	15,72	16,31	17,65	14,62	17,60	18,10					100	celková populace (%)	49,71			
vzorek respondentů (%)	13,33	17,08	20,42	11,25	17,50	20,42	100	4,58	11,07	ne		50,00	50,00	100	0,01	3,84	ne
ZÚ2																	
věk	15–24	25–34	35–44	45–54	55–64	65+	celkem	hodnota kritéria χ^2	kritická hodnota χ^2 (0,05; 5)	statisticky významný rozdíl	pohlaví	muži	ženy	celkem	hodnota kritéria χ^2	kritická hodnota χ^2 (0,05; 1)	statisticky významný rozdíl
	celková populace (%)	15,06	17,47	19,25	15,84	16,80	15,58					100	celková populace (%)	50,14			
vzorek respondentů (%)	9,35	22,43	22,43	16,82	9,35	19,63	100	9,12	11,07	ne		50,47	49,53	100	0,00	3,84	ne
ZÚ3																	
věk	15–24	25–34	35–44	45–54	55–64	65+	celkem	hodnota kritéria χ^2	kritická hodnota χ^2 (0,05; 5)	statisticky významný rozdíl	pohlaví	muži	ženy	celkem	hodnota kritéria χ^2	kritická hodnota χ^2 (0,05; 1)	statisticky významný rozdíl
	celková populace (%)	14,96	14,89	17,04	15,32	18,00	19,78					100	celková populace (%)	49,98			
vzorek respondentů (%)	12,15	17,76	16,82	14,95	14,95	23,36	100	2,41	11,07	ne		49,53	50,47	100	0,01	3,84	ne

(Zdroj: ČSÚ 2014, 2016a, 2016b; vlastní šetření, vlastní výpočty)

5 PŘEDSTAVENÍ PUBLIKACÍ TVOŘÍCÍCH SOUČÁST TÉTO DIZERTACE

Jak již bylo uvedeno, předloženou dizertační práci tvoří komentovaný soubor šesti vybraných samostatných příspěvků, jejichž plné texty jsou umístěny v přílohách této dizertace. Všechny tyto publikace jsou v plném rozsahu (ze 100 %) dílem autora dizertační práce, Petra Marka. Po chronologickém³⁵ přehledu následuje na dalších stranách jejich stručné shrnutí včetně diskuze přínosu k rozvoji teoretického poznání, zejména konceptů regionu a regionální identity.

1. **MAREK, P. (2020d): Regiony a hranice existují i tehdy, jsme-li přesvědčeni o opaku. In: Semotanová, E. (ed.): Hranice v krajinách. Academia, Praha, 195–217.**
2. **MAREK, P. (2020c): Region coby sociální konstrukt a kritická diskuze Paasiho konceptualizace regionální identity. Geografie, 125, 1, 47–68.**
– Indexován v databázi Web of Science (IF 0,744 pro rok 2020).
3. **MAREK, P. (2020b): Region coby dynamický proces a využití konceptu percepčního regionu při výzkumu institucionalizace a deinstitucionalizace regionů. Geografický časopis, 72, 2, 193–213.**
– Indexován v databázi SCOPUS.
4. **MAREK, P. (2020e): Transformation of the identity of a region: Theory and the empirical case of the perceptual regions of Bohemia and Moravia, Czech Republic. Moravian Geographical Reports, 28, 3, 154–169.**
– Indexován v databázi Web of Science (IF 2,250 pro rok 2020).
5. **MAREK, P. (2022c): Transformace regionální identity v Česku: Případová studie částečně deinstitucionalizovaných Čech a Moravy pohledem obyvatel česko-moravského pomezí. Geografie. Online first.**
– Indexován v databázi Web of Science (v současnosti – pro rok 2021 – IF 1,500).
6. **MAREK, P. (2022b): Reproduction of the identity of a region: perceptual regions based on formal and functional regions and their boundaries. Geografiska Annaler: Series B, Human Geography. Online first.**
– Indexován v databázi Web of Science (v současnosti – pro rok 2021 – IF 2,450).

---

³⁵ Doplňující písmena u vrocení jsou však přidána dle zvyklostí podle abecedního pořadí názvů příspěvků.

Ad 1)

MAREK, P. (2020d): Regiony a hranice existují i tehdy, jsme-li přesvědčeni o opaku. In: Semotanová, E. (ed.): Hranice v krajinách. Academia, Praha, 195–217.

V této kapitole v monografii editované prof. Evou Semotanovou diskutuji dosud téměř nereflektovanou teoretickou otázku (ne)existence regionu a jeho zániku. Tato problematika se do určité míry objevuje v pracích Kaje Zimmerbauera a jeho kolegů (Zimmerbauer 2011; Zimmerbauer, Suutari, Saartenoja 2012; Zimmerbauer, Paasi 2013; Zimmerbauer, Riukulehto, Suutari 2017), a to především v souvislosti s regionální deinstitucionalizací. Ve vysvětlení podstaty deinstitucionalizace regionu ale tito finští autoři nejsou úspěšní, neboť, ač vycházejí z premisy o regionech coby sociálních konstruktech, nediskutují sociální konstruktivismus důsledně, a navíc vyvozují obecné závěry z jediné případové studie – pozorování deinstitucionalizace finské obce Nurmo (která byla při administrativní reformě spojena se sousedním Seinäjoki), aniž by brali v úvahu i regiony bez administrativního statusu. V představené kapitole tedy diskutuji jisté „zajetí administrativního statusu“, kdy jsou mnozí autoři (nejen Zimmerbauer se svými kolegy), ale i běžní lidé přesvědčeni, že administrativní status je alfou a omegou existence regionu, a jeho zrušení je pokládáno za klíčový prvek deinstitucionalizace vedoucí k zániku regionu (srov. Šerý, Daňková 2021).

V příspěvku navrhuji širší pojetí deinstitucionalizace regionu (které lze uplatnit např. i na etnografické regiony) a na základě teorie sociálního konstruktivismu (Berger, Luckmann 1999) diskutuji okamžik zániku, ale i vzniku (existence) regionu a jejich vztah k počátku a konci procesů institucionalizace a deinstitucionalizace regionu. Region coby sociální konstrukt/jev zanikne (přestane existovat) až tehdy, zmizí-li z myslí lidí, přičemž proces deinstitucionalizace může pokračovat i dlouho poté. Jinou záležitostí je přesvědčení o neexistenci regionů, které se může u některých lidí objevit právě v důsledku regionální deinstitucionalizace při administrativní reformě, kdy začne být starý region označován pojmy odkazujícími k minulosti (takto zasažený region nelze pokládat za region „deinstitucionalizovaný“, nýbrž pouze za „částečně deinstitucionalizovaný“, neboť mnohé jeho instituce přetrvávají nadále). Zrušené („zaniklé“ a tedy již „neexistující“) územně správní vrstvě regionu totiž mohou tito lidé přikládat velký význam, a ta se tak (coby nejvýznamnější instituce) otiskne do jejich percepčních regionů. Přestože tedy lidé mohou být o určitém regionu přesvědčeni, že již zanikl, jako sociální konstrukt tento region v jejich myslích existuje nadále. Tento hlavní závěr příspěvky je jasně deklarován hned v jeho názvu: „Regiony a hranice existují i tehdy, jsme-li přesvědčeni o opaku.“ (*Ne*)existenci regionu coby sociálního konstruktů tedy nelze zaměňovat za „pouhé“ *přesvědčení o (ne)existenci regionu*, jež je velmi subjektivní záležitostí a v podstatě jen další z mnoha charakteristik regionu.

Regionů, o nichž mohou být (někteří, či všichni) lidé přesvědčeni, že již neexistují, neboť v minulosti přišly o dominantní funkci (administrativní status), by bylo možné vyjmenovat mnoho. Na základě empirických dat, především analýzy článků v časopise Geografie a v jeho předchůdcích, příspěvek uzavírám diskuzí, že takovými regiony jsou i české země (viz následující/závěrečná kapitola 6).

Ad 2)

MAREK, P. (2020c): Region coby sociální konstrukt a kritická diskuze Paasiho konceptualizace regionální identity. Geografie, 125, 1, 47–68.

Také v tomto příspěvku, publikovaném v českém časopise Geografie, diskutují existenci regionu jako sociálního konstrukt/jevu, tentokrát však především ve vztahu ke konceptualizaci regionální identity, kterou představil Anssi Paasi (1986a). Paasi sice chápe regiony jako sociální konstrukce vytvářené lidmi, ale problematiku jejich existence prakticky neřeší. Na základě teorie sociálního konstruktivismu (Berger, Luckmann 1999) lze konstatovat, že regiony existují, pouze pokud jsou v myslích lidí, a tedy že vznikají (začínají existovat), když je lidé začnou vnímat – v okamžiku, kdy vstoupí do jejich vědomí/vědění/znalosti. Přestože je to zejména Paasi, kdo s konceptem regionální identity již dekády neúnavně pracuje, sám ve svých textech ne vždy dodržuje dříve definované pojmy a zavedené klasifikace. I toto brání rozvoji poznání konceptů regionu a regionální identity.

V rámci kritické diskuze Paasiho konceptualizace regionální identity proto navrhuji striktní rozlišování pojmů „(po)vědomí“ a „regionální (po)vědomí“: zatímco „(po)vědomí“ odkazující k identitě regionu označuje znalost (vědění), která dle teorie sociálního konstruktivismu implikuje existenci regionu coby sociálního konstrukt, sousloví „regionální (po)vědomí (lidí)“ je vhodné používat jen jako synonymum ke slovu „ztotožnění“/„identifikace“, a odkazovat jím tak pouze na regionální identitu lidí spojenou s citěním vztahu k regionu či regionální komunitě. Tato výzva k důslednému používání termínů s jasně stanovenými významy koresponduje s nedávným voláním Paasiho, Harrisona a Jonese (2018: 17) po „konsolidaci regionální terminologie“.

Dále v článku diskutují, že identita regionu či *de facto* region samotný (kognitivní dimenze) je primární dimenzí regionální identity, zatímco regionální identita lidí (afektivní/citová dimenze regionální identity) je do jisté míry pouhou „nadstavbou“ regionu, která se nemusí vyvinout v případě všech regionů. Regionalismus čili regionální aktivismus je pak v podstatě jakýmsi třetím stupněm (instrumentální dimenze regionální identity), závislým na existenci předchozích dvou.

Následně je v příspěvku diskutována mnohými autory upozadovaná identita regionu, již Paasi (1986a) člení na „objektivní“ a subjektivní část. První zmíněnou propojují s „objektivními“ regiony homogenními a funkčními, v případě druhé, kterou dle Paasiho (1986a) představují obrazy regionu, navrhuji tyto subjektivní obrazy ztotožnit s percepčními regiony. Právě percepční regiony lze pokládat za nejdůležitější ze zmíněných třech typů regionu, neboť aby region jakožto sociální konstrukt/jev existoval, musí přetrvávat v myslích lidí, tedy v podobě percepčních regionů. Každý (existující) region je tak zároveň, resp. přinejmenším, regionem percepčním.

Ad 3)

MAREK, P. (2020b): Region coby dynamický proces a využití konceptu percepčního regionu při výzkumu institucionalizace a deinstitucionalizace regionů. Geografický časopis, 72, 2, 193–213.

Stejně jako předchozí dva představené příspěvky i tento článek, publikovaný ve slovenském Geografickém časopise, přímo vychází z mé rigorózní práce (Marek 2018). Psát jsem jej začal ihned po dopsání předešlého článku, na který tak bylo přímo navázáno: pokud percepční regiony implikují existenci regionu a region vzniká se vznikem subjektivního obrazu regionu, tedy na základě toho, že začne být vnímán (Marek 2020c), lze percepční regiony využít také při výzkumu následného vývoje regionu.

Na základě rešerše domácí a zahraniční literatury nejprve diskutuji region coby dynamický proces, a to včetně dílčích procesů, které představují vývoj regionu (resp. vývoj identity regionu), jehož výzkum je dosud upozaděný za zkoumáním vzniku regionu; vývoj regionu zahrnuje reprodukci, transformaci a možný zánik (zmizení) regionu. Poté shrnuji, že zkoumání vzniku a následného vývoje regionu je možné zařadit pod výzkum institucionalizace a deinstitucionalizace regionu, přičemž regionální institucionalizace se pojí především se vznikem, reprodukcí a transformací regionu, zatímco v regionální deinstitucionalizaci jde zejména o reprodukci, transformaci a zánik regionu. Regionální reprodukce a transformace tedy mohou být studovány jak z pohledu institucionalizujícího se, tak i deinstitucionalizujícího se regionu.

Dále v článku diskutuji koncept percepčního regionu, který není v české ani slovenské geografické literatuře dosud až na výjimky reflektován; u zahraničních autorů zase nepanuje shoda na tom, co přesně lze tímto konceptem označit – zejména bývá směřován s vernakulárním regionem (srov. Marek 2022b). Vzhledem k tomu, že koncept percepčního regionu vychází stejně jako koncept mentální mapy z behaviorální geografie mající zájem o vnímání, navrhuji propojení obou těchto konceptů, přičemž percepční regiony chápu jako části mentální mapy každého jednoho člověka. Prostřednictvím konceptu percepčního regionu, který je zároveň subjektivním obrazem regionu, tedy zároveň dochází k propojení metodologie behaviorální geografie s teorií nové regionální geografie, především s Paasiho teorií institucionalizace regionů (Paasi 1986a). Právě tak lze tedy využít percepční regiony při výzkumu vzniku i následného vývoje regionu, resp. regionální institucionalizace a deinstitucionalizace.

Dále v článku ukazuji, že s percepčními regiony v myslích lidí lze pracovat různě, například (ale nejen) pomocí zakreslení mentální mapy. Přitom je potřeba, aby se jednalo o mentální mapy podle Lynche (1960), které představují identitu regionu a jsou komparativní, a aby daný výzkum nekončil vymezením – mentální mapování musí být prostředkem/nástrojem, nikoli cílem. Zároveň je potřeba při tomto mapování zjišťovat instituce reprodukcující zkoumané regiony – tedy to, na základě čeho si lidé vytvářejí své percepční regiony (proč lidé vnímají daný region tam/tak, kde/jak jej vnímají) – neboť bez jejich odhalení vysvětlíme procesy následného vývoje regionu jen stěží. Na závěr článku nastiňuji, že pomocí identifikace konkrétních institucí (jejichž moc/vliv se liší) lze prohlubovat nejen poznání konceptu regionu, ale i regionální identity lidí a regionalismu.

Ad 4)

MAREK, P. (2020e): Transformation of the identity of a region: Theory and the empirical case of the perceptual regions of Bohemia and Moravia, Czech Republic. *Moravian Geographical Reports*, 28, 3, 154–169.

Stejně jako následující dva příspěvky uplatňuje článek publikovaný v českém/moravském časopise *Moravian Geographical Reports* teoretické poznatky diskutované výše, přičemž vychází z empirického výzkumu (resp. třech výzkumů) s dotazníky ve třech kvalitativně odlišných částech česko-moravského pomezí. V tomto článku (ale i následujících dvou příspěvcích) *de facto* reflektují text Paasiho (2009b, 222), který píše, že „výzvou pro oživení regionální geografie je vyvinout metodologické přístupy ke studiu širších sociálních a prostorových transformací probíhajících ve světě“. Na příkladu Čech a Moravy totiž představují způsob výzkumu transformace identity regionu, konkrétně teritoriálního tvaru (hranic), prostřednictvím respondenty zakreslených percepčních regionů (pomocí mentálního mapování); tato transformace kognitivní dimenze regionální identity přitom ovlivňuje i instrumentální složku regionální identity (moravský regionalismus).

Ve shodě s výzkumy jiných regionů (srov. např. Siwek, Kaňok 2000a, 2000b; Vukosav 2011; Vukosav, Fuerst-Bjeliš, 2016; Melnychuk, Gnatiuk 2018; Gnatiuk, Melnychuk 2019) článek diskutuje skutečnost, že staré/historické regiony/hranice silně přetrvávají v myslích lidí, avšak mnozí lidé jsou více či méně ovlivněni „novými“ administrativními regiony/hranicemi. Kvůli ztotožňování starých/historických a „nových“ regionů/hranic vzniklých v důsledku územně správních reforem po *de iure* zrušení historických regionů dochází u řady lidí ke změně vnímání těchto historických regionů a jejich hranic, a tedy k transformaci (identit) těchto regionů, konkrétně jejich teritoriálního tvaru.

Článek hledá odpovědi na otázky, zda je rozsah transformace historických regionů (konkrétně Čech a Moravy) stejný podél celé historické (česko-moravské) hranice, nebo se nějak liší, a případně jak a proč se liší. Dochází přitom k závěru, že čím radikálnější byly administrativní reformy co do nesouladu názvů a hranic historických a „nových“ regionů, tím rozostřenější je kolektivní vnímání historických regionů/hranic (a naopak). Uvedené je v článku názorně zobrazeno pomocí modifikované metody Šerého a Šimáčka (2012, 2013). Zároveň jsou však diskutována omezení mentálního mapování a rovněž je ukázáno, že vymezení výsledných „objektivních“ homogenních regionů (kolektivní percepce) je ovlivněno subjektivitou výzkumníka.

V příspěvku dále shrnuji, že aby region existoval, musí mít název a musí existovat v myslích lidí. Region je tedy vlastně myšlenkou o určitém území a jeho název (toponymum) je nástrojem, jak s tímto územím zacházet/pracovat; zmíněná myšlenka (region) se vyvíjí v závislosti na tom, jak se mění naše přemýšlení o daném území. V praxi využitelné je doporučení, že před každou územně správní reformou by mělo být zváženo vnímání obyčejných lidí, neboť následné změny – některými lidmi potenciálně vnímané jako nespravedlivé – mohou sytit rezistenční identitu projevující se v regionalismu.

Ad 5)

MAREK, P. (2022c): Transformace regionální identity v Česku: Případová studie částečně deinstitutionalizovaných Čech a Moravy pohledem obyvatel česko-moravského pomezí. Geografie. Online first.

Tento článek je aktuálně v tisku v českém časopise Geografie. Oproti příspěvku představenému výše je zde věnován prostor vedle transformace identit regionů (Čech a Moravy), především jejich teritoriálního tvaru, také transformaci souvisejících regionálních identit lidí. V článku zkoumám význam názvů „nových“ administrativních regionů (krajů), ale i jiných institucí pro transformaci regionálních identit starých/historických administrativních regionů (zemí). Rovněž rozpracovávám dosud málo reflektovaný obousměrný vztah kognitivní a afektivní dimenze regionální identity a diskutuji součinnost těchto dimenzí v regionální transformaci, a to jak z pohledu (historického) regionu re/institucionalizujícího se, tak i deinstitutionalizujícího se.

Hlavním závěrem článku je, že v transformaci regionálních identit (identity regionu i regionální identity lidí) historických regionů – byť často se odehrávají jen v určitých částech těchto regionů – hrají klíčovou roli názvy „nových“ regionů povětšinou nerespektujících historické hranice, významné jsou však také spádové oblasti těchto „nových“ regionů. Za další důležitou instituci reprodukcí historické identity lze pokládat regionální identitu lidí, neboť (ne)ztotožnění se lidí s historickými regiony – především kvůli názvům „nových“ regionů – rovněž přispívá k transformaci identity těchto regionů (jejich teritoriálního tvaru). V případě re/institucionalizujícího se regionu „nová“ regionální identita posiluje starou/historickou regionální identitu (případ Čech na území Jihočeského kraje), přičemž může docházet k expanzi teritoriálního tvaru daného historického regionu, zatímco v případě deinstitutionalizujícího se regionu „nová“ regionální identita starou/historickou regionální identitu oslabuje (případ Čech i Moravy na území Kraje Vysočina) a teritoriální tvar dotčeného historického regionu se rozvolňuje. V článku tedy diskutuji jisté „podporující“ a „konkurenční“, ale i „hybridní“ regionální identity.

Dále pak poukazuji na význam názvů obcí (vč. neoficiálních založených na názvech katastrálních území) pro reprodukci i transformaci identit historických regionů a také na skutečnost, že regiony, které byly významně deinstitutionalizovány ztrátou administrativního statusu, nezanikly a mohou být i nadále důležité pro tvorbu regionální identity lidí i pro regionalismus.

Ad 6)

MAREK, P. (2022b): Reproduction of the identity of a region: perceptual regions based on formal and functional regions and their boundaries. Geografiska Annaler: Series B, Human Geography. Online first.

Také tento článek je aktuálně v tisku, a to ve švédském časopise Geografiska Annaler: Series B, Human Geography. Jde o jakési „dvojče“ příspěvku o transformaci identity regionu publikovaného v Moravian Geographical Reports (Marek 2020e), neboť práce na tomto článku o reprodukci identity regionu započaly během psaní zmíněného příspěvku o transformaci. Zatímco výzkum regionální transformace odhaluje jakýsi „finální produkt“ vnímání lidí, výzkum regionální reprodukce se více zabývá konkrétními institucemi otiskujícími se v percepčních regionech jednotlivých lidí, a má tak potenciál zmíněnou transformaci (lépe) vysvětlit. Především ale studium institucí otiskujících se v percepčních regionech běžných lidí odhaluje, na základě čeho jsou regiony konstruovány a co tyto regiony (re)produkuje. V článku představený způsob zkoumání reprodukce identity regionu může být inspirací pro podobné výzkumy jiných regionů, přičemž takovéto výzkumy lze pokládat za velmi důležité, uvážíme-li, že cílem sociálněvědního bádání je přestat sociální jevy (tedy i regiony) pojímat jako přirozené, a naopak „rozkrývat, jak jsou vyjednávané, utvářeny, respektive vnímány jako skutečné“ (Osman 2014: 36).

Na příkladu bývalých administrativních regionů (Čech a Moravy) v článku diskutují dosud téměř nereflexovaný vzájemný vztah homogenních, funkčních a percepčních regionů (a s nimi spojených regionalizačních principů), přičemž vyzdvihují percepční regiony coby nejdůležitější typ regionu. Na konkrétních příkladech ukazují, že lidé vnímají zkoumané historické regiony na základě mnohých časových a prostorových vrstev zahrnujících různé homogenní a funkční regiony, ale i hranice, symboly a další instituce (všechny tyto komponenty jsou institucemi reprodukcujícími, a některé z nich i transformujícími, zkoumané historické regiony).

V článku navržené užší propojení jisté „evropské“ a „americké“ regionální tradice pomocí reinterpretovaného konceptu percepčního regionu může přinést obohacení oběma zmíněným tradicím. „Americkou tradici“ zkoumající „percepční regiony“ či „vernakulární regiony“, a ne příliš se zabývající teoretickými otázkami, může obohatit teorie nové regionální geografie. Na druhou stranu „evropská tradice“ nové regionální geografie může získat, pokud se bude více soustředit na vnímání běžných lidí: vzhledem k propojenosti kognitivní, afektivní a instrumentální dimenze regionální identity má výzkum vnímání běžných lidí potenciál přispět rozvoji poznání nejen konceptu regionu, ale i konceptů regionální identity lidí, regionalismu a také rezistenční identity. Je totiž zřejmé, že všechny komponenty kognitivní dimenze (instituce regionu) mohou být lidmi využity při tvorbě afektivní dimenze regionální identity, ale i rezistenční identity (jinými slovy, mohou být prostředky, skrze něž se lidé identifikují či vzpouzejí) a ty se mohou manifestovat v instrumentální dimenzi (regionálním aktivismu / regionalismu).

6 ZÁVĚR – ČESKÉ ZEMĚ COBY SOCIÁLNÍ KONSTRUKTY A DYNAMICKÉ PROCESY V MYSLÍCH LIDÍ

Jak bylo výše v práci při představení nové regionální geografie zmíněno, otázky ohledně existence a vymezení regionů nelze považovat za „naivní“, jako to činila Pudup(ová) (1988: 382). Jsou totiž úzce svázány s procesy regionální (trans)formace (Murphy 1991: 27), a tak odpovědi na ně mohou velmi obohatit stávající teorii, resp. koncepty regionu a regionální identity. To názorně demonstruje soubor samostatných příspěvků tvořících součást této dizertace – případové studie českých historických zemí ukazují, že ptaní se, zda země existují či kde lidé vnímají česko-moravskou hranici, může pomoci rozkrýt podstatu regionů (kognitivní dimenze regionální identity) coby sociálních konstruktů a dynamických procesů.

Někteří autoři (Hendl 2005, Sedláček 2007) zmiňují, že případová studie nemusí být realizována pro testování hypotéz a rozvoj teorie, ale pouze či také kvůli případu samotnému – pro porozumění tomuto případu, pochopení propojenosti jeho jednotlivých částí a pro jeho poznání do velké hloubky. Objektem výzkumu (tedy případem) může být například podle Sedláčka (2007: 98) „osoba, skupina osob, procesy, události nebo instituce“. Chápeme-li regiony jako (dynamické) procesy, je zřejmé, že i samotné pochopení kupříkladu českých historických zemí může být cílem případové studie (srov. Marek 2018). Mnou realizované případové studie nicméně nabízejí obojí: kromě rozvoje teorie, resp. poznání konceptů regionu a regionální identity umožňují diskutovat české země (především Čechy a Moravu) jako sociální konstrukty a dynamické procesy, a tedy poznat tyto historické regiony více do hloubky. Především lze díky nim konstatovat, že v důsledku administrativních reforem uskutečněných ve 20. století – zejména *de iure* zrušení zemí coby územně správních jednotek koncem roku 1948 a jejich nahrazení několikrát reformovanými kraji – není neproblematickou jednak otázka „existence“ těchto historických regionů, jednak otázka jejich vymezení (hranic).

Pokud jde o problematiku (ne)existence českých zemí (Marek 2020d), tyto regiony coby sociální konstrukty spolu s územně správní reformou z konce roku 1948 nepřestaly existovat, neboť nadále přetrvávají v myslích lidí. Zmíněná reforma však představuje významnou událost pro přesvědčení o (ne)existenci těchto regionů. Podle některých lidí (avšak z mnoha důvodů takových lidí pravděpodobně není mnoho) dnes již Čechy, Morava a (České) Slezsko neexistují, zatímco dle mnoha jiných jsou země v Česku stále přítomny. Třetí skupina lidí pak na (ne)existenci těchto regionů nemá vyhraněný názor a lze se u ní setkat s jistým „schizofrenním“ či přinejmenším nekonzistentním postojem.

Také na vymezení Čech a Moravy, resp. česko-moravské hranice (Marek 2020e, 2022b, 2022c) nepanuje mezi lidmi shoda – mnozí tyto regiony vymezují (vnímají) podle časové vrstvy z roku 1928, dle časových vrstev z let 1960 či 2000, nebo podle něčeho úplně jiného (lokální specifika, osobní přesvědčení). Neexistují však striktně oddělené skupiny lidí upřednostňující kupříkladu určitou časovou vrstvu; naopak většina lidí vymezuje česko-moravskou hranici v různých kombinacích (např. částečně podle časové vrstvy z roku 1928, částečně podle té z roku 1960 apod.).

K vnímání hranice Čech a Moravy v její poloze oficiálně platné ještě v roce 1928 přispívají jak staré, tak i nové připomínky této historické hranice, jako i připomínky historických zemí. Ze starých lze zmínit historické hraniční kameny, horské hřebenry, vodní toky, pomístní názvy, názvy obcí (oficiální i neoficiální založené např. na názvech katastrálních území či vlakových zastávek), hlavní evropské rozvodí, církevní provincie římskokatolické církve nebo staré dokumenty a mapy. Mezi nové připomínky patří ty vzniklé v souvislosti s reinterpretovaným významem česko-moravské hranice coby kulturní(ho) památky (dědictví) a/či turistické atraktivity (např. přátelská/sousedská setkání na hranici či

figuríny strážců hranice) nebo ty, které lze považovat za výsledek rezistenční identity některých Moravanů (např. obnovené či nově vztyčené hraniční kameny; srov. Marek 2018).

Přestože žádný právní předpis vydaný po roce 1948 změnu vymezení zemí či změnu zemských hranic nestanovil, došlo s administrativními reformami ke změně prostorového rozsahu Čech a Moravy ve vědomí mnohých lidí. Tito lidé ztotožňují historickou hranici s hranicemi bývalých (1960) a/nebo současných (2000) krajů, jež historické zemské hranice převážně nerespektovaly/nerespektují. Tímto tedy došlo/dochází nejen k transformaci Čech a Moravy v myslích řady lidí, ale celkově i k rozostření česko-moravské hranice; na druhou stranu kraje coby „nové“ regiony historické země významně reprodukuje – napomáhají udržovat povědomí o těchto historických regionech. Kraje z roku 1960 byly významné tím, že – na rozdíl od krajů předešlých fungujících v letech 1949–1960 a pojmenovaných po krajských městech – svými názvy poukazovaly na Čechy a Moravu³⁶. K vnímání hranice Čech a Moravy dle časové vrstvy z roku 1960 kromě zmíněných názvů krajů přispívají také spádové oblasti krajů či dopravní značky upozorňující na začátek určitého kraje či dokonce okresu; totéž přitom platí i pro časovou vrstvu z roku 2000 (viz níže). Je tedy možné konstatovat, že v severní části (Svitavsko) a v jižní části (Dačicko) česko-moravského pomezí došlo k jisté expanzi Čech na úkor Moravy, zatímco ve střední části (severozápad Jihlavsko) došlo k určitému zvětšení Moravy v neprospěch Čech. Ve všech třech zmíněných částech mezi historickou zemskou hranicí platnou do roku 1928 a krajskou hranicí z roku 1960 navíc vznikly jisté „schizofrenní regiony“, v nichž jsou dodnes reprodukovány Čechy i Morava zároveň. Většina lidí se dokáže rozhodnout, zda se jedná o Čechy, či Moravu, lze se však setkat také s nekonzistentními/rozporuplnými/„rozpolcenými“ vyjádřeními jednotlivců.

Z krajů vzniklých k 1. lednu 2000 navázal ve zkoumaných částech česko-moravského pohraničí svým názvem a z velké části i vymezením na kraje z roku 1960 pouze kraj Jihočeský. Od roku 1960 dodnes je tak území Dačicka označováno za jihočeské, případně za jižní Čechy. Zřejmě i proto se zde daří moravskému hnutí do značné míry založenému na rezistenční identitě. Naproti tomu „východočeský překryv“ v severní části česko-moravského pomezí ztratil na síle, neboť současný administrativní region nese název Pardubický kraj – k Čechám tedy neodkazuje explicitně; i zde se však lze setkat u některých obyvatel historického území Moravy s pociťováním křivdy plynoucí z vnímané změny česko-moravské hranice v roce 1960 (neboť i Pardubický kraj je mnohými vnímán jako součást Čech). Pozoruhodnou částí studovaného pohraničí je Jihlavsko, resp. celý současný Kraj Vysočina. I díky jeho názvu odkazujícímu na krajinu, jež je významným symbolem tohoto regionu, se s ním jeho obyvatelé ve velké míře ztotožňují. To vede nejen k poklesu identifikace s Čechami a Moravou u obyvatel Kraje Vysočina, ale dokonce se lze setkat s tím, že někteří lidé tento administrativní region nepovažují ani za český, ani za moravský. Výrazný nesoulad hranic Kraje Vysočina s historickou česko-moravskou zemskou hranicí se pak odráží ve skutečnosti, že právě ve střední části zkoumaného pohraničí bylo zdokumentováno nejvíce rozostřené vnímání Čech a Moravy, potažmo česko-moravské hranice. Naopak „nejostřejší“ vnímají tuto hranici respondenti v severní části studovaného pomezí, a to konkrétně v okolí Štítů, kde je největší shoda historické zemské hranice s hranicemi krajů z let 1960 a 2000.

V případě Čech, Moravy a (Českého) Slezska – na rozdíl od jiných regionů s omezenými funkcemi a významy – pro nás nemusí být snadné přijmout myšlenku, že jde o pouhé výtvořiny lidí existující dodnes jen proto, že o nich víme. Tyto konstrukty jsou totiž i díky svému stáří velmi spletité. Jsou zakotvené v nepřeborném množství různých institucí, jež mohou zároveň sloužit i jako symboly a hranice. Navíc nejenže o zemích lidé vědí, ale mnozí

---

³⁶ Vzhledem k tomu, že tímto byly české země kraji z roku 1960 silně (re)institucionalizovány a reprodukovány, nelze souhlasit s tvrzením Pernese (1996: 15), že „noví mocipáni dělali všechno možné, aby z myslí lidí dostali povědomí historických souvislostí, aby národ zapomněl, že tu po tisíciletí existovala nejen země Moravská, ale také země Česká a země Slezská“.

se s nimi také ztotožňují (např. se cítí být Moravany/Moraváky), případně mají i potřebu dělat něco v jejich prospěch (moravský regionalismus je zářným příkladem). To vše významně napomáhá reprodukci těchto regionů. České historické země jsou tedy složité sociální konstrukty, u nichž není překvapivé, že i desítky let po *de iure* zrušení jejich dominantní funkce (administrativního statusu) přetrvávají v našich myslích. A proto ani v (blízké) budoucnosti nelze očekávat, že by zanikly. Nejsou nicméně neměnné; jsou totiž zároveň dynamickými procesy, které se vyvíjejí v závislosti na tom, jak se mění naše přemýšlení o územích označovaných pojmy Čechy, Morava a Slezsko. Zejména administrativní reformy a při nich vzniklé „nové“ regiony se zdají být významné pro tyto změny, přičemž pro budoucí existenci českých zemí se jeví jako klíčové, aby i nadále nesly územně správní regiony (ať už ty současné, nebo budoucí) názvy explicitně odkazující k Čechám, Moravě a Slezsku. Právě prostřednictvím nich totiž lidé ve velké míře české země vnímají. Kde jsou/budou vnímány zemské hranice, pak závisí na vymezení zmíněných administrativních regionů. Je tedy zřejmé, že Čechy, Morava a Slezsko, resp. jejich teritoriální tvar (hranice) se budou i nadále transformovat (stejně jako jejich symboly a další instituce).

Co je z pohledu nové regionální geografie „přirozeným“ vývojem regionu, však nemusí být po vůli lidem, pro něž jsou zkoumané historické regiony základem jejich regionální identity či dokonce například politické akce (především na Moravě), nebo zkrátka těm, kterým není lhostejná ztráta historické paměti. Ve shodě s Chromým (2003a: 176) lze obecně konstatovat, že „[p]oznáání regionální identity, jakož i procesu jejího formování a důsledků jejího utvoření, by mělo být významnou součástí geografických výzkumů“. Konkrétně i regionální identita českých historických zemí a její projevy jako zemský patriotismus, moravanství, moravismus či moravský nacionalismus – vynořující se v obdobích diskuzí o územně správním uspořádání státu nebo například při volbách či sčítáních lidu – si zasluhují větší pozornost (Chromý 2004; Marek 2022c). Uskutečněné výzkumy nejen podél česko-moravské hranice totiž ukazují, že výše uvedené projevy regionální identity Moravy mají přímou souvislost s vnímáním zemských hranic, neboť moravský nepolitický i politický regionalismus jsou do jisté míry syceny (s pocitem křivdy spojeným) odporem vůči ztotožňování krajů (zejména Jihočeského) s částmi zemí (jižními Čechami). Vedle podrobnějšího studia kognitivní složky regionální identity českých zemí je tedy v budoucnu zapotřebí se více věnovat také afektivní a instrumentální dimenzi regionální identity těchto historických regionů, a tedy více i jejich diskuzi coby prostorových struktur. Rovněž rezistenční identita projevující se v moravském (a případně i slezském) regionalismu si žádá podrobnější zkoumání.

Přestože případná obnova zemského zřízení – jeden z ambiciózních požadavků aktérů moravského regionalismu (vedle např. úpravy hranic současných krajů), jejichž naplnění v blízké budoucnosti se ze současného pohledu nezdá být příliš pravděpodobným – nebude možná v historických hranicích platných do roku 1928, resp. 1948, neboť administrativní reforma bude muset zohledňovat například změněné dojížděkové toky do zaměstnání a do škol (srov. Toušek, Šich, Vašíček 1990, 1991), lze se domnívat, že má smysl usilovat o uchování vytrácející se historické paměti ohledně českých zemí právě v jejich historických hranicích. Zapominání lidí na průběh česko-moravské hranice a s tím související transformace teritoriálního tvaru Čech a Moravy totiž ústí ve výše zmiňovanou rezistenční identitu některých Moravanů. Za vhodný prostředek pro uchování historické paměti lze považovat zviditelnění a propagaci historických hranic chápaných jako kulturní památky/dědictví a turistické atraktivita/destinace, což může zároveň přispět k diverzifikaci nabídky cestovního ruchu a k rozvoji přílehlého pomezí, v mnohých částech shodného s tzv. vnitřními periferiemi (Marek 2022d). Angažovanost má v (regionální) geografii rozhodně své místo, a na konkrétním příkladu vyznačení česko-moravské hranice pro účely osvěty a cestovního ruchu může navíc ukázat, jak je geografie užitečná pro společnost (Gilbert 1988: 222–223).

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A DALŠÍCH PRAMENŮ

ALLEN, J., COCHRANE, A. (2007): Beyond the territorial fix: Regional assemblages, politics and power. *Regional Studies*, 41, 9, 1161–1175.

ALLEN, J., MASSEY, D., COCHRANE, A., CHARLESWORTH, J., COURT, G., HENRY, N., SARRE, P. (1998): *Rethinking the region*. Routledge, London.

AMBINAKUDIGE, S. (2009): Revisiting “the South” and “Dixie”. Delineating vernacular regions using GIS. *Southeastern Geographer*, 49, 3, 240–250.

AMIN, A. (2004): Regions unbound: Towards a new politics of place. *Geografiska Annaler* 86B, 33–44.

ANDĚL, J. (1996): *Sociogeografická regionalizace*. Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem.

ANDREWS, J. R., FINCHUM, G. A. (2020): Paring old Dixie down: The Dixie Highway and the mapping of a vernacular South. *Southeastern Geographer*, 60, 4, 345–359.

ANTONSICH, M. (2010): Exploring the correspondence between regional forms of governance and regional identity: The case of western Europe. *European Urban and Regional Studies*, 17, 3, 261–276.

BERGER, P. L., LUCKMANN, T. (1999): *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno.

BUCHER, S., IŠTOKOVÁ, M. (2015): Self-governing regions in Slovakia: Spatial differentiation and perception of socio-cultural identity by local and regional officials. *Geografie*, 120, 1, 1–25.

BURDA, T. (2014): *Význam změn správních hranic v procesu formování vnitřních periferií na území Česka od poloviny 19. století. Dizertační práce*. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha.

CASTELLS, M. (2010): *The power of identity. The information age: Economy, society, and culture*. Wiley-Blackwell, Chichester.

CLAVAL, P. (1998): *An introduction to regional geography*. Oxford, Blackwell.

CLAVAL, P. (2007): Regional geography: Past and present (a review of ideas, approaches and goals). *Geographica Polonica*, 80, 1, 25–42.

CRESSWELL, T. (2013): *Geographic thought. A critical introduction*. Wiley-Blackwell, Chichester.

ČSÚ (2014): *Vše o území*, Český statistický úřad, <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podletematu&tu=0&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&void> (10. 8. 2014).

ČSÚ (2016a): Vlastní výběr, Český statistický úřad, <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=uziv-dotaz#> (3. 9. 2016).

ČSÚ (2016b): Vše o území, Český statistický úřad, https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31288&u=__VUZEMI__43__554979# (3. 9. 2016).

DANĚK, P. (1993): Moravian and Silesian nationalities: a new phenomenon in the ethnic map of the Czech lands? *GeoJournal*, 30, 3, 249–253.

DANĚK, P. (2002): Strukturální a geografické předpoklady demokratické místní správy v pohraničí českých zemí. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha.

DANĚK, P. (2008): Vývoj geografického myšlení. In: Toušek, V. *et al.*: Ekonomická a sociální geografie. Aleš Čeněk, Plzeň, 9–40.

DANĚK, P. (2013): Geografické myšlení: úvod do teoretických přístupů. Masarykova univerzita, Brno.

DANIEL, J. (2017): Proměny organizace prostoru českých zemí: reflexe historického vývoje v období 1945 až 1949. Dizertační práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Brno.

DAŇKOVÁ, M. (2018): Regionální identita obyvatel Pelhřimovska v kontextu regionální deinstitucionalizace. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, Olomouc.

DE BLIJ, H. J., MULLER, P. O., NIJMAN, J., WINKLERPRINS, A. M. G. A. (2010): *The world today. Concepts and regions in geography*. John Wiley & Sons, New York.

Dekret presidenta republiky č. 121/1945 Sb., o územní organizaci správy, vykonávané národními výbory.

DEMEK, J., NOVÁK, V. *et al.* (1992): *Vlastivěda moravská. Neživá příroda. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně*, Brno.

DOKOUPIL, J. (2004): Hranice a hraniční efekt. In: Jeřábek, M. *et al.*: *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* Academia, Praha, 47–58.

DVORSKÝ, F., HLADÍK, J. (1897): *Vlastivěda moravská. Přírodní poměry Moravy*. Musejní spolek, Brno.

DVOŘÁK, J. (1995): Pokusy o jihočeský regionalismus. Spolky a organizace na sklonku 19. a počátku 20. století. In: Komlosyová, A., Bůžek, V., Svátek, F. (eds.): *Kultury na hranici: Jižní Čechy – Jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel*. Promedia, Waidhofen an der Thaya, 261–265.

DVOŘÁK, J. (2003): Jižní Čechy jako region. *Historická geografie*, 32, 135–181.

ENTRIKIN, J. N. (2011): Region and regionalism. In: Agnew, J. A., Livingstone, D. N. (eds.): The SAGE handbook of geographical knowledge. SAGE Publications, Los Angeles, 344–356.

ERLEBACH, M. (2021): Lokální trhy práce České republiky. Dizertační práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Brno.

ERLEBACH, M., TOMÁŠ, M., TONEV, P. (2016): A functional interaction approach to the definition of meso regions: The case of the Czech Republic. *Moravian Geographical Reports*, 24, 2, 37–46

FELLMANN, J. D., GETIS, A., GETIS, J. (2003): Human geography. Landscapes of human activities. McGraw-Hill, Boston.

FISCHER, M. M. (1987): Some fundamental problems in homogeneous and functional regional taxonomy. *Bremer Beiträge zur Geographie und Raumplanung*, 11, 267–282.

FOUBERG, E. H., MOSELEY, W. G. (2015): Understanding world regional geography. John Wiley & Sons, Danvers.

FRISVOLL, S., RYE, J. F. (2009): Elite discourses of regional identity in a new regionalism development scheme: The case of the ‘Mountain Region’ in Norway. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography*, 63, 3, 175–190.

GABERELL, S., DEBARBIEUX, B. (2014): Mapping regions, framing projects. A comparative analysis on the role of mapping in the region-building process of two European regions. *Geoforum*, 52, 123–136.

GIDDENS, A. (1984): The constitution of society. Outline of the theory of structuration. Polity Press, Cambridge.

GIDDENS, A. (2013): Sociologie. Argo, Praha.

GILBERT, A. (1988): The new regional geography in English and French-speaking countries. *Progress in Human Geography*, 12, 2, 208–228.

GILBERT, E. W. (1960): The idea of the region. Herbertson memorial lecture. *Geography*, 45, 3, 157–175.

GNATIUK, O., MELNYCHUK, A. (2019): Identities with historical regions – are they adapting to modern administrative division? The case of Ukraine. *European Spatial Research and Policy*, 26, 1, 175–194.

GREGORY, D., JOHNSTON, R., PRATT, G., WATTS, M. J., WHATMORE, S. (eds.) (2009): The dictionary of human geography. Wiley-Blackwell, Malden.

GRIGG, D. (1965): The logic of regional systems. *Annals of the Association of American Geographers*, 55, 3, 465–491.

HAGGETT, P. (1965): Locational analysis in human geography. Edward Arnold, London.

HAMMARLUND, K. G. (2004): Regional reform and citizen participation in Sweden. *Innovation*, 17, 2, 145–163.

HALÁS, M., KLAPKA, P. (2010): Regionalizace Česka z hlediska modelování prostorových interakcí. *Geografie*, 115, 2, 144–160.

HALE, R. F. (1984): Commentary: Vernacular regions of America. *Journal of Cultural Geography*, 5, 1, 131–140.

HAMMARLUND, K. G. (2004): Regional reform and citizen participation in Sweden. *Innovation*, 17, 2, 145–163.

HAMPL, M. (1966): Příspěvek k teorii regionu. *Sborník Československé společnosti zeměpisné*, 71, 2, 97–114.

HAMPL, M. (1971): Teorie komplexity a diferenciacie světa se zvláštním zřetelem na diferenciaci geografickou. *Universita Karlova, Praha*.

HAMPL, M. (2005): Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext. *Univerzita Karlova, Praha*.

HAMPL, M. *et al.* (1996): Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. *Univerzita Karlova, Praha*.

HAMPL, M., MARADA, M. (2015): Sociogeografická regionalizace Česka. *Geografie*, 120, 3, 397–421.

HART, J. F. (1982): The highest form of the geographer's art. *Annals of the Association of American Geographers*, 72, 1, 1–29.

HARTSHORNE, R. (1939): The nature of geography: A critical survey of current thought in the light of the past. *Annals of the Association of American Geographers*, 29, 3, 173–412.

HENDL, J. (2005): Kvalitativní výzkum. *Základní metody a aplikace*. Portál, Praha.

HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. (2005): Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost. *Nakladatelství Lidové noviny, Praha*.

HOBBS, J. J. (2016): *Fundamentals of world regional geography*. Cengage Learning, Boston.

CHALUPA, J. (2011): Reliktní česko-moravská zemská hranice v historickogeografických souvislostech. *Bakalářská práce*. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha.

CHALUPA, J. (2015): Historickogeografická česko-moravská zemská hranice: rekonstrukce, percepce, významy. *Diplomová práce*. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha.

CHROMÝ, P. (1998): Čechy, Čechrava, ČESKO... (Aneb, jak zní zkrácený oficiální geografický název pro Českou republiku?). *Geografické rozhledy*, 7, 4, 98–99.

CHROMÝ, P. (2003a): Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů. In: Jančák, V., Chromý, P., Marada, M. (eds.): Geografie na cestách poznání. Univerzita Karlova, Praha, 163–178.

CHROMÝ, P. (2003b): Vývoj krajiny a formování identity území: Příspěvek k environmentálním dějinám na příkladu České Kanady. *Historická geografie*, 32, 115–134.

CHROMÝ, P. (2004): Kdyby byla Morava... *Geografie – sborník České geografické společnosti*, 109, 1, 66–69.

CHROMÝ, P. (2008): Regiony v proměnách času a prostoru (Úvaha o metodických přístupech nové regionální geografie). *Miscellanea Geographica Universitatis Bohemiae Occidentalis*, 14, 57–64.

CHROMÝ, P. (2009): Region a regionalismus. *Geografické rozhledy*, 19, 1, 2–5.

CHROMÝ, P., JANŮ, H. (2003): Regional identity, activation of territorial communities and the potential of the development of peripheral regions. *AUC Geographica*, 38, 1, 105–117.

CHROMÝ, P., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2009): Regional identity, contemporary and historical regions and the issue of relict borders – the case of Czechia. *Regions and Regionalism*, 9, 2, 9–19.

CHROMÝ, P., SEMIAN, M., KUČERA, Z. (2014): Regionální vědomí a regionální identita v Česku: případová studie Českého ráje. *Geografie*, 119, 3, 259–277.

IVANIČKA, K. (1987): Základy teórie a metodológie socioekonomickej geografie. Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava.

JANOŠKA, Z., VOŽENÍLEK, V., TUČEK, P. (2014): Intervalové vymezení průběhu střední linie geografických jevů ze sady polygonů: příklad vymezení regionu Haná z mentálních map. *Geografie*, 119, 1, 91–104.

JAROŠ, V., SVOBODA, P. (2020): Nové administrativní členění Česka, jak jej (ne)známe. *Geografické rozhledy*, 29, 4, 10–13.

JELEČEK, L. (2000): Územněsprávní reformy v Česku v letech 1848–2000. *Geografické rozhledy*, 9, 5, 136–137.

JELEČEK, L. (2008): Některé historicko-geografické zvláštnosti dějinného vývoje Moravy. *Geografické rozhledy*, 17, 5, 2–3.

JELEČEK, L., CHROMÝ, P. (1997): Vývoj českého státu v pojmech a datech. *Geografické rozhledy*, 7, 2, 43–45.

JELEČEK, L., RUBÍN, J. (1998): Čechy jako synonymum pojmů Česká republika, Česko, české země, země Koruny české, aneb ztrácejí se nám Morava a české Slezsko. *Geografické rozhledy*, 7, 4, 100–102.

JOHNSTON, R., SIDAWAY, J. D. (2016): *Geography and geographers. Anglo-American human geography since 1945*. Routledge, London.

JONAS, A. (1988): A new regional geography of localities? *Area*, 20, 2, 101–110.

JONES, M., MACLEOD, G. (2004): Regional spaces, spaces of regionalism: territory, insurgent politics and the English question. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 29, 4, 433–452.

JONES, M., PAASI, A. (2013): Guest editorial: Regional world(s): Advancing the geography of regions. *Regional Studies*, 47, 1, 1–5.

JORDAN, P. (2001): Regional identities and regionalization in East-Central Europe. *Post-Soviet Geography and Economics*, 42, 4, 235–265.

JORDAN, T. G. (1978): Perceptual regions in Texas. *Geographical Review*, 68, 3, 293–307.

KASALA, K. (2020): Esencialistický (tradičný) verzus konštruktivistický prístup k regionálnej identite. *Geografický časopis*, 72, 4, 337–349.

KASALA, K., LAUKO, V. (2009): K teórii a metodológii regionálnej geografie. *ACTA Geographica Universitatis Comenianae*, 52, 87–99.

KASALA, K., ŠIFTA, M. (2017): The region as a concept: traditional and constructivist view. *AUC Geographica*, 52, 2, 111–121.

KAŠKOVÁ, M., CHROMÝ, P. (2014): Regional product labelling as part of the region formation process. The case of Czechia. *AUC Geographica*, 49, 2, 87–98.

KEATING, M. (1998): *The new regionalism in Western Europe. Territorial restructuring and political change*. Edward Elgar, Cheltenham.

KITCHIN, R. M. (1994): Cognitive maps: What are they and why study them? *Journal of Environmental Psychology*, 14, 1–19.

KLAPKA, P., HALÁS, M., TONEV, P. (2013): Functional regions. Concept and types. In: Klímová, V., Žitek, V. (eds.): *XVI. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Masarykova univerzita, Brno, 94–101.

KLAPKA, P., TONEV, P. (2008): Regiony a regionalizace. In: Toušek, V. *et al.*: *Ekonomická a sociální geografie*. Aleš Čeněk, Plzeň, 371–397.

KLEMENTOVÁ, V. (2017): *Regionální identita obyvatel Lanškrounska*. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, Olomouc.

KNIGHT, D. B. (1982): Identity and territory: Geographical perspectives on nationalism and regionalism. *Annals of the Association of American Geographers*, 72, 4, 514–531.

KOFROŇ, J. (2012): Kvalitativní metody jako nástroj nomotetického poznání, aneb má se česká geografie co učit? *Geografie*, 117, 3, 308–328.

KOLSTØ, P. (2016): 'Western Balkans' as the New Balkans: Regional names as tools for stigmatisation and exclusion. *Europe-Asia Studies*, 68, 7, 1245–1263.

KRATOCHVÍLOVÁ, B. (2018): Regionální identita obyvatel mikroregionu Jemnice. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, České Budějovice.

KUBY, M., HARNER, J., GOBER, P. (2013): *Human geography in action*. John Wiley & Sons, Hoboken.

KUČERA, Z. (2011): Rozmanité cesty regionální geografie. *Geografické rozhledy*, 20, 5, 14–18.

KUČEROVÁ, S. R., KUČERA, Z., NOVOTNÁ, K. (2018): Formation of a regional image through geography textbooks: The case of north-west Bohemia. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography*, 72, 3, 176–195.

KYNČLOVÁ-TIHONOVÁ, M., BLÁHA, J. D. (2013): Hodnocení mentálních map v GIS. *Informace ČGS*, 32, 1, 1–15.

LAUKO, V. (2007): Úvod do regionálnej geografie. In: Gurňák, D., Blažík, T., Lauko, V.: Úvod do politickej geografie, geopolitiky a regionálnej geografie. *Geo-grafika*, Bratislava, 111–132.

LAUKO, V., KASALA, K. (2009): *Teória a metodológia regionálnej geografie*. Kartprint, Bratislava.

LEFEBVRE, H. (1991): *The production of space*. Blackwell, Oxford.

LIESCH, M., DUNKLEE, L. M., LEGG, R. J., FEIG, A. D., KRAUSE, A. J. (2015): Use of business-naming practices to delineate vernacular regions: A Michigan example. *Journal of Geography*, 114, 5, 188–196.

LYNCH, K. (1960): *The image of the city*. MIT Press, Cambridge.

MACKINNON, D. (2009): Regional geography II. In: Kitchin, R., Thrift, N. (eds.): *International encyclopedia of human geography*. Vol. 9. Elsevier, Amsterdam, 228–235.

MACLEOD, G., JONES, M. (2001): Renewing the geography of regions. *Environment and Planning D*, 19, 6, 669–695.

MAREK, P. (2015): Vnímání reliktní hranice na příkladu severní části česko-moravské zemské hranice. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Brno.

MAREK, P. (2016): Česko-moravská zemská hranice – fyzická i myšlená. In: Doboš, P., Honsnejmanová, I. (eds.): *Geografický výzkum: Vztahy mezi sociálním a materiálním*. Nakladatelství MU, Brno, 50–70.

MAREK, P. (2018): Využití konceptu percepčního regionu při výzkumu institucionalizace a deinstitucionalizace regionů na příkladu (ne)existence českých zemí. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Brno.

MAREK, P. (2020a): Česko-moravská hranice v symbolech. *Geografické rozhledy*, 30, 1, 38–41.

MAREK, P. (2020b): Region coby dynamický proces a využití konceptu percepčního regionu při výzkumu institucionalizace a deinstitucionalizace regionů. *Geografický časopis*, 72, 2, 193–213.

MAREK, P. (2020c): Region coby sociální konstrukt a kritická diskuze Paasiho konceptualizace regionální identity. *Geografie*, 125, 1, 47–68.

MAREK, P. (2020d): Regiony a hranice existují i tehdy, jsme-li přesvědčeni o opaku. In: Semotanová, E. (ed.): *Hranice v krajinách*. Academia, Praha, 195–217.

MAREK, P. (2020e): Transformation of the identity of a region: Theory and the empirical case of the perceptual regions of Bohemia and Moravia, Czech Republic. *Moravian Geographical Reports*, 28, 3, 154–169.

MAREK, P. (2022a): Jižní Morava jako „ta pravá Morava“? *Geografické rozhledy*, 31, 5, 36–37.

MAREK, P. (2022b): Reproduction of the identity of a region: perceptual regions based on formal and functional regions and their boundaries. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*. Online first.

MAREK, P. (2022c): Transformace regionální identity v Česku: Případová studie částečně deinstitucionalizovaných Čech a Moravy pohledem obyvatel česko-moravského pomezí. *Geografie*. Online first.

MAREK, P. (2022d): Využitelnost česko-moravské hranice v turismu. *Studia Turistica*, 13, 2, 18–26.

MASSEY, D. (1995): *Spatial divisions of labour. Social structures and the geography of production*. Macmillan Press, London.

MATLOVIČ, R., MATLOVIČOVÁ, K. (2015): *Geografické myslenie*. Prešovská univerzita v Prešove, Prešov.

MAYFIELD, M. W., MORGAN, J. T. (2005): The “Oldest River” as an Appalachian popular region. *Journal of Geography*, 104, 2, 59–64.

MELNYCHUK, A., GNATIUK, O. (2018): Regional identity and the renewal of spatial administrative structures: The case of Podolia, Ukraine. *Moravian Geographical Reports*, 26, 1, 42–54.

- MEROVUO, J. (2017): 'Divided and validated'? The institutionalization of the Russo-Swedish border region in the 1743 peace treaty. *Hungarian Geographical Bulletin* 66, 4, 283–293.
- MESSELY, L., SCHUERMANS, N., DESSEIN, J., ROGGE, E. (2014): No region without individual catalysts? Exploring region formation processes in Flanders (Belgium). *European Urban and Regional Studies*, 21, 3, 318–330.
- MIKOLÁŠ, J. (2021): Vytlačování (jiho)moravské identity identitou Kraje Vysočina na území okresu Třebíč. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Brno.
- MINSHULL, R. (1967): *Regional geography: Theory and practice*. Hutchinson, London.
- MUNZAR, J., DRÁPELA, M. V. (1999): Czechia = Bohemia + Moravia + Silesia. *Moravian Geographical Reports*, 7, 2, 58–60.
- MURPHY, A. B. (1991): Regions as social constructs: the gap between theory and practice. *Progress in Human Geography*, 15, 1, 23–35.
- NEUMANN, I. B. (1994): A region-building approach to Northern Europe. *Review of International Studies*, 20, 1, 53–74.
- NIKISCHER, R. (2014): Regionálne povedomie a identita regiónu ako premenné v rámci procesu inštitucionalizácie regiónu. *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae Universitas Catholica Ružomberok*, 13, 3, 83–91.
- NIKISCHER, R. (2016): Regionálne povedomie a identita regiónov na severnom Slovensku: Multimierková perspektíva. *Slovenský národopis*, 64, 1, 8–31.
- NIR, D. (1990): *Region as a socio-environmental system. An introduction to a systemic regional geography*. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.
- NORTON, W. (2004): *Human geography*. Oxford University Press, Don Mills.
- OSMAN, R. (2014): Sociální prostor. In: Matoušek, R., Osman, R. (eds.): *Prostor(y) geografie*. Karolinum, Praha, 33–58.
- OSOBA, P. (2017): Formování symbolického tvaru regionu a odmítnutí názvu Nové Sudety. *Geografie*, 122, 3, 310–334.
- PAASI, A. (1986a): The Institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. *Fennia*, 164, 1, 105–146.
- PAASI, A. (1986b): *The Institutionalization of regions. Theory and comparative case studies*. University of Joensuu, Joensuu.
- PAASI, A. (1991): Deconstructing regions: notes on the scales of spatial life. *Environment and Planning A*, 23, 2, 239–256.

- PAASI, A. (2001): Europe as a social process and discourse: Considerations of place, boundaries and identity. *European Urban and Regional Studies*, 8, 1, 7–28.
- PAASI, A. (2002a): Bounded spaces in the mobile world: Deconstructing ‘regional identity’. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 93, 2, 137–148.
- PAASI, A. (2002b): Place and region: regional worlds and words. *Progress in Human Geography*, 26, 6, 802–811.
- PAASI, A. (2003): Region and place: regional identity in question. *Progress in Human Geography*, 27, 4, 475–485.
- PAASI, A. (2009a): Political boundaries. In: Kitchin, R., Thrift, N. (eds.): *International encyclopedia of human geography*. Vol. 8. Elsevier, Amsterdam, 217–227.
- PAASI, A. (2009b): Regional geography I. In: Kitchin, R., Thrift, N. (eds.): *International encyclopedia of human geography*. Vol. 9. Elsevier, Amsterdam, 214–227.
- PAASI, A. (2009c): The Resurgence of the ‘region’ and ‘regional identity’: theoretical perspectives and empirical observations on regional dynamics in Europe. *Review of International Studies*, 35, 11, 121–146.
- PAASI, A. (2010): Regions are social constructs, but who or what ‘constructs’ them? Agency in question. *Environment and Planning A*, 42, 10, 2296–2301.
- PAASI, A. (2011a): From region to space. Part II. In: Agnew, J. A., Duncan, J. S. (eds.): *The Wiley-Blackwell companion to human geography*. Wiley-Blackwell, Chichester, 161–175.
- PAASI, A. (2011b): The region, identity, and power. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 14, 9–16.
- PAASI, A. (2013): Regional planning and the mobilization of “regional identity”: From bounded spaces to relational complexity. *Regional Studies*, 47, 8, 1206–1219.
- PAASI, A., HARRISON, J., JONES, M. (2018): New consolidated regional geographies. In: Paasi, A., Harrison, J., Jones, M. (eds.): *Handbook on the geographies of regions and territories*. Edward Elgar, Cheltenham, 1–20.
- PAASI, A., METZGER, J. (2017): Foregrounding the region. *Regional Studies*, 51, 1, 19–30.
- PAASI, A., ZIMMERBAUER, K. (2011): Theory and practice of the region: a contextual analysis of the transformation of Finnish regions. *Treballs de la SCG*, 71–72: 163–178.
- PAÜL, V., HASLAM MCKENZIE, F. (2015): ‘About time the regions were recognised’: interpreting region-building in Western Australia. *Australian Geographer*, 46, 3, 363–388.
- PERLÍN, R. (2009): Administrativní členění Česka. *Geografické rozhledy*, 19, 1, 6–7.

- PERNES, J. (1996): Pod moravskou orlicí aneb dějiny moravanství. Barrister & Principal, Brno.
- PETER, D. (2011): Regionální identita obyvatelstva žijícího na pomezí dvou kulturně-historických regionů. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, Olomouc.
- PETER, D. (2013): Současná podoba územní identity obyvatel správního obvodu ORP Frýdlant nad Ostravicí. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, Olomouc.
- PLEIĆ, T., V. GLASNOVIĆ, V. PRELOGOVIĆ, RADELJAK KAUFMANN, P. (2021): In search of spatial perceptions: The Balkans as a vernacular region. *Tijdschrift Voor Economische en Sociale Geografie*, 112, 3, 304–318.
- PRED, A. (1984): Place as historically contingent process: Structuration and the time-geography of becoming places. *Annals of the Association of American Geographers*, 74, 2, 279–297.
- PUDUP, M. B. (1988): Arguments within regional geography. *Progress in Human Geography*, 12, 3, 369–390.
- RAAGMAA, G. (2002): Regional identity in regional development and planning. *European Planning Studies*, 10, 1, 55–76.
- RELPH, E. (1976): Place and placelessness. Pion, London.
- RIUKULEHTO, S. (2015): Regional history between time and space. In: Riukulehto, S. (ed.): *Between time and space*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 1–21.
- ROSE, G. (2001): Visual methodologies. An introduction to researching with visual materials. SAGE Publications, London.
- ROTH, K. (2007): What's in a regions? Southeast European region between globalization, EU-integration and marginalization. In: Roth, K., Brunnbauer, U. (eds.): *Region, regional identity and regionalism in Southeastern Europe*. *Ethnologica Balkanica*, 11, 17–41.
- RŮŽKOVÁ, J., ŠKRABAL, J. (2006): Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005. Český statistický úřad, Praha.
- ŘEHÁK, S. (2004): Česko? Chaos a skepse... *Geografie – sborník České geografické společnosti*, 109, 4, 328–331.
- ŘEHÁK, S. (2007): V této zemi, v těchto zemích? *Geografie – sborník České geografické společnosti*, 112, 1, 95–106.
- SAYER, A. (1989): The 'new' regional geography and problems of narrative. *Environment and Planning D*, 7, 3, 253–276.

SAYER, A. (2006): Realism as a basis for knowing the world. In: Aitken, S., Valentine, G. (eds.): *Approaches to human geography*. SAGE Publications, London, 98–106.

SEDLÁČEK, M. (2007): Případová studie. In: Švaříček, R., Šed'ová, K. *et al.*: *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Portál, Praha, 96–112.

SEMIAN, M. (2012): Název jako symbol regionu. *Historická geografie*, 38, 2, 335–352.

SEMIAN, M. (2015): Historical aspects and influences of the reproduction of regions in Czechia. In: Riukulehto, S. (ed.): *Between time and space*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 23–43.

SEMIAN, M. (2016a): Novodobá choronyma v současném regionálním systému. In: David, J. (ed.): *Toponyma. Kulturní dědictví a paměť míst*. Ostravská univerzita, Ostrava, 158–169.

SEMIAN, M. (2016b): Region in its complexity. A discussion on constructivist approaches. *AUC Geographica*, 51, 2, 179–188.

SEMIAN, M. (2016c): Regions through time and space: Problem of regionalization. *Dizertační práce*. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha.

SEMOTANOVÁ, E. (2006): *Historická geografie českých zemí*. Historický ústav, Praha.

SEMOTANOVÁ, E. (2013): Historické regiony Česka – součást regionální identity v evropském prostoru. *Geografické rozhledy*, 22, 5, 24–27.

SEPP, V., VEEMAA, J. (2010): The reproduction of Estonian provinces in the context of transitional administrative reform. *European Urban and Regional Studies*, 17, 4, 417–432.

SCHAEFER, F. K. (1953): Exceptionalism in geography: A methodological examination. *Annals of the Association of American Geographers*, 43, 3, 226–249.

SIMON, C., HUIGEN, P., GROOTE, P. (2010): Analysing regional identities in the Netherlands. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 101, 4, 409–421.

SINNHUBER, K. A. (1954): Central Europe – Mitteleuropa – Europe Centrale. An analysis of a geographical term. *Transactions and Papers (Institute of British Geographers)*, 20, 15–39.

SIWEK, T. (2000): Kdo jsou dnešní Slezané. *Geografie – sborník České geografické společnosti*, 105, 1, 90–92.

SIWEK, T. (2011): *Percepce geografického prostoru*. Česká geografická společnost, Praha.

SIWEK, T., BOGDOVÁ, K. (2007): České kulturně-historické regiony ve vědomích svých obyvatel. *Sociologický časopis*, 43, 4, 1039–1053.

SIWEK, T., KAŇOK, J. (2000a): Mapping Silesian identity in Czechia. *Geografie – sborník České geografické společnosti*, 105, 2, 190–200.

SIWEK, T., KAŇOK, J. (2000b): Vědomí slezské identity v mentální mapě. Ostravská univerzita, Ostrava.

SKOKAN, L. (1998): Úvod do teorie geografie I. Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, Ústí nad Labem.

SOJA, E. W. (1980): The socio-spatial dialectic. *Annals of the Association of American Geographers*, 70, 2, 207–225.

SOJA, E. W. (2009): Regional planning and development theories. In: Kitchin, R., Thrift, N. (eds.): *International encyclopedia of human geography*. Vol. 9. Elsevier, Amsterdam, 259–270.

SVOBODOVÁ, I. (2012): Moravanství na Dačicku. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, Olomouc.

SÝKORA, L. (2008): Idiografická nebo nomotetická koncepce v geografii: Kontraproduktivní spor o povahu a podstatu poznání. *Geografický časopis*, 60, 3, 299–315.

SYMANSKI, R., NEWMAN, J. L. (1973): Formal, functional, and nodal regions. Three fallacies. *The Professional Geographer*, 25, 4, 350–352.

ŠERÝ, M. (2014): The identification of residents with their region and the continuity of socio-historical development. *Moravian Geographical Reports*, 22, 3, 53–64.

ŠERÝ, M., DAŇKOVÁ, M. (2021): When regional identities differ over generation: Deinstitutionalisation of regions and regional identities in a regional amalgam. *Journal of Rural Studies*, 82, 430–441.

ŠERÝ, M., KLEMENTOVÁ, V. (2018): The regional identity of the inhabitants of regions which have experienced an interrupted continuity in their socio-historical development. A case study of Czech regions that were resettled after World War II. *Geografie*, 123, 4, 437–459.

ŠERÝ, M., ŠIMÁČEK, P. (2010): Percepce historické hranice Moravy a Slezska obyvatelstvem Jesenicka. In: *Geografie pro život ve 21. století: Sborník příspěvků z XXII. sjezdu České geografické společnosti pořádaného Ostravskou univerzitou v Ostravě 31. srpna – 3. září 2010*. Ostravská univerzita v Ostravě, Ostrava, 856–860.

ŠERÝ, M., ŠIMÁČEK, P. (2012): Perception of the historical border between Moravia and Silesia by residents of Jeseník area as a partial aspect of their regional identity (Czech Republic). *Moravian Geographical Reports*, 20, 2, 36–46.

ŠERÝ, M., ŠIMÁČEK, P. (2013): Vnímání hranic obyvatelstvem regionů s rozdílnou kontinuitou socio-historického vývoje jako dílčí aspekt jejich regionální identity. *Geografie*, 118, 4, 392–414.

ŠIFTA, M., CHROMÝ, P. (2017): The importance of symbols in the region formation process. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography*, 71, 2, 98–113.

ŠIKULA, M. (2013): Územně správní potýkání okresů a krajů na česko-moravském pomezí. (Příspěvek k otázce novodobého vymezování hranic územně správních celků na Vysočině). Západní Morava: vlastivědný sborník, 17, 79–106.

ŠIKULA, M. (2015): Neznámé alternativy územních reorganizací z let 1949 a 1960. K otázce variantních návrhů územně správních reforem v poválečném Československu. Východočeské listy historické, 33, 63–88.

ŠTŮLA, F., SEMÍK, M. (1941): Německo. Příruční školní mapa Protektorátu Čechy a Morava a přilehlých území. Měřítko 1 : 900 000. Ústřední učitelství a knihkupectví, Praha a Brno.

TERLOUW, K. (2012): From thick to thin regional identities. *GeoJournal*, 77, 707–721.

TERLOUW, K. (2018): Transforming identity discourses to promote local interests during municipal amalgamations. *GeoJournal*, 83, 3, 525–543.

THRIFT, N. (1983): On the determination of social action in space and time. *Environment and Planning D*, 1, 1, 23–57.

THRIFT, N. (1990): For a new regional geography 1. *Progress in Human Geography*, 14, 2, 272–279.

THRIFT, N. (1994): Taking aim at the heart of the region. In: Gregory, D., Martin, R., Smith, G. (eds.): *Human geography. Society, space and social science*. Macmillan Press, London, 200–231.

TOMANEY, J. (2009): Region. In: Kitchin, R., Thrift, N. (eds.): *International encyclopedia of human geography*. Vol. 9. Elsevier, Amsterdam, 136–150.

TOUŠEK, V., ŠICH, P., VAŠÍČEK, P. (1990): Zemská hranice mezi Čechami a Moravou (návrh na její úpravu). *Geografický ústav ČSAV, Brno*.

TOUŠEK, V., ŠICH, P., VAŠÍČEK, P. (1991): Zemská hranice mezi Čechami a Moravou. *Sborník Československé geografické společnosti*, 96, 1, 45–48.

TUAN, Y.-F. (1975): Place. An experiential perspective. *The Geographical Review*, 65, 2, 151–165.

TUAN, Y.-F. (1991): Language and the making of place: A narrative-descriptive approach. *Annals of the Association of American Geographers*, 81, 4, 684–696.

Usnesení Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky o obnovení moravsko-slezské samosprávy.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Ústavní zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávních celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Ústavní zákon č. 176/2001 Sb., kterým se mění ústavní zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

VAINIKKA, J. (2013): The role of identity for regional actors and citizens in a splintered region: The case of Päijät-Häme, Finland. *Fennia* 191, 1, 25–39.

VAISHAR, A. (2004): Čechy + Morava a Slezsko = Česko? *Geografie – sborník České geografické společnosti*, 109, 1, 65–66.

VAISHAR, A., ZAPLETALOVÁ, J. (2016): Regional identities of Czech historical lands. *Hungarian Geographical Bulletin*, 65, 1, 15–25.

VAN GORP, B., TERLOUW, K. (2017): Making news: Newspapers and the institutionalisation of new regions, 108, 6, 718–736.

VAN LANGENHOVE, L. (2013): What is a region? Towards a statehood theory of regions. *Contemporary Politics*, 19, 4, 474–490.

VAN LANGENHOVE, L. (2018): Comparing regionalism at supra-national level from the perspective of a statehood theory of regions. In: Paasi, A., Harrison, J., Jones, M. (eds.): *Handbook on the geographies of regions and territories*. Edward Elgar, Cheltenham, 311–321.

VANČURA, M. (1995): *Zemská hranice mezi Čechami a Moravou (ve světle nové administrativní reformy)*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Brno.

Vládní nařízení č. 388/1940 Sb., o některých změnách obvodů zemských úřadů v Praze a v Brně.

VUKOSAV, B. (2011): Geographic name Zagora and its reference to areas in the Dalmatian hinterland in the selected newspaper medium. *Geoadria*, 16, 2, 261–281.

VUKOSAV, B., FUERST-BJELIŠ, B. (2016): Labels of interest groups as indicators of a vernacular region: A case study in Croatia. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 107, 4, 454–467.

Výnos Vůdce a říšského kancléře č. 75/1939 Sb., o Protektorátu Čechy a Morava.

WARF, B. (ed.) (2006): *Encyclopedia of human geography*. SAGE Publications, London.

WILLIG, C. (2013): *Introducing qualitative research in psychology*. Open University Press, Maidenhead.

WOKOUN, R. (2008): Teorie regionu. In: Kolektiv autorů: *Úvod do regionálních věd a veřejné správy*. Aleš Čeněk, Plzeň, 63–71.

YODER, J. A. (2003): Decentralisation and regionalisation after communism: Administrative and territorial reform in Poland and the Czech Republic. *Europe-Asia Studies*, 55, 2, 263–286.

Zákon č. 126/1920 Sb., o zřízení župních a okresních úřadů v republice Československé.

Zákon č. 125/1927 Sb., o organizaci politické správy.

Zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení.

Zákon č. 36/1960 Sb., o územním členění státu.

Zákon č. 65/1960 Sb., o národních výborech.

Zákon č. 51/2020 Sb., o územně správním členění státu a o změně souvisejících zákonů.

Zákon České národní rady č. 425/1990 Sb., o okresních úřadech, úpravě jejich působnosti a o některých dalších opatřeních s tím souvisejících.

ZELINSKY, W. (1980): North America's vernacular regions. *Annals of the Association of American Geographers*, 70, 1, 1–16.

ZIMMERBAUER, K. (2011): From image to identity: Building regions by place promotion. *European Planning Studies*, 19, 2, 243–260.

ZIMMERBAUER, K., PAASI, A. (2013): When old and new regionalism collide. Deinstitutionalization of regions and resistance identity in municipality amalgamations. *Journal of Rural Studies*, 30, 31–40.

ZIMMERBAUER, K., RIUKULEHTO, S., SUUTARI, T. (2017): Killing the regional Leviathan? Deinstitutionalization and stickiness of regions. *International Journal of Urban and Regional Research*, 41, 4, 1–18.

ZIMMERBAUER, K., SUUTARI, T., SAARTENOJA, A. (2012): Resistance to the deinstitutionalization of a region. Borders, identity and activism in municipality merger. *Geoforum*, 43, 6, 1065–1075.

SEZNAM PŘÍLOH

Příl. 1: MAREK, P. (2020d): Regiony a hranice existují i tehdy, jsme-li přesvědčeni o opaku. In: Semotanová, E. (ed.): Hranice v krajinách. Academia, Praha, 195–217.

Příl. 2: MAREK, P. (2020c): Region coby sociální konstrukt a kritická diskuze Paasiho konceptualizace regionální identity. Geografie, 125, 1, 47–68.

Příl. 3: MAREK, P. (2020b): Region coby dynamický proces a využití konceptu percepčního regionu při výzkumu institucionalizace a deinstitucionalizace regionů. Geografický časopis, 72, 2, 193–213.

Příl. 4: MAREK, P. (2020e): Transformation of the identity of a region: Theory and the empirical case of the perceptual regions of Bohemia and Moravia, Czech Republic. Moravian Geographical Reports, 28, 3, 154–169.

Příl. 5: MAREK, P. (2022c): Transformace regionální identity v Česku: Případová studie částečně deinstitucionalizovaných Čech a Moravy pohledem obyvatel česko-moravského pomezí. Geografie. Online first.

Příl. 6: MAREK, P. (2022b): Reproduction of the identity of a region: perceptual regions based on formal and functional regions and their boundaries. Geografiska Annaler: Series B, Human Geography. Online first.

Příl. 1: MAREK, P. (2020d): Regiony a hranice existují i tehdy, jsme-li přesvědčeni o opaku. In: Semotanová, E. (ed.): Hranice v krajinách. Academia, Praha, 195–217.

II.4 REGIONY A HRANICE EXISTUJÍ I TEHDY, JSME-LI PŘESVĚDČENÍ O OPAKU

Petr Marek

Při studiu regionů se v současné době uplatňují přístupy nové regionální geografie, která chápe region jako prostorovou strukturu, sociální konstrukt/konstrukci a dynamický proces. Finský geograf Anssi Paasi formuloval v polovině osmdesátých let 20. století teorii institucionalizace regionů, v níž specifikoval čtyři fáze vzniku regionu (vznik hranic, vznik symbolů, vznik institucí a de facto vznik regionální identity) a také propojil staré koncepty regionu a hranic s novým konceptem regionální identity.³⁴⁵ Regionální identitu dělí tento autor na dvě hlavní dimenze – regionální vědomí lidí (čili regionální identitu lidí), jež odkazuje ke ztotožnění se s regionem či regionální komunitou, a identitu regionu, kterou pak dále člení na „subjektivní“ část (obrazy regionu) a „objektivní“ část (vědecké klasifikace).³⁴⁶

³⁴⁵ PAASI 1986: 105–146.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 132, 136; PAASI, Anssi. Bounded spaces in the mobile world: Deconstructing „regional identity“. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*. 2002, 93(2), s. 140; PAASI, Anssi. The Resurgence of the „Region“ and „Regional Identity“: theoretical perspectives and empirical observations on regional dynamics in Europe. *Review of International Studies*. 2009b, 35(11), s. 141; PAASI, Anssi. The region, identity, and power. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2011, 14, s. 13.

Paasi se nicméně ve svých textech zaměřuje především na regionální vědomí lidí, zatímco identitu regionu téměř neřeší. Identitu regionu lze přitom pokládat za nutnou podmínku pro vznik regionální identity lidí a rovněž za samotnou esenci regionu.³⁴⁷ Chápeme-li region jako sociální konstrukt³⁴⁸, je zřejmé, že musí přetrvávat ve společnosti – v myslích lidí v podobě subjektivních obrazů. Tyto subjektivní obrazy regionu lze ztotožnit s percepčními regiony představujícími vedle regionů homogenních a funkčních třetí typ regionu podle formy. Koncept percepčního regionu, který je dodnes nedostatečně diskutován, představuje vhodný nástroj nejen pro studium vývoje regionu, jenž je upozaděn před výzkumem vzniku regionu.³⁴⁹ Jsou to právě percepční regiony, s nimiž v našich myslích pracujeme – v současnosti „uznáváme, že všichni lidé se vztahují ne k nějakému reálnému fyzickému či sociálnímu prostředí, ale spíše ke své percepci tohoto prostředí“.³⁵⁰ Zároveň je potřeba si uvědomit, že „v území [...] může existovat více celků se stejným názvem, z nichž každý má svůj význam, funkci i vlastní hranice“.³⁵¹ Tuto pluralitu regionů můžeme nazvat vrstvami téhož regionu, přičemž jejich otisky lze vysledovat v percepčních regionech lidí.³⁵² Vedle rozličných vrstev regionu se ovšem otiskují do percepčních regionů také různé další instituce (viz níže).

Přestože je region již od osmdesátých let 20. století chápán jako dynamický proces, který vzniká, je reprodukován, transformován

³⁴⁷ Více viz MAREK, Petr. *Využití konceptu percepčního regionu při výzkumu institucionální a deinstitucionalizace regionů na příkladu (ne)existence českých zemí*. Brno, 2018. Rigorózní práce. Masarykova univerzita. Přírodovědecká fakulta, s. 28–35.

³⁴⁸ Regiony jsou sice sociálními konstrukty, avšak jak z filozofie kritického realismu plyne, jsou vždy založeny na něčem materiálním – nejen na fyzickém, ale např. i na lidských myšlenkách a činech. SAYER, Andrew. Realism as a basis for knowing the world. In: AITKEN, Stuart a VALENTINE, Gill, edd. *Approaches to Human Geography*. London: SAGE Publications, 2006, s. 98–106.

³⁴⁹ Více viz MAREK 2018: 36–47.

³⁵⁰ NORTON, William. *Human Geography*. Don Mills: Oxford University Press, 2004, s. 62.

³⁵¹ SEMIAN, Michal. Český ráj. Ale který?. *Geografické rozhledy*. 2012a, 21(3), s. 26. ISSN 1210-3004.

³⁵² SEMIAN, Michal. Název jako symbol regionu. *Historická geografie*. 2012b, 38(2), s. 346; SEMIAN, Michal. *Regions through time and space: Problem of regionalization*. Praha, 2016b. Dizertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Přírodovědecká fakulta, s. 3, 43, 44; Více viz MAREK 2018: 46–47.

a může i zaniknout, těžištěm výzkumů v rámci nové regionální geografie zůstává vznik regionu. Vývoj regionu, jak již bylo naznačeno, není téměř studován, a proto se mu věnuje tato kapitola. Nicméně přestože se Paasiho teorie institucionalizace regionů zabývá výhradně vznikem regionu, je v ní a také v následných pracích tohoto autora téma regionálního vývoje alespoň nastíněno. Pokud jde o existenci regionu v budoucnu, velký význam mají různí aktéři, avšak nejvýznamnější jsou podle Paasiho instituce (v nejširším slova smyslu – nejen organizace, ale i různé neformální praktiky, včetně např. školství, dialektů či chování), které daný region reprodukují.³⁵³ Institucemi mohou být rovněž regionální symboly a hranice – i ty mohou přispívat k existenci regionu v budoucnu. Logicky čím více je region reprodukován (čím více institucemi), tím méně pravděpodobný je jeho zánik. Z uvedeného tedy plyne, že Paasiho teorii institucionalizace regionů lze účelně využít nejen pro studium vzniku regionu, ale také pro zkoumání procesu jeho reprodukce a potažmo i vývoje, který dále zahrnuje procesy transformace a zániku regionu. Nejen institucionalizace, ale také deinstitucionalizace tedy může být pomocí Paasiho teorie studována.³⁵⁴

Vzhledem k tomu, že je dosud velmi upozaděným tématem zánik a (ne)existence regionu jakožto sociálního konstrukt (sociálního jevu), je následující text věnován především této problematice. Velmi vhodnými regiony pro výzkum jsou české země, neboť o jejich (ne)existenci nepadají mezi lidmi shoda. Navíc jsou to právě Čechy, Morava a (České) Slezsko, kterým je (nejen) představiteli nové regionální geografie věnováno relativně málo pozornosti. Hlavním cílem této stati je proto přispět k zaplňování obou zmíněných mezer – téměř nereflexkované otázky zániku a (ne)existence regionu a nepříliš řešené problematiky regionální identity českých zemí. Jako vhodné a logické se jeví navázat na finské autory (Zimmerbauera a jeho kolegy), kteří problematiku zániku a (ne)existence regionu jako jediní studují. Dále je potřeba diskutovat českou literaturu týkající se především zániku a (ne)existence českých zemí.

³⁵³ PAASI 1986: 121, 126–129; PAASI, Anssi. Europe as a Social Process and Discourse: Considerations of Place, Boundaries and Identity. *European Urban and Regional Studies*. 2001, 8(1), s. 13; PAASI 2002: 140; PAASI 2009b: 135; PAASI 2011: 12, 14.

³⁵⁴ Více viz MAREK 2018: 27, 48–51.

ZAJETÍ ADMINISTRATIVNÍHO STATUSU

Otázkami zániku a (ne)existence regionu se v kontextu deinstitucionalizace obcí zabývá hned ve třech příspěvcích Kaj Zimmerbauer se svými kolegy. Na příkladu finských obcí Seinäjoki, Nurmo a Ylistaro diskutují tito výzkumníci v prvním článku zejména téma rezistence (neboli odporu)³⁵⁵, v druhém především otázku amalgamace (čili sloučení) regionů³⁵⁶ a ve třetím jim jde hlavně o deinstitucionalizaci, jež je oproti institucionalizaci procesem velmi nedostatečně studovaným³⁵⁷. Ve všech třech příspěvcích odvolávajících se na Paasiho teorii institucionalizace regionů jsou nicméně řešena všechna tato témata, neboť jde o fenomény silně provázané. Spíše než na výsledky, ke kterým zmínění autoři dospěli, se pro účely této kapitoly jeví jako užitečné upozornit na problémy, na něž lze v uvedených textech narazit. Ve všech třech článcích o finských obcích vycházejí autoři z myšlenky, že hranice jsou mnohvrstevné sociální konstrukty. Přestože tedy zmínění autoři studují deinstitucionalizaci regionů, popisují stále pouze vrstvy hranic. Na tomto místě je tedy vhodné připomenout výše zmíněnou tezi, že regiony, ne(jen) tedy hranice, se skládají z množství vrstev s různými funkcemi a významy.

Jako daleko závažnější problém se jeví, že jsou citováni autoři v jakémisi „zajetí administrativního statusu“, tedy v přesvědčení, že administrativní funkce je alfou a omegou regionu.³⁵⁸ V prvním článku

³⁵⁵ ZIMMERBAUER, Kaj, SUUTARI, Timo a SAARTENOJA, Antti. Resistance to the deinstitutionalization of a region. Borders, identity and activism in municipality merger. *Geoforum*. 2012, 43(6), s. 1065–1075. ISSN 0016-7185.

³⁵⁶ ZIMMERBAUER, Kaj a PAASI, Anssi. When old and new regionalism collide. Deinstitutionalization of regions and resistance identity in municipality amalgamations. *Journal of Rural Studies*. 2013, 30, s. 31–40. ISSN 0743-0167.

³⁵⁷ ZIMMERBAUER, Kaj, RIUKULEHTO, Sulevi a SUUTARI, Timo. Killing the regional Leviathan? Deinstitutionalization and Stickiness of Regions. *International journal of urban and regional research*. 2017, 41(4), s. 1–18. ISSN 1468-2427.

³⁵⁸ Přestože existují i jiné typy správ (čili administrativ), než je správa územní, pro zjednodušení je v textu této kapitoly administrativní funkcí chápána právě územně správní funkce (pojmy jsou tedy používány jako synonyma). Ostatně právě administrativní (územně správní) regiony lze pokládat za nejdůležitější, neboť jsou na ně (byť ne vždy na ty nejnovější) často navázány i jiné správy (např. správa soudní či správa soukromá). Dále je nutné upozornit, že klíčovou roli administrativního statusu zajišťuje *de iure* (čili právní) vymezení kompetencí daných regionů. Proto je v některých případech (např. pokud se jedná o stát) lépe

definují deinstitucionalizaci jako „proces, v němž je odstraněna administrativní hranice“, což znamená, že „region přestává mít oficiální status v regionálním systému nebo v širším sociálním vědomí“, a dále píše, že „je jasné [...], že deinstitucionalizovaný region nemá oficiální status samostatného uznávaného regionálního subjektu“.³⁵⁹ Rovněž ve druhém příspěvku chápou autoři pod pojmem deinstitucionalizace „rozpuštění regionu, když je buď spojen s jiným regionem, nebo když se (větší) region rozdělí na menší jednotky. Proto region přestává mít oficiální status v regionálním systému“. Vzápětí však tito autoři dodávají, že takový region „může mít stále důležitou roli v regionálním vědomí“.³⁶⁰ Také autoři prvního článku si uvědomují, že „deinstitucionalizace neznamena, že všechny prvky institucionalizace musejí zmizet (alespoň ne všechny zároveň), jelikož například některé regionální symboly mohou zůstat v používání dlouho poté, co byl region formálně zrušen“.³⁶¹ Poněkud schizofrenní či minimálně nekonzistentní postoj autorů k deinstitucionalizaci a existenci regionu lze demonstrovat zejména na skutečnosti, že o obci Nurmo (která byla připojena spolu s obcí Ylistaro k Seinäjoki) píše, že „přestala existovat“, ale zároveň tvrdí, že „navzdory tomu, že se stalo Nurmo deinstitucionalizovaným, nadále existuje jako kognitivní a kulturní region prostřednictvím různých symbolů“, přičemž „poslední fází v procesu deinstitucionalizace je zmizení těchto symbolů“.³⁶² Pokud tedy není zrušení administrativní hranice jedinou náplní deinstitucionalizace, proč takto autoři v předchozím textu (viz výše) deinstitucionalizaci definují?

Skutečnost, že Nurmo přetrvává i po ztrátě územně správního statusu, se autoři prozatím posledního, třetího příspěvku pokoušejí vysvětlit pomocí řady konceptů od různých autorů. Avšak i z tohoto článku je patrné, že jsou výzkumníci v zajetí administrativního statusu³⁶³ (i když si již uvědomují, že pojem deinstitucionalizace může

hovořit o „zajetí *de iure* statusu“. Pro přehlednost je však níže v textu pracováno pouze se „zajetím administrativního statusu“.

³⁵⁹ ZIMMERBAUER–SUUTARI–SAARTENOJA 2012: 1066, 1067.

³⁶⁰ ZIMMERBAUER–PAASI 2013: 31.

³⁶¹ ZIMMERBAUER–SUUTARI–SAARTENOJA 2012: 1067.

³⁶² Tamtéž, s. 1069, 1071, 1072.

³⁶³ Toto zajetí je patrné mimo jiné (viz níže v textu) ze skutečnosti, že autoři píše o deinstitucionalizovaném regionu jako o tom, který přišel o administrativní status, přičemž příkladem jim je obec Nurmo. Na druhou stranu výzkumníci (opět) připouštějí, že se zrušením administrativního statusu nemusejí být

odkazovat i k úplnému zmizení regionu³⁶⁴), a proto nejsou úspěšní mj. v definování deinstitucionalizace: „*koncept deinstitucionalizace [...] se vyhýbá jednoduché definici*“.³⁶⁵ Autoři také pochybují, zda je možné považovat deinstitucionalizaci za reverzní proces k institucionalizaci. Diskutují totiž jistou „přilnavost“ (*stickiness*), jíž popisují skutečnost, že region přetrvává i po ztrátě svého administrativního statusu. A právě tato přilnavost podle nich „*odporuje myšlence, že deinstitucionalizace je jednoduše reverzní proces institucionalizace*“.³⁶⁶ Zároveň využívají koncept regionu jakožto Leviatana a tvrdí, že „*deinstitucionalizace nemůže být nikdy kompletní*“ a „*regiony jako Nurmo [...] kvůli své přilnavosti a skutečnosti, že jsou zakotveny v množství aktantů [...], se nestanou deinstitucionalizovanými ve smyslu, že jsou kompletně vymazány ze všeho vědomí. Jsou tedy Leviatany, kteří jsou vysoce houževnatí a je obtížné je zabít*“.³⁶⁷ Protože ale deinstitucionalizace regionu dovršena být může a lze ji i pokládat za reverzní proces k institucionalizaci (viz níže), je možné konstatovat, že jsou citovaní autoři ve snaze vysvětlit podstatu deinstitucionalizace neúspěšní. Jednak je to kvůli zmíněnému zjetí administrativního statusu, jednak proto, že, ač využívají ideje sociálního konstruktivismu, nečiní tak důsledně (viz níže). Zimmerbauer a jeho kolegové zkrátka chápou deinstitucionalizaci regionu jako proces, při němž dochází ke ztrátě administrativního statusu, a proto je pro ně těžko pochopitelné, že region (Nurmo) existuje i po této deinstitucionalizaci.

ZAČÁTEK A KONEC PROCESU INSTITUCIONALIZACE A DEINSTITUCIONALIZACE

Největším problémem výše citovaných finských autorů je nastiněný fakt, že přestože vycházejí z premisy o regionech coby sociálních

zrušeny „všechny významy (či vrstvy) hranice“. ZIMMERBAUER–RIUKULEHTO–SUUTARI 2017: 16.

³⁶⁴ Citovaný text je však v podstatě zaměřen proti tomuto chápání deinstitucionalizace. Autoři totiž vycházejí z pozorování deinstitucionalizace obce Nurmo, kde zánik administrativní funkce neznamenal kompletní zmizení tohoto regionu.

³⁶⁵ ZIMMERBAUER–RIUKULEHTO–SUUTARI 2017: 1.

³⁶⁶ Tamtéž, s. 15.

³⁶⁷ Tamtéž.

konstrukcích, sociální konstruktivismus nediskutují do důsledku. Velmi problematické také je, že berou v potaz pouze regiony, které měly v minulosti administrativní status, a na základě toho vyvozují obecné závěry. Administrativní status sice může být pokládán za nejformálnější vyjádření institucionalizace regionu, avšak pro existenci regionu není nutný, což dokládá řada regionů, které nikdy administrativními nebyly, a přesto mají silnou (kulturní) pozici ve společnosti.³⁶⁸ Příkladem takových regionů mohou být Chodsko, Valašsko či Horácko.³⁶⁹ I tyto regiony jistě mohou přicházet o instituce a aktéry (či souhrnně aktanty) reprodukcí dané územní jednotky do budoucna. Podle definic deinstitucionalizace citovaných výše by k ní však u těchto regionů docházet nemohlo. To je další důvod, proč definice deinstitucionalizace od Zimmerbauera a jeho kolegů nelze akceptovat. V následujících odstavcích proto bude nabídnuto alternativní vysvětlení procesu deinstitucionalizace regionů a také bude řešena otázka jejich zániku a (ne)existence. K tomu je zapotřebí uvažovat i jiné regiony než jen ty administrativní, dále je třeba zohlednit koncept percepčního regionu, a především musí být diskutována teorie sociálního konstruktivismu. Přestože i Paasi jakožto čelný představitel nové regionální geografie čerpá ze sociálního konstruktivismu, explicitní zmínky o regionech coby sociálních konstruktech se objevují až v jeho pozdějších pracích a otázka (ne)existence regionu coby sociálního jevu zde prakticky absentuje. Zdá se tedy, že podceněná diskuse teorie sociálního konstruktivismu v rámci nové regionální geografie a s ní téměř opomíjená problematika zániku a (ne)existence regionu jakožto sociálního jevu (sociálního konstrukturu) pramení právě odtud.

Teorie sociálního konstruktivismu tvrdí, že je realita konstruována sociálně (jinými slovy skutečnost je vytvářena lidmi). Klíčové k pochopení tohoto tvrzení jsou dva pojmy – „realita“ a „vědění“. Realitu definují autoři zásadní publikace k teorii sociálního konstruktivismu, Peter Berger a Thomas Luckmann, jako „*vlastnost náležející jevům, kterým přisuzujeme existenci nezávislou na naší vlastní vůli (tyto jevy nepřestanou existovat, i kdybychom si to sebevíc přáli)*“ a vědění (znalost) je „*jistota, že tyto jevy jsou skutečné a jsou nositeli určitých*

³⁶⁸ PAASI 1986: 30; PAASI 2001: 18; SIWEK, Tadeusz a BOGDOVÁ, Kamila. České kulturně-historické regiony ve vědomí svých obyvatel. *Sociologický časopis*. 2007, 43(4), s. 1039–1053. ISSN 0038-0288.

³⁶⁹ CHROMÝ 2003a: 172.

vlastností“.³⁷⁰ Z toho tedy mj. vyplývá, že pokud o nějakém jevu víme (máme o něm znalost čili vědění, vědomí), je tento jev reálný (neboli skutečný), existující. Vzhledem k tomu, že i region je sociální jev³⁷¹, můžeme tvrdit, že „*regiony existují (jako sociální konstrukty), pouze pokud jsou v lidském vědomí*“.³⁷²

Z uvedeného tedy plyne, že pro existenci regionu je nejzásadnější, aby o něm lidé věděli. Tato znalost přitom úzce souvisí s vnímáním.³⁷³ Je tedy evidentní, že pro existenci regionu jsou klíčové regiony percepční. Jinými slovy primární podmínkou existence regionu je, aby byl vnímaný lidmi, resp. aby o něm lidé měli vědomí/vědění/znalost. To dokládá i tvrzení, že „*pokud jej lidé přestanou vnímat, region zaniká*“.³⁷⁴ Můžeme tedy tvrdit, že region vznikne (začne existovat), když jej lidé začnou vnímat – když vstoupí do jejich vědomí/vědění/znalosti, a naopak zanikne (přestane existovat), když zmizí z lidské(ho) vědomí/vědění/znalosti. Zatímco vznik regionu se kryje s počátkem procesu institucionalizace, definitivní zánik (zmizení) regionu s koncem procesu deinstitutionalizace. Zánik regionu se jeví jako poněkud složitější proces než vznik. Může totiž nastat situace, kdy region zmizí z vědomí lidí, ale zůstane zaznamenaný například v literatuře nebo v mapách. Takovéto územní jednotky můžeme označit jako „dokumentované regiony“. Zmíněnou situaci v podstatě popisují Siwek a Bogdová: „*regiony existují jen pokud, pokud existují ve vědomí obyvatel*“³⁷⁵, a když na jejich existenci obyvatelé zapomenou, regiony fakticky zmizí, v krajním případě i přesto, že některé objektivní předpoklady jejich existence nadále

³⁷⁰ BERGER, Peter a LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, s. 9. ISBN 80-85959-46-1.

³⁷¹ PAASI 2002: 139; PAASI, Anssi. Regional Geography I. In: KITCHIN, Rob a THRIFT, Nigel, edd. *International Encyclopedia of Human Geography*. Vol. 9. Amsterdam: Elsevier, 2009a, s. 226.

³⁷² ZIMMERBAUER, Kaj. From Image to Identity: Building Regions by Place Promotion. *European Planning Studies*. 2011, 19(2), s. 256. ISSN 0965-4313.

³⁷³ Více viz MAREK 2018: 38–39.

³⁷⁴ CHROMÝ, Pavel, SEMIAN, Michal a KUČERA, Zdeněk. Regionální vědomí a regionální identita v Česku: případová studie Českého ráje. *Geografie*. 2014, 119(3), s. 263.

³⁷⁵ Jistě ale nemusí jít jen o vědomí obyvatel – regiony mohou existovat i v myslích lidí odjinud. Podmínka, že region existuje pouze v myslích obyvatel, je nicméně jednou z mylných tezí ohledně existence regionu, se kterými se lze v literatuře setkat.

trvají“.³⁷⁶ Takovýto zánik regionu nelze nazvat definitivním (přestože jakožto sociální jev již takový region neexistuje – zmizel totiž z vědomí lidí), neboť region může v budoucnu na základě oněch „objektivních předpokladů“ (tedy různých institucí) povstat z popela jako fénix (čili být znovuoživen, revitalizován). A tedy dokud tyto instituce existují, proces deinstitutionalizace logicky není u konce – k zániku institucí může docházet nadále. Až s koncem deinstitutionalizace (tedy se zánikem poslední instituce) je region „plně deinstitutionalizovaným“, definitivně zaniklým. Takovýto definitivně zmizelý region již nemůže být znovuoživen.

Deinstitutionalizace tedy může být definována jako proces, v němž region postupně přichází o instituce a aktéry reprodukcující jej do budoucnosti. Logicky je tak možné proces deinstitutionalizace považovat za reverzní k institucionalizaci, jež je procesem, v němž region postupně získává aktanty reprodukcující jej do budoucnosti. Oba procesy navíc probíhají v rámci jednoho regionu často dlouhou dobu současně. V éře rozmachu různých záznamových zařízení můžeme předpokládat, že k definitivnímu zmizení regionů bude docházet stále méně často (tedy stále více regionů bude dokumentovaných). Postupné zapominání lidí na regiony, tedy mizení regionů z lidských myslí³⁷⁷ je nicméně proces nevyhnutelný, neboť regionů vzniká neustále velké množství, avšak jen některé jsou natolik významné, aby se udržely v hlavách lidí delší dobu.

Začátek procesu institucionalizace a konec procesu deinstitutionalizace byly již zmíněny. Co se týče konce procesu institucionalizace, ten o nějakou dobu předchází zmizení regionu z myslí lidí, neboť logicky lidé mohou (vědomě) vytvářet nové instituce jen toho regionu, o kterém vědí. Pokud jde o začátek procesu deinstitutionalizace, je pravděpodobné, že u většiny regionů nastává krátce po započetí procesu institucionalizace, poněvadž k jistému zániku jakýchkoli institucí dochází prakticky neustále (např. zničením mapy či odinstalováním dopravní značky s názvem regionu). Nesrovnatelně podstatnější

³⁷⁶ SIWEK–BOGDOVÁ 2007: 1041.

³⁷⁷ Protože jde o proces pozvolný, který je navíc vázán na subjektivní obrazy v hlavách lidí, je problematické o nějakém regionu tvrdit, že již neexistuje. Existuje totiž do té doby, dokud přežívá v myslí byt jen jediného člověka. Tvrzení o neexistujícím (dokumentovaném) regionu může být navíc pouze hypotetické, neboť zmíněním konkrétního regionu o něm má daný člověk vědomí, a tím tento region (stále či opět) existuje.

deinstitucionalizaci regionu představuje zánik administrativní funkce, který se však logicky může týkat pouze některých regionů.

(NE)EXISTENCE REGIONU JAKOŽTO SOCIÁLNÍHO JEVU VERSUS „POUHÉ“ PŘESVĚDČENÍ O JEHO (NE)EXISTENCI

Na tomto místě je potřeba zdůraznit, že region jakožto sociální jev může existovat i dlouho poté, co prodělal deinstitucionalizaci v podobě ztráty administrativního statusu. I takové regiony jsou v našem vědomí, a tedy dokud o nich víme, existují. Jinou věcí je pak naše víra či přesvědčení, zda tyto regiony³⁷⁸ existují (přesněji, zda existují i v současnosti, nebo zda jejich existenci umísťujeme pouze do minulosti³⁷⁹). Tyto dva úhly pohledu (faktická existence regionu coby sociálního jevu a přesvědčení o existenci či neexistenci regionu) jsou často směřovány (což je do značné míry následek, ale i příčina zjetí administrativního statusu), a proto je nezbytné je více diskutovat. Přestože výše citovaný Zimmerbauer vychází z teorie sociálního konstruktivismu Bergera a Luckmanna a správně konstatuje, že „regiony existují (jako sociální konstrukty), pouze pokud jsou v lidském vědomí“, vzápětí dodává, že to jinými slovy znamená, že „lidé musí mít ideu regionu a věřit, že [region] existuje“.³⁸⁰ Podobně se staví k otázce existence regionu de facto i Paasi, který uvádí, že regiony, „jakmile jsou vytvořeny, jsou také sociálními jevy ve smyslu, že mohou generovat a být generovány akcí tak dlouho, dokud lidé věří v jejich existenci“.³⁸¹ Tato víra v existenci regionu však nijak neodkazuje k samotné existenci regionu coby sociálního jevu, neboť podle teorie sociálního konstruktivismu sociální jevy (tedy i regiony) „nepřestanou existovat, i kdybychom si to sebevíc přáli“³⁸². Víra v existenci regionu pouze poukazuje na skutečnost, zda se daný člověk domnívá (či zda je přesvědčen), že region existuje i v současnosti, nebo že existoval pouze v minulosti. Region jakožto sociální jev paradoxně existuje i tehdy, když o jeho existenci nejsou lidé přesvědčeni,

³⁷⁸ Stejně lze uvažovat i o hranicích či jiných sociálních jevech.

³⁷⁹ Člověk může mít určitý subjektivní obraz (percepční region) např. Římské říše. To ale neznamená, že tento region podle daného jedince stále existuje. Jde o dvě odlišné věci.

³⁸⁰ ZIMMERBAUER 2011: 256.

³⁸¹ PAASI 2009a: 226.

³⁸² BERGER–LUCKMANN 1999: 9.

resp. dokonce i když jsou přesvědčeni o jeho neexistenci! Tezi, že regiony existují potud, pokud jsou o jejich existenci lidé přesvědčeni, tedy můžeme označit za mylnou nebo přinejmenším zavádějící.

Je logické, že pro regiony, jejichž dominantní vrstva³⁸³ (případně i mnohé další vrstvy) byla nahrazena vrstvami regionů nových, hledají lidé pojmy odkazující k minulosti, jako jsou „tehdejší“, „bývalý“, „historický“ apod. Díky nim totiž odliší tyto staré regiony od regionů nových. S uvedenými přívlastky se pak pojí i reflexe zániku či vzniku a neexistence či existence starých a nových regionů.³⁸⁴ Vzhledem k tomu, že mohou být lidé v zasetí administrativního statusu, mohou vnímat, že region se ztrátou administrativní funkce zaniká (přestává existovat). To lze vysvětlit pomocí percepčních regionů, do nichž se otiskují různé instituce. Pro některé lidi je administrativní vrstva regionu natolik významnou (mocnou) institucí, že se její zrušení promítne do percepčních regionů těchto lidí, a ti jsou následně přesvědčeni, že daný region již neexistuje. V zasetí administrativního statusu přitom může být prakticky kdokoli. Příkladem jsou výše citovaní finští autoři studující obec Nurmo, kteří pokládají zrušení administrativní vrstvy za klíčovou formu deinstitucionalizace. Region, který přišel o administrativní funkci, označují za „region deinstitucionalizovaný“.³⁸⁵ Za „deinstitucionalizovaný region“ však může být označena pouze administrativní vrstva regionu, která byla *de iure* zrušena. Region jako celek je pouze „částečně deinstitucionalizovaný“, neboť jiné vrstvy regionu s rozličnými funkcemi a významy a také další instituce reprodukcující region mohou přetrvávat nadále. Jak bylo totiž uvedeno výše, region je „plně deinstitucionalizovaný“ až poté, co zanikne jeho poslední instituce (tedy až s koncem procesu deinstitucionalizace). To ale nic nemění na skutečnosti, že subjektivní obrazy (percepční regiony) lidí mohou být otiskem právě zrušené („zaniklé“), a tedy již „neexistující“ administrativní vrstvy regionu (i její myšlenka ale může nadále přežívat jako sociální jev). Přestože

³⁸³ Jde o vrstvu s dominantní funkcí, tedy velmi často o územně správní vrstvu, kde představuje dominantní funkci administrativní status.

³⁸⁴ Je zde vlastně obousměrný vztah – např. regiony, které lze označit za „bývalé“, mohou evokovat, že již neexistují, a zároveň regiony, o nichž jsou někteří lidé přesvědčeni, že již neexistují, mohou být označeny jako „bývalé“. Jde tak o výše zmíněný následek, ale i příčinu zasetí administrativního statusu.

³⁸⁵ ZIMMERBAUER–SUUTARI–SAARTENOJA 2012: 1067; ZIMMERBAUER–PAASI 2013: 38; ZIMMERBAUER–RIUKULEHTO–SUUTARI 2017: 12.

jde pouze o jednu z mnoha institucí regionu, lze administrativní vrstvu označit za tu nejvýznamnější.

Uvedené tvrzení může být demonstrováno i na termínech (a jejich případném popisu), kterými někteří autoři označují regiony po ztrátě administrativního statusu (či obecně dominantní funkce). Zimmerbauer se svými kolegy zprvu nazýval regiony, které přišly o administrativní status, jako „ghost regions“³⁸⁶ a dodával, že takové regiony mohou být nadále důležité pro identifikaci lidí.³⁸⁷ V prozatím posledním citovaném příspěvku používají finští autoři pojem „penumbral region“³⁸⁸ a konstatují, že „poté, co je jejich administrativní status odstraněn, regiony zůstávají v mezidobí: ne plně existující, ne úplně zaniklé“ a pro své obyvatele mohou být významné ještě dlouhou dobu.³⁸⁹ Pavel Chromý tvrdí, že „regiony zanikají se změnou jejich funkcí a nabývají podoby reliktních (historickogeografických) regionů. Regiony zůstávají nadále v myslích lidí, zaznamenány ve starých či historických mapách, archivech, dokumentech, literatuře apod. a následně mohou být převrstveny nově se formujícími regiony“.³⁹⁰ Tento autor tedy v podstatě směřuje zánik regionu coby sociálního jevu (kdy region přetrvává jako dokumentovaný) s „pouhým“ přesvědčením o zániku regionu (když „regiony zůstávají nadále v myslích lidí“, jako sociální jevy nezánikly). Že tímto zánikem Chromý nechápe zmizení regionu coby sociálního jevu, dokládá i následující věta: „Při zániku regionu, zejména pak jeho dominantní funkce či institucí, které jej utvářejí, nezániká region zcela a nadále přetrvává v reliktní podobě (symboly, tradiční vazby), často zakořeněně v socio-kulturních vzorcích chování/jednání lidí.“³⁹¹ Michal Semian o administrativních regionech píše, že „když některý z těchto regionů přestane existovat, jeho ‚identita‘ se stává jakousi reziduální hodnotou, která může mít nadále otisk v lidské mysli, a tak

³⁸⁶ Vystihující český překlad je zde problematický, proto byl ponechán originální pojem. Slovo „ghost“ je možné přeložit jako „duch“ či „přízrak“.

³⁸⁷ ZIMMERBAUER 2011: 247; ZIMMERBAUER–SUUTARI–SAARTENOJA 2012: 1071.

³⁸⁸ I v tomto případě se jeví jako lepší zachovat originální termín, jelikož neexistuje vystihující překlad do češtiny. Pojem „penumbral“ lze přeložit jako „polostínový“ či „polostinný“.

³⁸⁹ ZIMMERBAUER–RIUKULEHTO–SUUTARI 2017: 1, 2.

³⁹⁰ CHROMÝ, Pavel. Regiony v proměnách času a prostoru (Úvaha o metodických přístupech nové regionální geografie). *Miscellanea Geographica Universitatis Bohemiae Occidentalis*. 2008, 14, s. 62.

³⁹¹ Tamtéž, s. 58.

i vliv na obecnou představu regionu“.³⁹² Je tedy patrné, že i tyto reziduální regiony coby sociální jevy nadále existují. Ve své předchozí práci zmiňuje Semian „reziduální či historickou hodnotu“.³⁹³ O historickém regionu se pak zmiňuje například Chromý, Kučerová a Kučera, přičemž jej označují za „region, který dnes nemá žádné funkce, ale nadále zůstává v myslích lidí“.³⁹⁴ I takový region tedy jakožto sociální jev existuje, přestože kupříkladu Semian o historických regionech píše, že již neexistují.³⁹⁵

Všechny v předchozím odstavci uvedené pojmy označují regiony, které prodělaly významnou deinstitucionalizaci tím, že přišly o dominantní vrstvu (funkci), tedy často o administrativní status. Přestože můžeme tyto regiony souhrnně nazvat pouze „částečně deinstitucionalizovanými“, neboť mohou být nadále zakotveny v mnohých dalších institucích a mít rozličné funkce a významy, pro citované autory představuje ztráta administrativního statusu (či obecně dominantní funkce) natolik významnou deinstitucionalizaci, že uvažují o zániku či neexistenci těchto regionů. U většiny z nich je tedy patrné, že jsou v zasetí administrativního statusu. A přestože jsou představiteli nové regionální geografie (a tedy chápou regiony jako sociální konstrukce), ze sociálního konstruktivismu nevycházejí důsledně – směřují zánik regionu s „pouhým“ přesvědčením o zániku. Popisované regiony nezánikly ani nepřestaly existovat. „Pouze“ o tom mohou být lidé přesvědčeni. I tyto regiony proto mohou nadále generovat akci. Zaprvé o jejich neexistenci nemusejí být přesvědčeni všichni lidé – ti, podle nichž určitý region stále existuje, se mohou v jeho jménu angažovat kupříkladu v politice. A zadruhé i ty regiony, o jejichž neexistenci v současnosti jsou přesvědčeni všichni lidé (příkladem může být pravděpodobně³⁹⁶ Římská říše), mohou být například stále zanášeny do historických map a atlasů či popisovány v učebnicích. Paradoxně

³⁹² SEMIAN 2016b: 43–44.

³⁹³ SEMIAN 2012b: 344.

³⁹⁴ CHROMÝ, Pavel, KUČEROVÁ, Silvie a KUČERA, Zdeněk. Regional identity, contemporary and historical regions and the issue of relict borders – the case of Czechia. In: HEFFNER, Krystian, ed. *Historical regions divided by the borders: Cultural heritage and Multicultural Cities. Regions and Regionalism*. 2009, 9(2), s. 11–12.

³⁹⁵ SEMIAN, Michal. Novodobá choronyma v současném regionálním systému. In: DAVID, Jaroslav ed. *Toponyma. Kulturní dědictví a pamět míst*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2016a, s. 163.

³⁹⁶ Slovo „pravděpodobně“ je zde použito proto, že není vyloučeno, že na světě neexistuje člověk, který by Římskou říši vnímal jako v současnosti existující region.

tedy lidé na tyto regiony mohou neustále odkazovat, ale přitom je pokládat za neexistující.

ČESKÉ ZEMĚ A ZEMSKÉ HRANICE EXISTUJÍ...

Příkladem regionů, s kterými bývají spojovány pojmy odkazující k minulosti, jsou české země. Tyto regiony (ale i jejich hranice) bývají označovány například výše uvedenými přívlastky „tehdejší“, „bývalý“, „historický“.³⁹⁷ V souvislosti s tím mohou být některými lidmi vnímány (označovány) jako již neexistující. Na základě výše uvedeného je možné se domnívat, že zmíněné přívlastky získaly Čechy, Morava a Slezsko z toho důvodu, že měly v minulosti administrativní status, o který přišly. Rovněž přesvědčení o neexistenci těchto regionů u některých lidí patrně souvisí se ztrátou územně správní funkce. O co méně existujícím regionem je ale kupříkladu Morava oproti Valašsku či jiným regionům, které nikdy neměly administrativní status? Vždyť i podle výzkumu Siwka a Bogdové je Morava ve vědomí (tedy existuje v myslích) 58,5 % obyvatel Česka, zatímco Valašsko pouze ve vědomí 13,3 % obyvatel republiky. Valašsko je přitom dle zmíněného výzkumu etnografickým regionem, o kterém mají lidé největší znalost.³⁹⁸ Zajímavé a zároveň podstatné je, že nejenže se u etnografických regionů nesetkáváme s adjektivy jako „tehdejší“, „bývalý“, „historický“, ale ani u nich nebývá reflektována jejich (ne)existence. Zdá se tedy, že otázka zániku (ale i vzniku) a zejména (ne)existence je reflektována³⁹⁹ pouze u regionů, které ztratily (či získaly) územně správní funkci. Lze se tak

³⁹⁷ Více viz MAREK 2018: 76–82.

³⁹⁸ SIWEK–BOGDOVÁ 2007: 1049; Čechy jsou dle tohoto výzkumu ve vědomí 58,7 % a Slezsko (jako země) ve vědomí 42,9 % obyvatel České republiky. Z etnografických regionů jsou dále ve vědomí relativně velkého počtu obyvatel Česka Chodsko (12,3 %), Haná (11,3 %) či Moravské Slovácko (10,2 %). Lze se nicméně domnívat, že jak české země, tak i etnografické regiony existují v myslích daleko většího podílu české populace. Vliv na výsledky výzkumu mělo množství faktorů, včetně neochoty lidí zakreslovat regiony, jak nastiňují i sami autoři. Přesto je rozdíl v podílu lidí uvádějících české země a v podílu lidí uvádějících etnografické regiony vypovídající. Na druhou stranu je logické, že rozlohou větší regiony jsou ve vědomí většího počtu lidí.

³⁹⁹ Tato reflexe je ale velmi individuální, neboť závisí mj. na znalosti daného jedince – ne všichni jsou obeznámeni s tím, který region měl a který neměl kdysi administrativní status. Na druhou stranu toto reflektování (ne)existence určitého regionu může být převzato od jiných, jako zprostředkovaná znalost.

domnívat, že všichni do jisté míry žijeme v zajetí administrativního statusu⁴⁰⁰, totiž že pouze zrušením jeho administrativní funkce se určitý region může stát v našich myslích „tehdejší“, „bývalý“, „historický“ apod. Toto zajetí nás také nutí přemýšlet o (ne)existenci těchto regionů, zatímco u regionů bez administrativního statusu nás to prakticky nenapadne. Přitom i tyto územní jednotky čelí deinstitucionalizaci, byť ne tak nárazové, jakou představuje zrušení administrativního statusu. I ze srovnání Moravy s Valašskem je tedy zřejmé, že nelze zaměňovat neexistenci regionu s „pouhým“ přesvědčením o neexistenci. Také je zjevné, že je potřeba v budoucnu více diskutovat jednotlivé pojmy, jimiž někteří autoři označují region (ale i hranice) po zrušení administrativní (dominantní) funkce. Při studiu těchto pojmů je ale nutné mít na paměti, že označují jen naše přesvědčení o těchto regionech (hranicích), nevztahují se k existenci regionu (hranice) coby sociálního jevu.

Kromě citované studie Siwka a Bogdové, která doložila na reprezentativním vzorku existenci českých zemí v myslích většiny obyvatel České republiky, lze jmenovat i jiné výzkumy dokládající existenci Čech, Moravy, (Českého) Slezska a zemských hranic jakožto sociálních jevů. Existence Slezska byla potvrzena výzkumem Siwka a Kaňoka.⁴⁰¹ Existenci moravsko-slezské hranice a de facto i Moravy a Slezska dokládá výzkum Šerého a Šimáčka.⁴⁰² Skutečnost, že v lidských myslích existuje i hranice česko-moravská, a tedy i Čechy a Morava, dokládá kromě šetření Touška, Šicha a Vašíčka také několik diplomových prací.⁴⁰³

⁴⁰⁰ Toto zajetí je dále umocňováno např. prostřednictvím nespočtu map či analýz, jejichž podkladem jsou administrativní jednotky, přestože často není vůbec pracováno s daty za tyto jednotky. Pokud se s daty za tyto regiony pracuje, je použití administrativních jednotek logické a ospravedlnitelné – i přesto jsou všichni zúčastnění neustále utvrzováni, že administrativní regiony jsou alfou a omegou.

⁴⁰¹ SIWEK, Tadeusz a KAŇOK, Jaromír. *Vědomí slezské identity v mentální mapě*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2000.

⁴⁰² ŠERÝ, Miloslav a ŠIMÁČEK, Petr. Perception of the historical border between Moravia and Silesia by residents of Jeseník area as a partial aspect of their regional identity (Czech Republic). *Moravian Geographical Reports*. 2012, 20(2), s. 36–46. ISSN 1210-8812.

⁴⁰³ TOUŠEK, Václav, ŠICH, Pavel a VAŠÍČEK, Pavel. Zemská hranice mezi Čechami a Moravou. *Sborník Československé geografické společnosti*. 1991, 96(1), s. 45–48. ISSN 1210-115X; VANČURA, Michal. *Zemská hranice mezi Čechami a Moravou (ve*

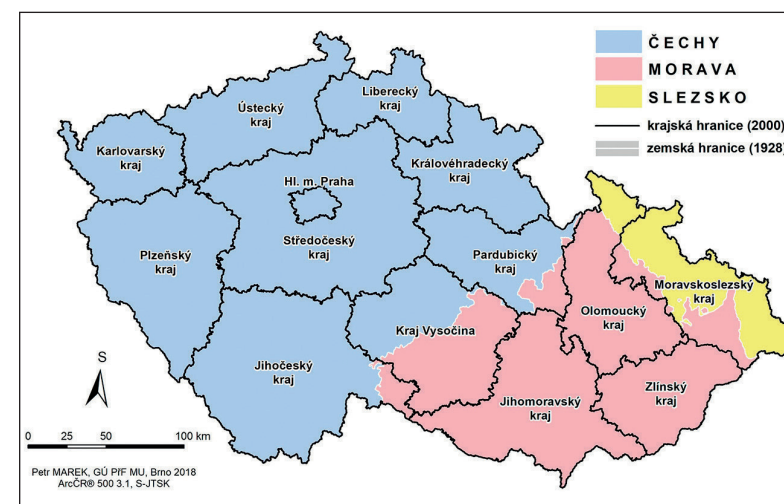
Někteří autoři si rovněž všímají deklarované moravské a slezské národnosti ve sčítáních lidí, domů a bytů, což jednoznačně demonstruje existenci Moravy, Slezska a jejich hranic.⁴⁰⁴ V tomto případě jde o existenci sociálních jevů i o přesvědčení o jejich existenci, neboť se lidé mohou ztotožňovat (a tedy i tento vztah deklarovat) patrně pouze s regiony, v jejichž existenci věří.⁴⁰⁵

Existenci Čech, Moravy a Slezska, ale i dalších sociálních konstruktů (jako jsou např. zemské hranice) bylo možné vysvětlit v teoretické rovině pomocí sociálního konstruktivismu – tyto sociální jevy existují do té doby, dokud jsou ve vědomí lidí. To bylo v případě českých zemí a jejich hranic doloženo mnohými geografy s využitím různých dat. Pouze na empirických datech pak závisí naše poznání toho, proč jsou někteří lidé přesvědčeni či proč vnímají, že již české země a jejich hranice neexistují. Lze se pouze domnívat, že to souvisí se ztrátou územně správní funkce – tedy že jsou tito lidé v zajetí administrativního statusu. Následující podkapitola je proto zaměřena na zhodnocení předpokladu, že administrativní reforma z přelomu let 1948/1949 má klíčový význam pro vnímanou neexistenci českých zemí a jejich hranic. Pro tento účel byly podrobeny kvalitativní analýze vybrané texty týkající se „zemské otázky“ a obecně i územně správního vývoje Česka, přičemž bylo sledováno, jak se autoři vyjadřují o zániku a (ne)existenci českých zemí a hranic zejména ve vztahu k administrativní reformě z přelomu let 1948/1949. Výzkumná otázka zněla takto: Došlo u některých lidí k přesvědčení o neexistenci Čech, Moravy, Slezska a zemských hranic se zánikem jejich administrativní funkce?

světě nové administrativní reformy). Brno, 1995. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta; SVOBODOVÁ, Iva. *Moravanství na Dačicku*. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Přírodovědecká fakulta; CHALUPA, Jan. *Historickogeografická česko-moravská zemská hranice: rekonstrukce, percepce, významy*. Praha, 2015. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Přírodovědecká fakulta; MAREK, Petr. *Vnímání reliktní hranice na příkladu severní části česko-moravské zemské hranice*. Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Přírodovědecká fakulta.

⁴⁰⁴ DANĚK, Petr. Moravian and Silesian Nationalities: a New Phenomenon in the Ethnic Map of the Czech Lands?. *GeoJournal*. 1993, 30(3), s. 249–254; VANČURA 1995; SIWEK–KAŇOK 2000; SVOBODOVÁ 2012; CHALUPA 2015; MAREK 2015.

⁴⁰⁵ Více viz MAREK 2018: 62.

Obr. 25 České země a současné krajské zřízení

Na tomto místě je nutné alespoň stručně nastínit, že české země, konkrétně země Česká a země Moravskoslezská, ztratily územně správní funkci od 1. ledna 1949, kdy byly dle zákona č. 280/1948 Sb. nahrazeny kraji nerespektujícími zemské hranice a pojmenovanými po krajských městech. Tímto *de iure* rozhodnutím došlo k významné deinstitucionalizaci zemí, což mohlo ovlivnit jejich percepci – někteří lidé mohou mít za to, že již tyto regiony od přelomu let 1948/1949 neexistují. Významnou deinstitucionalizaci prodělaly Morava a Slezsko sice i v roce 1928, kdy byly sloučeny v zemi Moravskoslezskou, avšak novému regionu administrativní status zůstal, a navíc se v jeho názvu odrážely oba regiony staré – tím tedy došlo k jejich (re)institucionalizaci. Podobnou (re)institucionalizaci zemí mají za následek i územně správní reformy z let 1960 a 1997 (2000). V roce 1960 vznikly kraje sice nerespektující zemské hranice ale svými názvy odkazující k Čechům a k Moravě (Slezsko bylo opomenuto). Ústavním zákonem č. 347/1997 Sb. vznikly od 1. ledna 2000 současné kraje, z nichž čtyři od roku 2001, kdy došlo k přejmenování některých krajů, odkazují svými názvy k identitě zemí (tentokrát i ke Slezsku). Ani současné kraje však nerespektují zemské hranice, jak je patrné z obr. 25.

... I PŘESTO, ŽE MOHOU BÝT NĚKTEŘÍ LIDÉ PŘESVĚDČENÍ O OPAKU

Přestože byly analyzovány i vybrané texty současníků administrativní reformy z přelomu let 1948/1949, reflexe (ne)existence českých zemí v nich odhalena nebyla. Jako velmi plodná se jeví debata mezi několika geografy, která proběhla mezi lety 2004 a 2007 na stránkách časopisu s tehdejšími názvy *Geografie – sborník České geografické společnosti*. V této diskusi byla totiž řešena (reflektována) otázka zániku a (ne)existence Čech, Moravy a Slezska explicitně a především. „Rozbuškou“ zmíněné debaty byl článek ztotožňující Jihočeský kraj s jižními Čechami.⁴⁰⁶ Proti této záměně vystoupil Antonín Vaishar, jenž upozornil, že podobné ztotožňování není možné, neboť součástí Jihočeského kraje je také část Moravy. Vaishar dále poznamenává, že je potřeba obezřetnosti při popisu území po celé délce česko-moravské hranice a také ve vztahu ke Slezsku – je nutné rozlišovat severní Moravu a Slezsko. Pokud jde o existenci českých zemí, konstatuje následující: „*historické země jako administrativní útvary přestaly existovat v roce 1949. Přesto pojmy Čechy, Morava a Slezsko nezanikly, jsou běžně používány a objevují se i v názvech některých současných krajů*“.⁴⁰⁷

Na Vaishara reagoval Chromý nespátřující ve ztotožňování Jihočeského kraje s jižními Čechami problém: „*Jihočeský kraj sice zahrnuje i část historického území Moravy, ale z hlediska současného státoprávního uspořádání a z hlediska legislativního Morava de iure neexistuje. Tím nepopírám, že se pojem Morava neuzívá a že i část obyvatel cítí potřebu se s územím bývalé historické země identifikovat*“.⁴⁰⁸ Přestože i tento autor píše „pouze“ o *de iure* neexistenci Moravy, nejen podle názvu jeho příspěvku „Kdyby byla Morava...“⁴⁰⁹ se lze domnívat, že je přesvědčen o neexistenci českých zemí. V jednom ze svých předchozích článků psal Chromý mimo jiné, „*že Čechy, Morava a Slezsko jakožto české země už téměř půl století oficiálně neexistují. Existují jako historickogeografické*

⁴⁰⁶ ČEKAL, Jiří. Migrace obyvatelstva jižních Čech v období let 1992–1998. *Geografie – sborník České geografické společnosti*. 2003, 108(1), s. 61–75. ISSN 1210-115X.

⁴⁰⁷ VAISHAR, Antonín. Čechy + Morava a Slezsko = Česko?. *Geografie – sborník České geografické společnosti*. 2004, 109(1), s. 65, 66.

⁴⁰⁸ CHROMÝ, Pavel. Kdyby byla Morava... *Geografie – sborník České geografické společnosti*. 2004, 109(1), s. 66.

⁴⁰⁹ Třebaže je zde patrně využito názvu lidové písně, pojmenování diskusního příspěvku je výmluvné.

pojmy a jednotky. [...] dnes žijeme pouze v jedné zemi – v Česku“.⁴¹⁰ Příznačné také je, že tento autor ve svém populárně naučném článku o Jihočeském kraji nezmiňuje ani jedenkrát Moravu – Jihočeský kraj je v tomto textu jižními Čechami.⁴¹¹ Na konci svého diskusního příspěvku, kterým reagoval na Vaishara, pak Chromý otvírá otázku, zda v Česku existují země, nebo zda je zde pouze jedna země.⁴¹²

V reakci na Chromého si ve svém článku Stanislav Řehák pokládá otázku: „*Jsou tedy ještě v České republice země nebo ne? [...] Jsou nebo nejsou tu země stále přítomny?*“⁴¹³ Z jeho následného textu vyplývá, že sám je o existenci zemí přesvědčen, zatímco Chromého cituje jako stoupence opačného názoru. Pro Řeháka totiž není klíčové, zda mají regiony právní či správní základ, jsou pro něj sociálním konstruktem (tento přístup k regionům přitom ve svých textech razí paradoxně i Chromý). Země existují podle Řeháka proto, že jsou v různých formách a kontextech používány jejich symboly. Zprv si autor všímá názvů zemí. Zmiňuje je preambule Ústavy České republiky a rovněž jsou obsaženy v množství toponym – jde o názvy některých krajů (např. Jihočeský, Jihomoravský), obcí (např. Česká Třebová, Moravská Třebová) či jiných objektů a jevů (např. Slezská Harta). Zadruhé zmiňuje znaky zemí. Ty jsou obsaženy ve velkém státním znaku, ve znacích krajů i v některých obecních znacích (ve znaku je má např. Znojmo, Olomouc a Moravská Třebová).⁴¹⁴ Mimo to si Řehák všímá také rozdílné mluvy v jednotlivých zemích a dodává: „*to vše tento konstrukt trvale (byť nepřímě) oživuje a připomíná. Ačkoliv historická země již nemá administrativní funkci, je přesto klasickým sdíleným regionem*“.⁴¹⁵ Jinými slovy zmíněné symboly zemí a charakteristiky jejich obyvatel jsou institucemi reprodukcujícími tyto regiony do budoucna. Dokud si s nimi budou lidé spojovat Čechy, Moravu a Slezsko, budou tyto symboly a charakteristiky institucemi přispívajícími k „přilnavosti“

⁴¹⁰ CHROMÝ, Pavel. Čechy, Čechrava, ČESKO... *Geografické rozhledy*. 1998, 7(4), s. 98. ISSN 1210-3004.

⁴¹¹ CHROMÝ, Pavel. Jihočeský kraj. *Geografické rozhledy*. 2003b, 12(4), s. 102–103. ISSN 1210-3004.

⁴¹² CHROMÝ 2004: 69.

⁴¹³ ŘEHÁK, Stanislav. V této zemi, v těchto zemích?. *Geografie – sborník České geografické společnosti*. 2007, 112(1), s. 101, 102. Text byl otištěn již po Řehákově smrti, a zmíněná diskuse jím tedy prakticky končí.

⁴¹⁴ Tamtéž, s. 101, 102.

⁴¹⁵ Tamtéž, s. 102.

českých zemí. Není však vyloučeno, že jednoho dne si již nikdo kupříkladu pod velkým státním znakem Čechy, Moravu a Slezsko nevybaví.

S jistou dávkou opatrnosti (neboť šlo pouze o analýzu, a to jen vybraných, textů) lze tedy Chromého pokládat za představitele skupiny lidí, která pokládá české země za již neexistující, zatímco Řeháka za zástupce opačného tábora. Je však velmi pravděpodobné, že Řehák nebyl vždy o existenci českých zemí přesvědčen, neboť například ve svém článku z konce osmdesátých let psal mj. o „někdejší existenc[i] jednotlivých českých zemí“.⁴¹⁶ Dále je nutné poznamenat, že skupina lidí vnímajících Čechy, Moravu a Slezsko jako již neexistující regiony je pravděpodobně relativně malá. Přestože byly země silně deinstitucionalizovány ztrátou administrativního statusu při administrativní reformě z konce roku 1948, z řady důvodů se udržely nejen v myslích mnohých lidí, ale také v přesvědčení většiny těchto lidí, že jako regiony stále existují. Příznačné je, že kupříkladu již vládní nařízení č. 3/1949 Sb., které bylo schváleno necelé tři týdny po „likvidaci zemí“ dle zákona č. 280/1948 Sb., nese podtitul „o územní organizaci okresů v českých zemích“ (v tomto právním předpise se explicitně píše i o Čechách, Moravě a Slezsku). „České země“ jsou jakýsi univerzální a „nadčasový“ pojem, který tak zřejmě přispívá k přesvědčení většiny lidí, že tyto regiony stále existují. Dalším důvodem přetrvávající víry v existenci Čech, Moravy a Slezska (a s tím i jejich hranic) je skutečnost, že mnohé vrstvy těchto regionů nebyly nahrazeny nově vzniklými kraji (a ani těmi následujícími), což souvisí s faktem, že kraje nerespektovaly a nerespektují zemské hranice. Země tedy byly sice do jisté míry rozděleny na kraje, avšak velmi nedůsledně. Byly to také kraje, díky kterým se staly země významně (re)institucionalizovanými (viz výše). Vedle toho jsou Čechy, Morava a Slezsko dodnes silně reprodukovány i množstvím dalších institucí a také mnoha aktéry.

Mezi oběma „póly“ je množství lidí, kteří nemají na (ne)existenci českých zemí a jejich hranic vyhraněný názor a lze u nich pozorovat jistou schizofrennost či minimálně nekonzistentnost.⁴¹⁷ Nekonzis-

⁴¹⁶ ŘEHÁK, Stanislav. Integrace na českomoravském pomezí. In: KONEČNÝ, Milan a DRÁPELA, Milan V., edd. *Sborník prací k 80. narozeninám Univ. prof. RNDr. Ing. Bohuslava Šimáka*. Brno: Geografický ústav ČSAV, 1988, s. 209–219.

⁴¹⁷ Do jisté míry by sem bylo možné zařadit i výše citovaného Chromého a Řeháka. Na základě pouhé analýzy textů je totiž obtížné stoprocentně rozhodnout, zda ten který autor vnímá (vnímá) země jako stále existující, nebo jako již neexistující. Navíc toto přesvědčení, jak bylo uvedeno, není neměnné.

tentní jsou tvrzení některých autorů, kteří jinak na různých datech dokládají existenci českých zemí a jejich hranic jakožto sociálních jevů (viz výše), a tak jsou také sami s největší pravděpodobností o existenci těchto regionů a hranic přesvědčeni. Kupříkladu Siwek a Kaňok píše, že „v roce 1949 byly definitivně zrušeny historické země a byly nahrazeny novými jednotkami – kraji“.⁴¹⁸ Velmi podobná slova volí i Svobodová: „roku 1949 [...] byly země definitivně zrušeny a rozděleny mezi nově vzniklých 13 krajů“.⁴¹⁹ „Zrušení zemí“ pak na mnoha místech své práce zmiňuje i Chalupa, který píše rovněž o „průběh[u] historickogeografické česko-moravské zemské hranice k poslednímu roku její existence (1948)“.⁴²⁰ Význam administrativní reformy z přelomu let 1948/1949 pro další existenci českých zemí komentují i jiní autoři. Například podle Vančury „po válce trvalo zemské uspořádání až do roku 1948, kdy bylo zákonem [...] o krajském zřízení zrušeno a zanikly země Česká a Moravskoslezská“.⁴²¹ O „zániku“ Čech a Moravy ke konci roku 1948 se pak zmiňuje i Marek.⁴²² Je však otázkou, zda citovaní autoři chápou výrazy „(definitivní) zrušení“, resp. „zánik“ zemí jako synonyma pro skutečnost, že tyto regiony přestaly existovat. Podle *Slovníku spisovného jazyka českého* sice mohou slovesa „rušit“ a „zaniknout“ znamenat konec existence, ale mají i jiné významy, a tak nelze vyloučit, že s těmito významy byly použity zmíněnými autory.⁴²³ Je také možné, že uvedená tvrzení vycházejí pouze ze zkratkovitosti a odkazují jen ke zrušené administrativní vrstvě (tedy, že např. spojení „české země zanikly“ nelze chápat jako „regiony Čechy, Morava a Slezsko neexistují“)⁴²⁴. Dokladem toho, že reflexe (ne)existence českých zemí a jejich hranic

⁴¹⁸ SIWEK–KAŇOK 2000: 14.

⁴¹⁹ SVOBODOVÁ 2012: 21.

⁴²⁰ CHALUPA 2015: 53, 66–84.

⁴²¹ VANČURA 1995: 9.

⁴²² MAREK 2015: 72.

⁴²³ Ústav pro jazyk český. *Slovník spisovného jazyka českého*, online. © Ústav pro jazyk český, v. v. i., 2011. Dostupné z: <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc> [cit. 18. 7. 2018].

⁴²⁴ Z tohoto důvodu by bylo vhodnější se lidí ptát přímo, zda jsou v případě konkrétního regionu přesvědčeni o jeho existenci či neexistenci. Např. není vyloučeno, že Chromý vnímá Moravu jako stále existující region. Nicméně při čtení textů (nejen) tohoto autora může čtenář nabýt opačného dojmu a ten může vyvolat čtenářův odpor. Tato rezistence se pak může manifestovat v moravském regionalismu. Více viz MAREK 2018: 51, 82–89.

není omezena jen na akademické prostředí, může být například relativně známý (a poněkud schizofrenní) citát básníka Jana Skácela: „Morava je podivuhodná země už proto, že je a není.“⁴²⁵

Na základě výše uvedeného lze konstatovat, že předpoklad o klíčovém významu administrativní reformy z přelomu let 1948/1949 pro vnímanou neexistenci českých zemí a jejich hranic byl potvrzen. Přestože pouze u některých autorů je možné se domnívat, že díky této reformě opravdu vnímají (či spíše v době napsání daného textu vnímali), že Čechy, Morava, Slezsko či zemské hranice již neexistují, je to právě tato reforma, ke které mnozí odkazují jako k významnému milníku pro existenci sledovaných regionů a jejich hranic.

SHRnutí A NÁSTIN (NE)VÝHOD REGIONŮ S ADMINISTRATIVNÍM STATUSEM V MINULOSTI

Přestože je region chápán představiteli nové regionální geografie mj. jako dynamický proces, problematika zániku (ale obecně i vývoje) a (ne)existence regionu je dosud téměř opomíjená. Jak bylo v této kapitole demonstrováno, lidé se mohou nacházet v jistém zajetí administrativního statusu, tedy v přesvědčení, že je územně správní funkce regionu alfou a omegou a že s její ztrátou přestává region existovat a stává se „tehdejší“, „bývalým“, „historickým“ apod. Někteří autoři chápou deinstitucionalizaci jako proces, kdy region ztrácí administrativní status. V takovém případě by ale nemohlo docházet k deinstitucionalizaci regionů, které nikdy územně správní funkci neměly. Přitom i u těchto regionů deinstitucionalizace zcela jasně probíhá. I proto je zřejmé, že je nutné rozlišovat existenci regionu coby sociálního jevu a „pouhé“ přesvědčení o jeho (ne)existenci. Region jakožto sociální jev totiž může existovat i dlouho poté, co prodělal deinstitucionalizaci v podobě ztráty administrativního statusu. I takové regiony jsou v našem vědomí, a tedy dokud o nich víme, existují. Region coby sociální jev tedy paradoxně existuje i tehdy, když jsou lidé přesvědčeni o jeho neexistenci. Víra v existenci či neexistenci určitého regionu je velmi subjektivní záležitostí a závisí na moci institucí, které se otisknou do percepčního regionu daného člověka. Pro někoho může být administrativní vrstva regionu natolik důležitou, že

⁴²⁵ PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí aneb dějiny moravanství*. Brno: Barrister & Principal, 1996, s. 12.

když ji region ztratí, začne daný jedinec tuto územní jednotku vnímat jako v současnosti neexistující a popisovat ji přívlastky odkazujícími k minulosti. Pro jiného člověka ale mohou být důležitější jiné vrstvy regionu či jiné z mnoha dalších institucí, tudíž i po zrušení administrativního statusu může vnímat, že region stále existuje. Reflektovaná (ne)existence regionu je tedy pouze jednou z mnoha charakteristik regionu, která nijak neodkazuje k samotné existenci regionu coby sociálního jevu. To dokládá i skutečnost, že se přesvědčení jedince o (ne)existenci určitého regionu může v průběhu jeho života měnit.

Lze tvrdit, že regiony, které měly v minulosti administrativní funkci, jsou v nevýhodě oproti regionům, které tuto funkci nikdy neměly, protože bývají označovány přívlastky odkazujícími k minulosti. Tyto pojmy sice nepoukazují na existenci regionu coby sociálního jevu, avšak ono „pouhé“ přesvědčení o neexistenci těchto územních jednotek, které i kvůli zmíněným adjektivům může být u některých lidí vyvoláno, může napomáhat k odsouvání daných regionů do zapomnění. Staré regiony (a jejich jednotlivé vrstvy) jsou zároveň vytlačovány ze své pozice regiony novými, jež mohou být pro lidi důležitější, aktuálnější. Regiony se ztracenou administrativní funkcí se tedy zdají být náchylnější k zániku než například regiony etnografické. Na druhou stranu oproti územním jednotkám, které nikdy nebyly administrativními, jsou regiony se ztraceným územně správním statusem ve výhodě v tom, že měly přesně stanovené hranice, které mohou nadále tyto regiony reprodukovat.⁴²⁶

Příkladem regionů, o jejichž existenci nepanuje mezi lidmi shoda, jsou české země. Podle některých lidí (avšak z mnoha důvodů takových lidí pravděpodobně není mnoho) dnes již Čechy, Morava a (České) Slezsko neexistují, zatímco dle mnoha jiných jsou země v České republice stále přítomny. Třetí skupina lidí pak na existenci těchto regionů nemá vyhraněný názor a lze se u ní setkat s jistým „schizofrenním“ či přinejmenším nekonzistentním postojem. Významnou událost pro vnímanou neexistenci těchto regionů představuje územně správní reforma z přelomu let 1948/1949, kdy země ztratily administrativní funkci. I v případě českých zemí jsou tedy někteří lidé v zajetí administrativního statusu.

Příspěvek vznikl s podporou specifického výzkumu realizovaného v rámci projektu MUNI/A/1251/2017 Integrovaný výzkum environmentálních změn v krajině sféře Země III.

⁴²⁶ Více viz MAREK 2018: 84–89.

PRAMENY

Ústavní zákon č. 347/1997 Sb, o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb, Ústava České republiky.
Vládní nařízení č. 3/1949 Sb, o územní organizaci okresů v českých zemích.
Zákon č. 280/1948 Sb, o krajském zřízení.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Ústav pro jazyk český. *Slovník spisovného jazyka českého*, online. © Ústav pro jazyk český AV ČR, 2011. Dostupné z:
<http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc> [cit. 18. 7. 2018].

LITERATURA

- BERGER, Peter a LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999, 214 s.
- ČEKAL, Jiří. Migrace obyvatelstva jižních Čech v období let 1992–1998. *Geografie – sborník České geografické společnosti*. 2003, 108(1), s. 61–75.
- DANĚK, Petr. Moravian and Silesian Nationalities: a New Phenomenon in the Ethnic Map of the Czech Lands?. *GeoJournal*. 1993, 30(3), s. 249–254.
- CHALUPA, Jan. *Historickogeografická česko-moravská zemská hranice: rekonstrukce, percepce, významy*. Praha, 2015. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta. 119 s.
- CHROMÝ, Pavel. Čechy, Čechrava, ČESKO... *Geografické rozhledy*. 1998, 7(4), s. 98–99.
- CHROMÝ, Pavel. Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů. In: JANČÁK, Vít, CHROMÝ, Pavel a MARADA, Miroslav edd. *Geografie na cestách poznání*. Praha: Univerzita Karlova, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, 2003a, s. 163–178.
- CHROMÝ, Pavel. Jihočeský kraj. *Geografické rozhledy*. 2003b, 12(4), s. 102–103.
- CHROMÝ, Pavel. Kdyby byla Morava... *Geografie – sborník České geografické společnosti*. 2004, 109(1), s. 66–69.
- CHROMÝ, Pavel. Regiony v proměnách času a prostoru (Úvaha o metodických přístupech nové regionální geografie). *Miscellanea Geographica Universitatis Bohemiae Occidentalis*. 2008, 14, s. 57–64.

- CHROMÝ, Pavel, KUČEROVÁ, Silvie a KUČERA, Zdeněk Regional identity, contemporary and historical regions and the issue of relict borders - the case of Czechia. In: HEFFNER, Krystian ed. Historical regions divided by the borders: Cultural heritage and Multicultural Cities. *Regions and Regionalism*. 2009, 9(2), s. 9–19.
- CHROMÝ, Pavel, SEMIÁN, Michal a KUČERA, Zdeněk Regionální vědomí a regionální identita v Česku: případová studie Českého ráje. *Geografie*. 2014, 119(3), s. 259–277.
- MAREK, Petr. *Vnímání reliktní hranice na příkladu severní části českomoravské zemské hranice*. Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta. 83 s.
- MAREK, Petr. *Využití konceptu percepčního regionu při výzkumu institucionalizace a deinstitucionalizace regionů na příkladu (ne)existence českých zemí*. Brno, 2018. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta. 105 s.
- NORTON, William. *Human Geography*. Don Mills: Oxford University Press, 2004, 538 s.
- PAASI, Anssi. The Institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. *Fennia*. 1986, 164(1), s. 105–146.
- PAASI, Anssi. Europe as a Social Process and Discourse: Considerations of Place, Boundaries and Identity. *European Urban and Regional Studies*. 2001, 8(1), s. 7–28.
- PAASI, Anssi. Bounded spaces in the mobile world: Deconstructing 'regional identity'. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*. 2002, 93(2), s. 137–148.
- PAASI, Anssi. Regional Geography I. In: KITCHIN, Rob a THRIFT, Nigel edd. *International Encyclopedia of Human Geography*. Vol. 9. Amsterdam: Elsevier, 2009a, s. 214–227.
- PAASI, Anssi. The Resurgence of the 'Region' and 'Regional Identity': theoretical perspectives and empirical observations on regional dynamics in Europe. *Review of International Studies*. 2009b, 35(11), s. 121–146.
- PAASI, Anssi. The region, identity, and power. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2011, 14, s. 9–16.
- PERNES, Jiří. *Pod moravskou orlicí aneb dějiny moravanství*. Brno: Barrister & Principal, 1996, 285 s.
- ŘEHÁK, Stanislav. Integrate na českomoravském pomezí. In: KONEČNÝ, Milan a DRÁPELA, Milan V. edd. *Sborník prací k 80. narozeninám Univ. prof. RNDr. Ing. Bohuslava Šimáka*. Brno: Geografický ústav ČSAV, 1988, s. 209–219.
- ŘEHÁK, Stanislav. V této zemi, v těchto zemích?. *Geografie – sborník České geografické společnosti*. 2007, 112(1), s. 95–106.

- SAYER, Andrew. Realism as a basis for knowing the world. In: AITKEN, Stuart a VALENTINE, Gill edd. *Approaches to Human Geography*. London: SAGE Publications, 2006, s. 98–106.
- SEMIAN, Michal. Český ráj. Ale který?. *Geografické rozhledy*. 2012a, 21(3), s. 26–27.
- SEMIAN, Michal. Název jako symbol regionu. *Historická geografie*. 2012b, 38(2), s. 335–352.
- SEMIAN, Michal. Novodobá choronyma v současném regionálním systému. In: DAVID, Jaroslav ed. *Toponyma. Kulturní dědictví a paměť míst*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2016a, s. 158–169.
- SEMIAN, Michal. *Regions through time and space: Problem of regionalization*. Praha, 2016b. Disertační práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta. 78 s.
- SIWEK, Tadeusz a BOGDOVÁ, Kamila. České kulturně-historické regiony ve vědomí svých obyvatel. *Sociologický časopis*. 2007, 43(4), s. 1039–1053.
- SIWEK, Tadeusz a KAŇOK, Jaromír. *Vědomí slezské identity v mentální mapě*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2000, 97 s.
- SVOBODOVÁ, Iva. *Moravanství na Dačicku*. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta. 71 s.
- ŠERÝ, Miloslav a ŠIMÁČEK, Petr. Perception of the historical border between Moravia and Silesia by residents of Jeseník area as a partial aspect of their regional identity (Czech Republic). *Moravian Geographical Reports*. 2012, 20(2), s. 36–46.
- TOUŠEK, Václav, ŠICH, Pavel a VAŠÍČEK, Pavel. Zemská hranice mezi Čechami a Moravou. *Sborník Československé geografické společnosti*. 1991, 96(1), s. 45–48.
- VAISHAR, Antonín. Čechy + Morava a Slezsko = Česko?. *Geografie – sborník České geografické společnosti*. 2004, 109(1), s. 65–66.
- VANČURA, Michal. *Zemská hranice mezi Čechami a Moravou (ve světle nové administrativní reformy)*. Brno, 1995. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta. 82 s.
- ZIMMERBAUER, Kaj. From Image to Identity: Building Regions by Place Promotion. *European Planning Studies*. 2011, 19(2), s. 243–260.
- ZIMMERBAUER, Kaj a PAASI, Anssi. When old and new regionalism collide. Deinstitutionalization of regions and resistance identity in municipality amalgamations. *Journal of Rural Studies*. 2013, 30, s. 31–40.
- ZIMMERBAUER, Kaj, RIUKULEHTO, Sulevi a SUUTARI, Timo. Killing the regional Leviathan? Deinstitutionalization and Stickiness of Regions. *International journal of urban and regional research*. 2017, 41(4), s. 1–18.
- ZIMMERBAUER, Kaj, SUUTARI, Timo a SAARTENOJA, Antti. Resistance to the deinstitutionalization of a region. Borders, identity and activism in municipality merger. *Geoforum*. 2012, 43(6), s. 1065–1075.

Příl. 2: MAREK, P. (2020c): Region coby sociální konstrukt a kritická diskuze Paasiho konceptualizace regionální identity. Geografie, 125, 1, 47–68.

Region coby sociální konstrukt a kritická diskuze Paasiho konceptualizace regionální identity

PETR MAREK

Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Geografický ústav, Brno, Česko (Masaryk University, Faculty of Science, Department of Geography, Brno, Czechia); e-mail: petrmarek@mail.muni.cz

ABSTRACT **Region as a social construct and the critical discussion of the Paasi's conceptualization of regional identity** – Both the institutionalization of regions theory and the conceptualization of regional identity by Anssi Paasi are highly cited. However, various authors work with Paasi's classification of regional identity and meanings of its dimensions differently. This is closely related to an insufficient discussion of the existence of region as a social fact. This article discusses social constructionism and the relationship of individual dimensions of regional identity. Crucial to the existence of region are the subjective images of region that can be identified with perceptual regions. Region as a social fact exists only in the knowledge/consciousness of people. In addition to perceptual regions, "objective" regions – homogeneous/formal and functional regions – are part of the identity of region. The identity of region (perceptual regions, specifically) is a condition for the regional consciousness of people which is a mere "superstructure" of region.

KEY WORDS social construct – regional identity – regional consciousness of people – identity of region – perceptual region

---

MAREK, P. (2020): Region coby sociální konstrukt a kritická diskuze Paasiho konceptualizace regionální identity. *Geografie*, 125, 1, 47–68.

<https://doi.org/10.37040/geografie2020125010047>

Do redakce došlo v dubnu 2019, přijato do tisku v říjnu 2019.

1. Úvod

Článek vychází z přístupů nové regionální geografie, při jejímž konstituování začal být region chápán pod vlivem teorie strukturace (Giddens 1984) jako prostorová struktura a díky zahrnutí dimenze času také jako dynamický proces (Pred 1984). Přestože již na konci 80. let 20. století identifikovala Gilbertová (1988) tři odlišné proudy nové regionální geografie, představitelé všech tří směrů shodně chápali regiony právě jako struktury a procesy. Výjimku netvořil ani jeden z čelných proponentů nové regionální geografie finský geograf Anssi Paasi. Také on ve své původní práci z poloviny 80. let (Paasi 1986), ale i v textech následujících (např. Paasi 1991, 2001, 2002a, 2002b, 2009, 2011b) pracuje s regionem coby prostorovou strukturou a dynamickým procesem. Byl to právě Paasi, kdo navrhl teorii institucionalizace regionů a specifikoval v ní čtyři fáze vzniku regionu – vznik hranic, vznik symbolů, vznik institucí a *de facto* vznik regionální identity¹. Zmíněný teoretický rámec lze na poli (nové) regionální geografie označit za jeden z nejcitovanějších, neboť dodnes inspiruje řadu studií, které z něho čerpají a dále jej rozvíjejí v kontextech mnohých států světa. Velký ohlas zaznamenala Paasiho teorie logicky ve Finsku (vedle Paasiho s ní pracují např. Zimmerbauer 2011, Riukulehto 2015 či Zimmerbauer, Riukulehto, Suutari 2017), ale využita byla také při výzkumu regionů kupříkladu v Estonsku (Raagmaa 2002), Švédsku (Hammarlund 2004), Norsku (Frisvoll, Rye 2009), Spojeném království (MacLeod, Jones 2001; Jones, MacLeod 2004), Francii a Itálii (Antonsich 2010), Nizozemsku (Terlouw 2012) či na Slovensku (Bucher, Ištoková 2015). V českém prostředí byla teorie institucionalizace regionů představena Chromým (2003) a později také řadou dalších autorů, kteří z ní vycházejí (více viz např. Semian 2016).

Z Paasiho původní práce nebývá citována pouze teorie o vzniku regionu, ale také konceptualizace regionální identity a její jednotlivé dimenze. Přestože implicitní zájem o regionální identitu byl v geografii přítomen již dávno a později se více explicitně vztahem lidí a prostoru zabývali konkrétně humanističtí geografové (Relph 1976, Tuan 1977; srov. Paasi 2002a, 2003; Šerý 2014; Semian 2016; Paasi, Metzger 2017), byl to až Paasi (1986), kdo propojil staré koncepty regionu a hranic s novým konceptem regionální identity. Přesto tento autor ještě mnoho let poté konstatuje, že je potřeba vztah mezi identitou, důležitou kategorií ve společenských vědách, a regionem, klíčovým konceptem v geografii, problematizovat, neboť není reflektován (Paasi 2002a, 2003), případně je tento vztah brán jako samozřejmost a regionální identita je vnímána jako pojem s pozitivními konotacemi (Paasi 2001, 2002a, 2011b). „Přestože je regionální identita dlouhou dobu důležitou kategorií v geografickém výzkumu, její významy jsou stále vážné“ (Paasi 2002a,

¹ Tyto „fáze“ však nemusejí proběhnout jedna po druhé, nýbrž se mohou odehrát současně, jak se také typicky děje (Paasi 2009).

s. 138), „zůstává slabě teoretizovanou – jakousi hádankou“ (Paasi 2011b, s. 12). Tato tvrzení nejsou překvapivá vzhledem k faktu, že podrobná kritická diskuze Paasiho konceptualizace regionální identity nebyla dosud představena.

Pro konstituování nové regionální geografie byl velmi významný sociální konstruktivismus, aneb jak píše například Cresswell (2013, s. 71), „ústřední pro nové regionální geografie byla víra, že regiony jsou sociální konstrukty“. Navzdory této skutečnosti nazývá Paasi regiony explicitně sociálními konstrukcemi až ve svých pozdějších pracích (např. Paasi 2001, 2002a, 2002b, 2003, 2009, 2010, 2011b), přičemž otázka existence regionu coby sociálního jevu zde prakticky absentuje. To koresponduje s faktem, že se citovaný autor věnuje hlavně regionální identitě lidí, zatímco identitu regionu téměř neřeší. Problematické také je, že se Paasi ve svých následných textech ne vždy drží dříve definovaných pojmů a zavedených klasifikací. Tím spíše nelze očekávat precizní používání Paasiho termínů a klasifikací jinými autory, což zajisté není ku prospěchu věci, je-li cílem rozvoj poznání konceptů regionu a regionální identity.

Vzhledem k výše uvedenému se zdá, že podceněná diskuze teorie sociálního konstruktivismu v rámci nové regionální geografie a s ní opomíjená problematika existence regionu jakožto sociálního jevu (sociálního konstrukt) pramení právě z nereflexivního těchto otázek ve vlivných pracích Anssi Paasiho. Hlavním cílem tohoto článku je proto diskutovat jednak existenci regionu jakožto sociálního konstrukt, jednak vzájemný vztah Paasiho dimenzí regionální identity s možností jejich propojení s konceptem homogenního, funkčního a percepčního regionu. Tomuto cíli odpovídá také struktura práce. Nejprve je řešena otázka regionu coby sociálního konstrukt. Následuje kritická diskuze konceptualizace regionální identity podle Paasiho, v rámci níž je dán prostor nevyjasněné terminologii a také je diskutován vztah dvou základních dimenzí regionální identity – identity regionu a regionální identity lidí. Jednotlivé dimenze identity regionu – která je v Paasiho pracích výrazně upozaděna za regionální identitou lidí, a proto je potřeba ji více diskutovat – jsou rozebrány v následující kapitole. V ní je navrženo propojení těchto dimenzí s regionem homogenním, funkčním a percepčním. V závěrečné kapitole jsou shrnuty zásadní poznatky plynoucí z nastíněné teoretické diskuze.

2. Region jakožto sociální konstrukt

Jak diskutuje Paasi (např. 2002b, 2009, 2010, 2011a), přístupy k regionu lze kategorizovat zhruba do tří skupin. První, „předvědecké“ chápání regiony neproblematickuje a bere je jako dané, přirozeně existující územní jednotky. Toto pojetí bylo (a je) vlastní zejména tradiční regionální geografii, jejíž vrchol lze sice klást do první poloviny 20. století, avšak zastánce si nachází i mnoho let poté (např. Hart 1982; Kasala, Šifta 2017). Zmíněný pohled na region je dodnes

hojně využíván například v aplikovaném či komparativním výzkumu. Druhý, „na disciplínu zaměřený“ přístup se pojí hlavně s prostorovou vědou, která pod vlivem pozitivismu vidí region jako objektivně existující, na rozdíl od předchozího vnímání zde ale dochází k problematizaci regionu. Velkým přínosem bylo rozpracování konceptu regionu jako homogenního a funkčního (Paasi 2002b, 2009, 2010, 2011a). V této teoretické diskuzi se uplatnili také čeští autoři (např. Hampl 1971), přičemž pozitivistický výzkum regionů tvoří v české geografii jeden z nejvýznamnějších směrů dodnes (např. Halás, Klapka 2010; Hampl, Marada 2015; Erlebach, Tomáš, Tonev 2016). Až třetí, kritický přístup, který je vlastní především nové regionální geografii, chápe regiony jako sociální konstrukce (Paasi 2002b, 2009, 2010, 2011a). Přejít od esencialistického ke konstruktivistickému přístupu znamená, že nově již regiony nejsou chápány jako dané a přirozeně/objektivně existující územní jednotky „čekající na objevení, zmapování a kvantifikaci“ (Cresswell 2013, s. 71) a od nové regionální geografie se již neočekávají vyčerpávající popisy regionů, ale spíše „hlubší teoretické rozpracování konceptu regionu“ (Matlovič, Matlovičová 2015, s. 216). Diskuze regionu coby sociálního konstruktu sice probíhá již několik dekád (viz např. Murphy 1991), v posledních letech však vzniká prací zabývajících se tímto pohledem na region, a více či méně shrnujících předchozí vývoj regionální geografie či vývoj přístupů k regionu, stále více (např. Paasi 2002b, 2009, 2010, 2011a; Chromý 2009; Kučera 2011; Semian 2016; Kasala, Šifta 2017; Marek 2018).

Přestože je chápání regionu jakožto sociálního konstruktů významnou charakteristikou nové regionální geografie, teorie sociálního konstruktivismu Petera Bergera a Thomase Luckmanna je citována jen v nemnohých pracích geografů (např. Chromý 2008, Zimmerbauer 2011, Osman 2014). Ani Paasi tuto teorii nediskutuje, což se odráží v jeho teorii institucionalizace regionů, kdy není řešen okamžik vzniku regionu a výrazně upozaděna je i otázka jeho existence. Nereflektování těchto témat je typické i pro většinu autorů, kteří Paasiho teorii citují.

Teorie sociálního konstruktivismu tvrdí, že je realita konstruována sociálně (jinými slovy, skutečnost je vytvářena lidmi). Klíčové k pochopení tohoto tvrzení jsou dva pojmy – „realita“ a „vědění“. Realitu definují Berger a Luckmann (1999, s. 9) jako „vlastnost náležející jevům, kterým přisuzujeme existenci nezávislou na naší vlastní vůli (tyto jevy nepřestanou existovat, i kdybychom si to sebevíc přáli)“ a vědění je „jistota, že tyto jevy jsou skutečné a jsou nositeli určitých vlastností“. Z toho tedy mj. vyplývá, že pokud o nějakém jevu víme (tedy máme o něm znalost neboli vědění, vědomí), je tento jev reálný (čili skutečný), existující. Vzhledem k tomu, že i region je sociální jev (Paasi 2002a, 2002b), můžeme tvrdit, že „regiony existují (jako sociální konstrukty), pouze pokud jsou v lidském vědomí“ (Zimmerbauer 2011, s. 256). Dále lze konstatovat, že region vznikne, tedy začne existovat, když jej lidé začnou vnímat – tedy v okamžiku, kdy vstoupí do jejich vědomí/vědění/znalosti.

Vnímání (neboli percepcie) a znalost jsou úzce propojeny. Percepcie je „proces, během něhož vzniká v lidském vědomí obraz reality. Realitou rozumíme okolní svět, prostředí, které člověka obklopuje a jehož kvality poznává svými smysly“ (Siwek 2011, s. 70). Tyto obrazy reality (mentální mapy) jsou přitom součástí naší obecné znalosti, tudíž lze konstatovat, že si každý buduje znalost mj. na základě vnímání skrze své smysly. Jak uvádí Rose (2001), ze smyslů bývá vyzdvihován zejména zrak, a někdy se dokonce hovoří o tom, že vidění a znalost je totéž. Tato autorka ale upozorňuje, že v postmodernismu již uvedené tvrzení zcela neplatí. Přesto je možné tvrdit, že vidění a potažmo vnímání je stále klíčové pro naše vědění². Tato znalost na druhou stranu ovlivňuje naše vnímání, aneb jak píše kupříkladu Fouberg, Murphy a de Blij (2012, s. 26, 13), „percepcie je založena na naší akumulované znalosti“, tedy „co víme, formuje naši percepci“.

Na tomto místě je nutné zmínit kritický realismus, který řeší rozpor mezi naivním empirismem prostorové vědy tvrdícím, že naše poznání je prostým odrazem reality, a idealismem humanistické geografie a postmodernismu tvrdícími, že sociální jevy jsou pouze sociálními konstrukcemi (Daněk 2013). Podle čelného představitele filozofie kritického realismu, Andrew Sayera, se svět a naše znalosti o světě liší, což ale právě neuznává ani pozitivismus (resp. naivní empirismus), ani idealismus. Zatímco „svět existuje převážně nezávisle na našich znalostech o něm [...] naše popisy světa nikoli, neboť ty čistě závisejí na dostupných znalostech“ (Sayer 2006, s. 98). Dále Sayer tvrdí, že sociální jevy jsou sice konstrukcemi, vždy jsou však založeny na něčem materiálním – nejen na fyzickém ale například i na lidských myšlenkách a činech (Sayer 2006). „Nemohou být [tedy] vytvářeny zcela libovolně, bez závislosti na ‚reálném‘ světě“ (Daněk 2013, s. 124). Také stanoviska dalších autorů podřívají ideu, že jsou regiony pouhými sociálními konstrukcemi. Například Paasi (2009, s. 143) podotýká, že „ačkoli jsou regiony ‚sociální konstrukty‘, tato konstrukce má také materiální základ“, a Fouberg a Moseley (2015) připouštějí, že regiony prezentované v jejich publikaci jsou jejich vlastními konstrukty, jsou však založeny na fyzických a kulturních znacích. Zatímco uvažováním regionů pouze jako přirozeně existujících bychom opomenuli aktivní roli lidských myšlenek a činů při přetváření světa, chápáním regionů jen jako mentálních konstrukcí bychom nezahrnuli místní podmínky a důležitá místa ovlivňující lidské myšlení a jednání (Fouberg, Moseley 2015).

Naprosto klíčové je si uvědomit, že skutečnost, že nějaký jev na zemském povrchu přirozeně existuje (např. moravanství), ještě neznamená, že přirozeně

² To lze doložit mj. následující citací: „V[nímání] není nikdy jen organizací sensorických dat. Spolu s rozvojem řeči dochází ve v[nímání] ke kategorizaci vnímaných objektů a k přiřazování významů těmto objektům, které tím získávají sémantický obsah. V tom se projevuje specifická lidská povaha v[nímání], které se tak stává současně věděním (Maříková, Petrušek, Vodáková 1996b, s. 1391).

existuje i region (např. region Morava) vymezený právě na základě tohoto jevu. Tento region existuje až tehdy, je-li konstruován! Nir (1990) sice uvádí příklad megalopole, urbanizované oblasti mezi Bostonem a Washingtonem protkané vztahy mezi jejími různými částmi, která podle autora existovala již před tím, než byla v roce 1961 popsána (a tedy dříve, než začala být jako megalopole vnímána), Entrikin (2011, s. 350) však upozorňuje na nemožnost směšovat ontologické (teorie bytí) a epistemologické (teorie poznání) argumenty a uvádí, že například „regionalismus a region jsou odlišné ale přesto související pojmy, jejichž významy se někdy překrývají. [...] Důležitým rozdílem však je, že regionalismus je fenomén ve světě, zatímco region je většinou uznáván jako koncepční konstrukce. Regionalismus vyžaduje vysvětlení a regiony jsou koncepty pro vysvětlení“. Nutnost rozlišovat ontologii a epistemologii je níže zdůrazněna ještě u rozboru pojmu „objektivní“.

3. Kritická diskuze Paasiho konceptualizace regionální identity

Pro diskuzi vzájemného vztahu dimenzí regionální identity se jeví jako nejvhodnější využít především Paasiho původní příspěvek z poloviny 80. let (Paasi 1986). Jednak jde o text, kterému se dostalo a stále dostává širokého citačního ohlasu, jednak je i vzhledem ke svému rozsahu nejpropracovanější a nejucelenější. Diskutovat je však potřeba také následné Paasiho příspěvky (jež budou doplněny o poznatky jiných autorů), v nichž tento autor určité informace neúnavně opakuje, zpřesňuje a rozvádí, avšak na druhou stranu se ne vždy drží dříve definovaných pojmů a zavedených klasifikací.

Za čtvrtou fázi institucionalizace regionů (vedle vzniku hranic, symbolů a institucí) označuje Paasi ve svém původním textu „ustanovení [regionu] jako součásti regionálního systému a regionálního vědomí společnosti“ (Paasi 1986, s. 121), přičemž tato fáze „dává regionu identitu“ (Paasi 1986, s. 130). Explicitně do souvislosti s identitou však dává tento autor čtvrtou fázi institucionalizace pouze v několika svých dalších pracích (např. Paasi 2002a, 2011b), přestože i v mnoha jiných textech teorii institucionalizace regionů představuje. Existují ovšem jiní autoři (Raagmaa 2002, Riukulehto 2015, Semian 2016), kteří čtvrtou fázi institucionalizace regionální identitou výslovně nahrazují. To lze pokládat za krok velmi vhodný a logický. Tato fáze nicméně prostupuje všechna tři předchozí stádia (Paasi 1986, 1991), takže je možné tvrdit, že regionální identita vzniká jak díky hranicím, tak i díky symbolům a institucím.

3.1. Dimenze regionální identity podle Paasiho

Jedním z hlavních přínosů Paasiho bylo propojení konceptu regionální identity s koncepty regionu a hranic právě prostřednictvím teorie institucionalizace regionů, kde má regionální identita důležitou roli. Paasi (1986, 2002a) si byl totiž vědom toho, že byla regionální identita v geografii – a zejména v kontextu (vzniku) regionu – přehlížena. Podobně jako vyčlenil několik fází institucionalizace regionů, pro možnost analyzovat regionální identitu rozlišil Paasi i tento koncept na několik dimenzí. Především si uvědomoval, že nelze regionální identitu redukovat na pouhé regionální vědomí jeho obyvatel (jak bylo typické), ale že je potřeba zohlednit také další členy společnosti a rovněž charakteristiky regionu (Paasi 1986, 1991). Klíčové je tedy rozdělení na (I) regionální identitu lidí (čili regionální vědomí lidí) a (II) identitu regionu. Obě tyto části zahrnují několik dalších dimenzí regionální identity, které budou představeny v následujících odstavcích.

Ve svém původním textu píše Paasi (1986) pouze o regionálním vědomí či regionální identitě „obyvatel“. V některých ze svých pozdějších prací (např. Paasi 2002a, 2003, 2009, 2011b) však uvádí, že může jít i o lidi žijící mimo daný region. S tímto názorem lze nejen na základě empirického výzkumu podél česko-moravské hranice (Marek 2015)³ souhlasit. Níže bude proto pracováno s regionálním vědomím (regionální identitou) „lidí“. Tuto dimenzi regionální identity Paasi (1986, s. 133) ve své původní práci dále dělí na „dvě části: (1) ztotožnění se s regionální skupinou či komunitou⁴ a (2) roli regionu v hierarchii regionálního vědomí, tj. ztotožnění se s určitým regionem“. V některých pozdějších pracích ale tento autor (např. Paasi 2002a, 2003, 2009, 2011b) již zmíněné členění regionálního vědomí lidí nedodrжуje a úplně opomíjí identifikaci (neboli ztotožnění se) s regionální komunitou. Píše tak pouze o ztotožnění se s regionem, s čímž nelze souhlasit. Lidé se totiž jistě mohou ztotožňovat nejen s regionem, ale i (nebo pouze) se skupinou lidí v daném regionu žijící.

Identitou regionu rozumí Paasi ve svých novějších pracích charakteristiky přírody, kultury, historie či populace (lidí), na jejichž základě lze odlišit jeden region od druhého (Paasi 2001, 2002a, 2003, 2009, 2011b). Jde přitom o různé diskursy a klasifikace vytvořené například vědci, politiky, kulturními aktivisty či podnikateli v podobě rozličných regionálních členění či politických regionalizací (Paasi

³ Bylo totiž zjištěno, že se s Moravou ztotožňují i někteří obyvatelé Čech.

⁴ Tu ještě dále v některých svých pracích (např. Paasi 1986, 1991) dělí na (a) faktální (skupiny, v nichž se lidé mezi sebou zpravidla znají) a (b) ideální (komunity utvořené prostřednictvím institucionálních praktik na větší vzdálenost – např. národy). Pro tento článek zaměřující se zejména identitu regionu však není zmíněné dělení podstatné a ani Paasi ho v pozdějších pracích již neakcentuje. Proto není zachyceno ani na obr. 1. Navíc sám Paasi (1986) upozorňuje, že seznam jím vyčleněných dimenzí regionální identity není kompletní.

2003, 2009, 2011b). Takovýto popis identity regionu se ale zdá být – bereme-li v úvahu sociální konstruktivismus – nedostačující, a lze ho proto vhodně rozšířit paradoxně pomocí nejstarší citované Paasiho práce. Paasi (1986) sice i zde víceméně takový popis identity regionu uvádí a označuje jej za „objektivní“, kromě toho však popisuje také obrazy (image) regionu. Identitu regionu tedy v této publikaci (Paasi 1986, s. 132) dělí na (1) „vědecké⁵ klasifikace“, tedy „objektivní“ dimenzi identity regionu, a (2) „obrazy regionu“, totiž subjektivní část identity regionu. Obrazy regionu pak můžeme po vzoru Paasiho (1986, s. 137) členit na (a) „vnitřní“, přetrvávající v myslích obyvatel, a (b) „vnější“, v hlavách lidí žijících mimo region.

3.2. Vyjasnění terminologie

Na tomto místě je potřeba se zastavit u terminologických nevyjasněností souvisejících s pojmem „regionální vědomí (lidí)“. Jak z výše uvedeného plyne, v tomto článku je dané spojení používáno jako synonymum pro „ztotožnění se“ („identifikaci“) s regionem či regionální komunitou. V češtině však může slovo vědomí, a snad ještě více slovo povědomí, evokovat pouhou znalost. I tento význam obě zmíněná slova opravdu mají (ÚJČ 2011)⁶ a pravděpodobně je dále podpořen významem podobného spojení – „být si vědom“, které skutečně odkazuje pouze ke znalosti. Angličtina, jazyk originálních textů, z nichž bylo výše citováno, má pro termín „být si vědom“ (*be aware of*) zcela odlišný pojem než pro „vědomí“ (*consciousness*). Mohlo by se tedy zdát, že v česky psané literatuře o regionálním vědomí panuje více nejasností než v anglicky psaných textech. Ovšem ani v nich není terminologie ustálená, neboť i anglické „consciousness“ může mít oba významy jako české „(po)vědomí“, a zde lze proto doporučit dodržování termínů, které používá Paasi ve své původní práci (Paasi 1986). Kvůli dvojímu významu pojmů „vědomí“ a „povědomí“ je, zdá se, ono rozdělení na identitu regionu odkazující pouze ke znalosti a na regionální vědomí lidí vyjadřující ztotožnění či cítění vztahu poněkud zamlžené. Kupříkladu Semian (2010, 2012) píše o (regionálním) vědomí či (sebe)identifikaci s regionem, avšak, přestože si je vědom rozdílných dimenzí regionální identity dle Paasiho, ve skutečnosti popisuje obrazy regionu, neboť právě ty ve svém výzkumu pomocí mentálních map zjišťoval. Chromý

⁵ Přestože významnými tvůrci regionů jsou nejen vědci, ale například i politici či podnikatelé (viz výše).

⁶ Podle Slovníku spisovného jazyka českého (ÚJČ 2011) nese pojem „vědomí“ mj. význam „stav člověka, kt. si něco uvědomuje, je si něčeho vědom, něco ví; vědění“ a zároveň význam „stav poznané, vědomé příslušnosti k urč. kolektivu, ke společenské skupině“. Podobně termín „povědomí“ má oba významy: „jistá povšechná znalost něčeho“, ale i „vědomí vztahu k jistému kolektivu“.

(2003, s. 168) zase subjektivní část identity regionu označuje jako „regionální povědomí“.

Nelze proto než doporučit striktní rozlišování významů výše uvedených pojmů, a tedy sousloví „regionální vědomí“ a případně „regionální povědomí“ používat jen jako synonymum ke slovu „ztotožnění“/„identifikace“, a odkazovat jím tak pouze na regionální identitu lidí spojenou s cítěním vztahu k regionu či regionální komunitě. Samotný pojem „(po)vědomí“ lze pak použít pro znalost (vědění), která dle teorie sociálního konstruktivismu implikuje existenci regionu. Zmíněné rozlišení lze ospravedlnit Paasiho (2009, s. 139) tvrzením, že identifikace by měla odkazovat k cítění spíše než ke znalosti. Také zařazení regionální identity do pyramidy potřeb podle Maslowa, které představil Raagmaa (2002)⁷, napovídá, že regionální identita lidí je něco víc než jen znalost, neboť autor píše o potřebě někam patřit⁸. Do třetice, navrhované rozlišení plyne také z citace Keatinga (1998) uvedené níže v tomto článku. Bez důsledného dodržování významů zmíněných pojmů nelze očekávat potřebný rozvoj v poznání konceptů regionální identity a regionu. Za ještě více nešťastné lze pokládat velmi časté používání souhrnného termínu „regionální identita“ bez jakéhokoli rozlišení, která konkrétní dimenze je jím myšlena (to paradoxně není výjimkou ani u Paasiho⁹) či jakého konkrétního regionu (země?, kraje?, okresu? atd.) se týká (např. Šerý, Šimáček 2012).

3.3. Vztah identity regionu a regionální identity lidí

Pokud jde o vztah subjektivních obrazů regionu, a potažmo identity regionu, s regionálním vědomím lidí, Paasi pouze konstatuje, že obrazy regionu „mohou být chápány také jako součást regionálního vědomí“ lidí (Paasi 1986, s. 136), neboť to na nich může být v podstatě založeno (Paasi 2011b, s. 14). Více však tento autor vztah identity regionu s regionální identitou lidí nerozvádí. Obecně lze konstatovat, že subjektivní dimenzi identity regionu nevěnuje Paasi téměř pozornost a v podstatě pouze odkazuje na práci jiných – behaviorálních geografů (viz níže).

⁷ Raagmaa (2002) píše pouze o „regionální identitě“, avšak z kontextu je zřejmé, že má tímto pojmem na mysli regionální identitu lidí.

⁸ O sounáležitosti/patření v kontextu regionálního vědomí lidí píše mj. také Paasi (1986, 2009, 2011b).

⁹ Přestože je to zejména Paasi, kdo s konceptem regionální identity již dekády neúnavně pracuje, sám ve svých textech ne vždy dodržuje dříve definované pojmy a zavedené klasifikace. Třebaže hned v několika svých pracích člení regionální identitu na regionální vědomí lidí a identitu regionu, v mnoha případech se při popisu regionální identity jeví, že má tento autor na mysli pouze regionální vědomí lidí. V podobném kontextu někdy píše pouze o „identitě“, jindy o „regionální identitě“, či „regionální identitě lidí“ apod.

Ani identita regionu jako celek není v Paasiho publikacích příliš diskutována – autor se více soustředí na regionální vědomí lidí.

Identitu regionu přitom můžeme pokládat za klíčovou součást regionu (případně za region samotný¹⁰) a *de facto* podmínku pro vznik regionálního vědomí lidí. Z logiky věci totiž vyplývá, že aby lidé mohli s regionem začít cítit (regionální vědomí lidí), musí o něm nejdříve vědět (subjektivní obraz regionu). Na skutečnost, že je identita regionu prvotní, jasně odkazuje například následující poznatek z empirického výzkumu podél česko-moravské hranice. Vzhledem k tomu, že se s územně správní reformou v roce 1960 změnil v myslích mnohých lidí obrazy českých zemí, někteří obyvatelé z území Moravy nově zahrnutého do Východočeského kraje se začali cítit být Čechy namísto Moravy, neboť s reformou začali vnímat, že již žijí v Čechách (Marek 2015). Pokud by k transformaci subjektivních obrazů regionů nedošlo, jejich regionální vědomí by se nezměnilo. Fakt, že je obraz regionu primární a představuje podmínku pro vznik regionálního vědomí, nepřimo vyplývá i z elementů pro analýzu vztahu regionální identity a politické akce podle Keatinga (1998). První prvek je kognitivní, což znamená, že lidé si jednoduše musí být regionu vědomi, aby jej mohli odlišit od regionů ostatních. Až druhý element je citový odkazující na skutečnost, jak lidé s regionem cítí a jak ten jim poskytuje rámec pro společnou identitu a solidaritu. Třetí prvek je pak instrumentální a poukazuje na to, „zda je region využit jako základ pro mobilizaci a kolektivní akci“ (Keating 1998, s. 86). Třetí element tedy mimochodem jasně odkazuje k regionalismu. Více explicitní ohledně primárnosti identity regionu je Zimmerbauer (2011, s. 245): „Smysl pro identifikaci s regionem je v zásadě založen na vědomí existence regionální entity [...] a to se stává evidentním v povědomí, cítění a akcích obyvatel a může dokonce vést k regionálnímu aktivismu.“ I pro tohoto autora je tedy regionalismus, resp. regionální aktivismus, v podstatě jakýmsi třetím stupněm. Jinými slovy, regionalismus se nemůže objevit tam, kde není regionální vědomí lidí, regionální identita lidí zase nemůže vzniknout bez subjektivních obrazů regionu a tyto obrazy jsou zase závislé na znalosti úzce spojené s vnímáním.

Na základě výše uvedeného je možné konstatovat, že k existenci regionu postačuje identita regionu. Fakt, že pro existenci regionu není nutné regionální vědomí lidí, dokládá také výzkum Antonsicha (2010), který ukazuje, že přestože jsou současné italské regiony obdařeny velkým stupněm autonomie, lidé se s nimi neztotožňují, resp. na příkladu Lombardie byla prokázána absence regionálního

¹⁰ Je tedy otázkou, zda lze identitu regionu opravdu pokládat za součást regionální identity. Navíc i sám autor tohoto členění mnohdy *de facto* ztotožňuje (často zřejmě jen kvůli nedůslednému dodržování pojmů) regionální identitu s regionálním vědomím lidí. Přesto se tento článek drží dimenzí regionální identity vymezených Paasim (1986), neboť Paasiho konceptualizaci regionální identity v této podobě cituje řada autorů.

vědomí lidí. Neexistence regionální identity lidí by jistě mohla být prokázána empirickým výzkumem například i u velkého množství, resp. pravděpodobně většiny, geomorfologických jednotek (regionů). Zcela jistě se lidé ztotožňují s regiony, jako jsou Krkonoše či Jeseníky, avšak v regionu s názvem Krkonošsko-jesenická soustava se pravděpodobně nevytvořilo regionální vědomí lidí. Není však vyloučeno, že se v případě některých geomorfologických jednotek nevyvine regionální identita lidí v budoucnu. Zvláště pravděpodobné je to tam, kde dojde ke vzniku dalších institucí odkazujících, zejména prostřednictvím názvu, k témuž regionu – například díky vyhlášení chráněného území, turistické oblasti apod. Přestože se tedy s mnohými geomorfologickými jednotkami lidé (prozatím) nezotožňují, tyto regiony existují. Navzdory skutečnosti, že existence regionů vyplývá z toho, že o nich máme znalost, se lze v literatuře setkat s různými mylnými tezemi ohledně existence těchto sociálních jevů, což jasně souvisí s podceněnou diskuzí sociálního konstruktivismu v geografii. Někteří autoři kupříkladu tvrdí, že aby region existoval, musí být o jeho existenci lidé přesvědčeni, či že musí existovat regionální identita lidí (více viz Marek 2018). Region, s nímž se lidé ztotožňují, zajisté existuje, avšak jeho existence není důsledkem „regionálního vědomí“ lidí, nýbrž pouze „vědomí“ lidí – toho, že o něm lidé prostě vědí.

Regionální vědomí lidí lze tedy pokládat za pouhou „nadstavbu“ regionu. Je však nutné upozornit, že vztah mezi identitou (zejména obrazy) regionu a regionální identitou lidí není jednosměrný, jak diskutuje například Zimmerbauer (2011). Přestože tedy není regionální identita lidí pro existenci regionu nezbytná, může ji a identitu regionu významně ovlivňovat. Je koneckonců logické, že lidé, kteří se ztotožňují s regionem, si (většinou) vytvářejí jiný (a lepší) obraz tohoto regionu, než lidé, pro něž je region cizí. Na základě ztotožnění se lidí s daným regionem či regionální komunitou lze také vymezit, a tím konstruovat, „objektivní“ regiony. Konkrétním příkladem může být delimitace Valašska na základě terénního výzkumu sledujícího, kde se lidé považují za Valachy (Štika 1973). Bez nutnosti provádět vlastní šetření lze vymezit kupříkladu Moravu na základě určitého podílu osob hlásících se k moravské národnosti ve sčítání lidu, byť deklarací národnosti mohou někteří lidé sledovat i politické cíle (Daněk 1993). Především ale, jak si všímají někteří autoři (např. Paasi 1991, Semian 2012, Šerý 2014), regionální vědomí zajišťuje lepší reprodukci regionu, a tak i větší odolnost regionu vůči zániku. K tomu v podstatě přispívají zpravidla neúmyslně všichni lidé, u nichž se vytvořilo regionální vědomí. Z nich se pak často „rekrutují“ aktéři působící v procesu (re)produkce a konstrukce daného regionu záměrně, tedy často významní aktéři v regionalismu / regionálním aktivismu.

Jak konstatuje Paasi (2011b, s. 13), „vztah mezi regiony a identitami“ je „zásadní otázkou“, avšak dosud je mj. „málo [...] známo o významech regionů jako zdrojích identit“ (Paasi 2009, s. 140). Regionální identita lidí se nicméně může zakládat například na přírodě, krajině, kultuře, tradicích, historii, architektuře, sportu,

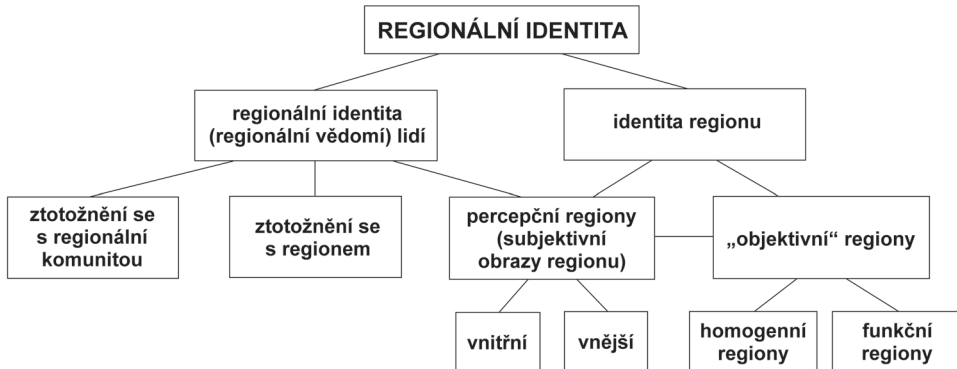
významných osobnostech, ekonomickém úspěchu, ale i na polarizaci centrum – periferie, na marginalizaci a s ní související rezistenci (Raagmaa 2002, Paasi 2003, Chromý 2009). Obecně je tedy možné tvrdit, že je regionální vědomí lidí založeno na identitě regionu (Paasi 2011b), která se skládá z hranic, symbolů a institucí, pod něž lze zařadit různé charakteristiky regionu, jeho obyvatel apod.

4. Propojení identity regionu s konceptem homogenního, funkčního a percepčního regionu

Vzhledem k tomu, že identita regionu není v Paasiho pracích příliš diskutována a přitom dle teorie sociálního konstruktivismu je právě tato dimenze regionální identity (resp. konkrétně její subjektivní část) klíčovou pro existenci regionu, je identitě regionu věnován následující text. Při diskuzi vztahu „objektivní“ a subjektivní části identity regionu se jeví jako velmi vhodné propojit Paasiho konceptualizaci regionální identity, konkrétně tedy dvě dimenze identity regionu, se třemi odlišnými typy regionu – regionem homogenním, funkčním a percepčním. Podrobnější diskuze zejména percepčního regionu si však žádá samostatný článek.

Jak již bylo uvedeno, Paasi (1986, s. 132, 123) dělí identitu regionu na „objektivní“ část, přičemž zmiňuje „vědecké klasifikace“, a na subjektivní dimenzi, o níž píše prakticky pouze to, že „behaviorální geografové studují obrazy regionů již dlouho“ – i díky této tezi se nicméně nabízí možnost ztotožnit (subjektivní) obrazy regionů s regiony percepčními. Přestože klasifikace regionů na homogenní, funkční a percepční není v české geografické literatuře dosud téměř diskutována, například pomocí textu Dokoupila (2004, s. 51) lze tyto typy regionu vhodně propojit s Paasiho dimenzemi identity regionu: „Regiony vymezené na základě objektivních vlastností jsou jednak regiony homogenní (sjednocené na základě míry podobnosti svých jednotlivých prvků), jednak regiony nodální¹¹ (sjednocené na základě procesů). [...] Na subjektivním hodnocení jsou založeny regiony mentální neboli percepční.“ Daleko více se lze o zmíněných třech typech regionu naráz dočíst v anglicky psané literatuře. Neděje se tak ale v publikacích rozvíjejících Paasiho teorii institucionalizace regionů, nýbrž téměř výhradně v didakticky zaměřených textech, což patrně souvisí se skutečností, že jsou tyto tři typy regionu obsaženy v amerických standardech geografického vzdělávání (Heffron, Downs 2012). Podstatné je, že autoři těchto textů (např. de Blij, Murphy 1999; Fouberg,

¹¹ Klapka, Halás a Tonev (2013) ale upozorňují, že nodální region je pouhým typem regionu funkčního, neboť funkční region nemusí mít jádro. Termíny „funkční region“ a „nodální region“ by tedy neměly být zaměňovány, a proto je i v tomto článku používán obecnější pojem „funkční region“.

Obr. 1 – Základní dimenze regionální identity. Zdroj: vlastní návrh na základě Paasi (1986).

Moseley 2015) se shodují na tom, že percepční regiony přetrvávají v myslích lidí. Tyto subjektivní a na vnímání založené regiony tedy jasně odkazují k pracím behaviorálních geografů, v nichž lze od 60. let 20. století sledovat počátek většího zájmu o percepci (Lynch 1960; Gould, White 1974; srov. Norton 2004; Siwek 2011; Daněk 2013; Matlovič, Matlovičová 2015). Ztotožnění percepčních regionů se subjektivními obrazy regionu lze podpořit například i citacemi některých autorů, kteří spojují percepční regiony se „subjektivními obrazy“ (Heffron, Downs 2012, s. 39), či s konceptem „regionální identity“, resp. „identity“ (Hobbs 2016, s. 8; Fouberg, Moseley 2015, s. 17). Dále například Šerý a Šimáček (2012, s. 39) konstatují, že „subjektivní obrazy jsou výsledky procesů percepce“, což koreponduje s již citovanou tezí Siwka (2011, s. 70), že percepce je „proces, během něhož vzniká v lidském vědomí obraz reality“. Na základě výše zmíněného lze tedy identitu regionu rozdělit na (1) „objektivní“ regiony (a) homogenní a (b) funkční a (2) subjektivní obrazy regionu neboli regiony percepční. Nejen tyto, ale i výše představené dimenze regionální identity shrnuje obr. 1.

Na tomto místě je nutné zdůraznit výsadní postavení percepčních regionů v porovnání s oběma dalšími typy regionu. Jak uvádí například Norton (2004, s. 62), v současnosti „uznáváme, že všichni lidé se vztahují ne k nějakému reálnému fyzickému či sociálnímu prostředí ale spíše ke své percepci tohoto prostředí“. Je sice možné na základě rozličných charakteristik vymezit regiony homogenní a funkční, avšak aby tyto regiony existovaly jako sociální jevy/konstrukty, a také aby měly nějaký význam pro lidi, musejí být lidmi vnímány – musejí přetrvávat v myslích lidí, resp. v jejich vědomí, tedy právě v podobě regionů percepčních. Každý region je tedy zároveň, resp. přinejmenším, regionem percepčním, neboť je obsažen ve vědomí lidí či alespoň jednoho člověka, typicky svého tvůrce. Něco podobného ale nelze tvrdit o regionu homogenním ani funkčním – ne každý region může být vymezen také jako homogenní (např. mnohé spádové regiony měst

nejsou homogenní v žádném ohledu) či funkční (např. většina geomorfologických jednotek postrádá funkční vazby mezi jednotlivými částmi konkrétního regionu).

Regiony všech tří typů jsou sociálními konstrukty, avšak jak z filozofie kritického realismu plyne (viz též výše), jsou vždy založeny na něčem materiálním – nejen na fyzickém ale například i na lidských myšlenkách a činech (Sayer 2006). Řada percepčních regionů může být založena na regionech homogenních či funkčních, ale můžeme si je samozřejmě vytvářet také nezávisle na nich – na základě množství dalších jevů. UVědomíme-li si například, že se region může dostat do naší mysli i jen tím, že o něm slyšíme v nějakém náhodném hovoru, je jasné, že homogenní a funkční regiony s tím mají většinou pramálo společného. Percepční regiony mohou být ale samozřejmě založeny i na percepci jevů, které lze použít pro delimitaci homogenních a funkčních regionů, aniž bychom vnímali (potenciální) homogenní či funkční region. Jinými slovy, můžeme vnímat například region Moravu na základě toho, že se s ní lidé ztotožňují, ale přitom nemusíme vůbec uvažovat homogenní region Moravu, který je možné vymezit například na základě dat o moravské národnosti či jinak a lépe podchyceném regionálním vědomí lidí. Region Brněnsko zase můžeme vnímat díky spádovosti do Brna, aniž bychom přitom uvažovali funkční region tohoto města založený kupříkladu na dojížděcích lidech za prací či za službami. I toto tedy poukazuje na větší důležitost regionů percepčních oproti regionům homogenním a funkčním.

Další důležitou předností percepčních regionů je fakt, že mají-li se lidé ztotožnit s regionem, musí být jimi tento region vnímán, resp. musí o něm vědět. Jak bylo uvedeno, identifikace lidí s regionem může být založena na množství jevů spojených například s přírodou, krajinou, kulturou apod. Na základě těchto jevů lze vymezit homogenní, ale i funkční regiony, avšak ono ztotožnění se člověka se „svým“ regionem může proběhnout pouze skrze region percepční. To ostatně vyplývá i z již diskutovaného vztahu identity regionu a regionální identity lidí.

Dále je potřeba uvést, že dělení identity regionu na „objektivní“ a subjektivní část je poněkud problematické. Zejména pojem „objektivita“ má hned několik významů (viz např. Maříková, Petrušek, Vodáková 1996a), tudíž označovat některé regiony za „objektivní“ může být zavádějící – uvozovky před a za slovem „objektivní“ jsou zde tedy z tohoto důvodu. „Objektivní“ dle Paasiho (1986, s. 136) znamená, že tyto regiony vznikly na objektivních kritériích, avšak výběr těchto kritérií je víceméně subjektivní, neboť zohledňuje výzkumný problém¹². Tato „objektivita“

¹² Ostatně faktu, že čistě objektivní regionalizace není možná právě kvůli zahrnutí subjektivního pohledu badatele ovlivněného výzkumnými úkoly a cíli, si všimají i jiní autoři (např. Norton 2004; Kasala, Lauko 2009; Entrikin 2011). Kupříkladu stanovení procentuální hranice pro vymezení Moravy na základě objektivních dat o moravské národnosti závisí čistě na subjektivním rozhodnutí výzkumníka či na subjektivně stanoveném cíli výzkumu. Mimoto ona „objektivní data“ o moravské národnosti jsou spíše „objektivizovaná subjektivní data“, neboť

nicméně podle Paasiho (1986) neodkazuje k ontologické podstatě regionů, resp. k jejich přirozené existenci, jak se někteří autoři domnívají. Kupříkladu Klapka a Tonev (2008, s. 372–373) či Kasala a Lauko (2009, s. 95) píšou o regionech jako o „objektivní realitě“ či „objektivně existujících“ (jsou si však vědomi i jiného možného chápání regionu – regionu coby konstrukt), přičemž vycházejí podobně jako Paasi z předpokladu, že tato „objektivita“ plyne ze skutečnosti, že jsou regiony založeny na objektivní realitě. Je však potřeba rozlišovat mezi ontologickou objektivitou značící „vlastnost objektu být [...] zcela nezávislý na subjektu“ (což je tedy v případě regionů coby sociálních konstruktů nemyslitelné) a epistemologickou objektivitou, která označuje vlastnost objektu „být nezávislý jen zčásti na některém druhu poznání“ (Maříková, Petrusek, Vodáková 1996a, s. 701). Přestože v současnosti pohled na regiony coby sociální konstrukty mezi geografy stále sílí (Paasi 2002a; Paasi, Metzger 2017) anebo již u většiny vědců převládá (Paasi 2010, 2011b), bývají někdy regiony stále chápány jako dané a přirozeně/objektivně existující územní jednotky. Tento přístup může vycházet jak z praktických důvodů, tak z konkrétního ukotvení daného autora v geografickém myšlení. Z pozice nové regionální geografie lze nicméně ideu, že regiony založené na objektivní realitě, jsou objektivně existující, prohlásit za mylnou. Touto logikou by navíc byly objektivními i regiony percepční – tedy subjektivní obrazy regionu, neboť i ty jsou založeny na reálném světě / na objektivní realitě.

Také je nutné zmínit, že hranice mezi subjektivním a „objektivním“ je neostrá. Dialektický vztah mezi subjektivní a objektivní realitou rozpracovávají Berger a Luckmann (1999). Na základě jejich teorie lze zjednodušeně tvrdit, že hlavní rozdíl mezi subjektivními obrazy regionu (percepčními regiony) a „objektivními“ (homogenními a funkčními) regiony je ten, že subjektivní odpovídají jednotlivým percepčním regionům v hlavě každého jednoho člověka, zatímco v případě regionů „objektivních“ se na jejich existenci shoduje větší počet lidí. Klapka a Tonev (2008, s. 373) ale konstatují, že „percepční region nemusí existovat v tolika podobách, kolik je jeho možných hodnotitelů. Ve skutečnosti se názory jednotlivců seskupují do větších skupin, a to je do značné míry objektivizuje“. Můžeme tedy tyto percepční regiony stále nazývat subjektivními?¹³ A naopak, vytvoří-li například nějaký geograf regionalizaci na základě objektivních dat, ale nechá si ji pouze pro sebe, mohou být jím vymezené regiony označeny jako „objektivní“?¹⁴ Tyto

---

se zakládají na subjektivních pocitech jednotlivců. U těchto dat je navíc problematické to, že nemusejí reflektovat jen regionální vědomí lidí, ale i politické ambice (viz výše).

¹³ Možnou odpovědí je, že onen objektivizovaný region již není regionem percepčním, nýbrž regionem homogenním – vytvořeným na základě podobnosti či shody jednotlivých percepčních regionů.

¹⁴ V jistém významu tohoto slova ano, ale mají-li být objektivními regiony ty, na nichž se shoduje větší počet lidí, je toto označení problematické.

otázky jasně ukazují, že výše nastíněné dělení identity regionu na subjektivní a „objektivní“ je potřeba více diskutovat a tyto kategorie eventuálně nazvat jinak, výstižněji. Případně je možné regiony homogenní, funkční a percepční na „objektivní“ a subjektivní vůbec nečlenit. I bez tohoto dělení totiž můžeme zkoumat vzájemné vztahy mezi těmito třemi typy regionu.

Obecně lze konstatovat, že se percepční regiony a regiony „objektivní“ vzájemně ovlivňují. Ze subjektivních obrazů regionu se mohou stát relativně snadno regiony „objektivní“ a naopak. Jak regionální členění vědců (např. geomorfologické regiony), tak i politiků (např. administrativní členění) a snad ještě více podnikatelů (např. regiony pro správu konkrétní firmy) či jiných aktérů odrážejí kromě objektivních kritérií, na nichž jsou zpravidla založeny, mj. také subjektivní postoje jednotlivců (viz výše) a jejich percepční regiony. Zda se výsledné regiony stanou „objektivními“, záleží na moci těchto aktérů. Dojde k tomu tehdy, když se aktérům podaří dostat „své“ regiony i do (po)vědomí jiných lidí. Tyto regiony, případně přímo, bez zprostředkování, jevy, na nichž jsou dané regiony založeny, se pak mohou, vedle množství dalších institucí v širokém slova smyslu, zpětně promítnout do percepčních regionů jednotlivců, což opět souvisí s mocí. Problematiku moci při tvorbě regionů a regionálních identit akcentuje kromě jiných Paasi (2001, 2002a, 2003, 2009, 2011b), který právě tvrdí, že regiony, jejich identity, ale i regionální identity lidí vzniklé v různých diskurzech a (často stereotypních) klasifikacích jsou vždy vyjádřením/aktem moci, jež typicky odráží představu dominantních aktérů a slouží (jim) k různým účelům. Otázkou však zůstává, kým, čím, jak a proč jsou konkrétní regiony konstruovány (Paasi 2010).

5. Závěrečné shrnutí

Zásadním přínosem Anssi Paasiho je propojení starých konceptů regionu a hranic s novým konceptem regionální identity v teorii institucionalizace regionů. Velmi citovanou je také konceptualizace regionální identity, kterou autor představil v téže práci (Paasi 1986). Přestože je Paasi čelným proponentem nové regionální geografie silně ovlivněné sociálním konstruktivismem, explicitní zmínky o regionech coby sociálních konstruktech se objevují až v jeho pozdějších pracích a otázka existence regionu coby sociálního jevu zde prakticky abscentuje. Podceněná diskuze sociálního konstruktivismu nejen v textech Paasiho, ale i pracích jeho následovníků, se odráží ve slabě teoretizované regionální identitě. Problematické také je, že Paasi při popisu regionální identity ne vždy dodržuje dříve definované pojmy a zavedené klasifikace. Tím spíše nelze očekávat precizní používání Paasiho termínů a klasifikací jinými autory, což je překážkou rozvoje poznání konceptů regionu a regionální identity.

Za základní dimenze regionální identity lze prohlásit identitu regionu a regionální vědomí (regionální identitu) lidí. Druhou zmíněnou dimenzi pak můžeme rozdělit na ztotožnění se s regionem či regionální komunitou. Tato identifikace tedy odkazuje na regionální identitu lidí spojenou s cítěním vztahu k regionu či regionální komunitě. Regionální vědomí lidí je nicméně pouhou „nadstavbou“ regionu, neboť aby se s regionem mohli lidé ztotožnit, musejí o něm nejdříve vědět. Právě znalost/vědění/vědomí je základem identity regionu a podmínkou existence regionu coby sociálního jevu, jak z teorie sociálního konstruktivismu (Berger, Luckmann 1999) vyplývá. Přestože tedy pro existenci regionu není regionální identita lidí nutná, je mezi oběma dimenzemi regionální identity oboustranný vztah – regionální vědomí lidí může ovlivňovat identitu regionu a tím i jeho existenci, neboť přispívá k reprodukci regionu do budoucnosti.

Konkrétně to jsou subjektivní obrazy regionu, díky kterým region coby sociální konstrukt (sociální jev) existuje. Subjektivní obrazy regionu lze přitom ztotožnit s percepčními regiony přetrvávajícími v myslích lidí. Vedle nich představují druhou dimenzi identity regionu regiony „objektivní“ – homogenní a funkční. Všechny tři zmíněné typy regionu jsou sociálními konstrukty, avšak aby region existoval, je nutné, aby byl v lidském vědomí alespoň jednoho člověka. Percepční regiony založené na vnímání úzce spojeném se znalostí proto můžeme prohlásit za nejdůležitější ze zmíněných typů regionu – pro existenci regionu coby sociálního jevu jsou klíčové právě regiony percepční a každý region existuje přinejmenším jako region percepční. Další důležitou předností percepčních regionů je, že právě pouze jejich prostřednictvím může dojít ke ztotožnění se člověka s regionem, tedy k propojení regionálního vědomí lidí s identitou regionu. Regiony homogenní, funkční ani percepční nejsou pouhými „smyšlenými“ sociálními konstrukty, jsou založeny na reálném světě / na objektivní realitě. V případě regionů homogenních a funkčních ale může být jejich označení za „objektivní“ zavádějící, neboť tento pojem má hned několik významů. „Objektivní“ regiony například nelze chápat jako přirozeně/objektivně existující – je potřeba rozlišovat mezi ontologickou a epistemologickou objektivitou. Regiony existují až tehdy, jsou-li konstruovány.

Literatura

- ANTONSICH, M. (2010): Exploring the correspondence between regional forms of governance and regional identity: The case of western Europe. *European Urban and Regional Studies*, 17, 3, 261–276.
- BERGER, P. L., LUCKMANN, T. (1999): Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno.
- BUCHER, S., IŠTOKOVÁ, M. (2015): Self-governing regions in Slovakia: Spatial differentiation and perception of socio-cultural identity by local and regional officials. *Geografie*, 120, 1, 1–25.

- CRESSWELL, T. (2013): *Geographic thought. A critical introduction*. Wiley-Blackwell, Chichester.
- DANĚK, P. (1993): Moravian and Silesian nationalities: a new phenomenon in the ethnic map of the Czech lands? *GeoJournal*, 30, 3, 249–253.
- DANĚK, P. (2013): *Geografické myšlení: úvod do teoretických přístupů*. Masarykova univerzita, Brno.
- DE BLIJ, H. J., MURPHY, A. B. (1999): *Human geography. Culture, society, and space*. John Wiley & Sons, New York.
- DOKOUPIL, J. (2004): Hranice a hraniční efekt. In: Jeřábek, M. a kol.: *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* Academia, Praha, 47–58.
- ENTRIKIN, J. N. (2011): Region and regionalism. In: Agnew, J. A., Livingstone, D. N. (eds.): *The SAGE Handbook of geographical knowledge*. SAGE Publications, Los Angeles, 344–356.
- ERLEBACH, M., TOMÁŠ, M., TONEV, P. (2016): A functional interaction approach to the definition of meso regions: The case of the Czech Republic. *Moravian Geographical Reports*, 24, 2, 37–46
- FOUBERG, E. H., MOSELEY, W. G. (2015): *Understanding world regional geography*. John Wiley & Sons, Danvers.
- FOUBERG, E. H., MURPHY, A. B., DE BLIJ, H. J. (2012): *Human geography. People, place, and culture*. John Wiley & Sons, Hoboken.
- FRISVOLL, S., RYE, J. F. (2009): Elite discourses of regional identity in a new regionalism development scheme: The case of the 'Mountain Region' in Norway. *Norsk Geografisk Tidsskrift*, 63, 3, 175–190.
- GIDDENS, A. (1984): *The constitution of society. Outline of the theory of structuration*. Polity Press, Cambridge.
- GILBERT, A. (1988): The new regional geography in English and French-speaking countries. *Progress in Human Geography*, 12, 2, 208–228.
- GOULD, P., WHITE, R. (1974): *Mental maps*. Penguin Books, New York.
- HALÁS, M., KLAPKA, P. (2010): Regionalizace Česka z hlediska modelování prostorových interakcí. *Geografie*, 115, 2, 144–160.
- HAMMARLUND, K. G. (2004): Regional reform and citizen participation in Sweden. *Innovation*, 17, 2, 145–163.
- HAMPL, M. (1971): *Teorie komplexity a diferenciaci světa se zvláštním zřetelem na diferenciaci geografickou*. Universita Karlova, Praha.
- HAMPL, M., MARADA, M. (2015): Sociogeografická regionalizace Česka. *Geografie*, 120, 3, 397–421.
- HART, J. F. (1982): The highest form of the geographer's art. *Annals of the Association of American Geographers*, 72, 1, 1–29.
- HEFFRON, S. G., DOWNS, R. M., eds. (2012): *Geography for life: National geography standards*. National Council for Geographic Education, Washington.
- HOBBS, J. J. (2016): *Fundamentals of world regional geography*. Cengage Learning, Boston.
- CHROMÝ, P. (2003): Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů. In: Jančák, V., Chromý, P., Marada, M. (eds.): *Geografie na cestách poznání*. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Praha, 163–178.
- CHROMÝ, P. (2008): Regiony v proměnách času a prostoru (Úvaha o metodických přístupech nové regionální geografie). *Miscellanea Geographica Universitatis Bohemiae Occidentalis*, 14, 57–64.
- CHROMÝ, P. (2009): Region a regionalismus. *Geografické rozhledy*, 19, 1, 2–5.

- JONES, M., MACLEOD, G. (2004): Regional spaces, spaces of regionalism: territory, insurgent politics and the English question. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 29, 4, 433–452.
- KASALA, K., LAUKO, V. (2009): K teórii a metodológii regionálnej geografie. *ACTA Geographica Universitatis Comenianae*, 52, 87–99.
- KASALA, K., ŠIFTA, M. (2017): The region as a concept: traditional and constructivist view. *AUC Geographica*, 52, 2, 111–121.
- KEATING, M. (1998): The new regionalism in Western Europe. Territorial restructuring and political change. Edward Elgar, Cheltenham.
- KLAPKA, P., HALÁS, M., TONEV, P. (2013): Functional regions. Concept and types. In: Klímová, V., Žíttek, V. (eds.): XVI. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků. Masarykova univerzita, Brno, 94–101.
- KLAPKA, P., TONEV, P. (2008): Regiony a regionalizace. In: Toušek, V. a kol.: Ekonomická a sociální geografie. Aleš Čeněk, Plzeň, 371–397.
- KUČERA, Z. (2011): Rozmanité cesty regionální geografie. *Geografické rozhledy*, 20, 5, 14–18.
- LYNCH, K. (1960): The image of the city. MIT Press, Cambridge.
- MACLEOD, G., JONES, M. (2001): Renewing the geography of regions. *Environment and Planning D*, 19, 6, 669–695.
- MAREK, P. (2015): Vnímání reliktní hranice na příkladu severní části česko-moravské zemské hranice. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Brno.
- MAREK, P. (2018): Využití konceptu percepčního regionu při výzkumu institucionalizace a deinstitucionalizace regionů na příkladu (ne)existence českých zemí. Rigorózní práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Brno.
- MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. (1996a): Velký sociologický slovník. I. svazek A–O. Karolinum, Praha.
- MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. (1996b): Velký sociologický slovník. II. svazek P–Z. Karolinum, Praha.
- MATLOVIČ, R., MATLOVIČOVÁ, K. (2015): Geografické myslenie. Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied, Prešov.
- MURPHY, A. B. (1991): Regions as social constructs: the gap between theory and practice. *Progress in Human Geography*, 15, 1, 23–35.
- NIR, D. (1990): Region as a socio-environmental system. An introduction to a systemic regional geography. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht.
- NORTON, W. (2004): Human geography. Oxford University Press, Don Mills.
- OSMAN, R. (2014): Sociální prostor. In: Matoušek, R., Osman, R. (eds.): Prostor(y) geografie. Karolinum, Praha, 33–58.
- PAASI, A. (1986): The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. *Fennia*, 164, 1, 105–146.
- PAASI, A. (1991): Deconstructing regions: notes on the scales of spatial life. *Environment and Planning A*, 23, 2, 239–256.
- PAASI, A. (2001): Europe as a social process and discourse: Considerations of place, boundaries and identity. *European Urban and Regional Studies*, 8, 1, 7–28.
- PAASI, A. (2002a): Bounded spaces in the mobile world: Deconstructing 'regional identity'. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 93, 2, 137–148.
- PAASI, A. (2002b): Place and region: regional worlds and words. *Progress in Human Geography*, 26, 6, 802–811.

- PAASI, A. (2003): Region and place: regional identity in question. *Progress in Human Geography*, 27, 4, 475–485.
- PAASI, A. (2009): The Resurgence of the 'region' and 'regional identity': theoretical perspectives and empirical observations on regional dynamics in Europe. *Review of International Studies*, 35, 11, 121–146.
- PAASI, A. (2010): Regions are social constructs, but who or what 'constructs' them? Agency in question. *Environment and Planning A*, 42, 10, 2296–2301.
- PAASI, A. (2011a): From region to space. Part II. In: Agnew, J. A., Duncan, J. S. (eds.): *The Wiley-Blackwell companion to human geography*. Wiley-Blackwell, Chichester, 161–175.
- PAASI, A. (2011b): The region, identity, and power. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 14, 9–16.
- PAASI, A., METZGER, J. (2017): Foregrounding the region. *Regional Studies*, 51, 1, 19–30.
- PRED, A. (1984): Place as historically contingent process: Structuration and the time-geography of becoming places. *Annals of the Association of American Geographers*, 74, 2, 279–297.
- RAAGMAA, G. (2002): Regional identity in regional development and planning. *European Planning Studies*, 10, 1, 55–76.
- RELPH, E. (1976): *Place and placelessness*. Pion, London.
- RIUKULEHTO, S. (2015): Regional history between time and space. In: Riukulehto, S. (ed.): *Between time and space*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 1–21.
- ROSE, G. (2001): *Visual methodologies. An introduction to researching with visual materials*. SAGE Publications, London.
- SAYER, A. (2006): Realism as a basis for knowing the world. In: Aitken, S., Valentine, G. (eds.): *Approaches to human geography*. SAGE Publications, London, s. 98–106.
- SEMIAN, M. (2010): *Regionální identita Českého ráje*. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha.
- SEMIAN, M. (2012): Název jako symbol regionu. *Historická geografie*, 38, 2, 335–352.
- SEMIAN, M. (2016): Region in its complexity. A discussion on constructivist approaches. *AUC Geographica*, 51, 2, 179–188.
- SIWEK, T. (2011): *Percepce geografického prostoru*. Česká geografická společnost, Praha.
- ŠERÝ, M. (2014): The identification of residents with their region and the continuity of socio-historical development. *Moravian Geographical Reports*, 22, 3, 53–64.
- ŠERÝ, M., ŠIMÁČEK, P. (2012): Perception of the historical border between Moravia and Silesia by residents of Jeseník area as a partial aspect of their regional identity (Czech Republic). *Moravian Geographical Reports*, 20, 2, 36–46.
- ŠTIKA, J. (1973): *Etnografický region Moravské Valašsko. Jeho vznik a vývoj*. Profil, Ostrava.
- TERLOUW, K. (2012): From thick to thin regional identities? *GeoJournal*, 77, 5, 707–721.
- TUAN, Y.-F. (1977): *Space and place. The perspective of experience*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- ÚJČ (2011): *Slovník spisovného jazyka českého, Ústav pro jazyk český*, <http://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc> (18. 7. 2018).
- ZIMMERBAUER, K. (2011): From image to identity: Building regions by place promotion. *European Planning Studies*, 19, 2, 243–260.
- ZIMMERBAUER, K., RIUKULEHTO, S., SUUTARI, T. (2017): Killing the regional Leviathan? Deinstitutionalization and stickiness of regions. *International journal of urban and regional research*, 41, 4, 1–18.

SUMMARY

Region as a social construct and the critical discussion of the Paasi's conceptualization of regional identity

The link between original concepts of region and border and the new concept of regional identity introduced within the institutionalization of regions theory is a major contribution of Anssi Paasi. Also, highly cited is Paasi's conceptualization of regional identity (Paasi 1986). Although Paasi is a leading representative of a new regional geography that has been heavily influenced by social constructionism, explicit references to regions as social constructs appear only in Paasi's later works. The question of the existence of region as a social fact is practically absent. An insufficient discussion of social constructivism, not only in Paasi's texts but also in the works of his followers, is reflected in that regional identity is thinly theorized. It is also problematic that Paasi does not always follow previously defined terms and established classifications when describing regional identity. That is why the precise use of Paasi's terms and classifications, even by other authors, cannot be expected – hampering the development of knowledge of the concepts of region and regional identity.

The identity of region and the regional consciousness (regional identity) of people are fundamental dimensions of regional identity. The latter dimension can be divided into identification with the region or the regional community. Thus, this identification refers to the regional identity of people associated with the sense of relationship (feeling) with the region or the regional community. Nevertheless, the regional consciousness of people is a mere “superstructure” of region, for people must first know about region in order to identify with it. Knowledge/consciousness is the basis of the identity of region and the condition of the existence of region as a social fact – as follows from the social constructionism theory (Berger, Luckmann 1999). Although the regional identity of people is not necessary for the existence of region, there is a two-way relationship between both dimensions of regional identity. The regional consciousness of people can influence the identity of region and thus its existence by contributing to the reproduction of region to the future.

Specifically, these are the subjective images of region through which the region as a social construct (social fact) exists. The subjective images of region can be identified with perceptual regions that persist in people's minds. In addition to these, the “objective” regions – homogeneous/formal and functional regions – represent the second dimension of the identity of region. All three mentioned types of region are social constructs, but in order for a region to exist it must be in human consciousness (of at least one person). Perceptual regions, based on knowledge-related perception, can therefore be said to be the most important of these types of region – perceptual regions are crucial for the existence of region as a social fact, and each region exists at least as a perceptual region. A person can identify with the region, i.e., the connection between the regional consciousness of people and the identity of region can be made only through perceptual regions, which is another important advantage of this type of region. Homogeneous, functional, and perceptual regions are not mere (fictional) social constructs. They are based on the real world (objective reality). However, in the case of homogeneous and functional regions, their designation as objective may be misleading, as this term has several meanings. For example, “objective” regions cannot be seen as naturally (objectively) existing – a distinction between ontological and epistemological objectivity needs to be made. Regions do not exist until they are constructed.

Fig. 1 Basic dimensions of regional identity. Source: own work based on Paasi (1986).

PODĚKOVÁNÍ

Autor článku děkuje anonymním recenzentům a také diskusní skupině kolem Pavla Doboše a Roberta Osmana.

ORCID

PETR MAREK

<https://orcid.org/0000-0002-9547-6903>

Příl. 3: MAREK, P. (2020b): Region coby dynamický proces a využití konceptu percepčního regionu při výzkumu institucionalizace a deinstitucionalizace regionů. Geografický časopis, 72, 2, 193–213.

REGION COBY DYNAMICKÝ PROCES A VYUŽITÍ KONCEPTU PERCEPČNÍHO REGIONU PŘI VÝZKUMU INSTITUCIONALIZACE A DEINSTITUCIONALIZACE REGIONŮ

Petr Marek*

* Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Geografický ústav, Kotlářská 2, 611 37 Brno, Česká republika, petrmarek@mail.muni.cz

Region as a dynamic process and the usage of a perceptual region concept in research of the institutionalization and deinstitutionalization of regions

Although the region has been understood as a dynamic process since the 1980s, the focus remains on research of the emergence of (the identity of) region. The subsequent development has not been studied much while its investigation is also needed to develop the knowledge of the concept of a region. Therefore, the article discusses this theme and suggests the usage of a perceptual region concept which can be viewed as both a part of every person's mental map and a subjective image of region implying the existence of a region. When studying the (de)institutionalization of regions, delimitation of a region by mental mapping must be a means, not a goal. Moreover, it's necessary to uncover the institutions imprinted in people's perceptual regions. Some institutions are more powerful than others, thus, they constitute the knowledge of more people, i.e., they play a greater role in the processes of reproduction, transformation, extinction (and also emergence) of a region.

Key words: perceptual region, institutionalization of regions, deinstitutionalization of regions, reproduction of the identity of region, transformation of the identity of region, vernacular region, mental map

ÚVOD

Článek vychází z přístupů nové regionální geografie, která od 80. let 20. století chápe region jako dynamický proces (Pred 1984). Tuto myšlenku významně rozvinul finský geograf Anssi Paasi, jenž představil teorii institucionalizace regionů a specifikoval v ní čtyři fáze formování regionu (Paasi 1986). Zmíněný teoretický rámec dodnes inspiruje řadu studií, které z něho čerpají a dále jej rozvíjejí v kontextech mnohých států světa. Sám Paasi (2009) si všímá, že byly na základě jeho teorie analyzovány například regiony v Dánsku, Spojeném království, Spojených státech amerických, Německu, Španělsku či Itálii. Na Slovensku psal o této teorii již v 90. letech například Kasala (1996), v Česku byla Paasiho teorie představena Chromým (2003) a později také řadou dalších autorů, kteří z ní vycházejí (více viz např. Semian 2016a).

Převážná většina výzkumů (domácích i zahraničních) zabývajících se regionem coby procesem řeší zejména otázku vzniku regionu (např. MacLeod a Jones 2001, Paasi 2002, Chromý 2003, Hammarlund 2004, Jones a MacLeod 2004, Frisvoll a Rye 2009, Zimmerbauer 2011, Kašková a Chromý 2014, Osoba 2017 a Šifta a Chromý 2017). To je na jednu stranu pochopitelné, neboť především vznikem regionu se zmíněná teorie zabývá. Na druhou stranu, je-li již několik dekád chápán region jako měnící se proces, je překvapivé, že explicitnímu výzkumu následného

vývoje regionu¹ byla věnována dosud pouze malá pozornost. V posledních letech se lze nicméně stále častěji setkat také s výslovným zájmem o proces deinstitutionalizace regionů (např. Zimmerbauer et al. 2012, Zimmerbauer a Paasi 2013 a Zimmerbauer et al. 2017), kterému se Paasi (1986) ve své stěžejní práci o institucionalizaci regionů nevěnoval.

S výše uvedeným souvisí i nedostatečná diskuze, které procesy představují vývoj regionu. Řada autorů se nicméně shodne na tom, že vedle vzniku regionu je důležitým procesem jeho reprodukce. Kupříkladu Paasi (2009, p. 131) píše, že „navzdory jejich stále větší důležitosti je málo známo o produkci a reprodukci regionů“, což lze vnímat mj. jako apel na výzkum těchto procesů. Více explicitní v doporučení studovat reprodukci regionu je Semian (2016a, p. 185), který si zároveň uvědomuje tlak na aplikovatelnost výstupů regionální geografie²: „Proto by se diskuze o regionu měly více zaměřit na pochopení procesu formování a reprodukce regionu, místo pouhého vymezení regionů a jejich hodnocení.“ Jestliže je cílem nové regionální geografie „hlubší teoretické rozpracování konceptu regionu“ (Matlovič a Matlovičová 2015, p. 216), lze konstatovat, že je nezbytné zkoumat jak vznik regionu, tak i jeho následný vývoj. Na to se logicky váže i potřebný rozvoj poznání konceptů úzce spojených s regionem, jimiž jsou mj. regionální identita lidí a regionalismus. Navíc pochopení regionu, vedoucí k porozumění společnosti (Tomaney 2009), může být považováno za ústřední cíl geografie (Johnston a Sidaway 2016).

Dalším podstatným přínosem Paasiho (1986) je konceptualizace regionální identity, kterou autor integruje do procesu institucionalizace regionů. Chápeme-li region jako sociální konstrukt (sociální jev), klíčovým pro jeho existenci je vědomí (neboli vědění, znalost) lidí o daném regionu, přičemž tuto znalost představují subjektivní obrazy regionu (jedna z dimenzí regionální identity, konkrétně součást identity regionu, podle Paasiho), které lze ztotožnit s percepčními regiony (Marek 2020a). Pokud tedy percepční regiony implikují existenci regionu a region vzniká se vznikem subjektivního obrazu regionu, tedy na základě toho, že začne být vnímán (Marek 2020a), je možné percepční regiony využít také při výzkumu vývoje regionu. V tomto ohledu mohou být velmi přínosné přístupy behaviorální geografie se svým zájmem o mentální mapy, neboť stejně jako percepční regiony jsou i mentální mapy založeny na vnímání (viz např. Lynch 1960 a Gould a White 1974).

Hlavním cílem článku je příspěvek do teoretické diskuze o regionu jakožto dynamickém procesu. Tento cíl lze rozčlenit na tři dílčí cíle: 1) diskutovat vzájemný vztah zejména procesů institucionalizace, deinstitutionalizace, vzniku, reprodukce, transformace a zániku regionu a jejich spojitost s vývojem regionu, jemuž dosud nebyla věnována náležitá pozornost; 2) představit dosud opomíjený koncept percepčního regionu a diskutovat jednak jeho rozdílnost od konceptu vernakulární-

¹ Vzhledem k tomu, že článek vychází z nové regionální geografie, je zde vývojem regionu chápán vývoj identity regionu, konkrétně subjektivních obrazů regionu. Právě tato dimenze regionální identity je klíčovou součástí regionu nezbytnou pro jeho existenci. Identitu regionu lze pak pokládat za region samotný (Marek 2020a). „Vývojem regionu“, jako jsou například proměny využívání krajiny či změny v dojížděcí za prací, se logicky zabývají jiné geografické (sub)disciplíny.

² Lze zmínit především strategické rozvojové plánování, regionální rozvoj či management turismu (Semian 2015, 2016a).

ho regionu (*vernacular region*³), jednak styčné body s konceptem mentální mapy; 3) navrhnout využití konceptu percepčního regionu pro výzkum institucionalizace a deinstitucionalizace (vzniku a zejména vývoje) regionů. Kromě toho si příspěvek klade i vedlejší, metodologický cíl: nastínit metodologii výzkumu regionu jako dynamického procesu.

V článku jsou tedy hledány odpovědi na následující otázky: Které procesy související se vznikem a následným vývojem regionu se objevují v odborné literatuře a jaký je mezi nimi vztah? Co je to percepční region, jak se tento koncept liší od konceptu vernakulárního regionu a naopak, co má společného s konceptem mentální mapy? Jakým způsobem lze využít percepční regiony při výzkumu regionu coby dynamického procesu? Co konkrétně při výzkumech zjišťovat a čemu dále věnovat pozornost?

Tomuto odpovídá i struktura článku. Nejprve je na základě rešerše domácí a zahraniční literatury rozebrán region coby dynamický proces, a to včetně dílčích procesů, které představují vývoj regionu. Následuje diskuze konceptu percepčního regionu, jenž není v české ani slovenské geografické literatuře dosud až na výjimky reflektován. U zahraničních autorů zase nepanuje shoda na tom, co přesně lze tímto konceptem označit – zejména bývá směřován s vernakulárním regionem. Odlišení obou konceptů je tedy nezbytnou součástí článku. V téže kapitole je naopak navrženo propojení konceptu percepčního regionu a mentální mapy. Před závěrečným shrnutím je diskutována možnost využití percepčních regionů při výzkumu (de) institucionalizace regionů včetně konkrétních metodologických doporučení. Rovněž je zde stručně nastíněn obecnější význam výzkumu regionu coby dynamického procesu.

REGION JAKOŽTO DYNAMICKÝ PROCES

Do 80. let 20. století byl region chápán převážně jako statický. Zejména díky zahrnutí dimenze času Allanem Predem, vycházejícím z Giddensovy teorie struktury a především Hägerstrandovy geografie času, začal být region pojímán jako historicky podmíněný a „neustále se stávající“ (Pred 1984, p. 279). Regiony v Predově chápání byly sice již dynamicky se měnícími procesy, avšak bez začátku a konce. Myšlenku regionu coby procesu významně rozpracoval jeden z čelných představitelů nové regionální geografie – Anssi Paasi – při formulaci teorie formování regionu v procesu institucionalizace (Paasi 1986). Pro analytické účely Paasi vyčleňuje čtyři fáze formování regionu: vznik teritoriálního tvaru (hranic), vznik symbolické podoby (zejména názvu), vznik institucí a „ustanovení [regionu] jako součásti regionálního systému a regionálního vědomí společnosti“ (Paasi 1986, p. 121), přičemž jednotlivá stádia mohou probíhat v jakémkoli pořadí nebo (částečně či zcela) souběžně (Paasi 1986, 1991 a 2009). Čtvrtá fáze však může být de facto nahrazena vznikem regionální identity (Raagmaa 2002 a Semian 2016a),

³ V tomto případě se jeví jako lepší zachovat originální termín, neboť neexistuje vystihující překlad do češtiny – pojem „vernacular“ lze přeložit například jako „domácí“, „místní“, „lidový“, „hovorový“ či „nářeční“. V průběhu let navíc došlo k jistému posunu chápání sousloví *vernacular region*. Jako s lokálně pojímaným regionem přetrvávajícím v myslích jeho obyvatel s ním pracovala Ruth Hale ve své nepublikované disertaci z roku 1971 (Hale 1984 a Lowry 2013). Jordan (1978) vernakulární region ztotožnil s percepčním regionem přetrvávajícími v myslích nerezidentů. Zelinsky (1980) pak pro výzkum vernakulárních regionů použil jinou metodu než dotazy na vnímání lidí a navíc tyto regiony již neuvažoval jako lokální (viz níže v textu). Vzhledem k tomu, že i Paasi (2011a) se v podstatě klání k chápání vernakulárních regionů dle Zelinského, i tento článek s nimi takto pracuje.

jejíž klíčovou součástí jsou subjektivní obrazy regionu implikující existenci regionu (viz níže). Proto lze toto stádium označit za fázi poslední (Marek 2020a).

Přestože se teorie institucionalizace regionů zaměřuje na vznik regionu, je v ní a také v následných Paasiho pracích nastíněn i vývoj regionu. Paasi totiž ve svých textech často pracuje s termínem „formování regionu“, který zjevně chápe jako širší pojem než „vznik regionu“ (viz např. Paasi 1986 a 1991). Stěžejní je zejména proces reprodukce regionu, v němž podle Paasiho (1986, 1991, 2001, 2002, 2009 a 2011b) zastávají nejdůležitější roli instituce. Připomínají daný region lidem, a tím jej reprodukují do budoucnosti. Instituce jsou tedy klíčové pro budoucí existenci regionu, neboť díky nim lidé region neustále vnímají, a tak o něm mají znalost nezbytnou pro jeho existenci jakožto sociálního jevu (Marek 2020a). Důležité je zmínit, že institucionální podobou (institucemi) regionu rozumí Paasi (1986, 1991, 2001 a 2009) nejen instituce formální (tedy instituce zhruba ve významu organizace), ale také různé neformální praktiky. Instituce v širokém slova smyslu tak zahrnují kupříkladu chování, zvyky (tradice), dialekty, kulturu, školství, literaturu (včetně např. edukačních materiálů), masmédiá, firmy, pohraniční stráž či místní úřady. Z Paasiho textů dále vyplývá, že institucemi mohou být rovněž hranice a symboly. Kromě institucí se na reprodukci regionu podílejí také sociální aktéři (individuální a kolektivní), avšak někteří jsou významní spíše v produkci a konstrukci (tedy především vzniku) regionu než v jeho reprodukci (Paasi 2009, 2010 a 2011b). Semian (2015) řadí mezi individuální nositele identity (aktéry) mj. obyvatele, návštěvníky, podnikatele, umělce či vědce. Kolektivními aktéry rozumí Paasi (2009, p. 136) „asociace, plánovací orgány a firmy“. Jde tedy o subjekty, které lze označit rovněž za instituce ve smyslu třetí fáze teorie institucionalizace. Ostatně sám Paasi (1986) upozorňuje, že jsou individuální a institucionální sféra silně provázané a jejich striktní rozlišování se jeví jako neúčelné. Vedle pojmů „aktér“ a „instituce“ je tedy možné používat souhrnný termín „aktant“, který podle actor-network theory může zahrnovat prakticky cokoli: lidi, zvířata a věci (Zimmerbauer et al. 2017).

Region je podle Paasiho „proces, který, jakmile je ustanoven, je neustále reprodukován a postupně transformován v individuálních a institucionálních praktikách“ (Paasi 1986, p. 110), „to je ve sférách ekonomiky, politiky, zákonodárství, správy, kultury atd.“ (Paasi 1991, p. 244). Pokud jde o konkrétní procesy související s vývojem regionu, někteří autoři (např. Chromý et al. 2014, Semian 2015 a 2016a) uvádějí vedle vzniku regionu pouze reprodukci a zánik, resp. zánik, jiní (např. Tomaney 2009 a Kasala a Šifta 2017) pouze jeho transformaci a zánik. Jak reprodukci, tak i transformaci kladou de facto po bok vzniku a zániku (zániku) regionu kupříkladu Chromý (2003) a Šerý a Šimáček (2013). Lze tedy konstatovat, že u každého regionu může být v kontextu nové regionální geografie studován jeho vznik a následný vývoj zahrnující procesy reprodukce, transformace a zániku (zmizení). To koresponduje s texty Paasiho (1991, 2001 a 2011b) konstatujícími, že vznik, reprodukce, transformace a zániku regionu je součástí neustálé transformace prostoru na různých měřítcích a v různých časových intervalech, přičemž formování regionu představuje „pouze jeden moment“ v této transformaci (Paasi 1991, p. 243)⁴.

⁴ Kromě samotného regionu se mohou proměňovat také jeho funkce a významy, jak demonstruje Paasi (2002 a 2009) na příkladu finských provincií po vstupu Finska do Evropské unie.

Paasi (ale nejen on) je ohledně zániku regionu poněkud opatrný a používá pojmy, které spíše než jako „zánik“ lze přeložit jako „zmizení“, resp. „zmizet“ (např. Paasi 1986, p. 121, 1991, pp. 242-243, 2001, p. 16 a 2010, p. 2299). Termíny „zánik regionu“ a „zmizení regionu“ lze však pokládat za totožné, neboť když dojde ke zmizení regionu z vědomí lidí, přestane tento sociální jev existovat, tedy zanikne (Marek 2020b)⁵. Zmizení regionu dává Paasi (1991) do souvislosti s procesem deinstitucionalizace. A protože „institucionalizace regionu obvykle znamená zároveň deinstitucionalizaci předchozího teritoriálního pořádku a regionů“ (Paasi 2001, p. 18), čili „je doprovázena deinstitucionalizací některých jiných regionálních jednotek“ (Paasi 2009, p. 136), můžeme označit oba procesy za komplementární a zároveň reverzní (více viz Marek 2020b).

Autorem výslovně formulujícím myšlenku, že v Paasiho teorii institucionalizace chybí „pátá fáze, totiž co se stane s regionem poté, co je institucionální“, je Zimmerbauer (2011, p. 247). Ten přitom odkazuje na jiného autora, jenž si byl rovněž vědom faktu, že regiony netrvají věčně. Byl to Raagmaa (2002), kdo stručně nastínil dvě hlavní varianty vývoje regionu, jimiž jsou neustálá obnova a zmizení regionu. Neustálá obnova odkazuje ke změnám prostředí vyvolaným přírodou, ale i lidskou společností. Obnovu teritoriálního tvaru nazývá tento autor reteritorializací, obnovu symbolů resymbolizací a obnovu institucí reinstytucionalizací. Obnovu regionu zahrnující reinstytucionalizaci, resymbolizaci i reteritorializaci lze logicky zařadit do procesu (pokračující) institucionalizace (v rámci níž vznikají nové instituce daného regionu), neboť jak již bylo uvedeno, hranice i symboly mohou sloužit také jako instituce. Zmizení starého regionu dává Raagmaa (podobně jako Paasi 2001 a 2009 – viz výše) do souvislosti se vznikem nového regionu⁶. Děje se tak podle něho buď „jako výsledek vnějšího zásahu, invaze, války“, kdy dojde k přistěhování „lidí s úplně odlišnými hodnotami“, či v důsledku administrativní reformy (Raagmaa 2002, p. 60). Zimmerbauer (2011) nazývá (obdobně jako Paasi 1991 – viz výše) zmizení regionu deinstitucionalizací a spolu s dalšími autory uvádí u deinstitucionalizace regionů spojené s administrativními reformami dvě formy: amalgamací (neboli sloučení) několika regionů a rozdělení na několik regionů (Paasi 2009 a 2011b, Zimmerbauer et al. 2012 a Zimmerbauer a Paasi 2013). Důležité je ale upozornit, že region coby sociální jev zanikne až tehdy, zmizí-li z vědomí všech lidí, a nezáleží přitom na skutečnosti, zda jsou lidé o jeho existenci přesvědčeni, či nikoli (více viz Marek 2020b). Dvě možnosti zmizení regionu, s kterými pracuje Raagmaa (2002), a dvě formy deinstitucionalizace podle Zimmerbauera (2011) jsou tedy pouhými prostředky k zapomínání lidí na daný region. Toto zapomínání se logicky může odehrávat také pozvolna bez předchozího vnějšího zásahu či administrativní reformy.

Výzkumů týkajících se vzniku (či formování) regionu je celá řada. Ze zahraničních prací lze odkázat kupříkladu na texty MacLeoda a Jonese (2001), Paasiho (2002), Hammarlunda (2004), Jonese a MacLeoda (2004), Frisvolla a Rye (2009) či Zimmerbauera (2011). Z domácích je možné zmínit výzkumy Chromého (2003), Kaškové a Chromého (2014), Osoby (2017) či Šifty a Chromého (2017). Texty

⁵ Problematické však je, že i poté, co region zmizí z myslí lidí, může nadále přetrvávat jako „dokumentovaný“. Takovýto region sice již neexistuje coby sociální jev, avšak k jeho definitivnímu zániku dojde až se zánikem poslední instituce (do té doby není vyloučena jeho revitalizace v myslích lidí). Okamžik vzniku a zániku (existence) regionu a jejich vztah k začátku a konci procesů (de)institucionalizace řeší Marek (2020b).

⁶ Jak ale upozorňují Zimmerbauer et al. (2017), často jsou nové regiony institucionalizovány proto, aby pouze doplnily stávající územní jednotky, nikoli, aby je nahradily.

(domácí i zahraniční), jež se zabývají explicitně následnými procesy ve vývoji regionu, jsou však dosud spíše výjimečné (a velmi upozaděné jsou obecně výzkumy deinstitucionalizace oproti studiím institucionalizace). V kontextu institucionalizace regionů se (vznikem a) reprodukcí regionu zabývá například Semian (2015), zatímco z pohledu deinstitucionalizujícího se regionu řeší regionální reprodukci Zimmerbauer et al. (2012 a 2017) a Zimmerbauer a Paasi (2013). Semian (2015) píše explicitně o reprodukci, kdežto Zimmerbauer et al. (2017) diskutují jistou „přilnavost“ regionu (viz Marek 2020b). Výslovně pak posledně citovaní autoři zmiňují, že jim jde o studium regionální transformace. Transformaci regionů explicitně řeší kupříkladu i Paasi (2001). Deinstitucionalizací spojenou se zánikem regionu, ale i rezistencí manifestující se v regionalismu, se výslovně zabývají zejména Zimmerbauer et al. (2012 a 2017) a Zimmerbauer a Paasi (2013). Texty těchto autorů však byly kritizovány pro řadu opomenutí Markem (2020b), který se problematice zániku regionu rovněž explicitně věnuje.

Zkoumání vzniku a následného vývoje regionu je tedy možné zařadit pod výzkum institucionalizace a deinstitucionalizace regionů, přičemž institucionalizace je spojena zejména se vznikem, reprodukcí a transformací regionu, zatímco deinstitucionalizace především s reprodukcí, transformací a zánikem regionu. Procesy regionální reprodukce a transformace jsou tak součástí institucionalizace i deinstitucionalizace regionů.

KONCEPT PERCEPČNÍHO REGIONU

Percepční region a vernakulární region

Paasi (1986) nejenže rozdělil formování regionu na čtyři fáze, ale v téže práci také klasifikoval regionální identitu na několik dimenzí. Hlavními částmi regionální identity jsou regionální identita (regionální vědomí) lidí a identita regionu, kterou lze rozčlenit na 1) „objektivní“ regiony (a) homogenní – vymezované na základě shody v určitém kritériu či kritériích a (b) funkční – vymezované na základě vztahů typicky mezi jádrem a zázemím a 2) subjektivní obrazy regionu neboli regiony percepční, jejichž delimitace je založena na subjektivním vnímání jednotlivce. Pokud chápeme, pod vlivem nové regionální geografie, region jako sociální konstrukt, potom jsou na základě teorie sociálního konstruktivismu Petera Bergera a Thomase Luckmanna (Berger a Luckmann 1999) percepční regiony klíčové pro existenci regionu coby sociálního jevu, neboť jeho existence je založena na vědomí/vědění/znalosti v myslech lidí⁷. Vzhledem k tomu, že percepční regiony implikují existenci regionu a region tedy vzniká se vznikem subjektivního obrazu regionu (více viz Marek 2020a), je možné tento typ regionu využít také při výzkumu následného vývoje regionu. Před rozбором této problematiky je nicméně nutné koncept percepčního regionu více diskutovat.

Pojem „percepční region“ se v české ani slovenské geografické literatuře dosud až na výjimky neobjevuje. Explicitně jej uvádí Dokoupil (2004, p. 51): „na subjektivním hodnocení jsou založeny regiony mentální neboli percepční“. Tento autor

⁷ Důležité je upozornit na rozdílnost pojmů „vědomí“ a „regionální vědomí“. Zatímco termín „vědomí“ se pojí s identitou regionu a odkazuje na znalost (vědění) o daném regionu, která implikuje existenci regionu jakožto sociálního jevu, spojení „regionální vědomí (lidí)“ by se mělo používat jako synonymum pro „regionální identitu lidí“ odkazující na citění vztahu k regionu či regionální komunitě. Bez tohoto rozlišení lze jen stěží očekávat potřebný rozvoj konceptů regionu a regionální identity (více viz Marek 2020a).

navíc zmiňuje koncept percepčního regionu vedle „objektivních“ regionů homogenních a funkčních. Dále zmiňují percepční regiony Klapka a Tonev (2008, p. 373), přičemž tyto regiony mají dle autorů „subjektivní charakter“ a „každý jednotlivec může region chápat a vymezovat různým způsobem, tak jak ho právě on vnímá“. Semian (2016b, pp. 162-163) pak definuje percepční regiony jako „vnímané územní celky rozpoznatelné v myslích lidí, které reflektují jejich představu územní organizace, ale též jejich pocit sounáležitosti s určitým územím či územní komunitou“. I mnozí další domácí autoři pracují s percepčními regiony (viz níže), avšak pouze implicitně – spojení „percepční region“ neuvádějí.

V anglicky psané literatuře se můžeme dočíst o percepčních regionech daleko více a velmi často je tento typ regionu uváděn právě vedle regionů homogenních a funkčních. Neděje se tak ale v publikacích rozvíjejících Paasiho teorii. O percepčních regionech pojednávají, byť často jen velmi stručně, zejména didakticky zaměřené texty (např. de Blij a Murphy 1999, Fellmann et al. 2003, Norton 2004, Foubert et al. 2012, Getis et al. 2014, Rubenstein 2014, Dahlman a Renwick 2015, Foubert a Moseley 2015 a Hobbs 2016), což patrně souvisí se skutečností, že jsou zmíněné tři typy regionu obsaženy v amerických standardech geografického vzdělávání (Heffron a Downs 2012). Je ale velmi důležité upozornit, že mnozí citovaní autoři směřují percepční (*perceptual*) a vernakulární (*vernacular*) regiony. Přestože se všichni shodují na skutečnosti, že tyto na vnímání založené regiony přetrvávají v myslích lidí (a lze tedy tvrdit, že všichni popisují regiony percepční), někteří o nich píší jen jako o vernakulárních regionech (Norton 2004, Dahlman a Renwick 2015) a jiní pojmy vernakulární a percepční region uvádějí explicitně jako synonyma (Getis et al. 2014, Rubenstein 2014 a Hobbs 2016). Pouze *perceptual* regiony pak popisují de Blij a Murphy (1999), Foubert et al. (2012), Heffron a Downs (2012) a Foubert a Moseley (2015). Avšak i někteří z nich (Foubert et al. 2012) citují výzkum Wilbura Zelinského, který nelze pokládat za příklad využití percepčních regionů běžných lidí.

Zelinsky (1980) výslovně nezkoumal to, jak lidé dané regiony vnímají. Místo toho, aby se ptal lidí na jejich subjektivní obrazy regionů, analyzoval především telefonní seznamy největších měst Severní Ameriky a všiml si, s jakou frekvencí jsou používány různé regionální termíny v názvech firem. I Paasi (1986, p. 130) sice uvádí, že „prostorový rozptyl sítě asociací nesoucích název daného regionu je dobrým indikátorem úrovně regionálního vědomí“ a že „lze totéž říci o firmách a společnostech“, tyto názvy však nelze brát jako samozřejmé indikátory toho, že daný region přetrvává i v myslích lidí. Názvy některých firem sice mohly vzniknout nedávno, a tak pravděpodobně stále odkazují minimálně k regionální identitě v myslích jejich majitelů (zakladatelů), percepční regiony v hlavách ostatních lidí se nicméně mohou velmi lišit. Názvy jiných firem pak přetrvávají i desítky let, přičemž za tu dobu mohlo dojít k určitým změnám, například administrativního členění. Dokonce ani názvy obcí nemusejí být zárukou toho, že lidé na daném území vnímají region, k němuž název obce odkazuje. Příkladem může být Moravská Třebová, kterou v empirickém výzkumu percepce česko-moravské hranice zakreslila polovina respondentů do Čech. V důsledku územněsprávní reformy z roku 1960, v rámci níž se Moravská Třebová ocitla v nově vzniklém Východočeském kraji, totiž došlo u mnohých lidí k transformaci jejich subjektivních obrazů českých zemí. Tito lidé začali vnímat území Východočeského kraje jako území (východních) Čech (Marek 2015). Klást rovnítko mezi názvy různých institucí na jedné straně a percepční regiony běžných lidí na straně druhé je velmi problematické. Regiony

vymezené na základě jednotných názvů (tedy na základě shody v tomto kritériu) nejsou regiony percepčními⁸, nýbrž homogenními. Není proto překvapivé, že 14 hlavních vernakulárních regionů, které Zelinsky (1980) identifikoval, se podobá kulturním regionům, jež byly vymezeny jinými autory na základě jiných metod (Norton 2004 a Fellmann et al. 2003). Také Paasi (2011a) upozorňuje, že právě kulturní regiony studované tradiční regionální geografii mají k vernakulárním regionům velmi blízko, zatímco percepční regiony začaly být studovány až behaviorálními geografii.

Příkladem výzkumu využívajícího percepční regiony běžných lidí je práce Jordana (1978), jenž zkoumal, jak lidé vnímají regiony v Texasu. Za přínos tohoto autora můžeme pokládat mj. to, že v podstatě apeloval na studium percepčních regionů a zároveň je pokládal za třetí typ regionu vedle regionů homogenních a funkčních. Důležité také bylo, že percepční region, který však nazývá i vernakulárním regionem, definoval. Tuto definici přebírali a přebírají, i když ve značně zkrácené (a někdy i poupravené) podobě, další autoři (např. Zelinsky 1980, Norton 2004, Getis et al. 2014 a Dahlman a Renwick 2015). „Percepční či vernakulární regiony jsou ty, jejichž existence je vnímaná jejich obyvateli a dalšími členy společnosti. Existují jako součást populární či lidové kultury. Spíše než intelektuálním výtvorem profesionálních geografů je vernakulární region produktem prostorové percepce průměrných lidí. Spíše než založené na pečlivě vybraných kvantifikovatelných kritériích jsou takové regiony složené z mentálních map populace“ (Jordan 1978, p. 293).

Jak z citací výše plyne, i po odlišení konceptů percepčního regionu a vernakulárního regionu, nepanuje shoda na tom, co přesně percepční region je – je-li sdíleným obrazem regionu většího počtu lidí, či obrazem individuálním. Na základě dialektického vztahu subjektivní a objektivní reality (Berger a Luckmann 1999) lze ve shodě s některými výše citovanými autory chápat percepční region jako subjektivní obraz regionu v mysli každého jednoho člověka. Sdílené regiony (resp. sdílené obrazy regionů) založené na vnímání více lidí (tedy regiony objektivizované a konstruované vědci, typicky geografii) jsou již regiony homogenními – vymezenými na základě shody jednotlivých percepčních regionů. Protože má ale pojem „objektivní“ i jiné významy, je problematické považovat každý „objektivní“ (homogenní a funkční) region za „kolektivní“ objektivní realitu (více viz Marek 2020a).

Percepční region a mentální mapa

O subjektivních obrazech regionu píše Paasi (1986, p. 123) prakticky pouze to, že je „behaviorální geografové studují [...] již dlouho“. Zároveň tento autor uvádí, že behaviorální geografové začali studovat percepční regiony (Paasi 2011a). Nejen toto poukazuje na možnost ztotožnění subjektivních obrazů regionu s regiony percepčními (více viz Marek 2020a). Zároveň se přímo nabízí jejich propojení s konceptem mentální mapy, neboť o mentální mapy založené na subjektivním vnímání se začali zajímat právě behaviorální geografové (Lynch 1960, Gould a White 1974; srov. Drbohlav 1991, Norton 2004, Siwek 2011, Matlovič a Matlovičová

⁸ Pro autora/autory regionalizace a případně i pro další lidi ovlivněné touto regionalizací jsou však také regiony percepčními – ovšem pouze v individuální/osobní/subjektivní rovině, nikoli jako sdílené/kolektivní/„objektivní“.

⁹ Přestože lze Lynche považovat za průkopníka využívání mentálních map v prostorových vědách (Osman 2016), pro upřesnění je dobré zmínit, že nebyl geografem, nýbrž urbanistou.

2015, Osman 2016; viz též níže). Propojení subjektivních obrazů regionu (percepčních regionů) s mentálními mapami lze podpořit například i citacemi některých autorů považujících mentální mapy za „subjektivní obrazy“ (např. Siwek 2011, p. 90, Osman 2016, p. 464), resp. „obrazy“ (např. Fellmann et al. 2003, p. 26). Mapa a region samozřejmě nejsou totéž. Pokud ale vezmeme v potaz, že mentální mapy v našich myslích obsahují regiony z celého světa a jeden konkrétní region (třebaže jen jeho obrys) se rozhodneme načrtnout například na papír, můžeme tuto výslednou mentální mapu prohlásit za percepční region. Jasnou souvislost mezi mentálními mapami a percepčními regiony vidí také Rubenstein (2014, p. 17): „užitečným způsobem, jak identifikovat percepční region, je přimět někoho, aby nakreslil mentální mapu“.

Zatímco mentálními mapami se zabývali již behaviorální geografové v 60. letech 20. století, výslovný zájem o regionální identitu byl formulován až v rámci nové regionální geografie v 80. letech 20. století zejména v práci Anssi Paasiho¹⁰. V současnosti vychází řada autorů ve svých výzkumech z (dědictví) obou zmíněných přístupů (např. Siwek a Kaňok 2000a a 2000b, Sečková 2007, Siwek a Bogdová 2007, Semian 2010, 2012b a 2012c, Šerý a Šimáček 2010, 2012 a 2013, Kyncl 2011, Chromý et al. 2014, Janoška et al. 2014, Chalupa 2015, Marek 2015, Vaishar a Zapletalová 2016, Klementová 2017 a Daňková 2018), ale zdaleka ne všichni toto vědomě reflektují, resp. explicitně uvádějí. Nadále se lze samozřejmě setkat i s výzkumy zabývajícími se buď jen mentálními mapami, nebo jen regionální identitou.

Studium mentálních map má silnou tradici nejen v českém prostředí (viz např. Drbohlav 1991, Siwek 2011 a Osman 2016). Na mentálním mapování jsou založeny i některé výzkumy percepčních regionů (např. de facto Brownell 1960, Jordan 1978, Shortridge 1985 a Lowry 2013), jejichž delimitace (resp. přesněji delimitace sdílených obrazů, tedy homogenních regionů) má spolu s vymezováním vernakulárních regionů dlouhou tradici zejména ve Spojených státech amerických (přehled nabízí např. Lowry 2013). Lze konstatovat, že prakticky všichni autoři zkoumající mentální mapy se zabývají vývojem regionů (zejména reprodukci a transformací), avšak pouze implicitně. Jejich častým cílem je totiž „pouhé“ vymezení hranic zkoumaných regionů. Takovouto delimitaci lze tedy vnímat jako málo ambiciózní.

Rovněž výzkumy regionální identity jsou nejen v Česku pevně zakotvené (Odehnal a Šerý 2012). Mnozí autoři ale z Paasiho konceptualizace regionální identity vycházejí buď nedůsledně – dochází ke směšování jednotlivých dimenzí regionální identity (viz Marek 2020a), anebo tuto konceptualizaci z pochopitelných důvodů vůbec nevyužívají (např. Toušek et al. 1991, Vencálek 1998 a Řehák 2007). Někteří z nich (např. Řehák 2007) přitom operují s percepčními regiony, avšak pouze implicitně – stejně jako někteří autoři zabývající se (také) mentálními mapami spojení „percepční region“ neuvádějí. Ani k vývoji (zejména reprodukci a transformaci) regionů se explicitně nevyjadřují.

Pokud je cílem nové regionální geografie rozvoj poznání konceptu regionu včetně vývoje regionu, je jasné, že implicitní zmínky o těchto procesech jsou nedostačující. Sice existují i publikace zabývající se (de)institucionalizací regionů explicitně (viz výše), avšak ani v nich nelze spatřovat snahu o systematický rozvoj kon-

¹⁰ Implicitní zájem o regionální identitu byl v geografii přítomen již dávno. Později se více explicitně vztahem lidí a prostoru zabývali humanističtí geografové (Relph 1976, Tuan 1977; srov. Paasi 2002, Odehnal a Šerý 2012 a Semian 2016a).

ceptu regionu v otázce jeho vývoje. Také metodologická doporučení pro výzkum reprodukce, transformace a zániku regionu v těchto pracích zpravidla nenalezneme. Jako velmi žádoucí se proto jeví reflektované propojení konceptů mentální mapy a regionální identity, kde je vhodným spojujícím článkem konceptu percepčního regionu. Je totiž zřejmé, že pomocí mentálního mapování lze zkoumat regionální reprodukci, transformaci a zánik (ale i vznik).

Důležité je ale upozornit na skutečnost, že ne každé mentální mapování pracuje s percepčními regiony. Na rozdíl od percepčních regionů jsou mentální mapy v domácí i zahraniční literatuře hojně diskutovány. Typicky bývají citovány práce Lynche (1960), jenž se věnoval percepci městského prostředí, a Goulda a Whitea (1974), kteří zkoumali prostorové preference bydlení. V českém prostředí představil obě pojetí Drbohlav (1991), jenž zároveň definoval mentální mapu – ta je podle něho „grafickým (kartografickým či schematickým) vyjádřením představ člověka o geografickém prostoru, nejčastěji jeho kvalitě nebo uspořádání“ (Drbohlav 1991, p. 164). Sám Drbohlav (1991) se věnoval především „gouldovskému“ typu mentálních map, kde „mentální mapa vzniká druhotně přenesením slovních informací do mapy (užití izolinií, kartogramů, anamorfovaných map...)“ – Drbohlav 1991, p. 164). Podle Siwka (2011, p. 92) tyto preferenční mapy „nelze porovnávat se skutečností, ani hodnotit jejich správnost a míru shody s realitou. Tato mapa obsahuje hodnotící kvalitativní soudy“. Do jisté míry lze tedy její pomocí zkoumat regionální identitu lidí (a to i nerezidentů), tedy pociťovaný vztah lidí k určitému regionu či regionální komunitě žijící v daném regionu (Marek 2020a), neboť právě vztah lidí k regionu či regionální komunitě spolurozhoduje o preferencích těchto lidí například při výběru bydlení. Možnost výzkumu regionální identity lidí založená na preferenčních mapách je však nutně omezená, neboť kromě ztotožnění se (identifikace) s regionem či regionální komunitou hrají roli také různá jiná hlediska – politická, ekonomická, kvalita životního prostředí apod. (Gould a White 1974 a Drbohlav 1991).

Pokud však chceme zkoumat znalost regionu reprezentovanou percepčními regiony (Marek 2020a), je třeba využít „lynchovský“ typ mentální mapy, která vyjadřuje „jedincovo vnímání rozsahu, umístění, či tvaru elementů v prostředí, jeho prostorovou orientaci apod. Mentální mapu zde přímo reprezentuje konkrétní náčrtek, schéma“ (Drbohlav 1991, p. 164). Siwek (2011, p. 90) označuje „lynchovské“ mentální mapy za komparativní mentální mapy, neboť jsou „vztaženy k realitě a lze hodnotit jej[ich] správnost a shodnost se skutečností. Komparativní mapa může sloužit k určování míry znalosti daného geografického prostoru, nebo k určení váhy jednotlivých informačních zdrojů“.

K posledně citované tezi Siwka je ale dobré poznamenat, že hodnocení správnosti a shody se skutečností je například u hranic regionů bez de iure platné delimitace velmi problematické, neboť neexistuje nestranný arbitr, který by rozhodl, kudy „správně“ vede „skutečná“ hranice. Proto je nutné dodat, že skutečnost (neboli realita) existuje jak v objektivní podobě, tak i v podobě subjektivní (Berger a Luckmann 1999). Při komparaci mentální mapy zakreslené respondentem může být zjišťována shoda s určitou objektivní realitou, na níž se shodne více lidí, ale je to právě subjektivní realita, která má pro daného člověka a jeho jednání rozhodující význam. Neboť jak sám Siwek (2011, p. 49, 88) uvádí, „subjektivní vnímání je přece významným faktorem, který rozhoduje, jak se konkrétní člověk v konkrétní situaci v prostoru zachová. [...] Každý člověk se rozhoduje podle svých subjektivních znalostí a obrazů, které nosí v hlavě, tzn. na základě své mentální mapy, a ni-

koli na základě objektivní skutečnosti“. Subjektivní realitu představují mj. subjektivní obrazy regionu, tedy regiony percepční. Právě tento typ regionu (a nikoli region homogenní či funkční) je klíčový pro existenci regionu coby sociálního konstrukt/jevu, a tedy právě jím má smysl se zabývat při výzkumu vývoje regionu. Navíc bude-li mít nositel daného percepčního regionu potřebnou moc, je možné, že se tento region v budoucnu stane regionem „objektivním“ (ve smyslu kolektivní) tím, že vstoupí i do vědomí jiných lidí – subjektivní realita se promění v realitu objektivní (více viz Marek 2020a).

VYUŽITÍ KONCEPTU PERCEPČNÍHO REGIONU PŘI VÝZKUMU INSTITUCIONALIZACE A DEINSTITUCIONALIZACE REGIONU

Otisky institucí v percepčních regionech

Institucionalizaci lze definovat jako proces, v němž region postupně získává instituce (a aktéry) reprodukcující jej do budoucna, zatímco deinstitucionalizace je procesem, v němž region o tyto instituce (a aktéry) postupně přichází (Marek 2020b). Z uvedených definic a také z názvu obou procesů je zřejmé, že klíčovou úlohu v nich zastávají instituce. Ovšem, jak bylo již zdůrazněno, aby region existoval jako sociální jev, musí přetrvávat v lidském vědomí. Vedle institucí je tedy potřeba zkoumat také percepční regiony založené na těchto institucích.

V tomto ohledu se jako zvláště podnětné jeví dvě myšlenky českého geografa Michala Semiana. První vyjadřuje to, že regionů se stejným názvem vedle sebe existuje velké množství (Semian 2010, 2012a, 2012b a 2012c): „v území [...] může existovat více celků se stejným názvem, z nichž každý má svůj význam, funkci i vlastní hranice“ (Semian 2012a, p. 26). Ve své pozdější práci nazývá Semian (2015, p. 27) tuto pluralitu regionů „vrstvami stejného regionu přispívajícími k obecné představě regionu“. Ideu o pluralitě vrstev jednoho regionu se stejným názvem demonstruje Semian (2010, 2012a a 2015) na příkladu Českého ráje a představuje několik „účelových regionů“ – mj. turistický region Český ráj, Chráněnou krajinnou oblast Český ráj a geopark Český ráj. Druhou podnětnou myšlenkou je, že „regionální identita obyvatel [...] v sobě bude více či méně odrážet i existenci jednotlivých účelových regionů“ (Semian 2012b, p. 345). V hlavním cíli své diplomové práce si Semian (2010, p. 10) stanovil mj. úkol „zjistit, do jaké míry se ve vědomí obyvatel odráží existence turistického regionu Český ráj“. S využitím mentálního mapování došel k závěru, že turistický region Český ráj se v myslích respondentů otiskl přibližně z 10 %. Je tedy patrné, že zbylých až 90 % připadá na jiné instituce reprodukcující region Český ráj. Zdaleka přitom nemusí jít jen o regiony s totožným názvem – institucí regionu může být prakticky cokoli (viz výše), co si člověk s daným regionem spojuje. Semian nicméně ve zmíněných pracích není ohledně výzkumu reprodukce regionu založené na rozpoznání otisků ve vědomí lidí tolik explicitní a výsledné regiony identifikované na základě percepce respondentů se jeví spíše jako cíl než prostředek.

Jsou to tedy percepční regiony, jež je možné pokládat za velmi vhodný nástroj k výzkumu regionální reprodukce, neboť mohou posloužit k identifikaci institucí reprodukcujících regiony a také k rozpoznání moci těchto institucí. Studium percepčních regionů a v nich otisknutých institucí ale může posloužit také k výzkumu ostatních procesů souvisejících s vývojem regionu. V závislosti na charakteru institucí může docházet rovněž k transformaci regionu, přičemž i v tomto procesu jsou některé instituce mocnější než jiné. Příkladem mocné instituce může být Východo-

český kraj vzniklý při administrativní reformě v roce 1960 (viz též výše), který silně reprodukoval a dosud v omezené míře reprodukuje (východní) Čechy. Z důvodu nerespektování zemské hranice tímto krajem došlo k transformaci českých zemí v myslích mnohých lidí – podle nich totiž od roku 1960 leží v Čechách mj. i Moravská Třebová (Marek 2015). Procesy regionální reprodukce a transformace jsou tedy úzce propojené. Přestože lze výzkumy končící u vymezení sdílených regionů pokládat za málo ambiciózní, neboť většinou neříkají nic o institucích, na základě kterých tyto regiony lidé vnímají, máme-li k dispozici více delimitací určitého regionu z různých let, lze na základě nich zkoumat transformaci tohoto regionu. Nicméně pro vysvětlení, proč k takové transformaci dochází, je potřeba zkoumat instituce ovlivňující percepce lidí, a tedy reprodukci daného regionu.

Existují také instituce (zejména administrativní status), jejichž zrušení může vyvolat přesvědčení některých lidí o zániku daného regionu. Přestože toto přesvědčení nijak neodkazuje k samotné existenci regionu coby sociálního jevu, může jej ovlivnit (více viz Marek 2020b). Samotný zánik regionu lze pomocí percepčních regionů zkoumat jen do určité míry, neboť tvrzení o zaniklém/neexistujícím regionu může být pouze hypotetické. Zmíněním konkrétního regionu má o něm totiž daný člověk vědomí, a tím tento region (stále či opět) existuje. Přestože by takový výzkum byl značně komplikovaný (a je de facto nerealizovatelný), lze uvažovat o dlouhodobém studiu množství institucí otiskujících se do percepčních regionů konkrétních lidí, čímž by bylo možné zkoumat, je-li určitý region stále převážně ve fázi institucionalizace (celkové množství otiskujících se institucí narůstá), či již převládá jeho deinstitutionalizace (celkový počet institucí klesá), a tak se i blíží jeho zánik. Takovýto výzkum by byl opět silně propojen se studiem regionální reprodukce, neboť logicky čím více je region reprodukován (čím více institucemi), tím méně pravděpodobný je jeho zánik, a naopak¹¹. Z výše uvedeného vyplývá, že percepční regiony jsou vhodné zejména pro výzkum regionální reprodukce a transformace (a to buď z pohledu institucionalizujícího se, nebo deinstitutionalizujícího se regionu).

Nástin metodologie výzkumu regionu jako dynamického procesu

„Lynchovský“ typ mentální mapy byl jen v Česku a na Slovensku využit řadou autorů (viz např. Matlovič a Matlovičová 2015, pp. 134-135 a Osman 2016, p. 468). Pro nástin metodologie výzkumu vývoje regionu je relevantní odkázat především na texty zabývající se delimitací různých regionů na základě percepčních regionů (nejde tedy o vymezení regionů např. podle deklarované národnosti či jinak podchyceného regionálního vědomí lidí). Na základě zakreslených mentálních map respondenty byly zkoumány subjektivní obrazy různých regionů v Česku – českých zemí a etnografických regionů (Siwek a Bogdová 2007), konkrétně Slezska (Siwek a Kaňok 2000a a 2000b), Slezska a Moravy (Šerý a Šimáček 2010 a 2012), Slezska, Moravy a moravského Valašska (Šerý a Šimáček 2013), Moravy a Čech (Chalupa 2015 a Marek 2015), Slovácka (Sečková 2007), Hané (Kyncl 2011 a Janoška et al. 2014), ale i Českého ráje (Semian 2010, 2012b a 2012c), Lanškrounska (Klementová 2017) či Jihočeského kraje a Kraje Vysočina (Daňková 2018). Příkladem zahraničních regionů zkoumaných stejným způsobem mohou být americký Středozápad (Shortridge 1985) nebo Nová Anglie (Lowry 2013). Až na studii

¹¹ Obdobně lze pomocí percepčních regionů zkoumat i vznik regionu – region začíná existovat, když se do vědomí lidí začnou otiskovat instituce.

Siwka a Bogdové (2007) prezentují všichni citovaní autoři výsledky i v kartografické podobě, přičemž metody analýzy a prezentace dat se různí (více viz Kynčlová-Tihonová a Bláha 2013 a Janoška et al. 2014). Odlišná ale může být i práce s percepčními regiony v myslech lidí (metody sběru dat) – kromě zakreslování mentálních map respondenty může jít například o prostou odpověď na otázku ohledně vnímané polohy respondentova bydliště (často obce) v určitém regionu (např. Brownell 1960, Siwek a Kaňok 2000a a 2000b), zařazení respondentova bydliště (obce) do libovolného regionu, případně do regionu vybraného ze seznamu nabízených (např. Jordan 1978, Hale 1984, Hubačka 2007, Siwek a Bogdová 2007, Semian 2010 a 2012b, Chalupa 2015, Marek 2015 a Klementová 2017) či zařazení jiných („cizích“) obcí do určitého regionu (např. Hubačka 2007, Vaishar a Zapletalová 2016). Velmi vhodná je také vzájemná kombinace zmíněných metod (Semian 2012b a Marek 2015).

Z uvedených příkladů je jasné, že mohou být studovány subjektivní obrazy regionů s de iure platnými hranicemi v minulosti i současnosti, či regionů, které nikdy neměly právně stanovené hranice. Dále je zřejmé, že lze využít oba typy subjektivních obrazů regionu (Paasi 1986, p. 137): „vnitřní“, přetrvávající v myslech jeho obyvatel, i „vnější“, v hlavách lidí žijících mimo daný region. Pro identifikaci percepčních regionů lze doporučit zejména přímé dotazování se lidí¹² spojené se zakreslením mentální mapy (byť následně zpracování takto sesbíraných dat je zpravidla náročnější). Tato metoda totiž, oproti dotazům pouze na příslušnost například určité obce k regionu, dává jasnou představu i o vnímaných hranicích studovaného regionu.

Pokud je naším cílem výzkum vývoje regionu, nesmějí být takto identifikované percepční regiony chápány jako cíl, nýbrž jako nástroj. A zároveň, chceme-li tento vývoj vysvětlit, nesmíme se ptát pouze „kde lidé daný region vnímají?“, ale i „proč zrovna tam?“ a „proč zrovna tak?“. Jen takto lze identifikovat instituce, na základě kterých si lidé vytvářejí své percepční regiony. Bez zahrnutí otázky „proč?“ zpětně již nezjistíme, co vedlo daného člověka například k zakreslení hranice zkoumaného regionu právě v dané poloze. Bez doptávání se můžeme zpětně maximálně usuzovat na jakési „megainstituce“, na základě kterých lokalizoval danou hranici větší počet respondentů. Méně nápadné instituce reprodukcující daný region v myslech jednotlivců, či objasňující moc „megainstitucí“ již neodhalíme. V případě Českého ráje lze za „megainstituce“ pokládat turistický region a chráněnou krajinnou oblast (Semian 2010), v případě českých zemí jsou to kraje, neboť právě na jejich základě si mnozí lidé tvoří své percepční regiony Čech a Moravy (Marek 2015). Pro některé lidi je přitom institucí reprodukcující danou zemi název kraje (např. Východočeský kraj), jiní se při zakreslování česko-moravské hranice řídí institucí, kterou lze označit jako „spádovost do současného krajského centra“ (např. Pardubic), a do myslí některých lidí se otiskují instituce kupříkladu v podobě dopravních značek upozorňujících na hranice krajů.

Důležité je také upozornit, že je potřeba vždy přesně specifikovat, co chceme, aby respondent popsal či zakreslil. Kupříkladu v případě česko-moravské hranice mohou totiž lidé vědět o poloze historické hranice (např. z roku 1928), ale dnes ji vnímat jinde (Marek 2015). Je tedy možné zkoumat povědomí o historické hranici

¹² Pokud ale potřebujeme zjistit, jak byl vnímán nějaký region například před desítkami let, lze jistě využít také kupříkladu dobovou literaturu.

(Chalupa 2015), nebo to, jak vnímají lidé hranici v současnosti (Marek 2015). Pokud chceme studovat například probíhající reprodukci regionů, je nutné se zajímat o percepci regionů a jejich hranic v současnosti.

Vzhledem k tomu, že každý člověk má ve své mysli vlastní mentální mapu, hranice regionu složeného z více percepčních regionů budou pochopitelně více či méně rozostřené. Jeden jediný sdílený region, na kterém by se shodli všichni oslovení, není myslitelný¹³. Vždy bude vedle sebe existovat minimálně několik sdílených obrazů téhož regionu (tedy několik objektivních realit). Jejich hranice se budou lišit v závislosti na tom, jaké percepční regiony (kterých lidí) budou zrovna zahrnuty. Pro pochopení a vysvětlení různých podobností a odlišností například ve vnímané poloze regionů je klíčové odhalit instituce, které tyto regiony reprodukují. Jejich moc není stejná, takže se některé odrážejí v myslích většího počtu lidí, zatímco jiné mohou ovlivňovat mentální mapu jediného člověka. Jinými slovy, některé instituce jsou mocnější než jiné, a tak jsou součástí povědomí většího počtu lidí, resp. hrají větší roli v procesech reprodukce, transformace a zániku (ale i vzniku) regionu.

Vedle moci institucí závisí rozdílnost percepčních regionů jednotlivců také na odlišných charakteristikách těchto lidí. Sem lze zařadit kupříkladu pohlaví (gender), věk, vzdělání, národnost, rodáctví či polohu bydliště úzce spojenou se znalostí blízkého okolí (Gould a White 1974, Shortridge 1985, Siwek 2011, Lowry 2013, Šerý a Šimáček 2012 a 2013, Chalupa 2015, Marek 2015, Klementová 2017 a Daňková 2018). Lidé si vytvářejí své mentální mapy individuálně, takže někteří mohou před „megainstitucí“ upřednostnit instituci méně nápadnou (avšak subjektivně důležitější), kterou jim do hlav vštípili například rodiče, či která vyplývá z jejich hodnotové orientace apod. I tyto okolnosti tedy ovlivňují reprodukci a ve výsledku přispívají k transformaci (subjektivních i sdílených obrazů) regionů. Logicky mohou mít vliv i na zánik (a vznik) regionů. Z výše uvedeného mimo jiné také vyplývá, že pomocí konceptu percepčního regionu můžeme pochopit a vysvětlit skutečnost, že každý člověk může vnímat daný region někde jinde a nějak jinak.

Typickým výzkumným designem, který se při studiu regionů z pohledu nové regionální geografie uplatňuje již několik desetiletí, je případová studie. Ta je charakteristická idiografickým pohledem (Willig 2013), což dokonale koresponduje s oživením zájmu o „specifické“ v rámci nové regionální geografie (Gilbert 1988). Cílem však není popis jedinečností (jak tomu bylo v tradiční regionální geografii). Výsledky výzkumů specifických regionů a jejich kontextů jsou totiž interpretovány nomoteticky, tedy se zájmem o obecné znaky a zákonitosti. Prostřednictvím nich se mohou jedinečné regiony podobat co do vzniku, reprodukce, transformace či zániku (Kučera 2011 a Kasala a Šifta 2017). Teorie nicméně nemusí být budována jen vzájemnou komparací specifických regionů. Také v rámci jedné případové studie lze cílit na její rozvoj – buď testováním teorie stávající, anebo návrhem nové (Willig 2013), kde první možnost se pojí zejména s kvantitativním výzkumem, zatímco druhá s výzkumem kvalitativním (více viz např. Disman 2002, Hendl 2005 a Willig 2013).

¹³ Lze o něm uvažovat snad jen při zahrnutí velmi malého počtu respondentů a/či při výzkumu regionu s pevně stanovenými (často *de iure*) hranicemi, jako je kupříkladu stát. I za těchto předpokladů však může být sdílený region jednotný jen v některých znacích, jako je například ohraničení.

Obečnější význam studia regionu coby dynamického procesu

Pomocí identifikace konkrétních institucí, zejména těch nejmocnějších („mega-institucí“), lze prohlubovat nejen poznání konceptu regionu (jeho vzniku a vývoje), ale i regionální identity lidí a regionalismu. Jsou to lidé-aktéři, kteří na jednu stranu vytvářejí a přetvářejí instituce, a tedy působí institucionalizaci a deinstitucionalizaci regionů, resp. stojí u vzniku, reprodukce, transformace a zániku regionů. Na stranu druhou lidé tyto procesy vnímají a určitým způsobem na ně reagují. Je tedy možné zkoumat, kdo, co, jak a proč (z jakého důvodu, za jakým účelem) se těchto procesů účastní a jaký vliv/význam mají tyto procesy na/pro konkrétní lidi – proč právě takový vliv/význam, proč právě na/pro ně, proč právě zde, proč právě nyní/tehdy apod. Jak totiž demonstrují Zimmerbauer et al. (2012) a Zimmerbauer a Paasi (2013), kupříkladu deinstitucionalizace regionu se může stát za určitých podmínek u konkrétních lidí základem rezistenční identity manifestující se v regionalismu. Hledání odpovědí na podobné otázky je velmi důležité, poněvadž rozkrytí povahy regionů coby sociálních konstruktů a dynamických procesů lze vnímat jako „hlavní cíl geografie“ (Johnston a Sidaway 2016, p. 216) a „porozumění regionu“ je zároveň „prostředkem k porozumění společnosti“ (Tomaney 2009, p. 140).

ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ

Přestože je region již od 80. let 20. století chápán jako dynamický proces, který vzniká, je reprodukován, transformován a může i zaniknout, těžištěm výzkumů zůstává vznik (identity) regionu. Procesy následného vývoje nejsou až na výjimky explicitně studovány. Výzkumy regionální reprodukce, transformace a zániku přitom nemusejí napomoci pouze v rozvoji poznání konceptu regionu. Odpovědi na otázky, kdo, co, jak a proč v těchto procesech (a procesu vzniku) a reakcích na ně figuruje, mohou přispět také k hlubšímu porozumění regionální identity lidí a regionalismu.

Pokud chápeme region jako sociální konstrukt (sociální jev), klíčovým pro jeho existenci je vědomí/vědění/znalost lidí o daném regionu, přičemž tuto znalost představují subjektivní obrazy regionu, které lze ztotožnit s percepčními regiony (Marek 2020a). A jestliže percepční regiony implikují existenci regionu, lze je využít při výzkumu vývoje regionu.

Ačkoli se Paasi (1986) ve své teorii institucionalizace regionů zabývá především vznikem regionu, je v ní a také v následných pracích (nejen) tohoto autora téma regionálního vývoje nastíněno. Pokud jde o existenci regionu v budoucnu, velký význam mají různí aktéři, avšak nejvýznamnější jsou instituce v nejširším slova smyslu (lze sem zařadit rovněž jednotlivé vrstvy téhož regionu se shodným názvem). Při výzkumu vývoje regionu nicméně nelze studovat pouze samotné instituce. Je potřeba zkoumat, jak se otiskují do percepčních regionů lidí. Prostřednictvím percepčních regionů lze tedy identifikovat konkrétní instituce reprodukcí regionu do budoucna. V závislosti na charakteru institucí může docházet také k transformaci regionu. Regionální reprodukci i transformaci lze zařadit jak pod proces institucionalizace (sem náleží i proces vzniku), tak i proces deinstitucionalizace (sem náleží i proces zániku) regionů. Nový, institucionalizující se, region získává instituce (ale i aktéry, kteří právě přispívají k tvorbě nových institucí a rovněž k jejich vnímání ostatními lidmi), jež reprodukcí jeho existenci do budoucna, a zároveň (případně) starý region, čelící deinstitucionalizaci, přichází o instituce (a aktéry), a tak je reprodukován méně než před tím a nakonec může zaniknout.

Z uvedeného tedy plyne, že teorii institucionalizace regionů lze účelně využít nejen pro studium vzniku regionu, ale také pro výzkum jeho vývoje, především pak procesů reprodukce a transformace (výzkum zániku regionu s sebou nese jistá omezení). Jak institucionalizace, tak deinstitucionalizace tedy může být pomocí Paasiho teorie studována.

V anglicky psaných textech se lze s percepčními regiony setkat daleko častěji než v české a slovenské literatuře, avšak jde především o didakticky zaměřené práce. Rada autorů nicméně ztotožňuje percepční regiony s vernakulárními regiony a rovněž nepanuje shoda, jsou-li sdílenými obrazy regionu, či obrazy individuálními. Chápeme-li percepční region jako subjektivní obraz regionu, je zřejmé, že přetrvává v myslí každého jednoho člověka. Region vymezený na základě shody ve vnímání více lidí (sdílený obraz regionu) je regionem homogenním. Obdobně jsou homogenními regiony i vernakulární regiony, k jejichž vymezování se často používají jiné metody než dotazy na vnímání regionů, tudíž se jejich prostorové vymezení může lišit od regionů ve vědomí lidí. Instituce, na nichž jsou vernakulární regiony vymezovány, nelze chápat jako instituce bezesporu reprodukcující regiony, resp. jako samozřejmě poukazující na obraz daného regionu v myslích lidí. Jsou institucemi pouze potenciálně se otiskujícími do percepčních regionů lidí – mohou se do nich otisknout, ale nemusejí. Zároveň mohou existovat i mocnější instituce, které tak hrají větší roli v procesech reprodukce, transformace a zániku (ale i vzniku) regionu. Pomocí studia percepčních regionů lze tedy odhalovat i moc institucí, kdy některé se otiskují do subjektivních obrazů regionů velkého množství lidí, zatímco jiné jen do percepčních regionů jednotlivců. Je však třeba mít na paměti, že subjektivní obrazy regionů si lidé vytvářejí velmi individuálně, takže záleží například na pohlaví (genderu), věku, vzdělání, národnosti, rodáctví, poloze bydliště daného člověka či na jeho/její znalosti a hodnotové orientaci. N nejen moc institucí, ale i tyto charakteristiky tedy ovlivňují vznik a následný vývoj regionů.

Za vhodné metodologické ukotvení výzkumů institucionalizace a deinstitucionalizace (a vzniku a vývoje) regionů lze označit přístupy behaviorální geografie. Její zájem o vnímání a mentální mapy koresponduje s výzkumem percepčních regionů. Navíc prakticky všichni autoři zkoumající mentální mapy se zabývají i vývojem regionů, zejména reprodukci a transformací, avšak pouze implicitně. Implicitní v otázce těchto procesů je rovněž řada výzkumů regionální identity. Je-li cílem rozvoj poznání (nejen) konceptu regionu, je potřeba reflektovaného propojení konceptů mentální mapy a regionální identity. Vhodným spojujícím článkem je percepční region – součást mentální mapy každého člověka a zároveň klíčová část identity regionu. Vymezení regionů pomocí mentálních map „lynchovského“ typu však musí být chápáno jako prostředek, nikoli cíl. Výzkum nesmí končit delimitací – je třeba se ptát i na to, proč lidé vnímají regiony tam (tak), kde (jak) je vnímají. Zejména prostřednictvím výzkumného designu případových studií je tedy potřeba explicitně zkoumat konkrétní instituce různých regionů otiskující se do percepčních regionů lidí. Studována musí být také jejich moc v procesech představujících (de)institucionalizaci, ale i v reakcích lidí na tyto procesy.

Príspevek vznikl s podporou specifického výzkumu realizovaného v rámci projektu MUNI/A/1576/2018 Komplexní výzkum geografického prostředí planety Země. Autor dále děkuje anonymním recenzentům.

LITERATURA

- BERGER, P. L., LUCKMANN, T. (1999). *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. Brno (Centrum pro studium demokracie a kultury).
- BROWNELL, J. W. (1960). The cultural Midwest. *Journal of Geography*, 59, 81-85. DOI: <https://doi.org/10.1080/00221346008982048>.
- DAHLMAN, C. T., RENWICK, W. H. (2015). *Introduction to geography. People, places & environment*. Boston (Pearson).
- DANKOVÁ, M. (2018). *Regionální identita obyvatel Pelhřimovska v kontextu regionální deinstitucionalizace*. Diplomová práce, Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého, Olomouc.
- DE BLIJ, H. J., MURPHY, A. B. (1999). *Human geography. Culture, society, and space*. New York (Wiley).
- DISMAN, M. (2002). *Jak se vyrábí sociologická znalost. Příručka pro uživatele*. Praha (Univerzita Karlova)
- DRBOHLAV, D. (1991). Mentální mapa ČSFR. Definice, aplikace, podmíněnost. *Sborník ČGS*, 96, 163-176.
- DOKOUPIL, J. (2004). Hranice a hraniční efekt. In Jeřábek, M. et al. *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* Praha (Academia), pp. 47-58.
- FELLMANN, J. D., GETIS, A., GETIS, J. (2003). *Human geography. Landscapes of human activities*. Boston (McGraw-Hill).
- FOUBERG, E. H., MOSELEY, W. G. (2015). *Understanding world regional geography*. Danvers (Wiley).
- FOUBERG, E. H., MURPHY, A. B., DE BLIJ, H. J. (2012). *Human geography. People, place, and culture*. Hoboken (Wiley).
- FRISVOLL, S., RYE, J. F. (2009). Elite discourses of regional identity in a new regionalism development scheme: The Case of the 'Mountain Region' in Norway. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography*, 63, 175-190. DOI: <https://doi.org/10.1080/00291950903238990>.
- GETIS, A., BJELLAND, M. D., GETIS, V. (2014). *Introduction to geography*. New York (McGraw-Hill).
- GILBERT, A. (1988). The new regional geography in English and French-speaking countries. *Progress in Human Geography*, 12, 208-228. DOI: <https://doi.org/10.1177/030913258801200203>.
- GOULD, P., WHITE, R. (1974). *Mental maps*. New York (Penguin Books).
- HALE, R. F. (1984). Commentary: vernacular regions of America. *Journal of Cultural Geography*, 5, 131-140. DOI: <https://doi.org/10.1080/08873638409478566>.
- HAMMARLUND, K. G. (2004). Regional reform and citizen participation in Sweden. *Innovation*, 17, 145-163. DOI: <https://doi.org/10.1080/1351161042000238634>.
- HEFFRON, S. G., DOWNS, R. M., eds. (2012). *Geography for life: National geography standards*. Washington (National Council for Geographic Education).
- HENDL, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha (Portál).
- HOBBS, J. J. (2016). *Fundamentals of world regional geography*. Boston (Cengage Learning).
- HUBAČKA, J. (2007). *Proměny hranic národopisné oblasti Podluží*. Diplomová práce, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha.
- CHALUPA, J. (2015). *Historickogeografická česko-moravská zemská hranice: rekonstrukce, percepce, významy*. Diplomová práce, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha.
- CHROMÝ, P. (2003). Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů. In Jančák, V., Chromý, P., Marada, M., eds. *Geografie na cestách poznání*. Praha (Univerzita Karlova), pp. 163-178.
- CHROMÝ, P., SEMIAN, M., KUČERA, Z. (2014). Regionální vědomí a regionální identita v Česku: případová studie Českého ráje. *Geografie*, 119, 259-277. DOI: <https://doi.org/10.37040/geografie2014119030259>.

- JANOŠKA, Z., VOŽENÍLEK, V., TUČEK, P. (2014). Intervalové vymezení průběhu střední linie geografických jevů ze sady polygonů: příklad vymezení regionu Haná z mentálních map. *Geografie*, 119, 91-104. DOI: <https://doi.org/10.37040/geografie2014119010091>.
- JOHNSTON, R., SIDAWAY, J. D. (2016). *Geography and geographers. Anglo-American human geography since 1945*. London (Routledge).
- JONES, M., MACLEOD, G. (2004). Regional spaces, spaces of regionalism: territory, insurgent politics and the English question. *Transactions of the Institute of British Geographers New Series*, 29, 433-452. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.0020-2754.2004.00140.x>.
- JORDAN, T. G. (1978). Perceptual regions in Texas. *Geographical Review*, 68, 293-307. DOI: <https://doi.org/10.2307/215048>.
- KASALA, K. (1996). Regions as spatial systems and regional development. *ACTA Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae Geographica*, 38, 91-107.
- KASALA, K., ŠIFTA, M. (2017). The region as a concept: traditional and constructivist view. *AUC Geographica*, 52, 111-121. DOI: <https://doi.org/10.14712/23361980.2017.17>.
- KÁŠKOVÁ, M., CHROMÝ, P. (2014). Regional product labelling as part of the region formation process. The case of Czechia. *AUC Geographica*, 49, 87-98. DOI: <https://doi.org/10.14712/23361980.2014.18>.
- KLAPKA, P., TONEV, P. (2008). Regiony a regionalizace. In Toušek, V., Kunc, J., Vystoupil, J., eds. *Ekonomická a sociální geografie*. Plzeň (Aleš Čeněk), pp. 371-397.
- KLEMENTOVÁ, V. (2017). *Regionální identita obyvatel Lanškrounska*. Diplomová práce, Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého, Olomouc.
- KUČERA, Z. (2011). Rozmanité cesty regionální geografie. *Geografické rozhledy*, 20, 14-18.
- KYNCL, M. (2011). *Generování střední linie z datasetu mentálních map*. Diplomová práce, Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého, Olomouc.
- KYŇCLOVÁ-TIHONOVÁ, M., BLÁHA, J. D. (2013). Hodnocení mentálních map v GIS. *Informace ČGS*, 32, 1-15.
- LOWRY, J. (2013). Perceptual New England. *The Northeastern Geographer*, 5, 54-71.
- LYNCH, K. (1960). *The image of the city*. Cambridge (MIT Press).
- MACLEOD, G., JONES, M. (2001). Renewing the geography of regions. *Environment and Planning D*, 19, 669-695. DOI: <https://doi.org/10.1068/d217t>.
- MAREK, P. (2015). *Vnímání reliktní hranice na příkladu severní části česko-moravské zemské hranice*. Diplomová práce, Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity, Brno.
- MAREK, P. (2020a). Region coby sociální konstrukt a kritická diskuze Paasiho konceptualizace regionální identity. *Geografie*, 125, 47-68. DOI: <https://doi.org/10.37040/geografie2020125010047>.
- MAREK, P. (2020b). Regiony a hranice existují i tehdy, jsme-li přesvědčeni o opaku. In Semotanová, E. ed. *Hranice v krajinách*. Praha (Academia), pp. 195-217.
- MATLOVIČ, R., MATLOVIČOVÁ, K. (2015). *Geografické myslenie*. Prešov (Prešovská univerzita).
- NORTON, W. (2004). *Human geography*. Don Mills (Oxford University Press).
- ODEHNAL, J., ŠERÝ, M. (2012). Regional identity and its reflection in Czech human geography. *Dela*, 38, 25-37. DOI: <https://doi.org/10.4312/dela.38.2.25-37>.
- OSMAN, R. (2016). Sémantická mapa: příklad Ústí nad Orlicí. *Geografie*, 121, 463-492. DOI: <https://doi.org/10.37040/geografie2016121030463>.
- OSOBA, P. (2017). Formování symbolického tvaru regionu a odmítnutí názvu Nové Sudeoty. *Geografie*, 122, 310-334. DOI: <https://doi.org/10.37040/geografie2017122030310>.
- PAASI, A. (1986). The institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. *Fennia*, 164, 105-146. DOI: <https://doi.org/10.11143/9052>.

- PAASI, A. (1991). Deconstructing regions: notes on the scales of spatial life. *Environment and Planning A*, 23, 239-256. DOI: <https://doi.org/10.1068/a230239>.
- PAASI, A. (2001). Europe as a social process and discourse: Considerations of place, boundaries and identity. *European Urban and Regional Studies*, 8, 7-28. DOI: <https://doi.org/10.1177/096977640100800102>.
- PAASI, A. (2002). Bounded spaces in the mobile world: Deconstructing 'regional identity'. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 93, 137-148. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-9663.00190>.
- PAASI, A. (2009). The Resurgence of the 'region' and 'regional identity': theoretical perspectives and empirical observations on regional dynamics in Europe. *Review of International Studies*, 35, 121-146. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0260210509008456>.
- PAASI, A. (2010). Regions are social constructs, but who or what 'constructs' them? Agency in question. *Environment and Planning A*, 42, 2296-2301. DOI: <https://doi.org/10.1068/a42232>.
- PAASI, A. (2011a). From region to space. Part II. In Agnew, J. A., Duncan, J. S., eds. *The Wiley-Blackwell companion to human geography*. Chichester (Wiley-Blackwell), pp. 161-175.
- PAASI, A. (2011b). The region, identity, and power. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 14, 9–16. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.03.011>.
- PRED, A. (1984). Place as historically contingent process: Structuration and the time-geography of becoming places. *Annals of the Association of American Geographers*, 74, 279-297. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1984.tb01453.x>.
- RAAGMAA, G. (2002). Regional identity in regional development and planning. *European Planning Studies*, 10, 55-76. DOI: <https://doi.org/10.1080/09654310120099263>.
- RELPH, E. (1976). *Place and placelessness*. London (Pion).
- RUBENSTEIN, J. M. (2014). *The cultural landscape. An introduction to human geography*. Harlow (Pearson).
- ŘEHÁK, S. (2007). V této zemi, v těchto zemích? *Geografie – sborník ČGS*, 112, 95-106.
- SEČKOVÁ, L. (2007). *Slovácko a Moravští Slováci – pokus o vymezení pojmu*. Diplomová práce, Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého, Olomouc.
- SEMIAN, M. (2010). *Regionální identita Českého ráje*. Diplomová práce, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha.
- SEMIAN, M. (2012a). Český ráj. Ale který? *Geografické rozhledy*, 21, 26-27.
- SEMIAN, M. (2012b). Název jako symbol regionu. *Historická geografie*, 38, 335-352.
- SEMIAN, M. (2012c). Searching for the territorial shape of a region in regional consciousness: The Český ráj (Bohemian Paradise), Czech Republic. *Moravian Geographical Reports*, 20, 25-35.
- SEMIAN, M. (2015). Historical aspects and influences of the reproduction of regions in Czechia. In Riukulehto, S., ed. *Between time and space*. Newcastle (Cambridge Scholars Publishing), pp. 23-43.
- SEMIAN, M. (2016a). Region in its complexity. A discussion on constructivist approaches. *AUC Geographica*, 51, 179-188. DOI: <https://doi.org/10.14712/23361980.2016.15>.
- SEMIAN, M. (2016b). Novodobá choronyma v současném regionálním systému. In David, J. ed. *Toponyma. Kulturní dědictví a paměť míst*. Ostrava (Ostravská univerzita), pp. 158-169.
- SHORTRIDGE, J. R. (1985). The vernacular Middle West. *Annals of the Association of American Geographers*, 75, 48-57. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1985.tb00057.x>.
- SIWEK, T. (2011). *Percepce geografického prostoru*. Praha (ČGS).
- SIWEK, T., BOGDOVÁ, K. (2007). České kulturně-historické regiony ve vědomích svých obyvatel. *Sociologický časopis*, 43, 1039-1053.
- SIWEK, T., KAŇOK, J. (2000a). Mapping Silesian identity in Czechia. *Geografie – sborník ČGS*, 105, 190-200.
- SIWEK, T., KAŇOK, J. (2000b). *Vědomí slezské identity v mentální mapě*. Ostrava (Ostravská univerzita).

- ŠERÝ, M., ŠIMÁČEK, P. (2010). Percepce historické hranice Moravy a Slezska obyvatelstvem Jesenicka. In *Geografie pro život ve 21. století: Sborník příspěvků z XXII. sjezdu České geografické společnosti pořádaného Ostravskou univerzitou v Ostravě 31. srpna – 3. září 2010*. Ostrava (Ostravská univerzita), pp. 856-860.
- ŠERÝ, M., ŠIMÁČEK, P. (2012). Perception of the historical border between Moravia and Silesia by residents of Jeseník area as a partial aspect of their regional identity (Czech Republic). *Moravian Geographical Reports*, 20, 36-46.
- ŠERÝ, M., ŠIMÁČEK, P. (2013). Vnímání hranic obyvatelstvem regionů s rozdílnou kontinuitou socio-historického vývoje jako dílčí aspekt jejich regionální identity. *Geografie*, 118, 392-414. DOI: <https://doi.org/10.37040/geografie2013118040392>.
- ŠIFTA, M., CHROMÝ, P. (2017). The importance of symbols in the region formation process. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography*, 71, 98-113. DOI: <https://doi.org/10.1080/00291951.2017.1317285>.
- TOMANEY, J. (2009). Region. In Kitchin, R., Thrift, N., eds. *International encyclopedia of human geography. Vol. 9*. Amsterdam (Elsevier), pp. 136-150.
- TOUŠEK, V., SÍCH, P., VAŠÍČEK, P. (1991). Zemská hranice mezi Čechami a Moravou. *Sborník ČGS*, 96, 45-48.
- TUAN, Y.-F. (1977). *Space and place. The perspective of experience*. Minneapolis (University of Minnesota Press).
- VAISHAR, A., ZAPLETALOVÁ, J. (2016). Regional identities of Czech historical lands. *Hungarian Geographical Bulletin*, 65, 15-25. DOI: <https://doi.org/10.15201/hungeobull.65.1.2>.
- VENČÁLEK, J. (1998). *Protisměry územní identity*. Český Těšín (OLZA).
- WILLIG, C. (2013). *Introducing qualitative research in psychology*. Maidenhead (Open University Press).
- ZELINSKY, W. (1980). North America's vernacular regions. *Annals of the Association of American Geographers*, 70, 1-16. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1980.tb01293.x>.
- ZIMMERBAUER, K. (2011). From image to identity: Building regions by place promotion. *European Planning Studies*, 19, 243-260. DOI: <https://doi.org/10.1080/09654313.2011.532667>.
- ZIMMERBAUER, K., PAASI, A. (2013). When old and new regionalism collide. Deinstitutionalization of regions and resistance identity in municipality amalgamations. *Journal of Rural Studies*, 30, 31-40. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2012.11.004>.
- ZIMMERBAUER, K., RIUKULEHTO, S., SUUTARI, T. (2017). Killing the regional Leviathan? Deinstitutionalization and stickiness of regions. *International Journal of Urban and Regional Research*, 41, 1-18. DOI: <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12547>.
- ZIMMERBAUER, K., SUUTARI, T., SAARTENOJA, A. (2012). Resistance to the deinstitutionalization of a region. Borders, identity and activism in municipality merger. *Geoforum*, 43, 1065-1075. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2012.06.009>.

Petr Marek

**REGION AS A DYNAMIC PROCESS AND THE USAGE
OF A PERCEPTUAL REGION CONCEPT
IN RESEARCH OF THE INSTITUTIONALIZATION
AND DEINSTITUTIONALIZATION OF REGIONS**

Although the region has been understood as a dynamic process since the 1980s, the focus remains on research of the emergence of (the identity of) region. Although research on regional reproduction, transformation and extinction may help to develop the knowledge not only of the concept of a region (but also of the concepts of regional consciousness of people and regionalism), with some exceptions, these processes of the subsequent develop-

ment of (the identity of) region have not been explicitly studied. If we understand the region as a social construct (social fact) the knowledge/consciousness of the people of this region is crucial for its existence. As this knowledge is represented by the subjective images of region (i.e. perceptual regions), perceptual regions can be used in research on the development of region.

According to Paasi's (1986) theory the institutions in the broadest sense are the most crucial for the future existence of a region. However, in research on the development of region, not only institutions have to be studied. It's necessary to examine how they imprint into people's perceptual regions. Thus, specific institutions reproducing region into the future can be identified through perceptual regions. Due to the character of institutions the transformation of region can also occur. Regional reproduction and transformation can be considered as parts of both the process of the institutionalization of regions (together with the emergence of region) and the process of the deinstitutionalization of regions (together with the extinction of region). New institutionalizing region acquires institutions reproducing its existence into the future while (possible) old deinstitutionalizing region loses institutions, and thus it is reproduced less than before and eventually it can become extinct.

The problem is that many authors identify perceptual regions with vernacular regions and, moreover, there is no consensus on whether they are shared images of region or individual images. If we understand perceptual region as a subjective image of region, it's clear that it persists in the mind of every single person. A region defined by the consensus on the perception of more people (a shared image of region) is homogeneous/formal. Similarly, vernacular regions are homogeneous/formal as their delimitation is often based on methods other than inquiries about the subjective perception of regions. Their spatial delineation may thus differ from regions in people's consciousness. There can be more powerful institutions imprinting into people's perceptual regions than those used to delimit vernacular regions. Therefore, these institutions may play a greater role in the processes of reproduction, transformation and extinction (but also emergence) of region. Then, by studying perceptual regions, the power of institutions can also be revealed, with some imprinting into subjective images of regions of a large number of people, while others only into perceptual regions of individuals. However, people create their subjective images of regions very individually, so it depends, for instance, on their sex (gender), age, educational level, nationality, nativeness, place of residence or their knowledge and value orientation. Hence, not only the power of institutions but also these characteristics influence the emergence and subsequent development of regions.

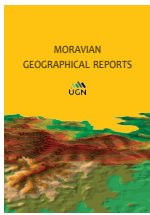
Behavioural geography offers an appropriate methodological approach for researching the institutionalization and deinstitutionalization (and emergence and development) of regions. Its interest in perception and mental maps corresponds to the research of perceptual regions. If the aim is to develop the knowledge of (not only) the concept of a region, there is a need for a reflected connection of the concepts of a mental map (especially those of Lynch-type) and regional identity. The perceptual region – a part of every person's mental map and also a key part of the identity of region – is a suitable linking point. Nevertheless, the delimitation of regions by mental mapping should be a means, not a goal. Research should not end with delimitation – it's also necessary to ask why people perceive regions the way they perceive them. Thus, particularly through the case study research design, specific institutions of various regions imprinting into people's perceptual regions need to be explicitly explored. Their power in the processes under (de)institutionalization and (in) people's reactions to these processes should be examined too.

Article first received: August 2019

Article accepted: May 2020

Příl. 4: MAREK, P. (2020e): Transformation of the identity of a region: Theory and the empirical case of the perceptual regions of Bohemia and Moravia, Czech Republic. Moravian Geographical Reports, 28, 3, 154–169.

The Czech Academy of Sciences, Institute of Geonics

journal homepage: <http://www.geonika.cz/mgr.html>

doi: <https://doi.org/10.2478/mgr-2020-0012>

Transformation of the identity of a region: Theory and the empirical case of the perceptual regions of Bohemia and Moravia, Czech Republic

Petr MAREK^{a*}

Abstract

By using the concept of perceptual region – an essential part of the identity of a region and a part of every person’s mental map – this paper demonstrates a way to examine the understudied transformation of (the identity of) a region and, specifically, its territorial shape (boundaries). This concept effectively fuses the “institutionalisation of regions” theory and the methodologies of behavioural geography. This case study of the perceptual regions of Bohemia and Moravia shows how and why these historical regions and their boundary/boundaries developed, after a significant deinstitutionalisation by splitting into smaller regions in an administrative reform. Many people now perceive the Bohemian-Moravian boundary according to the newly-emerged regional boundaries, which often ignore old (historical) boundaries. Thus, the territorial shape of Bohemia and Moravia is transformed, with the Vysočina Region emerging as one of the new regions to witness the most eroded consciousness concerning these historical regions and their boundaries. The impact of administrative reforms on the perception and thus also the transformation of regions and boundaries is obvious, but the results also suggest that the more radical the administrative changes (in terms of toponyms and boundary mismatches), the fuzzier the collective perceptions of historical boundaries become, as well as peoples’ consciousness of historical regions.

Keywords: perceptual region; transformation of the identity of a region; administrative reform; mental maps; Bohemian-Moravian boundary; Czech Republic

Article history: Received 29 April 2020, Accepted 20 July 2020, Published 30 September 2020

1. Introduction

The Czech Lands have been important territorial units since the Middle Ages. Nevertheless, with an administrative reform in 1948, they were abolished de jure and split into smaller regions. In comparison to some other then-socialist countries where similar reforms took place, the historical regions in the Czech Republic were not restored after the fall of the totalitarian regime. Yet, Bohemia, Moravia, and (Czech) Silesia have remained part of the everydayness of the country until today. Their delimitation is problematic, nonetheless. People perceive historical land boundaries very differently – a transformation of their territorial shape has occurred. Some authors (Marek, 2015; Siwek and Kaňok, 2000a, 2000b; Vaishar and Zapletalová, 2016) attribute these effects to the administrative reforms after 1948. But is the extent of the transformation the same along the length of the historical land boundaries? Or does it somehow differ? And if so, how and why?

Although the need for theorising regions has already become a “mantra” (Van Langenhove, 2013, p. 476) within new regional geography, Paasi (2011b, p. 11) notes that “[r]elatively little attention has been paid to such major questions as what is a region [and] how it ‘becomes’”. It is necessary to examine regions as social constructs (Paasi, 2010) and dynamic processes (Paasi and Metzger, 2017), because it can develop not only knowledge of the concept of region but also the concepts of regional identity of people and regionalism (Marek, 2020a). “Understanding the region then is a means to understanding society itself” (Tomaney, 2009, p. 140), and uncovering the nature of regions as social constructs and dynamic processes can be seen as a “major goal of geography” (Johnston and Sidaway, 2016, p. 216).

This article draws on the institutionalisation of regions theory of Anssi Paasi (1986a) and deals mainly with one of Paasi’s dimensions of regional identity – subjective images of a region. These can be identified with perceptual regions,

^a Masaryk University, Faculty of Science, Department of Geography, Brno, Czech Republic (*corresponding author: P. Marek, e-mail: petrmarek@mail.muni.cz)

implying the existence of a region (Marek, 2020b), which allows us to also use them in researching the region's subsequent development – for example, its transformation (Marek, 2020a). In this paper, the perceptual regions of Bohemia and Moravia lingering in the minds of Bohemian-Moravian borderland inhabitants, are used to study the transformation of (the identity of) a region.

The main aim is to contribute to the discussion of the region as a social construct and a dynamic process, and it encompasses two secondary goals: (1) to demonstrate the usability of perceptual regions in researching the transformation of (the identity of) a region and, specifically, its territorial shape (boundaries); and (2) to explore the nature of the perception and transformation of historical regions/boundaries in areas with a diverse history of administrative regions/boundaries. The above questions will be examined using the example of the Bohemian-Moravian boundary.

Zimmerbauer et al. (2017) stressed the necessity for research into an insufficiently-studied region's deinstitutionalisation and one of its forms based on administrative reforms – regional amalgamation (Zimmerbauer and Paasi, 2013). This article, by focusing on an “Eastern-Bloc case”, suggests studying a second deinstitutionalisation form – regional splitting – which can contribute to the development of scientific knowledge as well.

2. Theoretical and methodological background

2.1 Region as a social construct

As Cresswell (2013, p. 71) puts it: “Central to new regional geographies was the belief that regions are social constructs.” Among geographers, this belief is increasingly apparent (Paasi, 2002a, 2010, 2011b; Paasi and Metzger, 2017) and some authors state that regions “are not ‘out there’ waiting to be discovered; they are our (and others’) constructions” (e.g. Allen et al., 1998, p. 2).

The majority of works on the new regional geography, however, lack the theme of the existence of region as a social construct. Based on the theory of the social construction of reality (Berger and Luckmann, 1971), it can be argued that if we know about some social fact – that is, we have knowledge or consciousness about it – this fact is real, existing (Marek, 2020b). As the region is also a social fact (Paasi, 2002a, 2002b, 2009a), we can say that “regions exist (as social constructions) only if they are in people's consciousness” (Zimmerbauer, 2011, p. 256). Hence, their existence depends on people and their communications about regions: regions “are talked and written into existence” (Neumann, 1994, p. 59; Van Langenhove, 2013). A region emerges or rather arises – it starts to exist – when it comes into a human's knowledge/consciousness, typically through the process of perception (Marek, 2020b).

There is a close two-way relationship between knowledge and perception. On the one hand, because of perception through our senses, our knowledge is being built (Lynch, 1960; Rose, 2001; Siwek, 2011; Tuan, 1975b), or as Tuan (1979, p. 410) put it: “To sense is to know.” On the other hand, such knowledge influences our perception as “perceptions are based on our accumulated knowledge”, and therefore, “[w]hat we know shapes our perceptions” (Fouberg et al., 2012, p. 26 and p. 13).

When thinking about regions as social constructions, emphasis needs to be given to the fact that regions are not arbitrarily created mental abstractions without a connection

to the “real world” (de Blij et al., 2010; Fouberg and Moseley, 2015; Kasala and Šifta, 2017; Paasi, 1986a, 1986b, 1991, 2009b, 2010; Roth, 2007). According to critical realist philosophy, regions as constructs are always based on “materials – not only physical materials in this case, like concrete, but ideational materials like people's beliefs and habits” (Sayer, 2006, p. 99). Thus, the significant role of communication between people and the perception associated with such interchanges, is evident.

2.2 Region as a dynamic process

Seeing regions as spatial structures (Giddens, 1984) and as historically contingent dynamic processes (Pred, 1984), were other important developments in establishing the new regional geography (Gilbert, 1988). Particularly due to Pred's incorporation of time, the region is no longer seen as static but as “constantly becoming” (Pred, 1984, p. 279). Paasi (1986a, 1986b, 1991, 2001, 2002a, 2009b, 2011b) developed these ideas in his institutionalisation of regions theory, where he outlined four stages in the process of regional formation: the emergence of (I) territorial shape (boundaries), (II) symbols, (III) institutions, and (IV) regional identity. The fourth stage permeates all three previous stages (Paasi, 1986a, 1986b, 1991); thus, regional identity emerges because of boundaries, symbols, and institutions. These are also three key features of every region, consisting of various characteristics of the region, its inhabitants, and so on (Marek, 2020b).

Although Paasi's theory focuses mainly on the emergence of regions, the subsequent development of a region (or an identity of region: see below) is also designed: “region [...], once established, is continually reproduced and gradually transformed in individual and institutional practices” (Paasi, 1986a, p. 110), “that is in the spheres of economics, politics, legislation, administration, culture, etc.” (Paasi, 1991, p. 244). Paasi (1986a, 1991, 2001, 2010) also mentions that a region may disappear or deinstitutionalise. Raagmaa (2002, pp. 58–60) outlines two main variations in a region's subsequent development: (I) continuous renewal and (II) disappearance. The former contains, among other elements, a process of re-institutionalisation, which can be seen, however, as part of an ongoing institutionalisation process during which new institutions of the region concerned emerge (Marek, 2020a). To Raagmaa (2002), the region can disappear due to (1) a radical transformation of population or (2) an administrative reform. Paasi (2009b, 2011b), Zimmerbauer et al. (2012) and Zimmerbauer and Paasi (2013) distinguish two forms of deinstitutionalisation based on administrative reforms:

- a. amalgamation of several regions, and
- b. splitting of a region.

With respect to the concrete processes extant during a region's existence, based on the previously-quoted researchers and several others (e.g. Chromý, 2003; Chromý et al., 2014; Kasala and Šifta, 2017; Semian, 2015, 2016; Šerý and Šimáček, 2013; Tomaney, 2009), it can be concluded that a region (I) emerges/arises, and is subsequently (II) reproduced, (III) transformed, and (IV) may disappear. The institutionalisation of a region concerns primarily its emergence, reproduction, and transformation, while the deinstitutionalisation of a region involves especially its reproduction, transformation, and disappearance. Therefore, region's reproduction and transformation may be studied from the perspective of both an institutionalising and deinstitutionalising region (Marek, 2020a).

2.3 Conceptualising perceptual region

In his influential theoretical framework, Paasi (1986a, 1986b, 2002a, 2003, 2009b, 2011b, 2013) explicitly links old concepts of region and the boundary/border with a new concept of regional identity, while distinguishing several dimensions of this identity: (I) identity of a region and (II) regional identity (or regional consciousness) of people – referring to (1) identification with a region or (2) identification with a regional community. The identity of a region can be divided, according to Paasi (1986a), into (1) “objective” classifications and (2) subjective images of a region. This author’s subsequent works (Paasi, 2001, 2002a, 2003, 2009b, 2011b), however, lack this distinction by omitting the subjective dimension. Hence, in these texts “the identity of a region refers to those features of nature, culture and inhabitants that distinguish [...] a region from others” and that are used in various regional classifications (Paasi, 2002a, p. 140; 2003). When treating regions as social constructs, which exist as both (collective) objective reality and (personal/individual) subjective reality (Berger and Luckmann, 1971), this neglect is problematic. Moreover, Paasi (2002a, p. 139) himself perceives it a problem, in that “the link between the personal and collective dimensions of identity remains unclear” – and something similar can be said about region as well.

In addition, in Paasi’s later works, there is an inconsistency regarding other previously-defined dimensions of regional identity and even their designations¹. All of these aspects make it difficult to develop knowledge of the key concepts, such as region and regional identity (Marek, 2020b). Thus, it is hardly surprising that, even after many years of dealing with this topic, Paasi says: “While regional identity has been for a long time an important category in geographical research, its meanings are still vague” (Paasi, 2002a, p. 138). It “has remained thinly theorised – a sort of enigma” (Paasi, 2011b, p. 12).

In his critical discussion of Paasi’s conceptualisation of regional identity, Marek (2020b) focuses on the identity of a region, which – unlike the regional consciousness of people – is much less considered by various authors, including Paasi. After all, it is the identity of a region which can be seen as a primary dimension of regional identity, whilst “the regional consciousness of people is a mere ‘superstructure’ of region, for people must first know about region in order to identify with it” (Marek, 2020b, p. 67). Marek (2020b) also points out that the terms ‘consciousness’ and ‘regional consciousness’ must not be confused. The former means knowledge referring to the identity of region and implies the existence of region as a social fact (see above). The latter points to the regional identity of people associated with an identification or the sense of relationship (feeling) with a region or regional community. Even Paasi (2009b, p. 139) suggests that identification should refer to a feeling rather than to knowledge.

The identity of a region is thus a prerequisite for the emergence of the regional identity of people. As well, this is apparent from Keating’s three elements for an analysis of the relationship between regional identity and political action: the first element is ‘cognitive’ (“people must be aware of [...] a region”); the second is ‘affective’ (“how people feel about the region”); and the third is ‘instrumental’ (“whether

the region is used as a basis for mobilisation and collective action”) (Keating, 1998, p. 86). Similarly, according to Zimmerbauer (2011, p. 245):

“A sense of identification with a region is fundamentally based on consciousness of the existence of that regional entity [...], and it becomes evident in inhabitants’ awareness, feelings and actions and can eventually even lead to regional activism.”

Regional activism may be comprehended as regionalism, as for example in Soja (2009, p. 260), who defines regionalism as “the active promotion of regional perspectives” or “an actively practiced belief that regions are useful concepts for achieving a wide range of objectives”. In this respect, regional activists (regionalists) are, among others, politicians as well as voters in regionalist parties. Hence, we have the following argument: (I) the identity of a region based on knowledge/consciousness closely related to perception precedes (II) the regional consciousness of people, and the regional identity of people is a condition for (III) regional activism or regionalism (Marek, 2020b). In short, ‘to know about the region’ may be followed by ‘to feel with the region’ and this can manifest itself in ‘to do something regarding the region’. It should, however, be mentioned that besides ‘activists’ there is also another type of regional actor – these are the ‘advocates’ (Paasi, 2010; Paasi and Zimmerbauer, 2011). Advocates, such as planners, are often crucial in disseminating the identities of regions and in fostering the regional consciousness of people (thus they definitely “do something regarding the region”) but regional identity for them, personally, may in fact be unimportant (Paasi, 2013). Likely, then, they may have different motives for their agency.

As for the neglected subjective images of region, one of the few things Paasi (1986a, p. 123) mentions about them is that “[b]ehavioral geographers have been studying the images of regions for a long time”. He also states that “behavioural geographers began to study perceptual regions” (Paasi, 2011a, p. 169). This, among other things, suggests the possibility to identify subjective images of a region with perceptual regions (Marek, 2020b). According to Šerý and Šimáček (2012, p. 39), for instance, the “subjective images are the results of processes of perception”, and Siwek (2011, p. 70) describes perception as a “process during which the image of reality arises in human consciousness”.

In accordance with several authors (Dokoupil, 2004; Fellmann et al., 2003; Fouberg and Moseley, 2015; Hobbs, 2016; Klapka and Tonev, 2008; Kuby et al., 2013; Lynch, 1960; Paasi, 1986a; Relph, 1976; Roth, 2007; Siwek, 2011; Šerý and Šimáček, 2012, 2013; Tuan, 1991), it is fruitful to distinguish three dimensions of the identity of a region, that is, three regional types²:

1. ‘objective types’: (a) ‘a homogeneous/formal region’ delimited by consensus in agreeing to a particular criterion or criteria, and (b) ‘a functional region’ delimited on the basis of relations typically between a core and its surroundings; and
2. the ‘subjective’ image of region, in other words, ‘a perceptual region’ whose delimitation is based on the subjective perception of an individual person (Marek, 2020a, 2020b).

¹ Often is unclear whether it is, for example, the identity of the region, the regional consciousness of people, or both, which are being discussed.

² Indeed, it seems that the identity of region represents the region itself (Marek, 2020).

But, of course, not only delimitation/boundaries set the identity of a region apart, but also regions consist of symbols and institutions.

It needs to be stressed that the perceptual region is the most important dimension/type. “We now recognise that all humans relate not to some real physical or social environment but rather to their perception of that environment” (Norton, 2004, p. 63). As mentioned above, knowledge/consciousness about a region typically based on perception is a condition for the existence of region as a social fact/construct. Region does not exist without persistence in a person’s mind (people’s minds) in the form of perceptual region(s). That means every region is at least a perceptual region lingering in at least one person’s knowledge or consciousness. The same cannot be said for formal nor for functional regions, because not every region can also be seen as formal (e.g. urban areas are typically not homogenous in any respect) or as functional (e.g. geomorphological regions mostly lack relations between their parts) (Marek, 2020b).

Furthermore, as perceptual regions reflect “images rather than objective data”, they “may be more meaningful in individuals’ daily lives than the more objective regions of geographers” (Getis et al., 2014, p. 14). It is the subjective dimension of (the identity of) region which is the basis for the regional consciousness of people (Marek, 2020b; Paasi, 1986a), and for regional activism / regionalism as well. For example, as Siwek (2011, p. 49 and p. 88) puts it:

“Subjective perception is an important factor which determines how a certain person behaves in a particular situation in space. [...] Each person decides according to his/her subjective knowledge and the images he/she holds in his/her head – that is, on the basis of his/her mental map and not on the basis of objective reality.”

Formal, functional and perceptual regions are included in the American national geography standards (Heffron and Downs, 2012), which is probably why they all are described in many English-language textbooks (e.g. de Blij and Murphy, 1999; Fellmann et al., 2003; Fouberg and Moseley, 2015; Fouberg et al., 2012; Getis et al., 2014; Hobbs, 2016; Kuby et al., 2013; Rubenstein, 2014), whose authors agree that perceptual regions persist in people’s minds. Some authors (e.g. Fouberg et al., 2012; Getis et al., 2014), however, see the perceptual region rather as a collective than an individual/personal/subjective entity. Even Jordan, the author of the perceptual region definition, which has been used in some form by others³ (e.g. Getis et al., 2014; Shortridge, 1980; Zelinsky, 1980), sees them as “composites of mental maps of the population” (Jordan, 1978, p. 293). If we assume that the region is both an objective and subjective reality, it is beneficial to treat perceptual regions as subjective. Only a combination of several perceptual regions creates an “objective” formal region (based on a consensus in perception). But because the term “objective” has several meanings (e.g. Searle, 1995; Williams, 2015), it would be misleading to see all “objective” (formal and functional) regions as collective objective realities – hence the quotation marks (Marek, 2020a; 2020b).

As they are based on perception, an important research interest in geography since the 1960s (Gould and White, 1986; Lynch, 1960; Relph, 1976; Tuan, 1975a), perceptual regions can be linked with the concept of the mental map. Perceptual

region can then be seen as part of a mental map just like a “real region” is part of a “real map” (Marek, 2020a). According to Rubenstein (2014, p. 17): “A useful way to identify a perceptual region is to get someone to draw a mental map.” It must, however, be a mental map in Lynch’s (1960) sense, which demonstrates the identity of region and is comparative. Thus, for example, a deviation in one’s perception (subjective reality) from the historical boundary (objective reality) of a particular region can be revealed (Marek, 2020a; Siwek, 2011; Siwek and Bogdová, 2007; Siwek and Kaňok, 2000b).

It is interesting to think again about the previously-made distinction for the identity of a region into three types of region (formal, functional, perceptual), where each region type consists of three features (bounded territory, symbols, institutions) and, after its emergence, undergoes subsequent development (reproduction, transformation, eventual disappearance). As the development of the concepts of a region, but also of regional identity and regionalism, is required, these analytical distinctions are very fruitful because they enable detailed investigation of some of the “basic components” in their combinations.

2.4 Transformation of (the identity of) region

As the recognised institutionalisation of regions theory enables a straightforward connection with empirical data (Paasi, 1986b), there is extensive use of this theory in the research of various regions, as shown in many case studies (e.g. Chromý, 2003; Frisvoll and Rye, 2009; Hammarlund, 2004; Jones and MacLeod, 2004; Kašková and Chromý, 2014; MacLeod and Jones, 2001; Paasi, 2002a, 2013; Semian, 2015; Sepp and Veemaa, 2010; Šifta and Chromý, 2017; Zimmerbauer, 2011; Zimmerbauer et al., 2017). As indicated above, Paasi’s theory deals especially with the emergence of regions; therefore, naturally, many subsequent researchers study this process in particular. On the other hand, as “region” has been seen as a dynamic process since the 1980s, it is fairly surprising that analyses of a region’s subsequent development are still rare. Moreover, Paasi’s theory can be used for the study of such subsequent developments (Marek, 2020a). Hence, this paper aims to fill in this gap by focusing on the transformation of (the identity of) a region and, specifically, its territorial shape (boundaries).

Such a transformation is tightly bound with the reproduction of the identity of a region where institutions, in particular and in the broadest sense, play a crucial role (Paasi, 1986a, 1991, 2001, 2002a, 2009b, 2011b). Institutions constantly remind people of a given region, so they can perceive it. This ensures a region’s existence into the future. Depending on the nature of particular institutions, however, a region’s transformation can occur. The processes of the region’s transformation and reproduction are two sides of the same coin, but for analytical purposes, they can be dealt with in separate ways (Marek, 2020a).

Among those studies focusing on the transformation of region(s), we note the following features:

1. some concentrate on the transformation of administrative regional systems (e.g. Paasi and Zimmerbauer, 2011), rather than on the transformation of subjective images of particular region(s);

³ Some of them (e.g. Zelinsky, 1980), however, write about “vernacular regions” and use other delimitation methods beyond asking people’s perceptions.

2. some deal also with the transformation of the regional consciousness of people (Melnychuk and Gnatiuk, 2018), which obscures an understanding of the transformation of (the identity of) region⁴;
3. some are concerned more with institutions and symbols than with territories/boundaries (see Zimmerbauer et al., 2017); and
4. some do not demonstrate the discussed territorial change or boundary transformations through empirical data grounded in the perceptions of ordinary people (Ambinakudige, 2009; Gnatiuk and Melnychuk, 2019; Paasi, 2001; Reed et al., 1990; Vukosav and Fuerst-Bjeliš, 2016).

On the other hand, there are many empirical works which, for the most part, touch on this issue: e.g. Brownell, 1960; Didelon-Loiseau et al., 2018; Good, 1981; Hale, 1984; Holmén, 2017; Homanyuk, 2019; Jordan, 1978; Lamme and Oldakowski, 2007; Lowry, 2013; Lowry et al., 2008; Shorridge, 1980, 1985, 1987; Siwek and Bogdová, 2007; Siwek and Kaňok 2000a, 2000b; Ulack and Raitz, 1981, 1982; Zdorkowski and Carney, 1985. The purpose of such studies, however, is mostly to delimit regions existing in people's minds – thus, the theory of regions is of little relevance to them. Others do care about the theory, but their contribution to the discussion of a region's transformation is rather limited (Heath, 1993; Semian, 2012a, 2012b; Šerý and Šimáček, 2012, 2013; Vaishar and Zapletalová, 2016, Vukosav, 2011).

To better understand not only the concept of a region (but also the concepts of the regional identity of people, and of regionalism), delimitation must be a means, not a goal. Subsequently, the transformation (and other processes in a region's subsequent development) must be handled explicitly and in great depth. The extreme usefulness of the perceptual region presented above can be seen here – as it is both an essential part of the identity of a region and a part of every person's mental map, it efficiently fuses the theory (of Paasi, especially) and the methodology (of behavioural geography) (Marek, 2020a).

The above-quoted empirical studies indicate that delimitation based on perception is widespread particularly for regions without administrative or *de jure* status, such as Asia or the US Middle West. Regions with a “lost” official (administrative / *de jure*) status (e.g. Moravia, Podolia [UKR]) are also appropriate in this respect. Although the perception-based delimitation can be applied to all regions (Marek, 2020a), such delimitations of administrative regions or states are almost always not conducted because these regions are typically perceived on the basis of their official boundaries. Perception of today's Poland, for example, is usually bound to contemporary official boundaries, but a century ago this region was undoubtedly perceived as partly “elsewhere”. This “simple” transformation would not have occurred without Poland's official status, as indicated by regions with a lost administrative/*de jure* status whose current perception-based delimitations are rather problematic. Nevertheless, focusing on regions without official status can help to reveal how and why people construct their perceptual regions, and how and why these subjective images develop over time.

The Czech Lands are very suitable regions for studying the transformation of (the identity of) regions. Moreover, some authors have already partly researched this theme. The perception of Silesia, Moravia, their boundary, and *de facto* also their transformation is described by Siwek and Kaňok (2000a, 2000b) and Šerý and Šimáček (2012, 2013). The first researchers to deal in part with the perception of the Bohemian-Moravian historical land boundary were Toušek et al. (1991), who mapped the inhabitants' opinions of which land they would like to live in, given the land restoration. In addition, Vaishar and Zapletalová (2016) outlined the role of administrative reforms on the perception of this boundary, but they also dealt with many other factors such that attention to the regions' transformation is overshadowed. The perception of the boundary between Bohemia and Moravia was examined using mental maps for the first time by Chalupa (2015), focusing on knowledge of the boundary's historical location, and by Marek (2015), who was more interested in present-day perceptions. The latter work constitutes the initial research phase of this article.

3. Case study regions

The development of the administrative regional system in what is the present-day Czech Republic has been described by many authors (e.g. Burda, 2014; Daněk, 1993; Hledíková et al., 2005; Jordan, 2001; Munzar and Drápela, 1999; Semian, 2015; Siwek and Kaňok, 2000a, 2000b; Yoder, 2003). These accounts include Bohemia, Moravia and Silesia, whose emergence dates back to the first millennium AD. In the 9th century, Moravia became a core of the Great Moravian Empire, the first predominantly West Slavic state, which ruled also several neighbouring areas, including Bohemia. After its fall early in the 10th century, however, the political centre moved to the Duchy of Bohemia. Since then, except for several interruptions, Bohemia (as the Kingdom of Bohemia since 1198) and Moravia (as the Margraviate of Moravia since 1182), and later also Silesia or at least its part, have formed the Czech state, with a dominant role for Bohemia. In spite of being part of the same state, the Czech Lands retained, due to various activists (e.g. some noblemen) and advocates (e.g. the Holy Roman Emperors), a relatively high level of autonomy – including their own legislatures – until the emergence of the Czechoslovak Republic in 1918. As a result, a strong identity and exclusiveness of these historical lands, as well as a strong rootedness of their boundaries (which had almost not changed for centuries), formed in people's consciousness.

For this research paper, administrative reforms of the last century are the most important – for the evolution of Czech regions, see Figure 1. Ten years after Czechoslovakia was created, the Czechoslovak/Czech part of Silesia⁵ was amalgamated with Moravia in 1928. Moravia and (Czechoslovak/Czech) Silesia did not disappear, however. According to Paasi (1986a; 2002b; 2009a; 2009b), regions can exist on various spatial scales, and more importantly, a single region is not inevitably bound to one specific scale. Thus, because of a toponym, the newly-formed Moravia-Silesia continued to reproduce both historical lands for they were deinstitutionalised and (re)institutionalised at the same time. Moreover, many municipal names, among other things, continued to reproduce Moravia and Silesia.

⁴ Texts emphasising the transformation of the regional consciousness of people do exist as well (e.g. Terlouw, 2017), but many authors do not distinguish between these two dimensions of regional identity.

⁵ The major part of Silesia is now located in Poland.

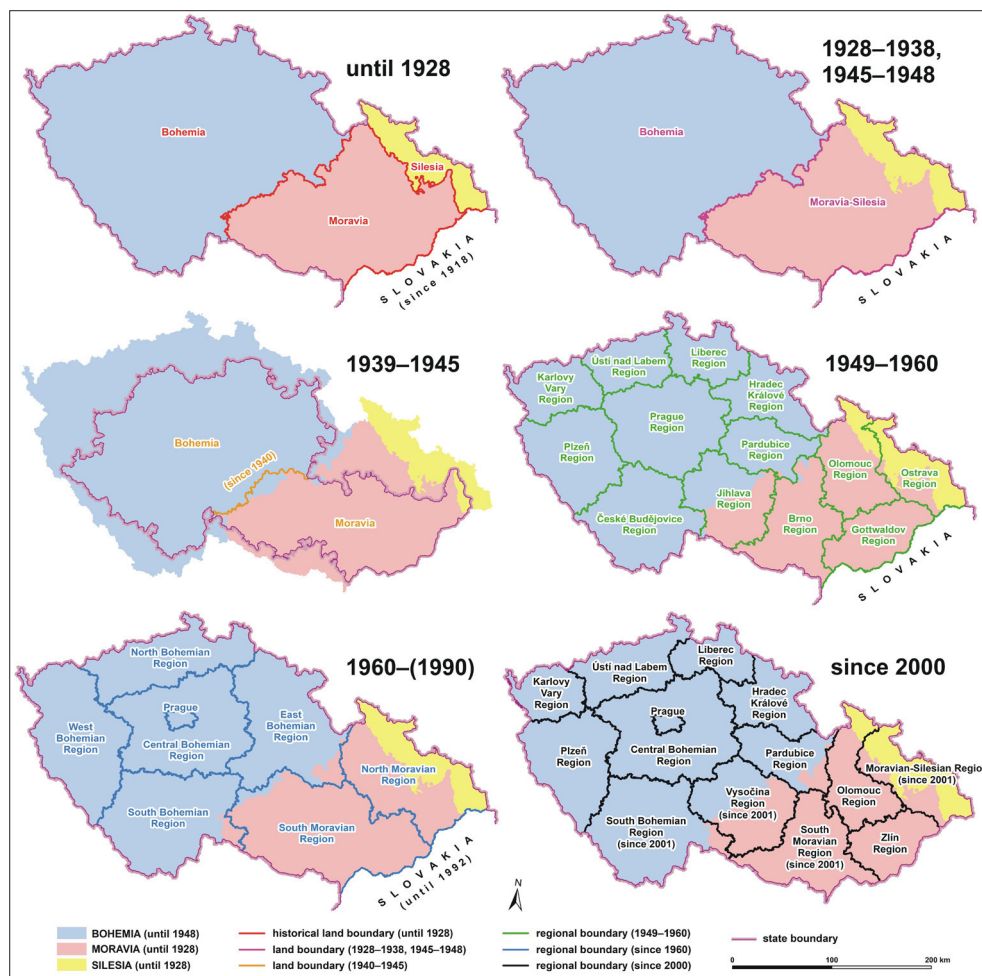

Fig. 1: Development of the highest-level *de jure* administrative regions in the area of the Czech Lands during the last century (except for the war-years 1939–1945, Slovakia and the present-day Czech Republic formed one state – Czechoslovakia, which emerged in 1918 and was split at the end of 1992).

Source: author's reconstruction based on Růžková and Škrabal (2006), Štůla and Semík (1941), and ArcČR® 500 Geographic Database

During the German occupation, the Protectorate of Bohemia and Moravia was established, and an ephemeral change in the Bohemian-Moravian boundary also occurred. After World War II, the two pre-war lands were restored – but they were abolished by the new communist government at the end of 1948. From 1st January 1949, the administrative layer of the Czech Lands was split into thirteen newly-formed regions (*kraje* in Czech) named after their capitals – and they did not respect historical land boundaries. This represents a significant deinstitutionalisation of the Czech Lands. Even so, they still persist.

Another administrative reform took place in 1960, during which eight new regions (*kraje*) were formed replacing the previous ones. These regions also did not respect the historical land boundaries, but seven of them referred to Bohemia or Moravia in their names, meaning a (re)institutionalisation of Bohemia and Moravia as the new regions began to reproduce previously (and partly) deinstitutionalised historical lands.

A year after the 1989 “Velvet Revolution”, regional committees were abolished, but this was not the case for the regions in their entirety, as they persisted in some agendas (e.g. the judiciary) to this day. Their boundaries are also adhered to by districts created during the same 1960 reform and replacing previous districts. During a subsequent debate about future administrative division, the restoration of

the Czech Lands as administrative units seemed logical. Political parties – mainly in Moravia – seeking restoration, initially succeeded in the elections but the dissolution of Czechoslovakia raised concerns about a further possible disintegration of the state. This led to a rejection of the restoration of large historical lands. Instead, fourteen much smaller regions (*kraje* still) emerged in 2000. Because of the renaming some of them in 2001, Bohemia, Moravia, and this time also Silesia, became (re)institutionalised and reproduced by four regions. The new regional boundaries ignored the historical land boundaries again, however.

In other states of the “Eastern Bloc”, centralised communist regimes also frequently changed administrative divisions in which historical regions were typically ignored and often split (Jordan, 2001; Melnychuk and Gnatiuk, 2018; Roth, 2007; Sepp and Veemaa, 2010; Yoder, 2003). Unlike some of them, in the Czech Republic historical regions (lands) were not restored as administrative units after the collapse of the socialist regime. They have no official status even in the European Union NUTS system.

4. Data and methods

In the author's initial research (Marek, 2015), a significant role of the 1960/2000 administrative regions in the perception and transformation of Bohemia, Moravia,

and their boundary/boundaries was revealed. Therefore, subsequent research into two qualitatively different areas of the Bohemian-Moravian borderland was conducted, to further unravel the nature of these regions' perception and transformation. The location of the three study areas within the Czech Republic is shown in Figure 4.

The name of a region, a toponym, needs emphasis here. It is the most important regional symbol (Paasi, 1986a, 1986b, 1991; Raagmaa, 2002; Semian, 2012a; Simon et al., 2010) necessary for the existence of a region. According to Tuan (1991, p. 688): "Naming is power – the creative power to call something into being"; thus, there is "no region without a name" (Simon et al., 2010, p. 413). Regional names can then be used as a tool to study the territorial shapes of the regions in people's minds (Semian, 2012a, 2012b). In other words, thanks to toponyms, perceptual regions and their boundaries can be investigated.

The transformation will be studied following a comparison of perceptions:

1. "in time", as we can assume that, until the Czech Lands lost their official status, their perceived delimitation roughly coincided with then-official land boundaries; and
2. in three study areas where diverse administrative regions/boundaries emerged after 1948. The former focuses mainly on boundaries, the latter on territories.

In the first study area (hereinafter referred to as SA1) in the northern part of the Bohemian-Moravian borderland, a part of Moravia was inserted into the East Bohemian Region in 1960. The regions from 2000 are named after their capitals here. On the contrary, in the second study area (SA2), around the regional capital of Jihlava, a portion of Bohemia was inserted into the South Moravian Region in 1960. This whole area belongs to the current Vysočina Region⁶, making

the present-day regional boundary far from the historical one. The third study area (SA3) in the southern part of the borderland in question is similar to SA1, as the South Bohemian Region has included a part of Moravia since 1960. There are two differences, however: the course of regional boundaries (1960/2000) in the north of SA3 diverges, and one of the current regions still bears Bohemia in its name.

The necessary data were gathered during three field research activities. The first (initial) research was conducted in thirty-three municipalities of SA1 and took place in the period August – October, 2014. The other two field research projects, which took place in twenty-four municipalities in both SA2 and SA3, were carried out in July 2016 and September 2016, respectively. Altogether, 454 residents aged 15–88 were interviewed face-to-face: 240 in SA1, 107 in SA2, and 107 in SA3. The respondents were chosen by the author searching through all eighty-one municipalities on foot or by bicycle to conduct an interview with at least 1 per cent of permanent inhabitants aged fifteen and older in each researched municipality and, especially, to make a proper quota sampling according to sex, age, and place of residence to fit the requirement of a representative sample. In each study area, all requirements were met using data from the last census (CZSO, 2014, 2016a, 2016b).

Each field research activity used a questionnaire survey whose content is described by Marek (2015). In this article, only responses to one task have been employed – the only one respondents drew/wrote themselves. Each respondent was given a sufficiently large (approximately 16 × 18 cm) study area map with basic elements, particularly all the municipalities, their names, and also the main roads, needed for orientation and was asked to draw the Bohemian-Moravian boundary and to mark each historical land where she/he currently perceives it (see Fig. 2). To correctly

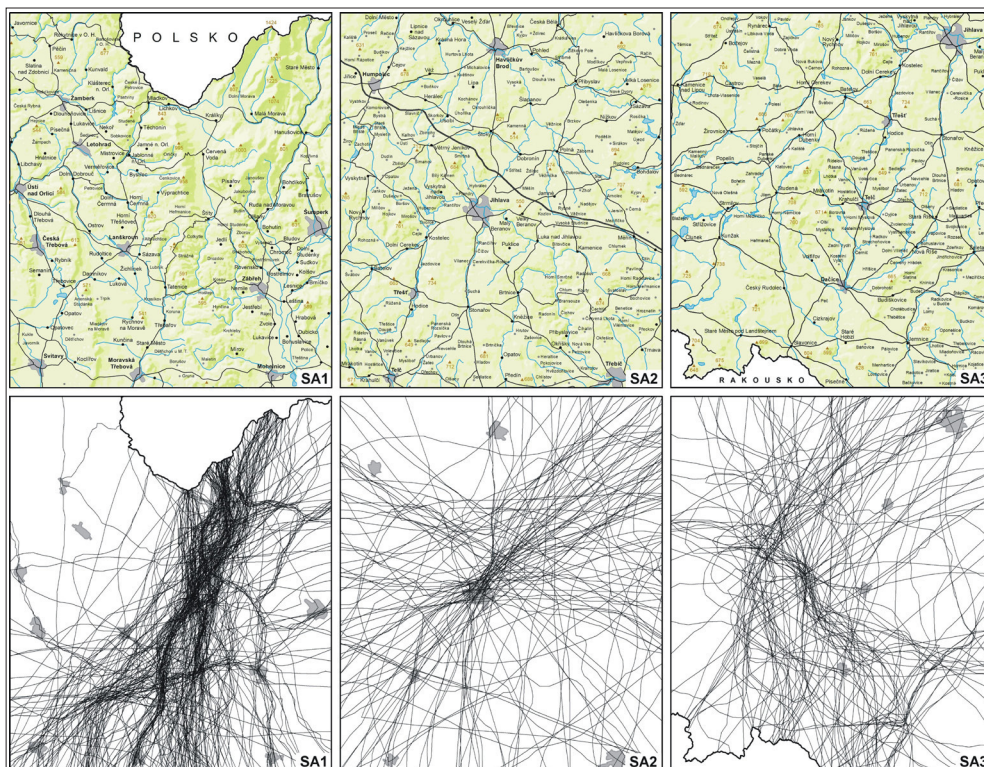

Fig. 2: Maps of the three study areas (top), and all perceptual region boundaries drawn by respondents (240 in SA1, 107 in SA2, and 107 in SA3: bottom). Source: author's field research, 2014–2016

⁶ Vysočina means highlands.

interpret the data, various field notes written by the author-interviewer (usually during conversations with respondents) have also been taken into account.

All Lynch-type mental maps were analysed using a method introduced by Šerý and Šimáček (2012, 2013), which also offers the possibility of data presentation. In order to be more illustrative of the regions' transformations, however, it was partly modified. After these authors' stage of counting raster layers, the resulting clusters were simply categorised into ten classes and visualised to indicate the percentage of respondents who perceive a particular area in the respective historical land (see Fig. 4).

5. Results and discussion

According to the perceptual regions and their boundaries drawn by the respondents, the administrative reforms of 1960 and 2000 seem to be crucial in the transformation of (the identity of) Bohemia and Moravia. Right after the interview assignment, several interviewees asked, in the words of one of them: "Should I draw a historical boundary or a current one?" It was repeated to them to draw the Bohemian-Moravian boundary where they perceive it now. In all three study areas, though often conscious of the current regions, many people drew it in a similar way to the historical land boundary (1928). As one respondent said: "I still perceive it as it was historically." Others drew the "current" boundary, i.e. the regional boundary from 1960 or 2000. In all study areas, many respondents understood that the historical land boundary had changed with the reform in 1960 – some explicitly mentioned this year – and/or with the later reform in 2000. "Today, I comprehend it by the regions [kraje]", stated one of them. This corresponds to the assertion by Vaishar and Zapletalová (2016, p. 20): "The borderline [of historical regions] is often equated with administrative boundaries."

Nevertheless, it would be misleading to think that respondents perceive the Bohemian-Moravian boundary either in conformity with the historical land boundary or the regional boundaries. There are no such distinct groups of people. Rather interviewees drew their perceptual regions diversely – for example, partly along the 1928 historical land boundary, partly according to the regional boundary (1960 and/or 2000), and partly in keeping with something else (e.g. local specifics). As already stated, people's perceptions are based on their knowledge that, in turn, is highly dependent on distance (from place of residence, specifically), but also on various mediated representations. Perceptions/knowledge can be dependent also on a person's sex/gender, age, educational level, nativity, nationality, and so forth (Chalupa, 2015; Good, 1981; Gould and White, 1986; Lowry, 2013; Lowry et al., 2008; Lynch, 1960; Marek, 2015; Relph, 1976; Shortridge, 1985; Siwek, 2011; Šerý and Šimáček, 2012, 2013; Ulack and Raitz, 1982). Also, the power of institutions reproducing the regions and imprinting themselves into people's perceptual regions vary contextually (Marek, 2020a). Further discussion of these influences on respondents' perceptions, however, is beyond the scope of this paper.

According to some residents of SA1, Moravia in the East Bohemian Region, which is often regarded as East Bohemia, is no longer Moravia, but Bohemia – even the whole current Pardubice Region is perceived as Bohemian by some interviewees, since it is often considered a successor to the East Bohemian Region (which is probably supported by the coincidence of their boundaries)⁷. Thus, for example, even the former district town of Moravská Třebová (*Moravská* meaning Moravian) is now perceived by them to be located in Bohemia: "Moravská Třebová is today Bohemian and previously Moravian". Others would disagree, however. Although they are aware of the East Bohemian Region and/or the Pardubice Region, they still think/perceive that this town is located in Moravia. Moreover, some respondents, living further away and without knowledge of the regions to which this town belongs, drew it through common sense into Moravia: "Moravská Třebová – so it will probably be in Moravia". In this study area, interviewees were "confused" mainly in the south, where the historical land and regional boundaries diverge the most; therefore, subjective images of Bohemia and Moravia vary considerably here (see Fig. 2). On the contrary, in the middle of SA1, the respondents' perceptual regions mostly agree with one another, which can be elucidated through the accordance of the historical land and regional boundaries, although these results are partly influenced by the selection of researched municipalities (see below).

Similarly, in SA3, Moravia in the South Bohemian Region is perceived as Bohemia by some respondents because the South Bohemian Region is often identified with South Bohemia⁸. Thus, for instance, the former district town of Dačice is described by some people as having "used to belong to Moravia, now it is in Bohemia". Also, in this case, some would not agree because for them Dačice still lies in Moravia. Respondents in this study area were confused in the south while being in relative accordance in the middle (Fig. 2) for similar reasons to SA1. The northern part of SA3, where all three monitored boundaries diverge, causes the greatest confusion. Hence, before interviewees finally drew the borderline, though often by just guessing, some were refusing to complete this task for some time. Interestingly, several respondents talked about the Vysočina Region as if it was neither Bohemian nor Moravian. This may be explained by the strong identity of the Vysočina Region since its emergence (Chromý, 2004, 2009), as well as the partial deinstitutionalisation of the South Moravian Region and the South Bohemian Region in the Vysočina Region area, as they de jure "shrank" in 2001 (see Fig. 1). Therefore, the terms "South Moravia" and "South Bohemia" seem to be currently less used for this area, and the identity of the Vysočina Region somehow replaces the identities of the historical lands. Some interviewees also mentioned they perceived the Vysočina Region either as Bohemian or Moravian, instead of Bohemian-Moravian.

On the contrary, but similarly at the same time, in SA2 a part of Bohemia inserted into the South Moravian Region is seen as Moravia by some interviewees, as the South Moravian Region can be considered as South Moravia. Although, as outlined above, the identity of South Moravia

⁷ Furthermore, the neighbouring Olomouc Region is typically perceived as Moravian, since Olomouc is one of two historical Moravian capitals (together with Brno).

⁸ As seen from some interviews with the SA3 respondents, however, it is more complicated. Some people do not perceive a mutual exclusiveness between South Bohemia and Moravia; they have no problem stating that Dačice, for instance, is located in South Bohemia and in Moravia, at the same time. For them, the South Bohemian identity does not struggle with nor contest the Moravian identity. Thus, seeing South Bohemia as a part of Bohemia, which then eliminates Moravia in the minds of all people, would be too simplistic.

(and South Bohemia) has been weakened here, and according to many residents of SA2, their municipalities lie primarily in the Vysočina Region rather than in Moravia or Bohemia. Previous examples focused on towns beyond the researched municipalities, but of course, the 1960 administrative regions influence the perception of historical lands even inside the researched areas. For instance, a resident of Dobronín, the most populated researched Bohemian municipality in the South Moravian Region, described her village as follows: “Now it is the Vysočina Region but, previously, the South Moravian Region, therefore, Moravia”. Likewise, in other study areas, respondents typically began to draw in a familiar place. In SA2, it was in Jihlava in particular where many people perceived the Bohemian-Moravian boundary thanks to large boundary stones. This rare congruence on the course of the historical land boundary in the middle of the study area (Fig. 2) can also be explained by both the selection of studied municipalities (see below) and the absence of the Vysočina Region boundary in SA2. On the other hand, this absence of the most recent administrative boundary, as well as the existence of the Vysočina Region itself, contributes to the extreme confusion as to where the studied boundary leads. After drawing a point in Jihlava, one interviewee sighed: “I don’t know on which side to draw at all”. Thus, the interviewer had a difficult job in persuading many to finish the task. Of all three study areas, SA2 seems to possess the most eroded consciousness about Bohemia, Moravia, and their boundary.

As for the other administrative reforms, the 1949 regions are not imprinted in the respondents’ perceptual regions. It is probably because their names did not resemble historical lands and, moreover, they only functioned for eleven years. In addition, no one mentioned Moravia-Silesia while drawing the borderline. This land has presumably always been seen as artificial, serving as an administrative unit for only a limited time, unlike Moravia and Silesia, each with more than a millennium of history. On the contrary, ephemeral changes during World War II still influence people’s perceptions of the Bohemian-Moravian boundary in particular localities. Some interviewees were confused by the former affiliation to Moravia (in SA2 and SA3) and even by the Protectorate border (in SA1 and SA3). These influences are far less significant than those of 1960/2000, however.

It is possible to put forward examples of perceptual regions based on the 1928 historical land boundary or the 1960/2000 regional boundaries across the whole of

their documented courses (see Fig. 3), though the number is low – mainly in SA2 and SA3 where the monitored boundaries greatly diverge. It is worthless to count them because many others also drew the borderline according to these boundaries but, as indicated above, only partly. If, for example, an area of five kilometres from a certain boundary is considered, there are some people who fit within the tolerance accidentally, while others who perceive Bohemia and Moravia according to that boundary are just outside of it, since the knowledge of an area decreases with increasing distance (Gould and White, 1986). Or, they were partly confused by another administrative boundary or something else. Furthermore, the selected method has undisputed limitations as mental maps cannot be regarded as universal spatial representations; thus, it is not suitable for everyone (Muliček et al., 2013; Tuan, 1975a). There is a difference in what some people draw and what they think they draw. For instance, some interviewees mistook Králický Sněžník, the northernmost point of the historical land boundary, for a hill nearer to the town of Králíky, which distorts the results (see below). Another problem is that some stated what historical land a certain municipality was located in but drew the borderline through it. Some perceptual regions are also biased by elements indicated in the questionnaire maps (e.g. some respondents drew the boundary along the roads as seen in Fig. 2). Yet, it is obvious that the respondents’ perceptions of Bohemia and Moravia are highly structured by knowledge of the administrative regions/boundaries from 1928/1960/2000, and that the mental maps method is a satisfactory tool to illustrate where the Bohemian-Moravian boundary is perceived to be.

A mean boundary of Bohemia and Moravia – 50 per cent of all interviewees of the respective study area placed Bohemia on one side of this borderline with Moravia on the other – is approaching the 1960 regional boundaries in most places, except for the Králíky area, for instance (see Fig. 4). Towns between the boundaries from 1928 and 1960 are clear evidence of the impact that the 1960 reform had on the transformation of Bohemia and Moravia. All of them (or at least their parts) were drawn by no less than half of the respondents in the historical land opposite to that which would correspond to the 1928 boundary. Regarding this reform, the toponyms (of new administrative regions), in particular, seem to have played a crucial role in the historical lands’ transformation. The (non-)usage of toponyms can also explain the “retreat” of Silesia (towards the Polish border)

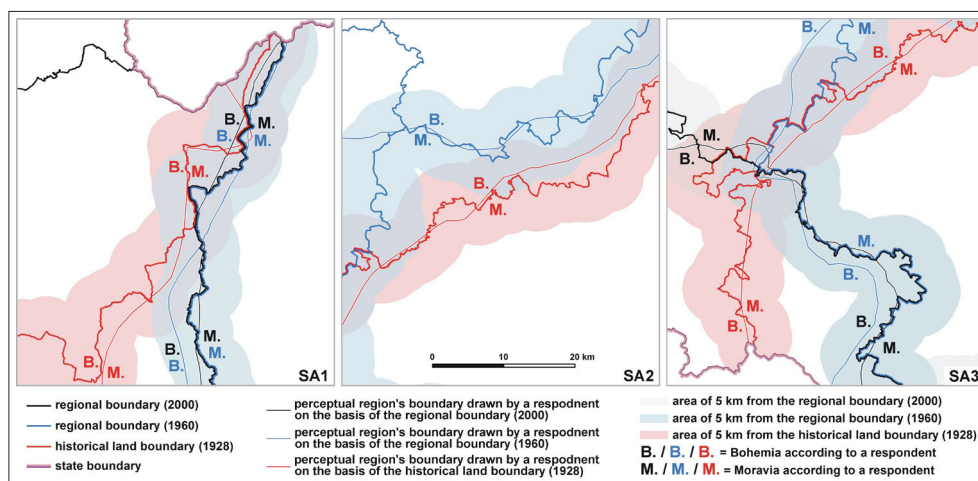

Fig. 3: Examples of respondents’ subjective images of Bohemia and Moravia based on the historical land boundary (1928) or the regional boundaries (1960/2000). Source: author’s field research, 2014–2016

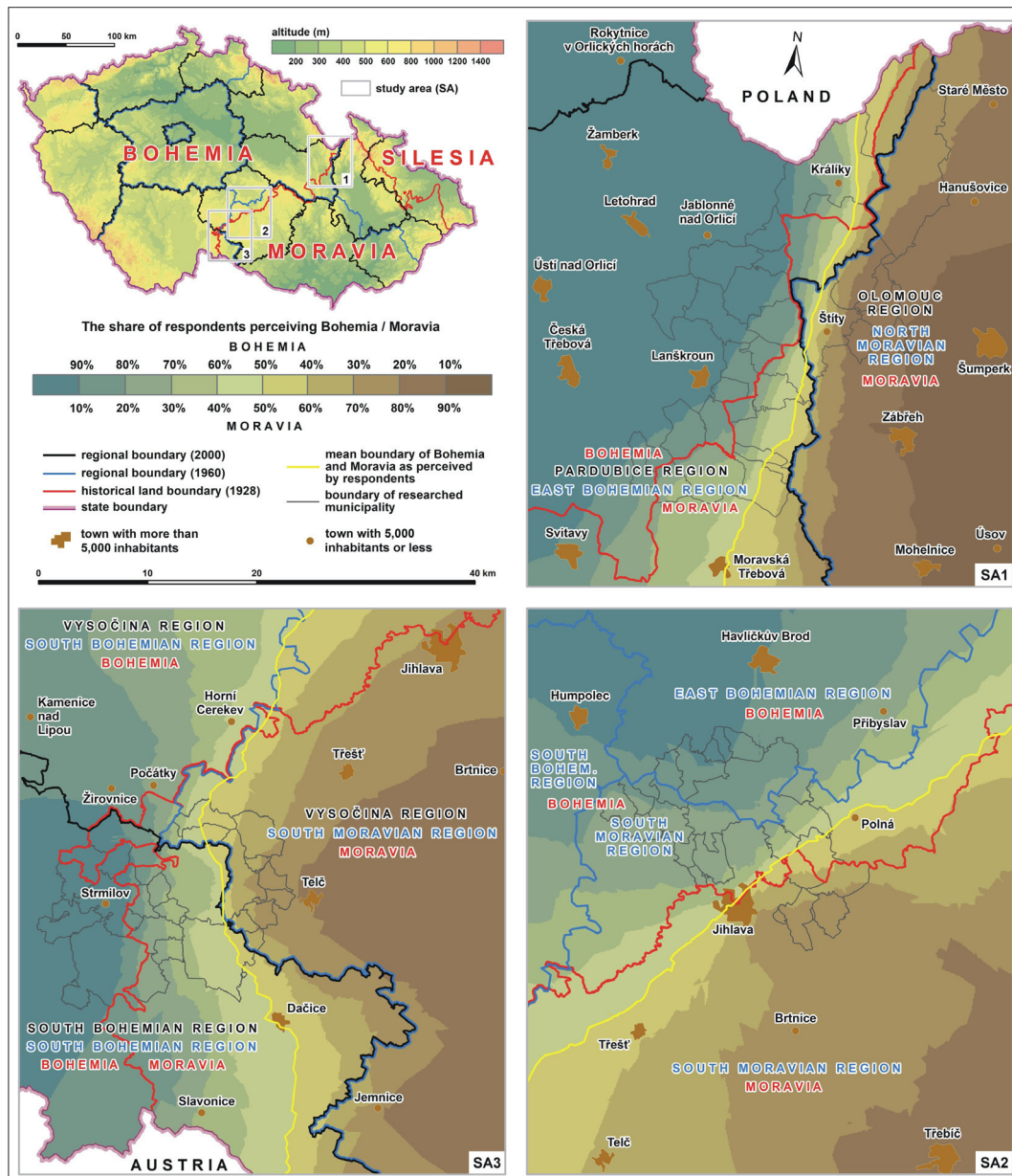

Fig. 4: Collective perception of Bohemia, Moravia, and their boundary by all interviewees of the three respective study areas. Source: author's field research, 2014–2016

in favour of Moravia, as recorded by Siwek and Kaňok (2000a; 2000b) and by Šerý and Šimáček (2012, 2013). For example, Siwek and Kaňok (2000a, p. 197) interpret the weak Silesian identity in the Czech Republic as “a consequence of the long-term marginalisation of the name of Silesia during the communist period” (see Fig. 1). Since 1960, the Czech part of Silesia has often been labelled as North Moravia.

The on-going transformation of Bohemia and Moravia associated with the administrative reforms (of 1960 as well as 2000) is also evident from the mapped “isolines”/“isopercepts”, as some of them strikingly resemble the 1960/2000 regional boundaries (see Fig. 4). The more the respondents' perceptual regions differ (Fig. 2), the more blurred the resulting map is (Fig. 4), and vice versa. Thus, a collective image of Bohemia and Moravia is the sharpest in the middle of SA1, while the most unclear is in the Vysočina Region. The Bohemian-Moravian boundary, whose course was already stabilised in some locations in the Middle Ages (Schulz, 1970), used to be one of the most stable administrative boundaries in East-Central and South-

East Europe over the last millennium (Gurňák, 2003). Presumably no later than 1960, however, it became fuzzy in people's perceptions, though naturally it could have been perceived slightly differently due to knowledge/distance also before that point in time. Contemporarily, the boundary is perceived by respondents in all study areas more or less fuzzily, particularly because of both the 1960/2000 administrative regions/boundaries, which are very actual in people's daily lives, and of the 1928 historical regions/boundaries still lingering in people's consciousness.

The research results thus correspond with two seemingly contradictory arguments. On the one hand, it was suggested that regions with official status in the past (historical regions) “are very durable in the minds of people” (Chromý et al., 2009, p. 18; Melnychuk and Gnatiuk, 2018; Vukosav, 2011; Vukosav and Fuerst-Bjeliš, 2016), and “administrative boundaries or political frontiers, once marked out, have substantial inertia and thus a tendency to persist” (Zimmerbauer et al., 2017, p. 12). On the other hand, the crucial role of administrative reforms – connected mainly with both the names and the

boundaries of the new regions – in the transformation of historical regions/boundaries was observed (Gnatiuk and Melnychuk, 2019; Melnychuk and Gnatiuk, 2018; Siwek and Kaňok, 2000a, 2000b; Vaishar and Zapletalová, 2016). Although, the transformation of historical regions/boundaries may occur (or actually be facilitated) even if they are not reflected in the later administrative divisions, as was illustrated in the example of Zagora (Vukosav and Fuerst-Bjeliš, 2016) or Tavria/Tauride (Homanyuk, 2019). Even in such cases, however, the role of toponyms (in various informal usages) is crucial.

In addition to these findings, the comparison of the three study areas shows how and why the transformation extent of historical regions/boundaries differs: Where the new regions' names and/or boundaries agree with the names/boundaries of historical regions, a collective perception of historical regions and historical boundaries is the sharpest⁹. On the contrary, where the most radical reforms took place (in terms of toponyms and boundary mismatches), the fuzziest collective perception of the Bohemian-Moravian historical land boundary, as well as the most eroded consciousness about Bohemia and Moravia, was documented. The absence of 90 per cent of Moravia in SA2 and SA3 is an excellent example of this (Fig. 4).

According to Gnatiuk and Melnychuk (2019, pp. 185–186), all Ukrainian modern administrative regions (*oblasti*), which do not respect historical boundaries as well, may be classified either as “anchor regions”, where unification/homogenisation process leads to a dominance of one historical identity in a given administrative region, or as “swing regions”, where several historical identities persist. In this respect, mainly thanks to its name, the South Bohemian Region seems to be an example of the former. In the Pardubice Region, however, the unification/homogenisation process is weaker – not only because of the region's name but also some other toponyms, such as Moravská Třebová, for instance. The Vysočina Region might be comprehended rather as a swing region, although in the minds of some people, it seems to be more a region with a lost historical (land) identity.

Bohemia and Moravia could be delimited not only on the basis of the 50% isoline but also by a consensus of say 60% or 80% of respondents, while creating a residual transitional or boundary zone between them. Nevertheless, the “objective” formal regions created this way are mere scientific constructs. Their objectivity is not ontological but epistemological, which means they contain the subjectivity of their creator(s) (Marek, 2020b; Paasi, 1986a; Searle, 1995). The author is well aware of this, particularly with respect to the chosen study areas and researched municipalities. The results are representative only for residents of these municipalities; they would differ if other municipalities were involved because

the perceptions depend strongly on knowledge/distance. For example, people from SA3 have much lower knowledge of the Jihlava boundary stones; therefore, a mean boundary of Bohemia and Moravia according to them does not lead through this city (instead in the north, it leads, quite accidentally, near the 1960 regional boundary). More importantly, the above-described results revealing the sharpest collective perception in the middle of all study areas, are partly influenced by the location of researched municipalities just in these middle zones. But still, the comparison of the study areas clearly illustrates the crucial role of the 1928/1960/2000 regions/boundaries in people's perceptions: in SA1, where all three monitored boundaries converge on the longest section, 90 per cent Bohemia and 90 per cent Moravia are the closest; while in SA2, where only two monitored boundaries approach, 90 per cent Bohemia and 80 per cent Moravia are the most distant from each other.

With an increase in distance from the studied municipalities, the collective image of Bohemia and Moravia is increasingly blurry. Yet, in SA1, the Olomouc Region, for example, is relatively clearly perceived as Moravian, while in SA2 and SA3 the Vysočina Region disturbs the perception of historical lands to the greatest degree. In addition to this, the content of the questionnaire maps, as well as their extent, were suggestive. Five interviewees in SA2 (and one each in SA1 and SA3) initially did not want to draw the borderline, as they did not perceive Moravia to be in the respective study area¹⁰. Geographers may indeed delimit “objective” regions, but these may be very distant from ordinary people's perceptions (Tuan, 1975b), even though such criteria are used in drawing these “objective” regions.

Although “objective” regions (collective perceptions) allowed us to assess the regions' transformation, it seems preferable to focus on individual subjective images of regions, for, as stated above, perceptual regions are a basis for regionalism. Some respondents felt “injustice” because of the perceived Bohemian-Moravian boundary change in 1960. “They stole us from Moravia”, as one said. Another commented that “Dačice residents are still angry that they are now in Bohemia”. According to Chromý (2004, p. 68): “Moravism [...] ‘survives’ in the local conditions of the Brno centre and in the areas ‘annexed by Bohemians/Czechs’¹¹ (e.g. in the Dačice area)”. This clearly illustrates that some people possess a resistance identity which may manifest in regionalism (Castells, 2010; Zimmerbauer and Paasi, 2013; Zimmerbauer et al., 2012). One of the most recent examples of such a resistance identity is the formation of the Moravian Land Movement (a political party) in 2018, symbolically based in Dačice, fighting against the above-outlined unification/homogenisation process and striving to restore the Czech Lands¹² (MZH, 2020).

⁹ Additionally, if the two different historical regions are divided by a state border (for example, Bohemia and neighbouring German Saxony), their perceived delimitation may really be very sharp. Hence, one of the arguments of Vaishar and Zapletalová (2016, p. 20) that “the centres of historical regions are clear, while the borderline is fuzzy”, may not always be completely true. The context matters.

¹⁰ For many respondents, the “real Moravia” is South Moravia, with its wine and hearty people (Marek, 2015), and therefore far from their homes. On the contrary, nobody refused to draw Bohemia, presumably because the term often serves as a synonym for the whole Czech Republic (Jeleček and Rubín, 1998). This, in fact, contributes to the fuzziness of the Bohemian-Moravian boundary as well. It then resembles the above-mentioned “retreat” of Silesia due to the usage of the term North Moravia, accompanied by the blurred perceptions of the Moravian-Silesian boundary (Siwek and Kaňok, 2000a; 2000b; Šerý and Šimáček, 2012; 2013).

¹¹ In Czech, there is only one expression (*Češi*) to describe the inhabitants of both Bohemia and the Czech Republic.

¹² The unification/homogenisation process in the South Bohemian Region is led by various activists (for example, there is a political party called *Jihočeši*, meaning South Bohemians) and advocates (for instance, the whole South Bohemian Region is officially propagated in tourism as South Bohemia). In its first elections (the 2018 elections to local/municipal councils), the Moravian Land Movement was supported by 15.7 per cent of Dačice voters, making it the third most successful party in this town (CZSO, 2018).

The most “problematic” in this respect are certain “schizophrenic regions” (Chromý, 2003; Marek, 2015) – areas between the 1928 historical land boundary and the 1960 regional boundary – where, due to toponyms, the identity of both Bohemia and Moravia is essentially reproduced and perceived to the present-day. Even then, the resistance identity and associated regionalism seem to concern only people from the historical land of Moravia, not Bohemia. It should also be noted that for the majority of our respondents it is not important whether they live in Bohemia or Moravia (which is basically understandable in the borderland), and thus these people often identify rather/more with other regions (e.g. municipalities or the state). For others, however, it is a significant topic. Therefore, regional consciousness of these people regarding the Czech Lands is more or less present. But only several of them – mainly in the Moravian municipalities of the Dačice area – mentioned they would support the restoration of the historical lands (the motive often seems to be both their resistance identity and regional consciousness). In general, land restoration is a marginal problem in the contemporary Czech Republic (cf. Siwek and Kaňok, 2000a). Hence, the politicians and other regionalists wishing to renew the “faded glory” of the historical lands face a huge challenge.

6. Conclusions

The perceptual region conceptualised in this paper as the subjective image of region is both an essential part of the identity of region and a part of every person’s mental map. This concept is employed to examine the understudied transformation of (the identity of) region and specifically its territorial shape (boundaries). In agreement with previous research, it can be concluded that the durability/persistence of historical regions and boundaries in people’s minds is strong. People are more or less influenced, however, by the new/older administrative regions and boundaries which emerged due to the split of old (historical) region(s). Historical boundaries are then often identified with the new regional boundaries, notwithstanding that their courses may diverge. This results in the transformation of historical regions/boundaries. But, as several “time layers” may persist and thus imprint themselves into people’s perceptual regions, the extent of the transformation may differ. For example, where the historical regions’ and the new regions’ names and boundaries agree the most, we find that the sharpest collective perception of historical regions/boundaries occurs. Conversely, the more radical the administrative changes (in terms of toponyms and boundary mismatches), the fuzzier the collective perception of historical boundaries, as well as the more eroded the consciousness about historical regions.

New regions, with their names and boundaries (among other less important institutions), may thus cause the transformation of historical regions – but they also reproduce them. In particular, the toponyms are significant. We see this effect when the new region’s name refers to the historical region: together with the deinstitutionalisation of the historical region, its significant re-institutionalisation takes place. This may happen regardless of the particular spatial scale, since regions are social constructs often institutionalised across scales. Nevertheless, the institutions as such are not enough for the existence of regions – in order for regions to exist as social facts, two conditions must be met: regions have names, and they “linger” (through the imprints of institutions) in people’s consciousness as perceptual regions. Regions are thus ideas about certain geographical areas,

while the toponyms are tools to handle such ideas. These ideas (regions) are dynamic processes that develop as our thinking about the areas in question change. In particular, the administrative reforms have a crucial impact on people’s perceptions of regions/boundaries and, therefore, also on the development of these regions and their boundaries – including their transformation. In particular, official (administrative or *de jure*) status seems to be an extremely powerful instrument. Before all administrative reforms, it is thus advisable to consider the perceptions of ordinary people, because later changes, potentially perceived by some as unjust, may feed into resistance identity manifesting in regionalism.

Such developments were illustrated in this case study of the Czech Lands and their boundaries, which have undergone several different administrative reforms over the last century – but did not disappear. Although significantly deinstitutionalised by abolishing *de jure* and splitting at the end of 1948, they were later (re)institutionalised by the new regions (*kraje*) and, presumably, mainly by some of their names. As these *kraje* started to reproduce Bohemia, Moravia, and Silesia, people can perceive the historical lands because of them. Presumably, every administrative reform in the last century created a certain new layer of historical land identity, but the 1960 and 2000 administrative regions/boundaries especially influenced respondents’ perceptual regions of Bohemia and Moravia. As the historical land boundaries are not respected by these new regions/boundaries, however, the above-mentioned transformation occurs, with the Vysočina Region being the region which has witnessed the most eroded consciousness about Bohemia, Moravia, and their boundary. Hence, the *kraje* can probably be considered the most important institutions for both the reproduction and transformation of the Czech Lands. But still, some interviewees “perceive it as it was historically”, though there are no distinct groups of people preferring a particular “time layer”.

From this research project, further work will be published in forthcoming articles, dealing mainly with the transformation of the regional identity of people, which occurs as well, and with the differences in perceptions based on respondents’ sex/gender, age, educational level, nativity, nationality, and place of residence. First of all, however, other institutions reproducing Bohemia and Moravia, besides the *kraje* as such and their names, must be explored to further explain the outlined transformation. Future research needs to focus on the *kraje* and their role not only in the reproduction/transformation of the Czech Lands, but also in Moravian (and eventually Silesian) regionalism. The question also remains as to where the Bohemian-Moravian boundary was perceived right after 1948, that is, whether it had already become fuzzy in 1949.

In addition, research into ordinary people’s perceptions of other (partly) deinstitutionalised – whether split or amalgamated – historical regions, as well as various other regions, is strongly suggested. It is possible to deal with the emergence, reproduction, transformation, and disappearance of both subjective perceptual regions and collective “objective” formal regions based upon the perceptual ones, while the focus may be placed more on their territories (boundaries, but also centres/cores), symbols, or institutions. All such research efforts will help us to understand regions as social constructs, and also the dynamic processes more profoundly. Knowledge of both the regional consciousness of people and regionalism can also be expanded as a result of such empirical research.

Acknowledgements

The author would like to thank the Masaryk University project “MUNI/A/1356/2019” for financial support in the preparation of this article. He is also very grateful to Associate Professor Tomáš Řezník of Masaryk University for the cartographic advice, as well as to the anonymous reviewers for their valuable comments.

References:

- ALLEN, J., MASSEY, D., COCHRANE, A., CHARLESWORTH, J., COURT, G., HENRY, N., SARRE, P. (1998): Rethinking the Region. London, Routledge.
- AMBINAKUDIGE, S. (2009): Revisiting “the South” and “Dixie”. Delineating Vernacular Regions using GIS. *Southeastern Geographer*, 49(3): 240–250.
- BERGER, P. L., LUCKMANN, T. (1971): *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Harmondsworth, Penguin.
- BROWNELL, J. W. (1960): The Cultural Midwest. *Journal of Geography*, 59(2): 81–85.
- BURDA, T. (2014): Význam změn správních hranic v procesu formování vnitřních periferií na území Česka od poloviny 19. století. PhD thesis. Praha, Charles University.
- CASTELLS, M. (2010): *The Power of Identity. The Information Age: Economy, Society, and Culture*. Chichester, Wiley-Blackwell.
- CHALUPA, J. (2015): Historickogeografická česko-moravská zemská hranice: rekonstrukce, percepce, významy. Master's thesis. Praha, Charles University.
- CHROMÝ, P. (2003): Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů. In: Jančák, V., Chromý, P., Marada, M. [eds.]: *Geografie na cestách poznání* (pp. 163–178). Praha, Charles University.
- CHROMÝ, P. (2004): Kdyby byla Morava... *Geografie – sborník České geografické společnosti*, 109(1): 66–69.
- CHROMÝ, P. (2009): Region a regionalismus. *Geografické rozhledy*, 19(1): 2–5.
- CHROMÝ, P., KUČEROVÁ, S., KUČERA, Z. (2009): Regional identity, contemporary and historical regions and the issue of relict borders – the case of Czechia. *Regions and Regionalism*, 9(2): 9–19.
- CHROMÝ, P., SEMIAN, M., KUČERA, Z. (2014): Regionální vědomí a regionální identita v Česku: případová studie Českého ráje. *Geografie*, 119(3): 259–277.
- CRESSWELL, T. (2013): *Geographic Thought. A Critical Introduction*. Chichester, Wiley-Blackwell.
- CZSO (2014): Public database. All about territory Czech Statistical Office [online]. [cit. 10.08.2014]. Available at: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=0&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&vuid>
- CZSO (2016a): Public database. Customized selection Czech Statistical Office [online]. [cit. 03.09.2016]. Available at: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=uziv-dotaz#>
- CZSO (2016b): Public database. All about territory. Czech Statistical Office [online]. [cit. 03.09.2016]. Available at: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31288&u=__VUZEMI_43_554979#
- CZSO (2018): Election results. Elections to local councils. Municipality: Dacice. Czech Statistical Office [online]. [cit. 17.06.2020]. Available at: <https://1url.cz/Iz4Fj>
- DANĚK, P. (1993): Moravian and Silesian Nationalities: a New Phenomenon in the Ethnic Map of the Czech Lands? *GeoJournal*, 30(3): 249–254.
- DE BLIJ, H. J., MURPHY, A. B. (1999): *Human Geography. Culture, Society, and Space*. New York, John Wiley & Sons.
- DE BLIJ, H. J., MULLER, P. O., NIJMAN, J., WINKLERPRINS, A. M. G. A. (2010): *The World Today. Concepts and Regions in Geography*. New York, John Wiley & Sons.
- DIDELON-LOISEAU, C., DE RUFFRAY, S., LAMBERT, N. (2018): Mental maps of global regions: identifying and characterizing “hard” and “soft” regions. *Journal of Cultural Geography*, 35(2): 210–229.
- DOKOUPIL, J. (2004): Hranice a hraniční efekt. In: Jeřábek, M., Dokoupil, J., Havlíček, T. et al.: *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* (pp. 47–58). Praha, Academia.
- FELLMANN, J. D., GETIS, A., GETIS, J. (2003): *Human Geography. Landscapes of Human Activities*. Boston, McGraw-Hill.
- FOUBERG, E. H., MOSELEY, W. G. (2015): *Understanding World Regional Geography*. Danvers, John Wiley & Sons.
- FOUBERG, E. H., MURPHY, A. B., DE BLIJ, H. J. (2012): *Human Geography. People, Place, and Culture*. Hoboken, John Wiley & Sons.
- FRISVOLL, S., RYE, J. F. (2009): Elite discourses of regional identity in a new regionalism development scheme: The Case of the “Mountain Region” in Norway. *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography*, 63(3): 175–190.
- GETIS, A., BJELLAND, M. D., GETIS, V. (2014): *Introduction to Geography*. New York, McGraw-Hill Education.
- GIDDENS, A. (1984): *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge, Polity Press.
- GILBERT, A. (1988): The new regional geography in English and French-speaking countries. *Progress in Human Geography*, 12(2): 208–228.
- GNATIUK, O., MELNYCHUK, A. (2019): Identities with historical regions – are they adapting to modern administrative division? The case of Ukraine. *European Spatial Research and Policy*, 26(1): 175–194.
- GOOD, J. K. (1981): The vernacular regions of Arkansas. *Journal of Geography*, 80(5): 179–185.
- GOULD, P., WHITE, R. (1986): *Mental maps*. London, Routledge.
- GURŇÁK, D. (2003): Fenomén stability hranic v priestore stredovýchodnej a juhovýchodnej Európy. In: Novák, S. [ed.]: *Geografické aspekty stredoevropského priestoru* (pp. 21–25). Brno, Masaryk University.
- HALE, R. F. (1984): Commentary: Vernacular Regions of America. *Journal of Cultural Geography*, 5(1): 131–140.
- HAMMARLUND, K. G. (2004): Regional reform and citizen participation in Sweden. *Innovation*, 17(2): 145–163.
- HEATH, D. E. (1993): Highly Localized Vernacular Regionalization in the Allentown-Bethlehem Area, PA-NJ. *Professional Geographer*, 45(3): 251–263.

- HEFFRON, S. G., DOWNS, R. M. [eds.]. (2012): *Geography for Life: National Geography Standards*. Washington, National Council for Geographic Education.
- HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. (2005): *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny.
- HOBBS, J. J. (2016): *Fundamentals of world regional geography*. Boston, Cengage Learning.
- HOLMÉN, J. (2017): Changing mental maps of the Baltic Sea and Mediterranean regions. *Journal of Cultural Geography*, 35(2): 230–250.
- HOMANYUK, M. (2019): “Battle for Tavria”: A historical region in politics and in the market of goods and services. *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya*, 82: 20–26.
- JELIČEK, L., RUBÍN, J. (1998): Čechy jako synonymum pojmů Česká republika, Česko, české země, země Koruny české, aneb ztrácejí se nám Morava a české Slezsko. *Geografické rozhledy*, 7(4): 100–102.
- JOHNSTON, R., SIDAWAY, J. D. (2016): *Geography and Geographers. Anglo-American Human Geography since 1945*. London, Routledge.
- JONES, M., MACLEOD, G. (2004): Regional spaces, spaces of regionalism: territory, insurgent politics and the English question. *Transactions of the Institute of British Geographers New Series*, 29(4): 433–452.
- JORDAN, P. (2001): Regional Identities and Regionalization in East-Central Europe. *Post-Soviet Geography and Economics*, 42(4): 235–265.
- JORDAN, T. G. (1978): Perceptual regions in Texas. *The Geographical Review*, 68(3): 293–307.
- KASALA, K., ŠIFTA, M. (2017): The region as a concept: traditional and constructivist view. *AUC Geographica*, 52(2): 111–121.
- KAŠKOVÁ, M., CHROMÝ, P. (2014): Regional product labelling as part of the region formation process. The case of Czechia. *AUC Geographica*, 49(2): 87–98.
- KEATING, M. (1998): *The New Regionalism in Western Europe. Territorial Restructuring and Political Change*. Cheltenham, Edward Elgar.
- KLAPKA, P., TONEV, P. (2008): Regiony a regionalizace. In: Toušek, V., Kunc, J., Vystoužil, J. et al.: *Ekonomická a sociální geografie* (pp. 371–397). Plzeň, Aleš Čeněk.
- KUBY, M., HARNER, J., GOBER, P. (2013): *Human Geography in Action*. Hoboken, John Wiley & Sons.
- LAMME, A. J., OLDAKOWSKI, R. K. (2007): Spinning a New Geography of Vernacular Regional Identity: Florida in the Twenty-First Century. *Southeastern Geographer*, 47(2): 320–340.
- LOWRY, J. (2013): Perceptual New England. *The Northeastern Geographer*, 5: 54–71.
- LOWRY, J., PATTERSON, M., FORBES, W. (2008): The Perceptual Northwest. *Yearbook of the Association of Pacific Coast Geographers*, 70(1): 112–126.
- LYNCH, K. (1960): *The image of the city*. Cambridge, MIT Press.
- MACLEOD, G., JONES, M. (2001): Renewing the geography of regions. *Environment and Planning D*, 19(6): 669–695.
- MAREK, P. (2015): *Vnímání reliktní hranice na příkladu severní části česko-moravské zemské hranice*. Master's thesis. Brno, Masaryk University.
- MAREK, P. (2020a): Region coby dynamický proces a využití konceptu percepčního regionu při výzkumu institucionalizace a deinstitucionalizace regionů. *Geografický časopis*, 72(2): 193–213.
- MAREK, P. (2020b): Region coby sociální konstrukt a kritická diskuze Paasiho konceptualizace regionální identity. *Geografie*, 125(1): 47–68.
- MELNYCHUK, A., GNATIUK, O. (2018): Regional identity and the renewal of spatial administrative structures: The case of Podolia, Ukraine. *Moravian Geographical Reports*, 26(1): 42–54.
- MULÍČEK, O., OSMAN, R., SEIDENGLANZ, D. (2013): Imaginace a reprezentace prostoru v každodenní zkušenosti. *Sociologický časopis*, 49(5): 781–809.
- MUNZAR, J., DRÁPELA, M. V. (1999): Czechia = Bohemia + Moravia + Silesia. *Moravian Geographical Reports*, 7(2): 58–60.
- MZH (2020): *Kontakt – Moravské zemské hnutí* [online]. [cit. 10.02.2020]. Available at: <http://moravskehnuti.cz/kontakt/>
- NEUMANN, I. B. (1994): A region-building approach to Northern Europe. *Review of International Studies*, 20(1): 53–74.
- NORTON, W. (2004): *Human Geography*. Don Mills, Oxford University Press.
- PAASI, A. (1986a): The Institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. *Fennia*, 164(1): 105–146.
- PAASI, A. (1986b): *The Institutionalization of regions. Theory and comparative case studies*. Joensuu, University of Joensuu.
- PAASI, A. (1991): Deconstructing regions: notes on the scales of spatial life. *Environment and Planning A*, 23(2): 239–256.
- PAASI, A. (2001): Europe as a Social Process and Discourse: Considerations of Place, Boundaries and Identity. *European Urban and Regional Studies*, 8(1): 7–28.
- PAASI, A. (2002a): Bounded spaces in the mobile world: Deconstructing “regional identity”. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 93(2): 137–148.
- PAASI, A. (2002b): Place and region: regional worlds and words. *Progress in Human Geography*, 26(6): 802–811.
- PAASI, A. (2003): Region and place: regional identity in question. *Progress in Human Geography*, 27(4): 475–485.
- PAASI, A. (2009a): Regional Geography I. In: Kitchen, R., Thrift, N. [eds.]: *International Encyclopedia of Human Geography*. Vol. 9 (pp. 214–227). Amsterdam, Elsevier.
- PAASI, A. (2009b): The Resurgence of the “Region” and “Regional Identity”: theoretical perspectives and empirical observations on regional dynamics in Europe. *Review of International Studies*, 35(11): 121–146.
- PAASI, A. (2010): Regions are social constructs, but who or what “constructs” them? Agency in question. *Environment and Planning A*, 42(10): 2296–2301.

- PAASI, A. (2011a): From Region to Space. Part II. In: Agnew, J. A., Duncan, J. S. [eds.]: *The Wiley-Blackwell Companion to Human Geography* (pp. 161–175). Chichester, Wiley-Blackwell.
- PAASI, A. (2011b): The region, identity, and power. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 14: 9–16.
- PAASI, A. (2013): Regional Planning and the Mobilization of “Regional Identity”: From Bounded Spaces to Relational Complexity. *Regional Studies*, 47(8): 1206–1219.
- PAASI, A., METZGER, J. (2017): Foregrounding the region. *Regional Studies*, 51(1): 19–30.
- PAASI, A., ZIMMERBAUER, K. (2011): Theory and practice of the region: a contextual analysis of the transformation of Finnish regions. *Treballs de la SCG*, 71–72: 163–178.
- PRED, A. (1984): Place as Historically Contingent Process: Structuration and the Time- Geography of Becoming Places. *Annals of the Association of American Geographers*, 74(2): 279–297.
- RAAGMAA, G. (2002): Regional Identity in Regional Development and Planning. *European Planning Studies*, 10(1): 55–76.
- REED, J. S., KOHLS, J., HANCHETTE, C. (1990): The Dissolution of Dixie and the Changing Shape of the South. *Social Forces*, 69(1): 221–233.
- RELPH, E. (1976): *Place and placelessness*. London, Pion.
- ROSE, G. (2001): *Visual Methodologies. An Introduction to Researching with Visual Materials*. London, SAGE Publications.
- ROTH, K. (2007): What’s in a Regions? Southeast European Region Between Globalization, EU-Integration and Marginalization. In: Roth, K., Brunnbauer, U. [eds.]: *Region, Regional Identity and Regionalism in Southeastern Europe* (pp. 17–41). *Ethnologia Balkanica*, 11.
- RUBENSTEIN, J. M. (2014): *The Cultural Landscape. An Introduction to Human Geography*. Harlow, Pearson Education Limited.
- RŮŽKOVÁ, J., ŠKRABAL, J. (2006): *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005. I. Díl*. Praha, Český statistický úřad.
- SAYER, A. (2006): Realism as a basis for knowing the world. In: Aitken, S., Valentine, G. [eds.]: *Approaches to Human Geography* (pp. 98–106). London, SAGE Publications.
- SCHULZ, J. (1970): Vývoj českomoravské hranice do 15. století. *Historická geografie*, 4: 52–79.
- SEARLE, J. R. (1995): *The Construction of Social Reality*. New York, Free Press.
- SEMIAN, M. (2012a): Název jako symbol regionu. *Historická geografie*, 38(2): 335–352.
- SEMIAN, M. (2012b): Searching for the Territorial Shape of a Region in Regional Consciousness: The Český ráj (Bohemian Paradise), Czech Republic. *Moravian Geographical Reports*, 20(2): 25–35.
- SEMIAN, M. (2015): Historical Aspects and Influences of the Reproduction of Regions in Czechia. In: Riukulehto, S. [ed.]: *Between Time and Space* (pp. 23–43). Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing.
- SEMIAN, M. (2016): Region in its complexity. A discussion on constructivist approaches. *AUC Geographica*, 51(2): 179–188.
- SEPP, V., VEEMAA, J. (2010): The reproduction of Estonian provinces in the context of transitional administrative reform. *European Urban and Regional Studies*, 17(4): 417–432.
- SHORTRIDGE, J. R. (1980): Vernacular regions in Kansas. *American Studies*, 21(1): 73–94.
- SHORTRIDGE, J. R. (1985): The Vernacular Middle West. *Annals of the Association of American Geographers*, 75(1): 48–57.
- SHORTRIDGE, J. R. (1987): Changing Usage of Four American Regional Labels. *Annals of the Association of American Geographers*, 77(3): 325–336.
- SIMON, C., HUIGEN, P., GROOTE, P. (2010): Analysing regional identities in the Netherlands. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 101(4): 409–421.
- SIWEK, T. (2011): Percepce geografického prostoru. Praha, Česká geografická společnost.
- SIWEK, T., BOGDOVÁ, K. (2007): České kulturně-historické regiony ve vědomích svých obyvatel. *Sociologický časopis*, 43(4): 1039–1053.
- SIWEK, T., KAŇOK, J. (2000a): Mapping Silesian Identity in Czechia. *Geografie – sborník České geografické společnosti*, 105(2): 190–200.
- SIWEK, T., KAŇOK, J. (2000b): Vědomí slezské identity v mentální mapě. Ostrava, University of Ostrava.
- SOJA, E. W. (2009): Regional Planning and Development Theories. In: Kitchen, R., Thrift, N. [eds.]: *International Encyclopedia of Human Geography*. Vol. 9 (pp. 259–270). Amsterdam, Elsevier.
- ŠERÝ, M., ŠIMÁČEK, P. (2012): Perception of the historical border between Moravia and Silesia by residents of Jeseník area as a partial aspect of their regional identity (Czech Republic). *Moravian Geographical Reports*, 20(2): 36–46.
- ŠERÝ, M., ŠIMÁČEK, P. (2013): Vnímání hranic obyvatelstvem regionů s rozdílnou kontinuitou socio-historického vývoje jako dílčí aspekt jejich regionální identity. *Geografie*, 118(4): 392–414.
- ŠIFTA, M., CHROMÝ, P. (2017): The importance of symbols in the region formation process. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography*, 71(2): 98–113.
- ŠTŮLA, F., SEMÍK, M. (1941): Německo. Příruční školní mapa Protektorátu Čechy a Morava a přilehlých území. Měřítko 1 : 900 000. Praha a Brno, Ústřední učitelství nakladatelství a knihkupectví.
- TERLOUW, K. (2017): Transforming identity discourses to promote local interests during municipal amalgamations. *GeoJournal*, 83(3): 525–543.
- TOMANEY, J. (2009): Region. In: Kitchen, R., Thrift, N. [eds.]: *International Encyclopedia of Human Geography*. Vol. 9 (pp. 136–150). Amsterdam, Elsevier.
- TOUŠEK, V., ŠICH, P., VAŠÍČEK, P. (1991): Zemská hranice mezi Čechami a Moravou. *Sborník Československé geografické společnosti*, 96(1): 45–48.
- TUAN, Y.-F. (1975a): Images and Mental Maps. *Annals of the Association of American Geographers*, 65(2): 205–213.
- TUAN, Y.-F. (1975b): Place. An Experiential Perspective. *The Geographical Review*, 65(2): 151–165.

- TUAN, Y.-F. (1979): Space and Place. A Humanistic Perspective. In: Gale, S., Olsson, G. [eds.]: *Philosophy in Geography* (pp. 387–427). Dordrecht, D. Reidel Publishing Company.
- TUAN, Y.-F. (1991): Language and the Making of Place: A Narrative-Descriptive Approach. *Annals of the Association of American Geographers*, 81(4): 684–696.
- ULACK, R., RAITZ, K. (1981): Appalachia: A Comparison of the Cognitive and Appalachian Regional Commission Regions. *Southeastern Geographer*, 21(1): 40–53.
- ULACK, R., RAITZ, K. (1982): Perceptions of Appalachia. *Environment and Behavior*, 14(6): 725–752.
- VAISHAR, A., ZAPLETALOVÁ, J. (2016): Regional identities of Czech historical lands. *Hungarian Geographical Bulletin*, 65(1): 15–25.
- VAN LANGENHOVE, L. (2013): What is a region? Towards a statehood theory of regions. *Contemporary Politics*, 19(4): 474–490.
- VUKOSAV, B. (2011): Geographic name Zagora and its reference to areas in the Dalmatian hinterland in the selected newspaper medium. *Geoadria*, 16(2): 261–281.
- VUKOSAV, B., FUERST-BJELIŠ, B. (2016): Labels of interest groups as indicators of a vernacular region: A case study in Croatia. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 107(4): 454–467.
- WILLIAMS, R. (2015): *Keywords. A Vocabulary of Culture and Society*. New York, Oxford University Press.
- YODER, J. A. (2003): Decentralisation and Regionalisation after Communism: Administrative and Territorial Reform in Poland and the Czech Republic. *Europe-Asia Studies*, 55(2): 263–286.
- ZDORKOWSKI, R. T., CARNEY, G. O. (1985): This Land is My Land: Oklahoma's Changing Vernacular Regions. *Journal of Cultural Geography*, 5(2): 97–106.
- ZELINSKY, W. (1980): North America's vernacular regions. *Annals of the Association of American Geographers*, 70(1): 1–16.
- ZIMMERBAUER, K. (2011): From Image to Identity: Building Regions by Place Promotion. *European Planning Studies*, 19(2): 243–260.
- ZIMMERBAUER, K., PAASI, A. (2013): When old and new regionalism collide. Deinstitutionalization of regions and resistance identity in municipality amalgamations. *Journal of Rural Studies*, 30: 31–40.
- ZIMMERBAUER, K., RIUKULEHTO, S., SUUTARI, T. (2017): Killing the regional Leviathan? Deinstitutionalization and Stickiness of Regions. *International journal of urban and regional research*, 41(4): 1–18.
- ZIMMERBAUER, K., SUUTARI, T., SAARTENOJA, A. (2012): Resistance to the deinstitutionalization of a region. Borders, identity and activism in municipality merger. *Geoforum*, 43(6): 1065–1075.

Please cite this article as:

MAREK, P. (2020): Transformation of the identity of a region: Theory and the empirical case of the perceptual regions of Bohemia and Moravia, Czech Republic. *Moravian Geographical Reports*, 28(3): 154–169. Doi: <https://doi.org/10.2478/mgr-2020-0012>

Příl. 5: MAREK, P. (2022c): Transformace regionální identity v Česku: Případová studie částečně deinstitucionalizovaných Čech a Moravy pohledem obyvatel česko-moravského pomezí. Geografie. Online first.

Transformace regionální identity v Česku: Případová studie částečně deinstitucionalizovaných Čech a Moravy pohledem obyvatel česko-moravského pomezí

PETR MAREK

Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Geografický ústav, Brno, Česko (Masaryk University, Faculty of Science, Department of Geography, Brno, Czechia); e-mail: petrmark@mail.muni.cz

ABSTRACT Transformation of regional identity in Czechia: Case study of partly deinstitutionalized Bohemia and Moravia from the viewpoint of the Bohemian-Moravian borderland inhabitants – The article discusses the transformation of regional identity – both “identity of region” and “regional identity of people” – of partly deinstitutionalized Bohemia and Moravia in Czechia. It aims to understand better the role of “new” regional identities in the transformation of “old”/historical regional identities. A questionnaire survey with 454 inhabitants of the Bohemian-Moravian borderland revealed the crucial impact of the “new” administrative regions, not respecting historical boundaries, in the transformation of the “old”/historical regions’ territorial shape. This is connected with a change in regional identity of people. The names of “new” regions play a crucial role here, but their catchment areas are also important. The regional identity of people can be seen as another substantial institution reproducing historical regions since people’s (non-)identification with historical regions contributes to the transformation of these regions’ identity, too. The results also show that the Czech Lands still exist as perceptual regions in people’s consciousness and are important for the identification of many people and regional activism alike.

KEY WORDS transformation of regional identity – identity of region – regional identity of people – deinstitucionalization of regions – Czech Lands – Bohemian-Moravian boundary

---

MAREK, P. (2022): Transformace regionální identity v Česku: Případová studie částečně deinstitucionalizovaných Čech a Moravy pohledem obyvatel česko-moravského pomezí. *Geografie*, 127. <https://doi.org/10.37040/geografie.2022.007>

Do redakce došlo v listopadu 2021, přijato do tisku v květnu 2022.

1. Historické regiony stále aktuálními fenomény

Studium „starých“/historických regionů nelze vzhledem k jejich přetrvávajícím významům – nabývajícím různou podobu – pokládat za dostačující. Například na Slovensku či Ukrajině se o tamních historických územních jednotkách někdy uvažuje jako o více odpovídajících regionech pro územní správu (Nikischer 2016; Melnychuk, Gnatiuk 2018; Gnatiuk, Melnychuk 2019), v Polsku či Británii jsou některé historické regiony spojeny s regionalismem a nacionalismem (Bialasiewicz 2002; Jones, MacLeod 2004; Konopski 2021). Ve Finsku a v Nizozemsku byla zase diskutována tzv. rezistenční identita vedená odporem části obyvatel proti spojování (starých/historických) obcí do (nových) větších celků (Zimmerbauer, Suutari, Saartenoja 2012; Zimmerbauer, Paasi 2013; Terlouw 2018). Také problematika historických zemí v Česku se vynořuje v obdobích diskuzí o územněsprávním uspořádání státu nebo například při volbách či sčítáních lidu. A tedy i ona si заслужuje větší pozornost – dle Chromého (2004) zejména v souvislosti s regionální identitou a jejími projevy, jako je moravanství, zemský patriotismus, moravismus či moravský nacionalismus. Z pohledu nové regionální geografie však byly historické země zkoumány dosud pouze okrajově, přičemž do jisté míry upozaděno je studium regionálních identit Čech a Moravy, oproti regionální identitě Slezska (srov. Toušek, Šich, Vašíček 1991; Daněk 1993; Vančura 1995; Siwek, Kaňok 2000a, 2000b; Vaishar 2004; Siwek, Bogdová 2007; Svobodová 2012; Šerý, Šimáček 2012, 2013; Chalupa 2015; Marek 2015, 2020a, 2020e; Vaishar, Zapletalová 2016; Daňková 2018; Šerý, Daňková 2021).

Z výzkumů zabývajících se „starými“ regionálními identitami, které byly převrstveny „novými“, vyplývá, že dochází k obousměrnému ovlivňování těchto překrývajících se regionálních identit (srov. Melnychuk, Gnatiuk 2018; Terlouw 2018; Gnatiuk, Melnychuk 2019). Terlouw a van Gorp (2014) naznačují, že využívání prvků Brabantska nově vzniklými regiony působí transformaci tohoto starého/historického regionu. Podrobněji je proces transformace diskutován na příkladu polského Podlesí, jehož teritoriální tvar (hranice) se výrazně přizpůsobuje v roce 1999 nově institucionalizovanému (resp. reinstitucionalizovanému) Podleskému vojvodství. Klíčovou roli zde hraje název regionu (Konopski 2021). Význam toponym pro transformaci starých/historických regionálních identit nastiňují také jiní autoři (Siwek, Kaňok 2000a, 2000b; Gnatiuk, Melnychuk 2019). Příklad ukrajinského Podolí (Melnychuk, Gnatiuk 2018) však ukazuje, že nejdůležitějšími institucemi („prostředníky“) v transformaci teritoriálního tvaru tohoto historického regionu nejsou názvy. Je proto potřeba zkoumat i jiné regionální instituce.

Vliv nových regionálních identit na převrstvené staré/historické regionální identity je nutné dále studovat, neboť takto způsobená transformace může ovlivňovat rezistenční identitu, regionalismus či nacionalismus, tedy sociální jevy mající potenciální dopad mj. na (vzájemně se ovlivňující) administrativní

uspořádání státu, výsledky voleb či deklaraci národnosti v cenzech. Zároveň je potřeba zmínit dosud nedostatečně prozkoumaný obousměrný vztah (viz níže) dvou hlavních dimenzí regionální identity formulovaných Paasim (1986a, 1986b, 2002a, 2002b, 2003, 2009) – identity regionu a regionální identity lidí, který se rovněž odráží v regionální transformaci. Tento článek tedy využívá teorii institucionalizace regionů Anssi Paasiho (1986a), jednoho z hlavních představitelů nové regionální geografie, která považuje region a celkově regionální identitu za sociální konstrukt a dynamický proces (např. Paasi 2003; Zimmerbauer, Paasi 2013; Terlouw 2018); nejen region, ale i jeho funkce a významy, včetně významu pro tvorbu regionální identity lidí, jsou závislé na lidské činnosti a neustále se vyvíjejí (Paasi 2002a, 2009).

Příspěvek se zaměřuje na regionální identitu částečně deinstitucionalizovaných historických zemí. Konkrétně je studována transformace identit regionů Čech a Moravy, především jejich teritoriálního tvaru, a souvisejících regionálních identit lidí, a to na základě dat z dotazníkového šetření uskutečněného s obyvateli třech kvalitativně odlišných částí česko-moravského pomezí, kde pouze některé kraje odkazují svými názvy na historické země, a proto je možné zhodnotit nejen význam názvů krajů, ale i dalších institucí pro zmíněnou transformaci. Cílem článku je přispět k lepšímu porozumění role „nových“ regionálních identit v transformaci „starých“/historických regionálních identit. Tato případová studie zodpovídá dvě výzkumné otázky:

1. Jaký význam mají názvy „nových“ regionů (krajů) pro transformaci regionálních identit starých/historických regionů (zemí) a co dalšího hraje v této transformaci důležitou roli?
2. Jak se při transformaci regionálních identit starých/historických regionů (zemí) vzájemně ovlivňují identita regionu a regionální identita lidí?

Následující kapitola představuje teoreticko-metodologické přístupy ke studiu regionu a regionální identity z pohledu nové regionální geografie; tento pohled je následně uplatněn na příkladu historických zemí. Po představení metod výzkumu je analyzována transformace teritoriálního tvaru Čech a Moravy a regionální identity jejich obyvatel v závislosti především na „nově“ institucionalizovaných krajích. Následuje diskuze výsledků. Poslední kapitola zodpovídá výzkumné otázky, deklaruje hlavní závěr a nastiňuje další možné směry bádání.

2. Regionální identita jako sociální konstrukt a dynamický proces

Přínosem Paasiho teorie institucionalizace regionů bylo mj. explicitní propojení tradičních konceptů regionu a hranice s novým konceptem regionální identity. Tu autor rozdělil na několik dimenzí: (I) identitu regionu a (II) regionální identitu lidí

(neboli regionální vědomí lidí) odkazující k identifikaci (ztotožnění se, sounáležitosti) s (1) regionem či (2) regionální komunitou (Paasi 1986a, 1986b, 2002a, 2003, 2009). Identitu regionu, tedy v podstatě region samotný (tyto pojmy jsou níže v textu považovány za synonyma), lze ve shodě s některými autory (např. Paasi 1986a; Dokoupil 2004; Šerý, Šimáček 2012, 2013; Fouberg, Moseley 2015; Marek 2020b, 2020c) rozčlenit na (1) „objektivní“ regiony (a) homogenní a (b) funkční a (2) subjektivní obrazy regionu neboli regiony percepční založené na vnímání jednotlivců a přetrvávající v jejich myslích. Percepční region lze pokládat za nejdůležitější typ regionu, neboť právě prostřednictvím něho region – chápaný novou regionální geografii jako sociální konstrukt – existuje; region jakožto sociální jev bez přetrvávání v hlavách lidí existovat nemůže (Zimmerbauer 2011, Marek 2020c). Takto pojímaný region je tedy jakousi „představou“ (Šerý, Šimáček 2013, s. 397) či „myšlenkou“ (Marek 2020e, s. 165).

Dle nové regionální geografie je region také dynamickým procesem. Paasi (1986a, 1986b, 1991, 2002a, 2009) tuto ideu rozvinul ve své teorii institucionalizace regionů, kde specifikoval čtyři „fáze“ vzniku/formování regionu – vznik/formování:

1. teritoriálního tvaru (hranic)
2. symbolů (zejména názvu)
3. institucí
4. regionální identity (představené výše).

Mimoto Paasi (1986a, s. 110) nastínil procesy následného vývoje regionu: „jakmile je ustanoven, je neustále reprodukován a postupně transformován“. Jak již název teorie institucionalizace napovídá, klíčovou roli zde hrají instituce v nejširším slova smyslu (formální i neformální). Ty připomínají daný region lidem – otiskují se do jejich percepčních regionů – a touto reprodukcí zajišťují existenci regionu do budoucna (Paasi 1986a, 1991, 2002a, 2009, Chromý 2009a, Marek 2020b). V rámci neustále probíhající obnovy regionu dochází ke vzniku nových institucí – k reinstitucionalizaci (Raagmaa 2002), což často působí transformaci (např. teritoriálního tvaru) regionu (srov. Konopski 2021).

V porovnání s institucionalizací málo studovaná deinstitucionalizace regionů bývá označována za zánik/(z)mizení regionů a spojována se ztrátou administrativního statusu (Paasi 1991, 2009; Zimmerbauer, Suutari, Saartenoja 2012; Zimmerbauer, Paasi 2013; Zimmerbauer, Riukulehto, Suutari 2017; Šerý, Daňková 2021). Jak ale ukázal příklad finské obce Nurmo (Zimmerbauer, Suutari, Saartenoja 2012; Zimmerbauer, Paasi 2013; Zimmerbauer, Riukulehto, Suutari 2017), tento region byl spojením se sousední obcí pouze částečně deinstitucionalizován, neboť nezánikl, ale přetrvával v myslích lidí coby percepční region (založený na řadě dalších institucí), nadále generoval regionální identitu mnoha lidí a navíc někteří vyjadřovali (i nějakou dobu poté) odpor tomuto sloučení; došlo nicméně k jeho

transformaci (autoři se však příliš nevěnují teritoriálnímu tvaru, nýbrž symbolům a institucím). Region zaniká, tedy přestává existovat, až tehdy, zmizí-li z myslí/ vědomí lidí (Chromý, Semian, Kučera 2014; Marek 2020d).

Pro analýzu procesu deinstitucionalizace regionů, a s ní spojené regionální transformace, je podnětné uvažovat dvě možnosti, které nastiňuje Raagmaa (2002, s. 60): region (resp. de facto regionální identita jako celek) může (z)mizet v důsledku: (1) „vnějšího zásahu, invaze, války“, kdy dojde k výměně obyvatelstva; (2) administrativní reformy. První možností deinstitucionalizace regionů se v podstatě zabývají texty o kontinuitě „socio-historického vývoje“ (Šerý, Šimáček 2013; Šerý 2014), kdy v územích s přerušenu kontinuitou – vysídlením původního německého obyvatelstva – došlo ke ztrátě (nositelů) regionální identity. Druhá možnost deinstitucionalizace se nepojí se změnou lidí, nýbrž změnou v myslích lidí. Administrativní reforma může, avšak nemusí, vést k transformaci dotčených – zrušených, či „pouze“ nově ohraničených – regionů v hlavách všech lidí a pro některé mohou mít tyto územní jednotky nadále význam pro ztotožnění se (viz výše). Například Chromý (2003, s. 172) zmiňuje v tomto kontextu Dačicko a Slavonicko s „poněkud ‚schizofrenní‘ identitární situací“, kdy se část obyvatel (zejména nově příchozích „v rámci dosídlení nebo po zrušení zemského zřízení“) cítí být Jihočechy, zatímco jiní („domorodé“ obyvatelstvo“) se identifikují s Moravou. Podobný „schizofrenní region“ byl popsán také v severní části historické česko-moravské hranice (Marek 2015).

Je zřejmé, že administrativní reformy, ale ani vysídlení, nemusejí postihnout celé území regionů. K transformaci (např. teritoriálního tvaru) regionů spojené s deinstitucionalizací tedy může docházet jen v jejich určitých částech. Šerý a Daňková (2021) označují území dotčená administrativní reformou jako „amalgámy“, neboť se zde spojují prvky deinstitucionalizovaných a nově institucionalizovaných regionálních identit – za vzniku „hybridní“ regionální identity (Melnichuk, Gnatiuk 2018). Kromě vzájemného prolínání a podporování se si však mohou staré a nové regionální identity konkurovat, „střetávat se“, vylučovat se, a tím transformovat jedna druhou (Terlouw, van Gorp 2014; Terlouw 2018; Šerý, Daňková 2021).

K výše představeným možnostem transformace regionu z pohledu jak re/institucionalizujícího se, tak deinstitucionalizujícího se regionu je důležité poznamenat, že procesy institucionalizace a deinstitucionalizace se odehrávají v rámci jednoho konkrétního regionu typicky dlouhou dobu pospolu (Marek 2020d). K transformaci takového regionu, často s jistým zpožděním následované transformací regionální identity lidí (Zimmerbauer, Paasi 2013), tedy v průběhu jeho existence dochází jednak z důvodu vzniku nových, jednak kvůli zániku starých institucí.

Identita regionu značí „(po)vědomí“ o regionu, tedy znalost/vědění o jeho rozličných charakteristikách, je primární (kognitivní) dimenzí regionální identity,

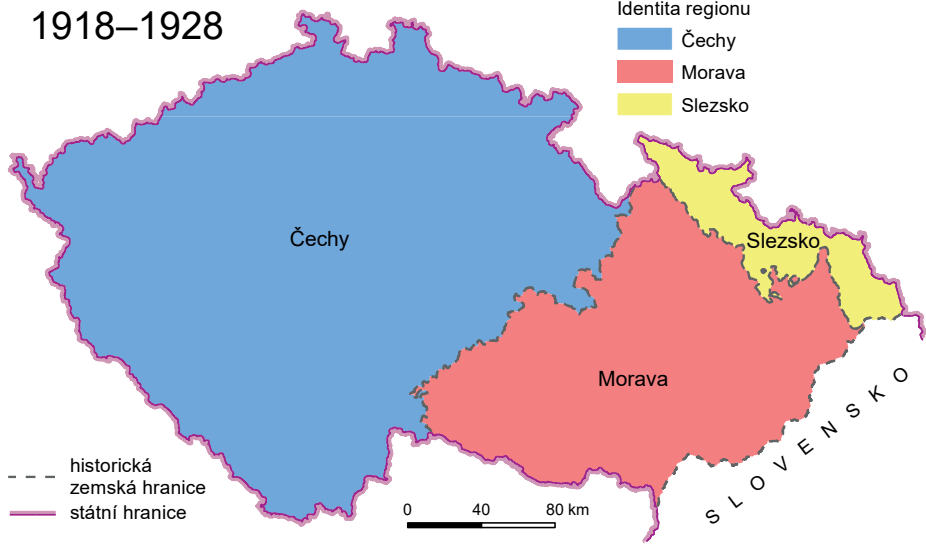
zatímco „regionální vědomí“ lidí (afektivní dimenze) odkazující na ztotožnění/identifikaci projevující se cítěním vztahu k regionu se může vytvořit až následně – až u lidí, kteří o daném regionu vědí (Keating 1998; Zimmerbauer 2011; Zimmerbauer, Suutari, Saartenoja 2012; Marek 2020c). Dosud nedostatečně prozkoumaný vztah těchto dvou hlavních dimenzí regionální identity je však obousměrný: formování (identity) regionu může být usnadněno, pokud se (ostatní) lidé s regionem ztotožňují (Zimmerbauer 2011), regionální identita lidí rovněž zajišťuje lepší reprodukci regionu do budoucna a naopak regiony, s nimiž se lidé (již) neztotožňují, jsou náchylnější k zapomnění (Paasi 1991, Semian 2012, Šerý 2014). Regionální identitu lidí lze tak v podstatě pokládat rovněž za instituci daného regionu.

Navzdory vzájemným „impulzům“ mezi identitou regionu a regionální identitou lidí (Nikischer 2016, s. 10) nebyla jejich součinnost v regionální transformaci dosud studována. V případě re/institucionalizujícího se regionu narůstá jeho společenský význam, a tedy i sounáležitost s ním, zatímco význam deinstitutionalizujícího se regionu klesá a lidé se s ním ztotožňují méně (Nikischer 2016; Melnychuk, Gnatiuk 2018). A proto v závislosti na tom, byly-li staré/historické regiony (či jejich části) reinstitucionalizovány, nebo deinstitutionalizovány, dochází buď k posílení, nebo k oslabení jejich identity. Jak totiž bylo nastíněno, identifikace lidí s regionem přispívá k formování identity regionu (Zimmerbauer 2011), zatímco neztotožňování se s regionem vede k jeho vytrácení z myslí lidí (Paasi 1991, Semian 2012, Šerý 2014). V případě reinstitucionalizace historického regionu je jeho identita samozřejmě formována a reprodukována také samotnou identitou nového (aktuálního) regionu připomínajícího historický region svým názvem. Pokud se přitom neshodují staré a nové hranice, dochází k transformaci teritoriálního tvaru historického regionu (Siwek, Kaňok 2000a, 2000b; Gnatiuk, Melnychuk 2019; Konopski 2021). Jistou neznámou dosud je, jak se transformuje teritoriální tvar historických regionů (či jejich částí), v nichž došlo pouze k deinstitutionalizaci bez následné reinstitucionalizace.

3. Historické země optikou nové regionální geografie

Přestože Čechy a Morava představovaly od středověku hlavní územněsprávní regiony jednotného českého státu, udržely si po staletí jistý stupeň autonomie. Významné změny nastaly především po vzniku Československa, kdy země kvůli řadě administrativních reforem přišly o většinu svých původních funkcí (podrobněji např. Daněk 1993; Siwek, Kaňok 2000a, 2000b; Hledíková, Janák, Dobeš 2005) a jejich hranice, nerespektované novými územněsprávními jednotkami¹, začaly

¹ Historickou česko-moravskou hranici však dodnes do značné míry ctí například správa římskokatolické církve.

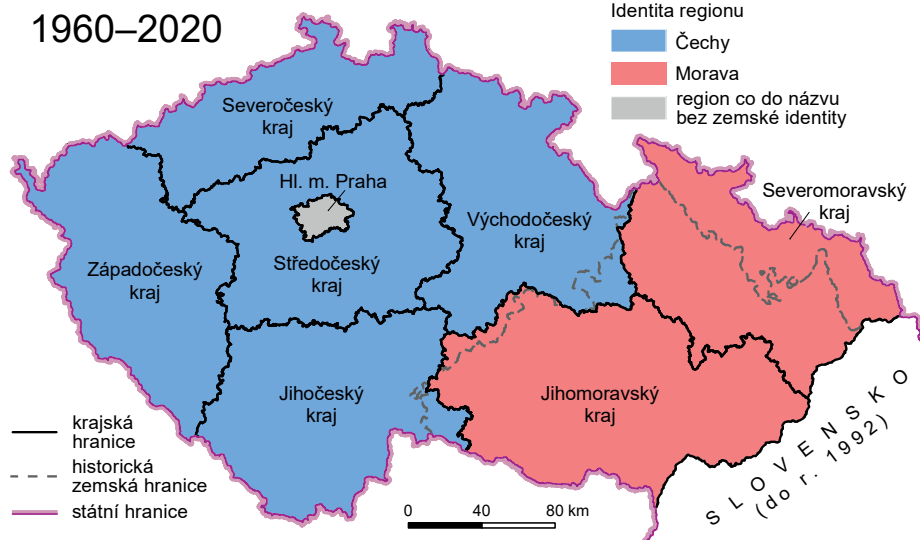

Obr. 1 – Nejvyšší administrativní jednotky v Česku v letech 1918–1928 (země). Zdroj: podle Růžková, Škrabal (2006).

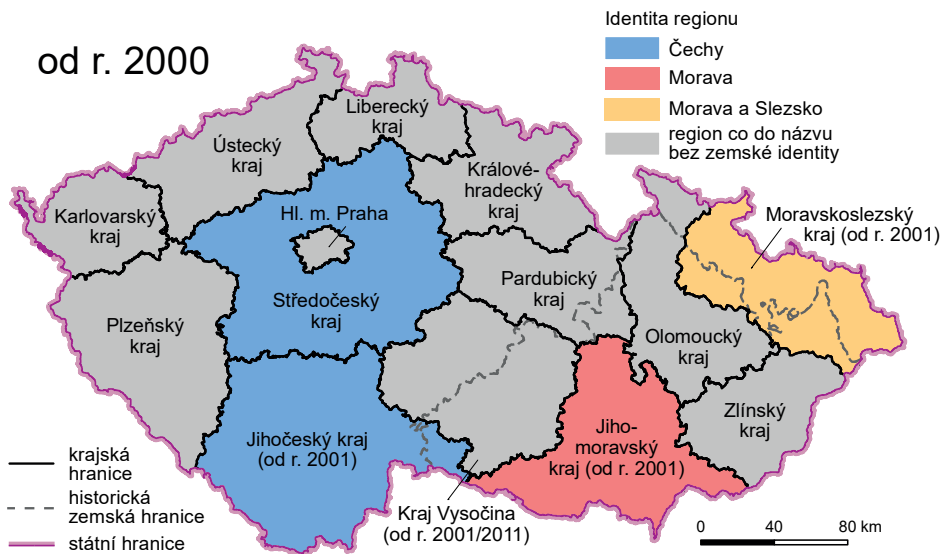
být lidmi vnímány různě (Vaishar 2004; Vaishar, Zapletalová 2016) – došlo tedy k transformaci jejich teritoriálního tvaru.

Ukazuje se, že tuto transformaci způsobily zejména administrativní reformy z let 1960 a 1997/2000. Významné je ale také přetrvávání jiné „časové vrstvy“ (Marek 2020e), konkrétně historické „časové vrstvy 1928“, kterou se níže v textu rozumí stav platný k začátku roku 1928, kdy Čechy, Morava a Slezsko existovaly jako samostatné územněsprávní jednotky státu (obr. 1). Ještě téhož roku však došlo ke sloučení Moravy a Slezska v zemi Moravskoslezskou (zákon č. 125/1927 Sb.). Po krátkodobých změnách za druhé světové války byly země coby administrativní jednotky k 31. 12. 1948 de iure zrušeny, tedy významně deinstitucionalizovány. Tehdy vznikly zákonem č. 280/1948 Sb. kraje pojmenované po krajských městech a nerespektující hranice historických zemí. Po ztrátě své dominantní funkce (územněsprávního statusu) přišly země ve prospěch krajů i o mnohé další funkce, kupříkladu soudní správu (srov. Hledíková, Janák, Dobeš 2005).

Zákon č. 36/1960 Sb. zavedl roku 1960 nové kraje (a okresy), jež historické zemské hranice rovněž nerespektovaly. Protože ale většina nových krajů odkazovala svými názvy na historické země (obr. 2), došlo k výrazné reinstitucionalizaci Čech a Moravy. V roce 1990 byly zrušeny krajské národní výbory, kraje jako takové ale zrušil až zákon č. 51/2000 Sb. ke konci roku 2000 (některé jejich funkce však přetrvávají nadále – např. soudní správa). Mezi tím vznikly dle ústavního zákona č. 347/1997 Sb. od 1. 1. 2000 kraje nové. Čtyři z nich v současnosti odkazují svými

Obr. 2 – Nejvyšší administrativní jednotky v Česku v letech 1960–1990 (kraje) reprodukcující svými názvy historické země. Tyto regiony existovaly de iure až do roku 2020, avšak v letech 1990–2020 již bez územněsprávního statusu.

Obr. 3 – Nejvyšší administrativní jednotky Česka od roku 2000 (kraje) reprodukcující svými názvy historické země. Jihočeský, Jihomoravský a Moravskoslezský kraj nesly v letech 2000–2001 názvy Budějovický, Brněnský, resp. Ostravský kraj, zatímco Kraj Vysočina se jmenoval Jihlavský kraj, poté do roku 2011 pouze Vysočina.

názvy k identitě zemí. Historické země tedy byly znovu částečně reinstitucionalizovány, avšak ani tentokrát nebyly respektovány jejich historické hranice (obr. 3) – současné kraje jsou složené z okresů vzniklých roku 1960.

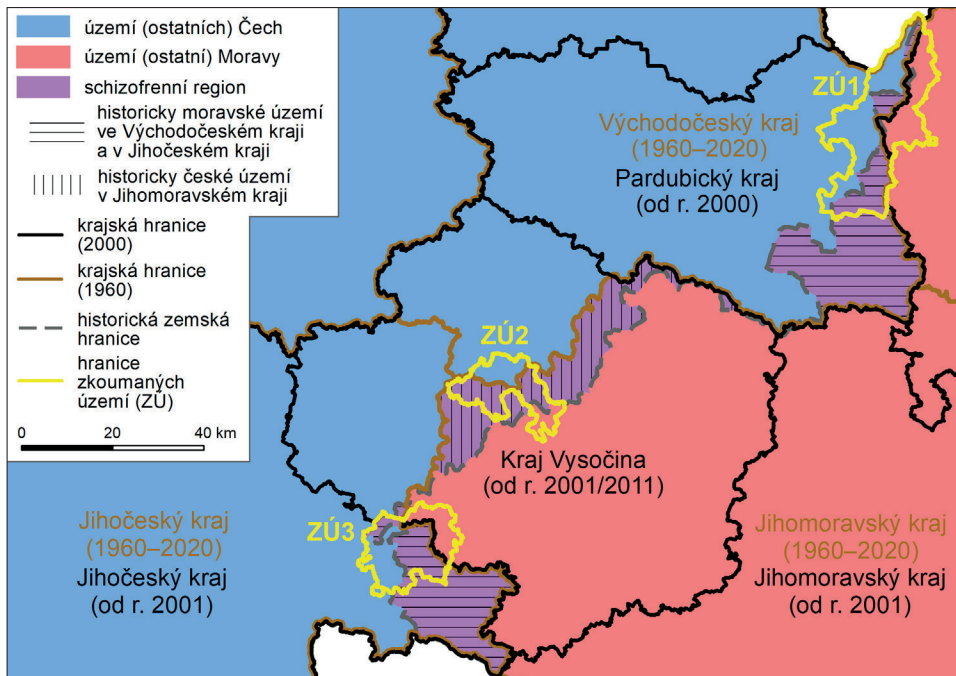
4. Metody výzkumu

S percepčními regiony v myslích lidí můžeme pracovat různě (srov. Marek 2020b). Využívanou metodou je dotazování lidí na příslušnost jejich bydliště k určitému regionu (Brownell 1960; Siwek, Kaňok 2000a, 2000b; Siwek, Bogdová 2007; Chalupa 2015; Konopski 2021) založené na možnosti identifikovat teritoriální tvar regionu na základě názvu tohoto regionu předloženého respondentům (Semian 2012). Následně lze komparaci zjištěného teritoriálního tvaru se stavem v minulosti a/či na území s rozdílnými „nově“ institucionalizovanými regiony vyvozovat závěry o transformaci regionu. Vzhledem k vzájemné provázanosti identity regionu a regionální identity lidí je vhodné zjišťovat, s jakými regiony se lidé (ne)identifikují, neboť to může zmíněnou transformaci pomoci vysvětlit.

V prvotním výzkumu (Marek 2015) v severní části česko-moravské hranice byl vymezen jistý „schizofrenní region“ představující historicky moravské území v roce 1960 začleněné do Východočeského kraje (zejména Svitavsko vč. Moravskotřebovska). Protože se o podobném fenoménu zmiňuje i Chromý (2003, 2009a) pro jižní pomezí Čech a Moravy (historicky moravské území od roku 1960 dodnes v Jihočeském kraji – Dačicko vč. Slavonicka), bylo možné předpokládat i třetí schizofrenní region ve střední části této historické hranice (historicky české území od roku 1960 v Jihomoravském kraji – především „Jihlavsko“² vč. Polenska). Jako vhodné se tak jevílo v rámci širšího výzkumného projektu/záměru zmapovat i popisovanou střední a jižní část. Zde vymezená zkoumaná území zároveň umožnila prozkoumat transformaci regionálních identit historických zemí v oblastech vyznačujících se rozdílností názvů „nově“ institucionalizovaných regionů – některé kraje svými jmény odkazovaly/odkazují k historickým zemím, jiné nikoli (v některých došlo prostřednictvím toponym k reinstitucionalizaci zemí, v jiných pouze k deinstitucionalizaci) (obr. 2 a 3). Článek tedy vychází z výzkumů ve třech kvalitativně odlišných částech česko-moravského pomezí; v každé z nich (severní, střední, jižní) bylo vymezeno zkoumané území (ZÚ1, ZÚ2, ZÚ3) zahrnující tři dílčí oblasti – území (ostatních) Čech, území (ostatní) Moravy a (předpokládaný) schizofrenní region (obr. 4).

Data byla získána třemi terénními výzkumy. Prvotní dotazníkové šetření s 240 trvalými obyvateli 33 obcí ZÚ1 probíhalo od srpna do října 2014. Druhý a třetí

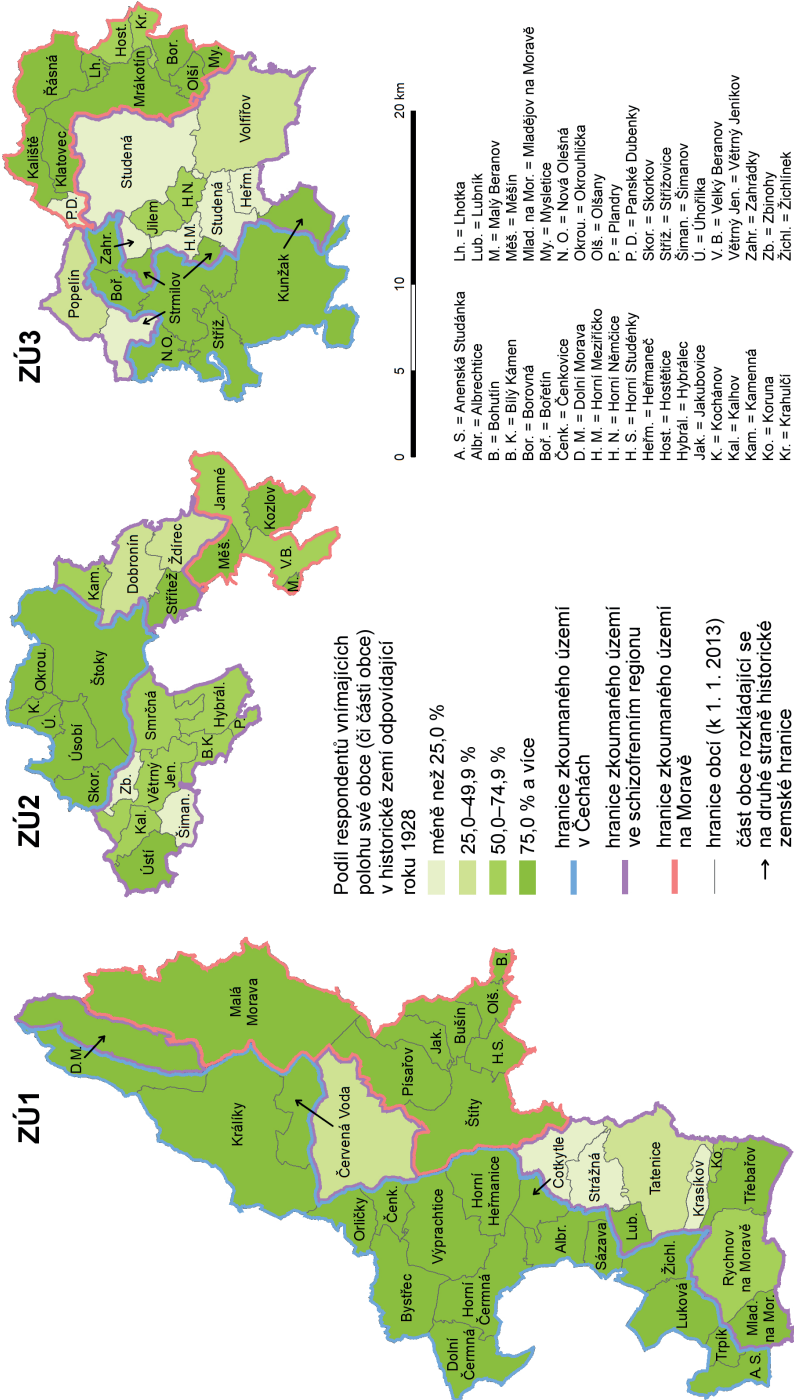
² Většina Jihlavy samotné je však historicky moravská.

Obr. 4 – Schizofrenní regiony z roku 1960 a vymezení zkoumaných území.

výzkum byly uskutečněny v červenci/září 2016 vždy se 107 trvalými rezidenty 24 obcí ZÚ2/ZÚ3. Celkem 454 respondentů ve věku 15–88 let bylo osloveno na základě kvótního výběru dle pohlaví, věku a místa trvaného bydliště typicky v blízkosti jejich domova, kde rozhovory probíhaly. Kvótní charakteristiky (pohlaví, věk) byly zvoleny z důvodu jejich relativně snadné rozpoznatelnosti na dálku – právě na jejich základě vybíral tazatel/autor, pohybující se ve zkoumaných obcích pěšky, či na kole, respondenty do výzkumu. V každé obci odpovídalo alespoň 1 % trvalého obyvatelstva ve věku 15 let a více; celkem tvořil výzkumný vzorek 1,14 % základního souboru (ČSÚ 2014, 2016a, 2016b). Rozkládá-li se část obce na druhé straně historické zemské hranice (obr. 5), vždy byl zde osloven alespoň jeden trvalý rezident.

Respondentům byly metodou PAPI položeny mj. (celý dotazník popisuje Marek 2015) tyto dvě otázky: „Víte, v jaké historické zemi leží místo Vašeho trvalého bydliště?“; „Jak je pro Vás důležité, že žijete právě v této historické zemi?“ Otázka 1 tedy zjišťovala identitu regionů. Respondenti volili ze čtyř možností: Čechy, Morava, jiné (příčemž specifikovali konkrétní region), nevím. Otázka 2 představuje jeden z řady dotazů (srov. Šerý 2014; Bucher, Ištuková 2015) na regionální identitu lidí. Využita byla následující Likertova škála: je to velmi důležité, je to spíše důležité, je to spíše nedůležité, není to vůbec důležité. Pro zodpovězení výzkumných otázek posloužily rovněž odpovědi na jiný dotaz ohledně regionální identity respondentů,

Obr. 5 – Odpověď na otázku „Víte, v jaké historické zemi leží místo Vašeho trvalého bydliště?“ za jednotlivé obce. Zdroj: vlastní šetření.

kdy měli oslovení z nabídky sedmi (současných i historických) administrativních regionů na různé měřítkové/hierarchické úrovni – včetně kraje a historických zemí – vybrat tři, jejichž obyvateli se cítí být především. To pomohlo odhalit „podporující“ i „konkurenční“ regionální identity. Pro lepší interpretaci dat byly zohledněny také další poznámky sepsané tazatelem/autorem během rozhovorů (trvajících jen ojedinele déle než hodinu). Následující analýza tedy vychází jak z kvantitativních dat plynoucích především z odpovědí na výše představené otázky, tak z dat kvalitativních získaných při rozhovorech nad dotazníky. Klíčem analýzy/interpretace byla poloha bydliště respondenta/respondentky a konfrontování jeho/jejích jednotlivých odpovědí/výroků. K pochopení situace rovněž přispěl autorův původ v ZÚ1, jako i krátkodobý pobyt v ZÚ2/ZÚ3.

5. Výsledky

5.1. Povědomí o zemské příslušnosti: identita regionů

Odpovědi respondentů na otázku 1 dovolují identifikovat výše navržený schizofrenní region ve všech třech částech česko-moravského pomezí. Ve všech zkoumaných územích mezi historickou zemskou hranicí platnou do roku 1928 a krajskou hranicí z roku 1960 lidé ve větší míře vnímají jak Čechy, tak i Moravu. Většina lidí se dokáže rozhodnout pro jednu zemi, lze se však setkat také s nekonzistentními/rozporuplnými/„rozpolcenými“ vyjádřeními jednotlivců³ (odtud pojem „schizofrenní region“). Například 66letý rodák z Valtínova (historicky moravské části obce Kunžak) nejprve uvedl, že Valtínov leží na Moravě, u následující otázky zmínil „kdysi jsme byli Morava“ a při zanášení česko-moravské hranice do mapy⁴ nejdříve začal kreslit podle hraničních kamenů odkazujících na časovou vrstvu 1928, poté se však rozmyslel a vědom si Jihočeského kraje zakreslil celé Dačicko do Čech, přičemž pronesl mj.: „Valtínov – dnes už Čechy, bohužel.“ Na území schizofrenních regionů se lze setkat s množstvím institucí reprodukcí identity Čech i Moravy. Záleží na jednotlivých lidech, které z těchto institucí upřednostní při tvorbě a vybavení si svých percepčních regionů Čech a Moravy.

Přestože mnozí respondenti vnímali zemskou příslušnost své obce podle časové vrstvy 1928, kraje z roku 1960, a zejména jejich názvy, se jeví jako velmi významné instituce otiskující se do percepčních regionů Čech a Moravy. Mnoho dotázaných v ZÚ1 a ZÚ2, resp. v ZÚ3 ztotožňovalo Východočeský/Jihočeský kraj s východními/jižními Čechami (považovanými za části Čech), zatímco pro řadu oslovených v ZÚ2

³ Pro některé oslovené bylo rovněž obtížné rozhodnout se, zda se cítí být Čechy, či Moravany/Moraváky – i na toto byli lidé tázáni.

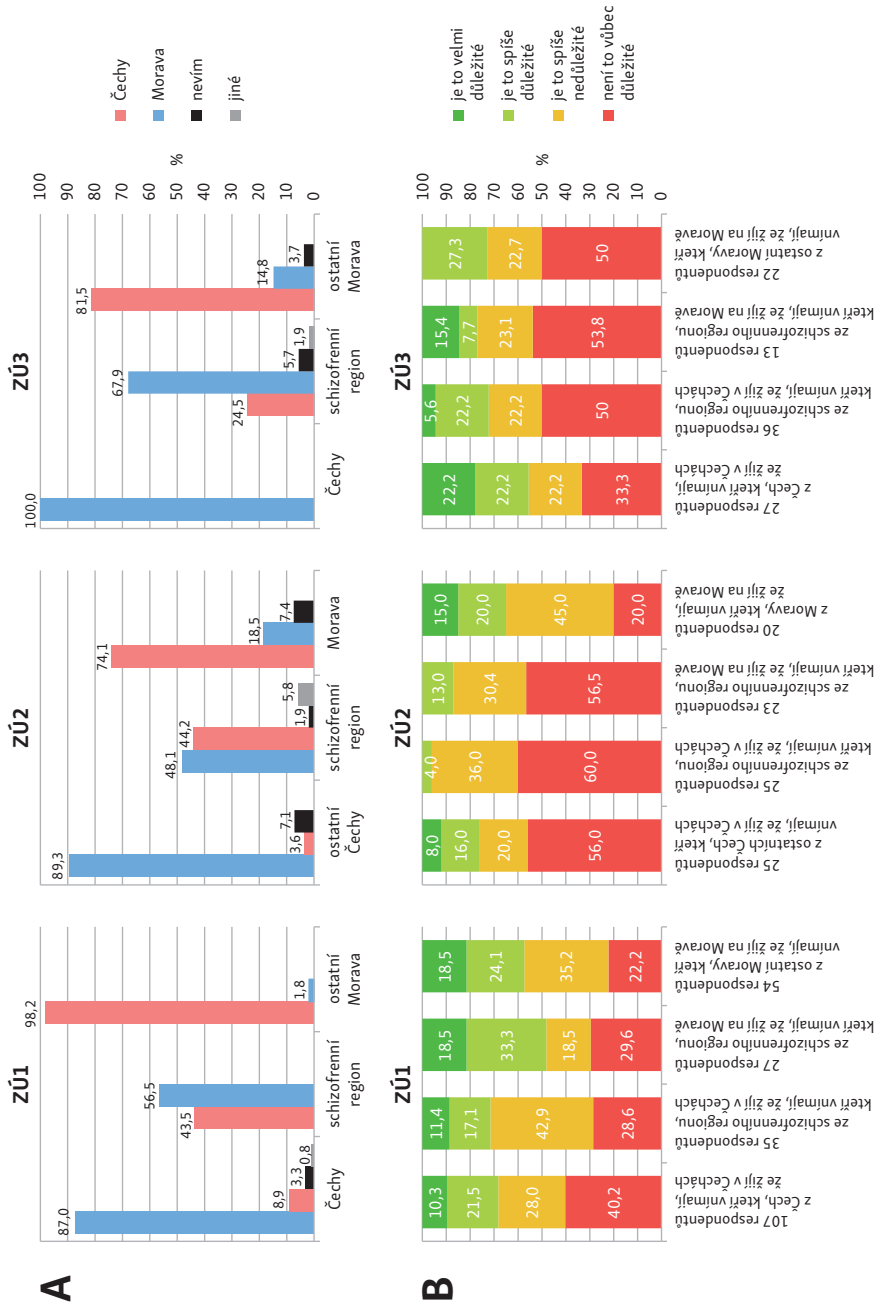
⁴ Také tento úkol byl obsažen v dotazníku (viz Marek 2020e).

odkazoval Jihomoravský kraj na jižní Moravu (považovanou za část Moravy). Při zařazování místa svého bydliště se pak tímto řídili, byť si byli často vědomi, že to v minulosti náleželo k druhé zemi. Menší, avšak nezanedbatelný, vliv na rozhodování lidí měla také spádovost do krajského nebo i měřítkově/hierarchicky nižšího (okresního či mikroregionálního) centra. Pro některé byly tyto funkční regiony pádnějším argumentem než na toponymech založené regiony homogenní. Například 40letá rodačka z historicky moravského Volfířova (sousední obce Dačic) na otázku 1 odpověděla slovy: „Někdo říká Čechy, někdo Morava. Já jsem pro Čechy. Dačice ještě spadají pod Čechy.“

Schizofrenní regiony v ZÚ1 a ZÚ2 se velmi podobají: necelá polovina jejich oslovených obyvatel vnímá, že žije v historické zemi odpovídající časové vrstvě 1928. V ZÚ3 je to však pouze necelá čtvrtina dotázaných ve schizofrenním regionu (obr. 6A), zatímco dvě třetiny vnímají zemskou příslušnost podle časové vrstvy 1960, resp. 2000. Skutečnost, že v tomto zkoumaném území dochází k nejvýraznější transformaci teritoriálního tvaru historických zemí, lze vysvětlit aktuálností Jihočeského kraje přetrvávajícího zde od roku 1960 dodnes (obr. 2, 3). Jihočeský kraj tak dosud významně přispívá k unifikaci/homogenizaci identity Čech v rámci tohoto administrativního regionu. Silnou identitu (jižních) Čech pak dokládá i 100% podíl respondentů žijících v ZÚ3 na území Čech, kteří vnímají/vědí, že žijí v Čechách.

Při pohledu na úroveň jednotlivých (částí) obcí (obr. 5) lze spatřit i v rámci schizofrenních regionů rozdíly v hodnotách sledovaného jevu – ty jsou však způsobeny malým počtem respondentů, kdy v některých obcích (či jejich částech) byl dotazován jediný člověk. Přesto je patrné, že zejména ve schizofrenních regionech byli v době výzkumu mnozí lidé přesvědčeni o tom, že nežijí v zemi odpovídající stavu platnému do roku 1928. Zajímavým příkladem je obec Studená s dříve používaným názvem „Studená na Moravě“, z jejíž 25 oslovených obyvatel pouze dvě osoby vnímaly, že žijí na Moravě, zatímco podle 21 lidí leží Studená v Čechách. Převažující pohled lze shrnout slovy 66leté rodačky: „Bejvala to Morava, psávalo se Studená na Moravě a pak to přifařili k Čechám.“ Několik respondentů zmínilo pro ně paradoxní název někdejšího podniku „Jihočeský průmysl masný, závod Studená na Moravě“. Z rozhovorů v ZÚ3 nicméně vyplynulo, že identitární situace na Dačicku nemusí být vnímána jako „schizofrenní“ všemi – někteří oslovení nemají problém označit toto území za jihočeské a moravské zároveň (tyto dvě identity se pro ně nevylučují) a sebe za „jihočeské Moraváky“ (srov. Chalupa 2015).

Příklad Studené se tak vymyká zjištění, že názvy obcí – včetně neoficiálních založených kupříkladu na názvech katastrálních území – jsou coby jiný typ toponym další významnou institucí ovlivňující vnímání historických zemí. K transformaci teritoriálního tvaru historických zemí v ZÚ2 přispívají kromě Jihomoravského kraje názvy katastrálních území Šimanov na Moravě, Smrčná na Moravě a Ždírec na Moravě vzniklé po roce 1960 v souvislosti s příslušností k Jihomoravskému kraji. Tři z deseti respondentů z těchto historicky českých obcí s oficiálními názvy

Obr. 6 – Odpověď na otázku „Víte, v jaké historické zemi leží místo Vašeho trvalého bydliště?“ (A) a „Jak je pro Vás důležité, že žijete právě v této historické zemi?“ (B) za tři zkoumaná území. Zdroj: vlastní šetření.

bez přívlastku „na Moravě“, se pod vlivem názvů katastrálních území domnívali, že žijí na Moravě. Naopak proti transformaci teritoriálního tvaru historických zemí působí přetrvávání některých názvů (částí) obcí odkazujících na časovou vrstvu 1928 dokumentované v ZÚ1. Přes 70 % rezidentů Mladějova na Moravě, Rychnova na Moravě a Moravského Karlova (část obce Červená Voda) vnímalo, že žije na Moravě, zatímco z ostatních respondentů schizofrenního regionu v ZÚ1 řadilo místo svého bydliště na Moravu necelých 40 %.

5.2. Význam zemské příslušnosti pro identifikaci lidí: regionální identita lidí

Význam historických zemí pro identifikaci respondentů je relativně malý (výrazně více se dotázaní ztotožňovali především s Českem a svou obcí, o něco více také s krajem, okresem a mikroregionem ORP), což plyne z několik dekád trvající neexistence těchto regionů coby administrativních jednotek. Morava má přitom pro oslovené o něco větší důležitost než Čechy (obr. 6B). Vysvětlením může být její lepší obraz (srov. Marek 2020a), s čímž souvisí vyjádření některých respondentů, že by raději bydleli na Moravě než v Čechách. Slova 24leté respondentky z (českého) Žichlíčka toto jasně ilustrují: „Vždy jsem chtěla být na Moravě, protože mi přijde lepší – [jsou tam] dobrosrdeční lidé.“

Výjimku z uvedeného představují obyvatelé Čech v současném Jihočeském kraji. U nich je zřejmé, že mají vřelejší vztah k Čechám než rezidenti Moravy ke své zemi (obr. 6B). To lze vysvětlit především výše dokumentovanou silnou identitou (jižních) Čech plynoucí z aktuálnosti Jihočeského kraje, ale pravděpodobně i tím, že jsou jižní Čechy dobrou značkou (využívanou např. k oficiální propagaci Jihočeského kraje v turismu), která vhodně vytěžuje dlouhou historickou tradici a silnou kulturní pozici jihočeského regionu (srov. Dvořák 2003; Siwek, Bogdová 2007; Chromý 2009a). Není proto překvapivé, že se místní s (jižními) Čechami v relativně velké míře ztotožňují. V případech obyvatel schizofrenního regionu se lze domnívat, že tato lákavá značka, se kterou se mohou identifikovat, podporuje myšlenku, že spíše než na Moravě žijí v (jižních) Čechách.

Při zařazování svého bydliště do historické země zmiňovali respondenti (v ZÚ1 i ZÚ2) ve větší míře také východní Čechy (viz výše). I tento region zůstává silně institucionalizovaným, avšak v transformaci regionálních identit zemí není tak vlivný jako stále velmi aktuální Jihočeský kraj alias jižní Čechy. A tak přestože vnímanou změnu zemské příslušnosti v roce 1960 chápali i někteří obyvatelé historického území Moravy v ZÚ1 jako křivdu („nás ukradli Moravě“, „v Brně se nás vzdali“), zdá se, že nejvíce je tato nespravedlnost pocítována na Dačicku, čehož důkazem je i nedávný (2018) vznik politického subjektu „Moravské zemské hnutí“ sídlícího v Dačicích, bojujícího proti (jiho)české identitě na Dačicku a usilujícího o obnovu zemského zřízení (MZH 2020).

5.3. „Konkurenční“ regionální identity

Regionální identita historických zemí (konkrétně Čech) je tedy v česko-moravském pomezí v současnosti propojena především s identitou jižních Čech díky názvu Jihočeského kraje. Většina z ostatních aktuálních administrativních regionů je co do názvu bez zemské identity (obr. 3)⁵. Takto „uprázdněné“ oblasti skýtají větší prostor pro regionální identity jiných regionů, jak lze vyčíst z odpovědí řady respondentů. Spíše než Čechy či Morava jsou pro některé lidi více relevantními regiony Vysočina, Horácko nebo Sudety.

Ve zkoumaném pomezí konkuruje historickým zemím nejvíce regionální identita Vysočiny, v současnosti úzce spojená s Krajem Vysočina (byť na regionální identitu Vysočiny lze narazit i vně hranic tohoto kraje). Přejmenování Jihlavského kraje roku 2001 na Vysočinu mělo zásadní význam pro navázání na silnou kulturně-historickou pozici regionu s tímto zavedeným názvem (srov. Hromádka 1956; Siwek, Bogdová 2007; Chromý 2009b). Název kraje má navíc další dvě výhody. Zaprvé odkazuje k jednomu z významných symbolů regionu – krajině (Paasi 1991; Chromý 2003; Chromý, Semian, Kučera 2014; Šerý, Daňková 2021), a tak se s krajem spadujícím do Jihlavy mohou ztotožnit například i obyvatelé Třebíče někdy považované za rivala Jihlavy. Zadruhé umožňuje vypustit slovo „kraj“ (na rozdíl např. od Pardubického kraje), čímž se snáze uplatňuje v běžném hovoru⁶. V případě Vysočiny proto existuje silná identita regionu – budovaná v centru i pohraničí kraje (a to zdaleka nejen institucemi vycházejícími z funkcí kraje, viz obr. 7) – a mnozí (v centru i pohraničí) se s ní identifikují. „Miluju Vysočinu a nikdy bych odsud nešla, nikdy, nikdy na světě,“ uvedla 75letá rodačka z Dobronína. Velký význam připisovaný tomuto regionu se pak zrcadlí ve vyjádřeních jako: „ne Morava, Čechy, ale spíš Českomoravská vysočina“, „není to [že žiju v Čechách] vůbec důležité, bereme to jako, že jsme Vysočina“. Přestože většina oslovených vnímala Kraj Vysočina jako česko-moravský – či buď jen český, nebo jen moravský – region, někteří Vysočinu de facto povyšovali na úroveň zemí. Dva lidé u otázky 1 trvali na odpovědi „Vysočina“ a z odpovědi několika dalších plyne,

⁵ Zvláštním případem jsou pak části Jihočeského a Jihomoravského kraje (1960–2020): okresy Pelhřimov, Jihlava, Třebíč a Žďár nad Sázavou jako by ztratily zemskou identitu hned dvakrát – poprvé se vznikem současných krajů v roce 2000, kdy se aktuální regionální identitou stala ta právě vzniklého Jihlavského kraje (o rok později přejmenovaného na Vysočinu), a podruhé rok poté při přejmenování Budějovického kraje na Jihočeský a Brněnského kraje na Jihomoravský, kvůli čemuž je dnes obtížné označit okres Pelhřimov za jihočeský a ostatní zmíněné okresy za jihomoravské. Proto také respondenti z Jihlavska u otázky 1 tolik neargumentovali jižní Moravou oproti jiným dotázaným hojně zmiňujícím jižní/východní Čechy.

⁶ Tuto výhodu mají i kraje odkazující svými názvy na země (viz výše diskutované ztotožňování např. Jihočeského kraje s jižními Čechami).

⁷ Někteří hovořili také o „vrchovině“, což je pojem běžně s „vysočinou“ zaměňovaný.

Obr. 7 – Příklady institucí reprodukcujících Vysočinu (v pohraničí: A, B; v centru: C, D) i Moravu (B, D).

že například předpovědi počasí spoluvytvářejí dojem, že Vysočina není ani česká, ani moravská. Počasí se často předpovídá zvláště pro Čechy, Moravu a Vysočinu, což je vzhledem k poloze a přírodním podmínkám ospravedlnitelné, diskurzivně se však podobnými do značné míry zkratkovitými vyjádřeními vytváří obraz, že Vysočina existuje na měřítkové/hierarchické úrovni zemí.

Také na mnohé instituce Horácka lze nejen v Jihlavě (zde např. Horácké divadlo, Horácký zimní stadion) narazit. Tudiž výrok 76leté respondentky z Velkého Beranova, „my nejsme ani Češi, ani Moraváci, jsme Horáci“, nepřekvapí. Přestože pojem „Sudety“ byl respondenty zmíněn ve všech třech zkoumaných územích, bylo to zejména v ZÚ1 (srov. Osoba 2017), kde mnozí u otázky 1 uváděli právě tento region. Ačkoli se po „naléhání“ nakonec rozhodli pro jednu ze zemí⁸, výrok respondenta z Tatenic je vypovídající: „Sudety! Němci tady byli. Tady se nehraje na Čechy/Morava.“ Nicméně podobně jako v případě „jihočeské Moravy“ si nemusejí výše uvedené regionální identity nutně konkurovat, vylučovat se. Nejen vžitý termín „Českomoravská vrchovina/vysočina“ či znak/vlajka Kraje Vysočina odkazující prostřednictvím českého lva a moravské orlice na obě historické země jsou toho důkazem (obr. 7B, 7D).

⁸ Bylo jim totiž řečeno, že Sudety se rozkládají/rozkládaly v Čechách i na Moravě.

6. Diskuze

Kraje jakožto „nové“ regiony, které nahradily/převrstvily „staré“/historické regiony (země), hrají klíčovou úlohu v transformaci teritoriálního tvaru Čech a Moravy. Rovněž je zřejmé, že mají vliv na (ne)ztotožnění se respondentů s Čechami a Moravou. Klíčovými v této transformaci regionálních identit zemí jsou názvy coby nejdůležitější symbol regionu (Paasi, 1986a, 1986b, Raagmaa 2002, Semian 2012; Bucher, Ištoková 2015). Díky nim přinesla administrativní reforma z roku 1960 reinstitucionalizaci Čech a Moravy, avšak v pozměněných hranicích. To vedlo v severní a jižní části česko-moravského pomezí k určité expanzi Čech na úkor Moravy, zatímco ve střední části k jistému zmenšení Čech ve prospěch Moravy; nikoli však v myslích všech lidí. V rámci poslední administrativní reformy z roku 1997/2000 došlo především k deinstitucionalizaci/mizení historických zemí. Přestože byly záhy některé kraje přejmenovány tak, že svými názvy reprodukuje země, tato reinstitucionalizace se ve zkoumaném historickém pomezí odehrála pouze na území Jihočeského kraje, často nazývaného „jižní Čechy“. Proto právě zde byla zdokumentována nejvýraznější transformace regionálních identit Čech a Moravy. Na velký význam toponym poukazují také výzkumy moravsko-slezského pomezí (Siwek, Kaňok 2000a, 2000b; Šerý, Šimáček 2012, 2013), jimiž byla odhalena expanze Moravy na úkor Slezska, či ukrajinské Volyně (Gnatiuk, Melnychuk 2019) a polského Podlesí (Konopski 2021).

Názvy nejenže přispívají k transformaci teritoriálního tvaru historických regionů, ale rovněž tyto regiony výrazně reprodukuje. Tím je jednak chráněn před zánikem, jednak mohou přispívat k jejich „přilnavosti“ v rámci historických hranic (Zimmerbauer, Riukulehto, Suutari 2017). Přestože řada respondentů vnímala Pardubický kraj jako východ Čech, podle mnohých jiných názvy obcí Mladějov na Moravě či Rychnov na Moravě jasně indikují, že jde o území Moravy. Rovněž názvy některých ukrajinských a polských obcí reprodukuje Podolí, resp. Podlesí v jejich historických hranicích (Melnychuk, Gnatiuk 2018; Konopski 2021). Tyto obce tedy představují jakési „ostrůvky historické regionální identity“ v územích, která mohou být některými lidmi považována (z pohledu historických regionálních identit) za již „ztracená“ (Gnatiuk, Melnychuk 2019, s. 183).

Diskutovaná transformace regionálních identit historických zemí se odehrává především v amalgámech (Šerý, Daňková 2021), za které lze ve studovaném česko-moravském pomezí pokládat všechny přilehlé kraje (s výjimkou Olomouckého), v užším vymezení pak schizofrenní regiony coby typ amalgámu, v němž se – prostřednictvím názvu – „střetává“ částečně deinstitucionalizovaná regionální identita s „nově“ institucionalizovanou. Gnatiuk a Melnychuk (2019) nastiňují, že tam, kde nově institucionalizovaný region převrstvil více historických regionů (či jejich částí), dojde v rámci tohoto nového regionu po určité době buď k unifikaci/homogenizaci, kdy převládne jediná historická regionální identita, nebo zde bude

i nadále přetrvávat několik historických regionálních identit. Z analýzy dat plyne, že obě možnosti vedou k transformaci teritoriálního tvaru (hranic) dotčených historických regionů. První varianta, k níž se schyluje zejména v Jihočeském kraji, je spojena s „trvalým“ (ale nikoli nevratným) ustálením hranic na jiném místě. Unifikační/homogenizační proces však může trvat velmi dlouho a i vzhledem k existenci hybridních identit („jihočeští Moraváci“) nemusí být nikdy dokončen. S druhou možností, týkající se především Kraje Vysočina, je spojeno rozvolnění teritoriálního tvaru, kdy měli respondenti relativně často za to, že žijí v druhé historické zemi, anebo vůbec nevěděli, kterou zemi obývají, případně si někteří dokonce mysleli, že nežijí ani v Čechách, ani na Moravě. Důsledkem zmíněného rozvolnění je existence tzv. fuzzy hranice (Marek 2020e).

V amalgámech dochází rovněž k transformaci regionální identity lidí, jejímž projevem je mj. relativně malý význam Čech a Moravy pro ztotožnění se – viz odpovědi rezidentů schizofrenních regionů a také Vysočiny na obr. 6B. To koresponduje s tvrzením Chromého (2008, s. 62), že „[t]radiční dichotomie ‚my‘ versus ‚oni‘ se uplatňuje zejména v oblastech, kde jsou hranice mezi regiony relativně stabilní v čase“, zatímco sounáležitost s regiony, jejichž hranice „oscilují“, se tvoří v závislosti na rozličných okolnostech (např. podmíněných rodinou). V případě Vysočiny také platí obecné tvrzení, že společenský význam institucionalizujícího se regionu narůstá, zatímco význam deinstitutionalizujícího se regionu klesá (Nikischer 2016), a proto se lidé ztotožňují spíše/více s aktuálními regiony než s těmi historickými (Melnychuk, Gnatiuk 2018). Silné ztotožnění se s Vysočinou, a to i díky jejímu názvu (srov. Šerý, Daňková 2021), se tedy zdá být přímo úměrné poměrně malému významu historických zemí pro identifikaci. Tato slabá regionální identita lidí pak přispívá k výše zmíněnému rozvolnění teritoriálního tvaru Čech a Moravy v Kraji Vysočina. Jak totiž bylo diskutováno, regiony, s nimiž se lidé (již) neztotožňují, jsou náchylnější k zapomnění (Paasi 1991, Semian 2012, Šerý 2014). Naopak relativně silné ztotožnění s (jižními) Čechami díky aktuálnímu Jihočeskému kraji napomáhá k unifikaci/homogenizaci identity Čech v tomto kraji, neboť dle Zimmerbauera (2011) regionální identita lidí pomáhá formovat identitu regionu.

Na základě odpovědí na otázku 2 je třeba zdůraznit relativně malý význam zemí pro identifikaci respondentů. Na to ostatně poukázala i řada rozpačitých odpovědí na otázku 1 – mnozí si nebyli jistí či dokonce jen tipovali, ve které zemi žijí. Nicméně pro zhruba 30 % oslovených je to, v jaké zemi (vnímají, že) žijí, důležité; pro desetinu respondentů je to dokonce velmi důležité. V centrech (zejména v Brně) má pro lidi zemská příslušnost jistě větší význam (srov. Daněk 1993), přesto lze na základě provedeného výzkumu ve shodě s finskými autory (Zimmerbauer, Suutari, Saartenoja 2012; Zimmerbauer, Paasi 2013; Zimmerbauer, Riukulehto, Suutari 2017) konstatovat, že regiony, které byly významně deinstitutionalizovány ztrátou administrativního statusu, nezanikly a mohou být i nadále důležité pro tvorbu regionální identity svých obyvatel. Výroky některých

respondentů z historického území Moravy pak navíc indikují, že se v moravském regionalismu uplatňuje rezistenční identita (Castells 2010; Zimmerbauer, Suutari, Saartenoja 2012; Zimmerbauer, Paasi 2013; Terlouw 2018). Ta se přitom zdá být nejsilnější ve schizofrenním regionu v ZÚ3, kde dochází z nejvýraznější transformaci regionálních identit historických zemí. To odpovídá názoru Chromého (2004), že „[m]oravismus de facto vyklidil vrcholné politické kolbiště a převážně „přežívá“ v lokálních poměrech brněnského centra a v „Čechy anektovaných“ územích (např. na Dačicku)“.

Skutečnost, kdy se na Dačicku a Slavonicku někteří cítí být Jihočechy, zatímco jiní se ztotožňují s Moravou, lze sice do určité míry spojovat s výměnou obyvatelstva po druhé světové válce (Chromý 2003, 2004), výsledky tohoto výzkumu však poukazují na daleko větší vliv administrativních reforem – důležitější jsou změny v myslích lidí než změny samotného obyvatelstva. Dokumentované vytlačování moravské identity tou (jiho)českou v ZÚ3 je jasným důkazem, neboť v ZÚ3 nežilo v roce 1930 ani 1 % německého obyvatelstva, zatímco ZÚ1, kde k tak výrazné transformaci nedošlo, obývalo tehdy téměř 64 % Němců (Státní úřad statistický 1934, 1935). Transformace teritoriálního tvaru historických zemí neodehrávající se v myslích všech lidí je pak spíše „generačním problémem“, čemuž nasvědčuje například výpověď 78letého rodáka z Volfířova u otázky 1: „Původně by to mělo bejt tady jako Morava. Teď jižní Čechy, ale my staří se počítáme furt k Moravě.“ Také závěry jiných autorů (Konopski 2021; Šerý, Daňková 2021) dokládají, že s deinstitucionalizací spojená transformace regionální identity se může velmi lišit v závislosti na věku lidí. Nelze však tvrdit, že by byla moravská identita na Dačicku odsouzena k zániku. Uplatňuje se totiž i u mladých lidí, přičemž je patrný mezigenerační přenos („naši mi to vštěpovali“). Rovněž působení regionalistů může výše zmíněný unifikací/homogenizační proces v Jihočeském kraji zvrátit. Vyloučena není ani „náprava“ – nezávislá na regionálních aktivistech – při budoucí administrativní reformě, třebaže ta zřejmě povede jen k ještě většímu „regionálnímu nepořádku“ (Frivoll, Rye 2009, s. 175).

7. Závěr

Cílem článku bylo přispět k lepšímu porozumění role „nových“ regionálních identit v transformaci „starých“/historických regionálních identit. Pokud jde o odpověď na první výzkumnou otázku, k transformaci regionálních identit starých/historických regionů (zemí) přispívají sféry vlivu krajů, klíčový význam však mají názvy krajů a jejich nerespektování historických hranic. Zdokumentován byl zásadní význam jak názvů připomínajících historické země (kraje Jihočeský, Východočeský a Jihomoravský), tak názvu Kraje Vysočina, s nímž se řada jeho obyvatel ztotožňuje natolik, že dochází k poklesu významu zemí pro identifikaci

lidí a rovněž k transformaci teritoriálního tvaru těchto regionů. To nás přivádí k odpovědi na druhou výzkumnou otázku: přestože je identita regionu primární dimenzí regionální identity a regionální identita lidí (jakožto sekundární dimenze) se může transformovat až následně (poukazuje na to např. relativně silná identifikace oslovených s Čechami na území Jihočeského kraje), regionální identita lidí coby jedna z mnoha institucí regionu může naopak ovlivňovat identitu regionu, a tím přispívat buď k transformaci teritoriálního tvaru historických regionů spojené s jejich re/institucionalizací (jako v případě Čech na historickém území Moravy v současném Jihočeském kraji, kde „nová“ regionální identita posiluje starou), nebo k transformaci teritoriálního tvaru historických regionů spojené s jejich deinstitutionalizací (případ Čech i Moravy na Vysočině, kde „nová“ regionální identita oslabuje staré).

Kvůli „novým“ administrativním regionům nerespektujícím historické hranice tedy dochází k transformaci teritoriálního tvaru „starých“/historických regionů spojené se změnou regionální identity lidí. Klíčovou roli zde hrají názvy „nových“ regionů, avšak jejich spádové oblasti jsou také významné. Regionální identitu lidí lze pokládat za další důležitou instituci reprodukcující historické regiony, neboť (ne)ztotožnění se lidí s historickými regiony (především kvůli názvům „nových“ regionů) rovněž přispívá k transformaci identity těchto regionů.

Pro lepší interpretaci (ne)ztotožnění se lidí s historickými zeměmi a ověření výše představených závěrů by bylo žádoucí provést podrobnější výzkum s větším počtem respondentů (za využití více dotazů na regionální identitu lidí), nebo čistě kvalitativně zaměřený, v jednotlivých dílčích oblastech. Tento článek je tedy pouhým nástinem problematiky. Z hlediska územního je vhodné studovat regionální identitu zemí v jednotlivých schizofrenních regionech, krajích či obcích. Tematicky se slibným jeví výzkum jednotlivých institucí otiskujících se do percepčních regionů lidí (vč. toho, kdo/proč je vytvořil), prolínání regionálních identit a jejich vzájemné (ne)výlučnosti a především rezistenční identity projevující se v moravském regionalismu.

Literatura

- BIALASIEWICZ, L. (2002): Upper Silesia: rebirth of a regional identity in Poland. *Regional & Federal Studies*, 12, 2, 111–132.
- BROWNELL, J. W. (1960): The Cultural Midwest. *Journal of Geography*, 59, 2, 81–85.
- BUCHER, S., IŠTOKOVÁ, M. (2015): Self-governing regions in Slovakia: Spatial differentiation and perception of socio-cultural identity by local and regional officials. *Geografie*, 120, 1, 1–25.
- CASTELLS, M. (2010): *The Power of Identity. The Information Age: Economy, Society, and Culture*. Wiley-Blackwell, Chichester.
- ČSÚ (2014): Vše o území, Český statistický úřad, <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=0&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&v=void> (10. 8. 2014).

- ČSÚ (2016a): Vlastní výběr, Český statistický úřad, <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=uziv-dotaz#> (3. 9. 2016).
- ČSÚ (2016b): Vše o území, Český statistický úřad, https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&zuzemiprofil=31288&u=__VUZEMI__43__554979# (3. 9. 2016).
- DANĚK, P. (1993): Moravian and Silesian nationalities: a new phenomenon in the ethnic map of the Czech lands? *GeoJournal*, 30, 3, 249–253.
- DAŇKOVÁ, M. (2018): Regionální identita obyvatel Pelhřimovska v kontextu regionální deinstitutionalizace. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, Olomouc.
- DOKOUPIL, J. (2004): Hranice a hraniční efekt. In: Jeřábek, M. a kol.: České pohraničí – bariéra nebo prostor pro zprostředkování? *Academia*, Praha, 47–58.
- DVOŘÁK, J. (2003): Jižní Čechy jako region. *Historická geografie*, 32, 135–181.
- FOUBERG, E. H., MOSELEY, W. G. (2015): *Understanding world regional geography*. John Wiley & Sons, Danvers.
- FRISVOLL, S., RYE, J. F. (2009): Elite discourses of regional identity in a new regionalism development scheme: The case of the 'Mountain Region' in Norway. *Norsk Geografisk Tidsskrift*, 63, 3, 175–190.
- GNATIUK, O., MELNYCHUK, A. (2019): Identities with historical regions – are they adapting to modern administrative division? The case of Ukraine. *European Spatial Research and Policy*, 26, 1, 175–194.
- HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. (2005): *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha.
- HROMÁDKA, J. (1956): Orografické třídění Československé republiky. *Geografie*, 61, 3, 161–180.
- CHALUPA, J. (2015): Historickogeografická česko-moravská zemská hranice: rekonstrukce, percepce, významy. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Praha.
- CHROMÝ, P. (2003): Formování regionální identity: nezbytná součást geografických výzkumů. In: Jančák, V., Chromý, P., Marada, M. (eds.): *Geografie na cestách poznání*. Univerzita Karlova, Praha, 163–178.
- CHROMÝ, P. (2004): Kdyby byla Morava... *Geografie*, 109, 1, 66–69.
- CHROMÝ, P. (2008): Regiony v proměnách času a prostoru (Úvaha o metodických přístupech nové regionální geografie). *Miscellanea Geographica Universitatis Bohemiae Occidentalis*, 14, 57–64.
- CHROMÝ, P. (2009a): Kulturní regiony, jazykové a etnografické oblasti Česka. In: Heřmanová, E., Chromý, P. et al.: *Kulturní regiony a geografie kultury*. ASPI, Praha, 62–76.
- CHROMÝ, P. (2009b): Region a regionalismus. *Geografické rozhledy*, 19, 1, 2–5.
- CHROMÝ, P., SEMIAN, M., KUČERA, Z. (2014): Regionální vědomí a regionální identita v Česku: případová studie Českého ráje. *Geografie*, 119, 3, 259–277.
- JONES, M., MACLEOD, G. (2004): Regional spaces, spaces of regionalism: territory, insurgent politics and the English question. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 29, 4, 433–452.
- KEATING, M. (1998): *The new regionalism in Western Europe. Territorial restructuring and political change*. Edward Elgar, Cheltenham.
- KONOPSKI, M. (2021): The role of administrative borders in determining regional identity: The case of Podlasie, Poland. *Moravian Geographical Reports*, 29, 1, 53–70.
- MAREK, P. (2015): Vnímání reliktní hranice na příkladu severní části česko-moravské zemské hranice. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Brno.
- MAREK, P. (2020a): Česko-moravská hranice v symbolech. *Geografické rozhledy*, 30, 1, 38–41.

- MAREK, P. (2020b): Region coby dynamický proces a využití konceptu percepčního regionu při výzkumu institucionalizace a deinstitucionalizace regionů. *Geografický časopis*, 72, 2, 193–213.
- MAREK, P. (2020c): Region coby sociální konstrukt a kritická diskuze Paasiho konceptualizace regionální identity. *Geografie*, 125, 1, 47–68.
- MAREK, P. (2020d): Regiony a hranice existují i tehdy, jsme-li přesvědčeni o opaku. In: Semotanová, E. (ed.): *Hranice v krajinách*. Academia, Praha, 195–217.
- MAREK, P. (2020e): Transformation of the identity of a region: Theory and the empirical case of the perceptual regions of Bohemia and Moravia, Czech Republic. *Moravian Geographical Reports*, 28, 3, 154–169.
- MELNYCHUK, A., GNATIUK, O. (2018): Regional identity and the renewal of spatial administrative structures: The case of Podolia, Ukraine. *Moravian Geographical Reports*, 26, 1, 42–54.
- MZH (2020): Moravské zemské hnutí, <http://moravskehnuti.cz/> (1. 12. 2020).
- NIKISCHER, R. (2016): Regionálne povedomie a identita regiónov na severnom Slovensku: Multimerková perspektíva. *Slovenský národopis*, 64, 1, 8–31.
- OSOBA, P. (2017): Formování symbolického tvaru regionu a odmítnutí názvu Nové Sudety. *Geografie*, 122, 3, 310–334.
- PAASI, A. (1986a): The Institutionalization of regions: a theoretical framework for understanding the emergence of regions and the constitution of regional identity. *Fennia*, 164, 1, 105–146.
- PAASI, A. (1986b): The Institutionalization of regions. Theory and comparative case studies. University of Joensuu, Joensuu.
- PAASI, A. (1991): Deconstructing regions: notes on the scales of spatial life. *Environment and Planning A*, 23, 2, 239–256.
- PAASI, A. (2002a): Bounded spaces in the mobile world: Deconstructing “regional identity”. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 93, 2, 137–148.
- PAASI, A. (2002b): Place and region: regional worlds and words. *Progress in Human Geography*, 26, 6, 802–811.
- PAASI, A. (2003): Region and place: regional identity in question. *Progress in Human Geography*, 27, 4, 475–485.
- PAASI, A. (2009): The resurgence of the “region” and “regional identity”: theoretical perspectives and empirical observations on regional dynamics in Europe. *Review of International Studies*, 35, 11, 121–146.
- RAAGMAA, G. (2002): Regional identity in regional development and planning. *European Planning Studies*, 10, 1, 55–76.
- RŮŽKOVÁ, J., ŠKRABAL, J. (2006): Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005. I. díl. Český statistický úřad, Praha.
- SEMIAN, M. (2012): Název jako symbol regionu. *Historická geografie*, 38, 2, 335–352.
- SIWEK, T., BOGDOVÁ, K. (2007): České kulturně-historické regiony ve vědomích svých obyvatel. *Sociologický časopis*, 43, 4, 1039–1053.
- SIWEK, T., KAŇOK, J. (2000a): Mapping Silesian Identity in Czechia. *Geografie*, 105, 2, 190–200.
- SIWEK, T., KAŇOK, J. (2000b): Vědomí slezské identity v mentální mapě. Ostravská univerzita, Ostrava.
- Státní úřad statistický (1934): Statistický lexikon obcí v republice Československé. I. Země Česká. Orbis, Praha.
- Státní úřad statistický (1935): Statistický lexikon obcí v republice Československé. II. Země Moravskoslezská. Orbis, Praha.
- SVOBODOVÁ, I. (2012): Moravanství na Dačicku. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Přírodovědecká fakulta, Olomouc.

- ŠERÝ, M. (2014): The identification of residents with their region and the continuity of socio-historical development. *Moravian Geographical Reports*, 22, 3, 53–64.
- ŠERÝ, M., DAŇKOVÁ, M. (2021): When regional identities differ over generation: Deinstitutionalisation of regions and regional identities in a regional amalgam. *Journal of Rural Studies*, 82, 430–441.
- ŠERÝ, M., ŠIMÁČEK, P. (2012): Perception of the historical border between Moravia and Silesia by residents of Jeseník area as a partial aspect of their regional identity (Czech Republic). *Moravian Geographical Reports*, 20, 2, 36–46.
- ŠERÝ, M., ŠIMÁČEK, P. (2013): Vnímání hranic obyvatelstvem regionů s rozdílnou kontinuitou socio-historického vývoje jako dílčí aspekt jejich regionální identity. *Geografie*, 118, 4, 392–414.
- TERLOUW, K. (2018): Transforming identity discourses to promote local interests during municipal amalgamations. *GeoJournal*, 83, 3, 525–543.
- TERLOUW, K., VAN GORP, B. (2014): Layering spatial identities: the identity discourses of new regions. *Environment and Planning A*, 46, 852–866.
- TOUŠEK, V., ŠICH, P., VAŠÍČEK, P. (1991): Zemská hranice mezi Čechami a Moravou. *Geografie*, 96, 1, 45–48.
- Ústavní zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávných celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
- VAISHAR, A. (2004): Čechy + Morava a Slezsko = Česko? *Geografie*, 109, 1, 65–66.
- VAISHAR, A., ZAPLETALOVÁ, J. (2016): Regional identities of Czech historical lands. *Hungarian Geographical Bulletin*, 65, 1, 15–25.
- VANČURA, M. (1995): Zemská hranice mezi Čechami a Moravou (ve světle nové administrativní reformy). Diplomová práce. Masarykova univerzita, Přírodovědecká fakulta, Brno.
- Zákon č. 125/1927 Sb., o organisaci politické správy.
- Zákon č. 280/1948 Sb., o krajském zřízení.
- Zákon č. 36/1960 Sb., o územním členění státu.
- Zákon č. 51/2020 Sb., o územně správním členění státu a o změně souvisejících zákonů.
- ZIMMERBAUER, K. (2011): From image to identity: Building regions by place promotion. *European Planning Studies*, 19, 2, 243–260.
- ZIMMERBAUER, K., PAASI, A. (2013): When old and new regionalism collide. Deinstitutionalization of regions and resistance identity in municipality amalgamations. *Journal of Rural Studies*, 30, 31–40.
- ZIMMERBAUER, K., RIUKULEHTO, S., SUUTARI, T. (2017): Killing the regional Leviathan? Deinstitutionalization and stickiness of regions. *International journal of urban and regional research*, 41, 4, 1–18.
- ZIMMERBAUER, K., SUUTARI, T., SAARTENOJA, A. (2012): Resistance to the deinstitutionalization of a region. Borders, identity and activism in municipality merger. *Geoforum*, 43, 6, 1065–1075.

SUMMARY

Transformation of regional identity in Czechia: Case study of partly deinstitutionalized Bohemia and Moravia from the viewpoint of the Bohemian-Moravian borderland inhabitants

Using the example of the historical Czech Lands (specifically Bohemia and Moravia), which were partly deinstitutionalized by their de jure abolition in 1948, the article aims to understand better the role of “new” regional identities in the transformation of “old”/historical regional identities. It studies the transformation of two main dimensions of regional identity: “identity of region,” meaning the knowledge/consciousness of a region (cognitive dimension), and “regional identity of people,” pointing to identification or the sense of relationship (feeling) with a region or regional community (affective dimension). This case study from Czechia employs a questionnaire survey with 454 inhabitants of three qualitatively different areas of the Bohemian-Moravian borderland and focuses on the territorial shape (boundaries) of the identity of Bohemia and Moravia (among other questions, the respondents were asked: “Do you know what historical land your permanent residence lies in?”) and the sense of relationship with Bohemia and Moravia (“How important is it for you to live in this historical land?”).

The data analysis revealed the crucial impact of new administrative regions (*kraje*) – their names and boundaries in particular – on the transformation of the territorial shape of Bohemia and Moravia and (non-)identification with these historical regions. Thanks to the *kraje* from 1960, Bohemia and Moravia were re-institutionalized as these “new” regions reproduced the old/historical regions in their names. Nevertheless, as they did not respect the historical land boundaries, certain “schizophrenic regions” emerged, in which both Bohemia and Moravia have been reproduced and perceived since then. Although not in the minds of all people, the East Bohemian Region and the South Bohemian Region in the northern and southern parts of the Bohemian-Moravian borderland led to a certain expansion of Bohemia at the expense of Moravia. On the contrary, the South Moravian Region in the central part brought about a certain reduction of Bohemia in favour of Moravia.

The respondents’ answers also point to the significant impact of the current South Bohemian Region and the Vysočina Region. Both emerged as a result of the last administrative reform conducted in 2000. In the South Bohemian Region, the unification/homogenization process still causes a dominance of Bohemian regional identity and thus a stabilization of the perceived Bohemian-Moravian boundary elsewhere (at the expense of Moravia). Therefore, the most significant transformation of the examined historical lands takes place right here. The strongest resistance identity of Moravian regionalists in the South Bohemian Region is thus not surprising. The Vysočina Region is characterized by the disintegration of the territorial shape of Bohemia and Moravia and the existence of a fuzzy Bohemian-Moravian boundary. The topicality of these two current administrative regions contributes to both the identity of these regions and the regional identity of people. The South Bohemian Region and the Vysočina Region are gaining prominence, leading to a great knowledge/consciousness of these regions among people and their identification with them. Conversely, the regional identities of people underpin the identities of given regions. This transforms the regional identities of Bohemia and Moravia while depending on whether the “new” regions reproduce the “old”/historical regions in their names or not. In the South Bohemian Region, where the respondents were typically aware of living in Bohemia and identified with Bohemia to a great extent, this transformation is connected with the re-institutionalization of the old region (Bohemia). On the contrary, in the

Vysočina Region, where the respondents relatively often had a low awareness of what historical land they lived in (which was unimportant for most of them), this transformation occurs due to deinstitutionalization of old regions (both Bohemia and Moravia).

To conclude, “new” administrative regions that do not respect historical boundaries cause the transformation of “old”/historical regions’ territorial shape. This is connected with a change in the regional identity of people. The names of “new” regions play a crucial role here, but their catchment areas are also important. The regional identity of people can be seen as another substantial institution reproducing historical regions because people’s (non-)identification with historical regions (especially due to names of “new” regions) contributes to the transformation of these regions’ identity, too. Furthermore, the results show that after the Czech Lands were abolished de jure, they did not disappear – that means, they were only partly deinstitutionalized. They still exist as perceptual regions in people’s consciousness and are essential for the identification of many people (for 30% of respondents, it is important that they live in Bohemia/Moravia) and regional activism (Moravian regionalism, in particular) alike.

- Fig. 1 Highest-level administrative regions in Czechia between 1918 and 1928 (historical lands). Source: based on Růžková, Škrabal (2006).
- Fig. 2 Highest-level administrative regions in Czechia between 1960 and 1990 (kraje) reproducing the historical lands with their names. These regions existed de jure until 2020 but between 1990 and 2020 without an administrative status.
- Fig. 3 Highest-level administrative regions of Czechia since 2000 (kraje) reproducing the historical lands with their names. Between 2000 and 2001, the Jihočeský (South Bohemian), Jihomoravský (South Moravian) and Moravskoslezský kraj (Moravian-Silesian Region) were called Budějovický, Brněnský and Ostravský kraj, respectively, while Kraj Vysočina was called Jihlavský kraj, then only Vysočina until 2011.
- Fig. 4 Schizophrenic regions from 1960 and delimitation of examined areas.
- Fig. 5 Answers to the question: “Do you know what historical land your permanent residence lies in?”, in individual municipalities. Source: own survey.
- Fig. 6 Answers to the questions “Do you know what historical land your permanent residence lies in?” (A) and “How important is it for you to live in this historical land?” (B), in three examined areas. Source: own survey.
- Fig. 7 Examples of institutions reproducing the Vysočina region (in the borderland: A, B; in the centre: C, D), but also Moravia (B, D).

PODĚKOVÁNÍ / ACKNOWLEDGEMENT

Příspěvek vznikl s podporou specifického výzkumu realizovaného v rámci projektu MUNI/A/1570/2020 „Geografický výzkum dynamiky přírodních a společenských prostorových procesů“. Autor by chtěl dále poděkovat anonymním recenzentům za jejich podnětné komentáře k předchozím verzím tohoto článku, všem respondentům, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření, a také bratru faráři Janu Keřkovskému a sestře faráře Ludmile Míchalové Mikšíkové za poskytnutí ubytování na evangelické faře v Jihlavě, resp. ve Strmilově.

This work was created with the support of specific research carried out within the project MUNI/A/1570/2020 “Geographical research of the dynamics of natural and social spatial processes”. The author would also like to thank anonymous reviewers for their inspiring comments on previous versions of this manuscript, all respondents who participated in the questionnaire survey, as well as the parish priest Jan Keřkovský and the parish priest Ludmila Míchalová Mikšíková for providing accommodation at the Evangelical parish in Jihlava, resp. in Strmilov.

ORCID

PETR MAREK

<https://orcid.org/0000-0002-9547-6903>

Příl. 6: MAREK, P. (2022b): Reproduction of the identity of a region: perceptual regions based on formal and functional regions and their boundaries. Geografiska Annaler: Series B, Human Geography. Online first.

Reproduction of the identity of a region: perceptual regions based on formal and functional regions and their boundaries

Petr Marek

Department of Geography, Masaryk University Faculty of Science, Brno, Czech Republic

ABSTRACT

This paper introduces a way to study the reproduction of (the identity of) a region through the concept of perceptual region. Perceptual region—revised here in light of the institutionalization of regions theory and thus comprehended as the subjective image of a region in the mind of an individual person—connects certain ‘European’ and ‘American’ regional traditions. Investigating the institutions imprinted in perceptual regions exposes on what basis people construct regions and what (re)produces such regions. This case study deals with the perception of the Bohemian–Moravian boundary in the minds of 454 borderland inhabitants, surveyed with questionnaires. Among the revealed institutions of the former administrative regions of Bohemia and Moravia, there are various formal/homogeneous and functional regions as well as their boundaries—they all reproduce the examined regions. Besides demonstrating that regions are multiple realities (where both space and time matter), social constructs, and dynamic processes, the article discusses the interrelationship of the abovementioned region types and highlights perceptual regions as essential for the region’s existence. Furthermore, it suggests that focusing on ordinary people’s perceptions may develop knowledge not only about the concept of region but also the concepts of the regional identity of people, resistance identity, and regionalism.

ARTICLE HISTORY

Received 18 September 2021
Revised 9 May 2022
Accepted 29 June 2022

KEYWORDS

Perceptual region;
reproduction of the identity
of a region; formal region;
functional region;
administrative region;
regional identity

1. Introduction

The paper combines certain ‘European’ and ‘American’ traditions in the treatment of regions. While, especially in Europe, so-called new regional geographers theorize regions as social constructs and dynamic processes and do not dwell much on delimiting regional boundaries (e.g. Paasi 2010; Paasi and Metzger 2017), in the United States particularly, there has long been a tradition of defining perceptual regions and their boundaries (e.g. Jordan 1978; Lowry 2013). This is not to say that geographers in Europe only deal with new regional geography and their American colleagues only focus on perceptual regions (e.g. Johnston and Sidaway 2016; Klapka and Halás 2016). It is also not to say that these approaches have not influenced each other (cf. Paasi 1986b; Heath 1993; Lamme and Oldakowski 2007; Vukosav and Fuerst-Bjeliš 2016; Pleić et al. 2021); on the contrary, this article intends to demonstrate that they both may benefit should a more profound and explicit conjunction take place.

CONTACT Petr Marek petrmarek@mail.muni.cz Department of Geography, Masaryk University Faculty of Science, Brno, 611 37 Czech Republic

© 2022 The Author(s). Published by Informa UK Limited, trading as Taylor & Francis Group
This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>), which permits non-commercial re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited, and is not altered, transformed, or built upon in any way.

Despite increasing interest in regions, some crucial questions remain about them. For instance, Paasi, Harrison, and Jones (2018, 1) ask, ‘How are they constructed?’ Paasi (2009b, 131) also states that ‘little is [...] known of the production and reproduction of regions.’ As the institutionalization of regions theory enables a direct connection with empirical data (Paasi 1986a, 1986b), it has been extensively used in the research of various regions. Some of these case studies discuss the reproduction of regions because it is a process that goes hand in hand with the emergence of regions. Such research, however, deals with regional formation mainly from the perspective of actors and/or regional institutions themselves (Frisvoll and Rye 2009; Sepp and Veemaa 2010; Semian 2015), whereas the views of common people are somehow neglected. It remains unclear what are the institutions upon which these people construct their perceptual regions. Thus, in order to understand the production and reproduction of regions, it is necessary to also focus on ordinary people (Anton-sich 2010; Paasi 2010; Semian 2016). Moreover, many authors suggest that how people perceive regions influences their behaviour, including their willingness to participate in regionalism (Jordan 1978; Kitchin 1994; Siwek 2011), that is, in ‘the active promotion of regional perspectives’ (Soja 2009, 260). In other words, focusing on perceptual regions stored in people’s minds may help explain why they eventually become regional activists (regionalists). Additionally, as Paasi, Harrison, and Jones (2018) urge, scholars should focus more on grassroots regionalist movements, attention to which has typically been overshadowed by state-driven regionalism; however, the topic of regionalism (instrumental dimension of regional identity) is only outlined in the following text since the paper focuses on a cognitive dimension of regional identity, that is, on regions.

While new regional geographers dealing with the theory typically do not study people’s perceptions of regional boundaries (nor their perceptions in general), their colleagues delimiting perceptual (or vernacular) regions do not care much about the theory, although some of them (e.g. Andrews and Finchum 2020) highly demand it. The fruitfulness of the combination of both above-outlined traditions is thus apparent. This could be achieved by employing the concept of a perceptual region, which can be seen as one of Paasi’s dimensions of regional identity: a subjective image of a region (Paasi 1986a, 2011a; Marek 2020b). Thus, the perceptual region concept needs to be revised as it is practically absent in the literature dealing with the regional theory (‘European tradition’). Naturally, perceptual regions are dealt with mainly in the research of people’s perceptions (‘American tradition’). Alternatively, they appear in the didactic texts, often alongside formal/homogeneous and functional regions, as these three regional types are included in the American national geography standards (Heffron and Downs 2012). Every type of region is usually exemplified by very different regions (e.g. Rubenstein 2014; Foubert and Moseley 2015), while the mutual relationship of formal, functional, and perceptual regions is overlooked. Even this hampers the possibility of enriching the theory of the region. Hence, this article aims to examine the inter-relationship of these three region types (and associated regionalization principles), and, by dealing with (former) administrative regions, it intends to emphasize both that a single region may be understood as formal, functional, and perceptual at the same time and that the perceptual region is essential for that region’s existence. More specifically, this paper aims to explore how formal and functional regions and their boundaries shape perceptual regions, in other words, examine their role as regional institutions (in Paasi’s sense) reproducing regions.

The abovementioned will be studied through the example of the Czech Lands, which served as important administrative regions from the Middle Ages until 1948 when they were abolished de jure. Nevertheless, these old regions in the Czech Republic retain a strong cultural position similar to regions such as the South or the Midwest in the United States. Particular attention will be paid to Bohemia, Moravia, and their common boundary: Field research with questionnaires was conducted by surveying 454 inhabitants of the historical borderland about *where* and *why there* do they perceive the Bohemian–Moravian boundary. In this way I explored the institutions of Bohemia and Moravia.

2. Theoretical and methodological background

2.1. Conceptualizing region and regional identity

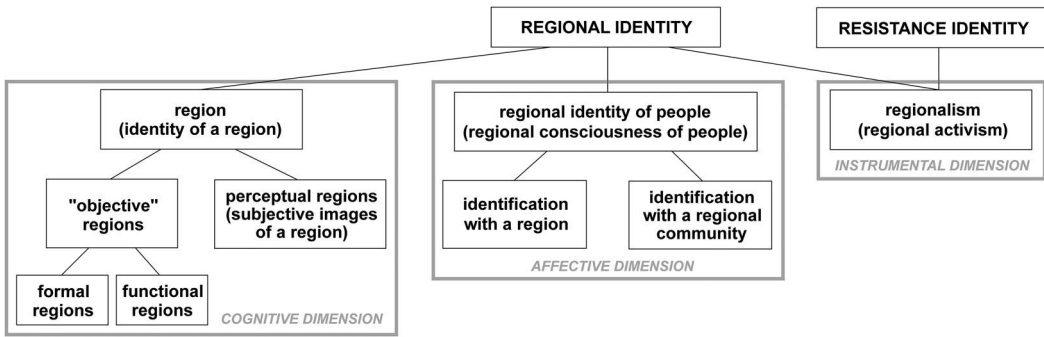
The notion that regions ‘are not “out there” waiting to be discovered,’ that ‘they are our (and others’) constructions’ (Allen et al. 1998, 2) is increasingly accepted by geographers (cf. Paasi 2010; Paasi and Metzger 2017; Paasi, Harrison, and Jones 2018). Pursuant to the social construction of reality theory (Berger and Luckmann 1971), it can be stated that ‘regions exist (as social constructions) only if they are in people’s consciousness’ (Zimmerbauer 2011, 256). Their existence depends on both people and regional names (toponyms). People’s communication about regions, and the perception associated with this, is crucial because regions ‘are talked and written into existence’ (Neumann 1994, 59; Van Langenhove 2018). However, to be communicated, a region must have a name, which is the most important regional symbol—*conditio sine qua non* (Paasi 1986a, 1986b, 1991; Simon, Huigen, and Groote 2010). Hence, ‘naming is power—the creative power to call something into being’ (Tuan 1991, 688), as was clearly illustrated in the example of the ‘Mountain Region’ (Frisvoll and Rye 2009) or the ‘Oldest River’ (Mayfield and Morgan 2005), which would not arise without the name—though, we should not forget that the persistence in people’s consciousness is what ensures a region’s continuous existence. Importantly, regions should not be thought of only as constructed (Fouberg and Moseley 2015) or mere mental abstraction detached from the ‘real world’ since, as follows from critical realist philosophy (Sayer 2006), they are also based on physical materials.

Based on Pred’s (1984, 279) notion that region is not static but ‘constantly becoming,’ a historically contingent dynamic process, one of the leading protagonists of new regional geography Anssi Paasi (1986a, 1986b, 1991, 2001, 2002a, 2009b, 2011b) proposed in his institutionalization of regions theory four ‘stages’ of regional formation: the emergence of (1) territorial shape (boundaries), (2) symbolic shape, (3) institutional shape, and (4) regional identity. Besides the (I) emergence, this theory also outlines a region’s subsequent development: (II) reproduction, (III) transformation, and (IV) possible disappearance. Paasi thus explicitly links traditional concepts of region and boundary/border with a new concept of regional identity. Moreover, he distinguishes several dimensions of such identity: the (I) identity of a region (see below) and (II) the regional identity (or regional consciousness) of people, referring to (1) identification with a region or (2) identification with a regional community.

If we comprehend region as a social construct, ‘a linguistic tool used by actors to talk about a geographical area’ (Van Langenhove 2018, 315), it is clear that the regional consciousness of people, referring to people’s identification or their sense of relationship (feeling) with a region or regional community, is not necessary for a region’s existence; there exist plenty of regions without a regional consciousness of people (Antonsich 2010; Marek 2020b). It is instead thanks to the identity of a region—a *cognitive* dimension—that region exists, because it points to people’s *consciousness*, meaning knowledge of the region. Contrarywise, the *regional consciousness* of people—an *affective* dimension—is a mere ‘superstructure’ for (the identity of) region because it cannot be developed without the consciousness/knowledge of the region in question. Regionalism (regional activism) can then be seen as an *instrumental* dimension of regional identity, which, in turn, is dependent on previous ones (Keating 1998; Zimmerbauer 2011; Marek 2020b). Figure 1 depicts some basic dimensions of regional identity, supplemented by a resistance identity since regionalism also often originates from such kinds of identities (Castells 2010; Zimmerbauer, Suutari, and Saartenoja 2012).

2.2. Formal, functional, and perceptual region

For Paasi (2002a, 140), ‘the identity of a region refers to those features of nature, culture and inhabitants that distinguish [...] a region from others’ and that are used in various *objective* regional

Figure 1. Basic dimensions of regional identity and resistance identity. Source: author's proposal based on Paasi (1986a), Keating (1998), Castells (2010), Marek (2020b).

classifications. This clearly points to different regionalization principles concerning the delimitation of formal and functional regions since regionalization—a mere type of classification (Grigg 1965)—‘may be defined as the process of recognizing, naming and delimiting areas on the basis of selected characteristics’ (Lewis 1966, 135–137). However, we should accept that reality exists as both objective and subjective (Berger and Luckmann 1971); therefore, Paasi’s (1986a) older classification of the identity of a region—where the *subjective* dimension (called images of a region) was not lacking—can be appropriately employed. Alongside ‘objective’ formal and functional regions, some authors classify perceptual regions while describing them as ‘subjective rather than objective in nature’ (Kuby, Harner, and Gober 2013, 35), as those that ‘reflect feelings and images rather than objective data’ (Fellmann, Getis, and Getis 2003, 19) or those that ‘are based on what an individual sees in his or her mind’ (Fouberg and Moseley 2015, 17). Dokoupil’s (2004, 51) classification is similar: ‘Regions delimited on the basis of objective characteristics are both homogeneous regions (united on the basis of the degree of similarity of their individual elements) and nodal regions (united on the basis of processes). [...] Mental or perceptual regions are based on subjective evaluation.’ Marek (2020b) thus argues that the identity of a region can be divided into three dimensions or region types (two objective and one subjective): (1) an objective (a) formal/homogeneous region and (b) functional region and (2) a subjective image of a region, that is, a perceptual region (see Figure 1). Hence, this classification indicates three regionalization principles (see below). Additionally, given the fact that regions are social constructs in people’s minds, the *identity of a region* equates to the *region* itself. Hereinafter, the shorter term is preferred.

As the concept of formal region is primary, interest in this region type, although often unreflected, dominated until the 1950s, that is, until the gradual decline of traditional regional geography (Hartshorne 1939; Klapka and Tonev 2008; Fouberg and Moseley 2015), which was somewhat overshadowed by spatial/regional science—an approach that soon began ‘failing’ as well—focusing on functional regions (Haggett 1965; Norton 2004; Paasi and Metzger 2017). Nevertheless, both formal and functional regions, as well as traditional regional geography and spatial/regional science, of course, remain relevant today (Paasi 2009a; Johnston and Sidaway 2016; Klapka and Halás 2016). Formal regions are based on scalar data (Klapka and Halás 2016) and delimited by consensus in a particular criterion or criteria (Kuby, Harner, and Gober 2013; Rubenstein 2014), thus, they ‘are relatively homogeneous on the selected phenomenon or phenomena’ (Johnston and Sidaway 2016, 51). Hence, they are sometimes called uniform or homogeneous regions (e.g. Rubenstein 2014; Hobbs 2016). In contrast, functional regions consist of vector data (Klapka and Halás 2016) and their delimitation is based on ‘linkages and spatial interactions’ typically between a core (node) and its surroundings (Kuby, Harner, and Gober 2013, 35; Rubenstein 2014). Therefore, they are sometimes called nodal regions (e.g. Rubenstein 2014; Paasi and Metzger 2017). Klapka and Tonev (2008, 378–379) argue that formal regions are more common to physical

geography (e.g. climatic regions) as functional regions are to human geography (e.g. labour market areas). But of course, there also are formal regions in human geography (e.g. areas inhabited by people using the same language/dialect) and functional regions in physical geography (e.g. drainage basins) (Hartshorne 1939; Haggett 1965).

The concept of the perceptual region can be considered a suitable link between the theory of new regional geography, with its scrutinization of the concept of region as a social construct and dynamic process (e.g. Paasi 2010; Paasi and Metzger 2017), and the methodological approach of behavioural geography dealing with people's perceptions. Since the 1960s, there has been growing interest in perception, often examined by mental mapping (Lynch 1960; Lowenthal 1961; Tuan 1975a; Relph 1976; Gould and White 1986). Marek (2020a) sees the perceptual region as part of a mental map, just like a 'real region' is part of a 'real map,' while, for Rubenstein (2014, 17), 'a useful way to identify a perceptual region is to get someone to draw a mental map.' Indeed, this method has been used in the research of what was then labelled *perceptual regions* and/or *vernacular regions* (e.g. Shortridge 1985; Lowry 2013), the research of which has been traditionally conducted mainly in the United States. However, two problems need to be briefly discussed as it is often uncertain what these terms designate.

In her unpublished PhD dissertation in 1971, Hale comprehends vernacular regions as regions persisting in the minds of (local) residents (Hale 1984; Lowry 2013). Jordan (1978), referring to Hale, identified the vernacular region with a perceptual region lingering also in the consciousness of nonresidents. Both Hale and Jordan thus worked with subjective images of regions, albeit they 'objectified' them and presented them as 'objective' (collective) formal regions (see below). Zelinsky (1980), referring to Jordan, when delimiting (supra-state) 'vernacular regions', used an innovative method—mapping the regional terms used in telephone directories—introduced by Reed (1976), a method beyond asking people's perceptions. 'Vernacular regions' delimited this way are thus formal regions (based on consensus in regional terms) that may greatly differ from regions in ordinary people's consciousness (Shortridge 1980, 1985; Marek, 2020a). Despite this issue, 'vernacular regions' inspired by Reed's method, allegedly pointing to people's perceptions, have continued to be examined (e.g. Colten 1997; Ambinakudige 2009; Liesch et al. 2015; Vukosav and Fuerst-Bjeliš 2016; Andrews and Finchum 2020). Hence nowadays, there is confusion over the concepts of the perceptual and vernacular regions. To sum up this problem, some authors comprehend vernacular regions as those regions that persist in the minds of residents as well as nonresidents; by vernacular regions, however, only perceptual regions in the consciousness of their residents should be meant (Hale 1984; Vukosav and Fuerst-Bjeliš 2016). What is more, some researchers designate as perceptual/vernacular regions those regions that were delimited by consensus in a particular criterion (that is, formal regions) beyond asking people's perceptions.

There is also remarkable confusion in the didactic texts. Of textbook authors, some explicitly identify the terms perceptual region and vernacular region (e.g. Getis, Bjelland, and Getis 2014; Rubenstein 2014; Hobbs 2016). Others write only about vernacular regions, although according to these authors, they also persist in the minds of nonresidents (e.g. Norton 2004; Dahlman and Renwick 2015), or only about perceptual regions (de Blij and Murphy 1999; Fouberg, Murphy, and de Blij 2012; Fouberg and Moseley 2015), but still, some of them (Fouberg, Murphy, and de Blij 2012) use Zelinsky's 'vernacular regions' as an example. Nevertheless, paradoxically all of these textbook authors comprehend perceptual/vernacular regions (presented typically alongside formal and functional regions) as those based on people's perceptions and persisting in the minds of people. It can, therefore, be argued that all are interested in images of regions, as Paasi (1986a) understands them.

The second problem is that some textbook authors (e.g. Fouberg, Murphy, and de Blij 2012; Getis, Bjelland and Getis 2014) and researchers who delimit regions on the basis of people's perceptions (Jordan 1978; Shortridge 1980, 1985; Good 1981; Hale 1984; Heath 1993; Lowry, Patterson, and Forbes 2008; Lowry 2013; Didelon-Loiseau, de Ruffray, and Lambert 2018) have understood perceptual/vernacular regions as collective rather than individual/personal/subjective, which is,

nevertheless, not so surprising if we take into account that, in spite of the growing appreciation of subjectivism since the 1960s (cf. Lagopoulos 1993), scholars have concentrated on objectivity. Considering a dialectical relation between (collective) objective reality and (personal/individual) subjective reality (Berger and Luckmann 1971), it is fruitful, in keeping with some authors quoted above and in light of Paasi's institutionalization of regions theory, to comprehend the perceptual region as the subjective image of a region whose delimitation is based on the perception of an individual person; a composition of several perceptual regions, defined and delimited by a researcher, should be seen as the 'objective' formal region (based on consensus in perception). Nevertheless, because the term 'objective' has several meanings (e.g. Searle 1995; Williams 2015), it would be misleading to see all 'objective' (formal as well as functional) regions as collective objective realities—hence, the quotation marks (Marek 2020a, 2020b).

With regard to the increasing recognition of the perceived environment's significance (Sörlin 1999; Norton 2004; Pleić et al. 2021), it can be argued that the perceptual region is the most important region type. As noted above, consciousness or knowledge of a region typically based on perception is a condition for the existence of region as a social construct. Or, in the words of Bourdieu (1991, 224), 'to exist socially means also to be perceived.' Therefore, the region does not exist without persistence in people's minds in the form of perceptual regions. That means every region is at least a perceptual region, as also Vukosav and Fuerst-Bjeliš (2016, 454) indicate: 'It may be said that in every type of region there is a perceptual substance since, as mentioned, there are no regions without human consciousness.' On the contrary, not every region can be seen as homogeneous in some respect or as having functional relations between its parts (Marek 2020b).

The interrelationship of formal, functional, and perceptual regions needs to be investigated because 'objective' regions and subjective images of regions can coproduce each other (Lowenthal 1961; Piveteau 1975; Marek 2020b). The subjective image of a region may coincide with formal and/or functional regions if an objective criterion is used to delimit such regions. It can also constitute a collective objective reality if its creator has enough power to disseminate his/her perceptual region into the consciousness of others. The more powerful the regional actors are, the easier the objective reality permeates the subjective realities of people in the form of their perceptual regions. Bourdieu (1991, 222) reminds us that the act of authority performed by those in power 'brings into existence what it asserts,' and people's perceptions are crucial in this regard. He also mentions the above-outlined coproduction process in the case of Occitanie. The coproduction of 'objective' regions and subjective images of regions has also been described using the example of the 'Europe of regions,' Europe itself (Paasi 2001), or other global regions (Didelon-Loiseau, de Ruffray, and Lambert 2018). Asia, for instance, has its origins in the minds of ancient Greeks, whose teachings were powerful enough to spread across the world. Today, the new 'Asias'—layers of Asia (be they 'objective' formal or functional regions) or its parts, including those delimited by Asians themselves—are constantly emerging and, subsequently, affecting people's subjective images of Asia (Tuan 1991; Didelon-Loiseau, de Ruffray, and Lambert 2018).

2.3. Reproduction of (the identity of) a region and the special case of administrative regions

According to Paasi (1986a, 1991, 2001, 2002a, 2009b, 2011b), institutions are of crucial importance in regional reproduction. They constantly remind people of a given region so people can perceive it. This reproduction ensures a region's existence into the future. For the region to exist, it must linger in people's knowledge/consciousness. Therefore, when studying regional reproduction, not only do institutions need to be explored, it is necessary to examine their imprinting into people's subjective images of the region in question, that is, to investigate perceptual regions based on these institutions (Marek 2020a). Paasi (1986a, 1991, 2001, 2009b) comprehends institutions in the broadest sense; thus, they encompass practically everything that can evoke a given region to a person. Since his distinction on boundaries, symbols, and institutions is merely analytical, these three shapes are

interchangeable, meaning that boundaries and symbols may also be seen as institutions reproducing the region.

Two things should be emphasized here. Firstly, there is a multiplicity of social reality, as Law (2004), echoing Mol's research, convincingly demonstrated. In geography, this phenomenon was described in the case of regions such as Wales (Jones 2018) or Bohemian Paradise. Semian (2012a, 2012b, 2015), by observing Bohemian Paradise as a tourist region, a protected landscape area, and a geopark, for instance, points out that 'in a territory, there can thus exist more units with the same name, each of which has its own meaning, function, and boundaries' (Semian 2012a, 26). These multiple 'Bohemian Paradises' may be called 'layers of the same region contributing to the general idea of the region' (Semian 2015, 27). In other words, these *spatial layers* are institutions reproducing the region in question by imprinting into people's perceptual regions.

Secondly, regions exist on all spatial scales, and a single region is not inevitably bound to a specific one (Paasi 1986a, 2002b, 2009a, 2009b). Therefore, 'the understanding of regions requires recognizing and analyzing the processes which take place in and between different scales' (Paasi 2009a, 222). Since the region in question is also reproduced by companies using regional symbols (Paasi 1986a), the same is true for regions on other scales using these symbols. Moravia, for example, is reproduced by some smaller regions such as the South Moravian Region or municipalities bearing 'Moravia' in their names. This has much to do with so-called typological regions that, contrary to individual regions (e.g. Moravia itself), consist of spatial units that need not be spatially contiguous (Fischer 1987; Klapka and Tonev 2008). Such regions are clearly formal regions, delimited via consensus in regional terms. Some authors (Paasi 1986a, 1991; Semian 2015) outline that functional regions can also influence regional reproduction, although their role in this process has been underexamined. This paper thus wants to help fill this gap and study how both formal and functional regions, as well as other institutions (including boundaries and symbols), imprint into people's perceptual regions.

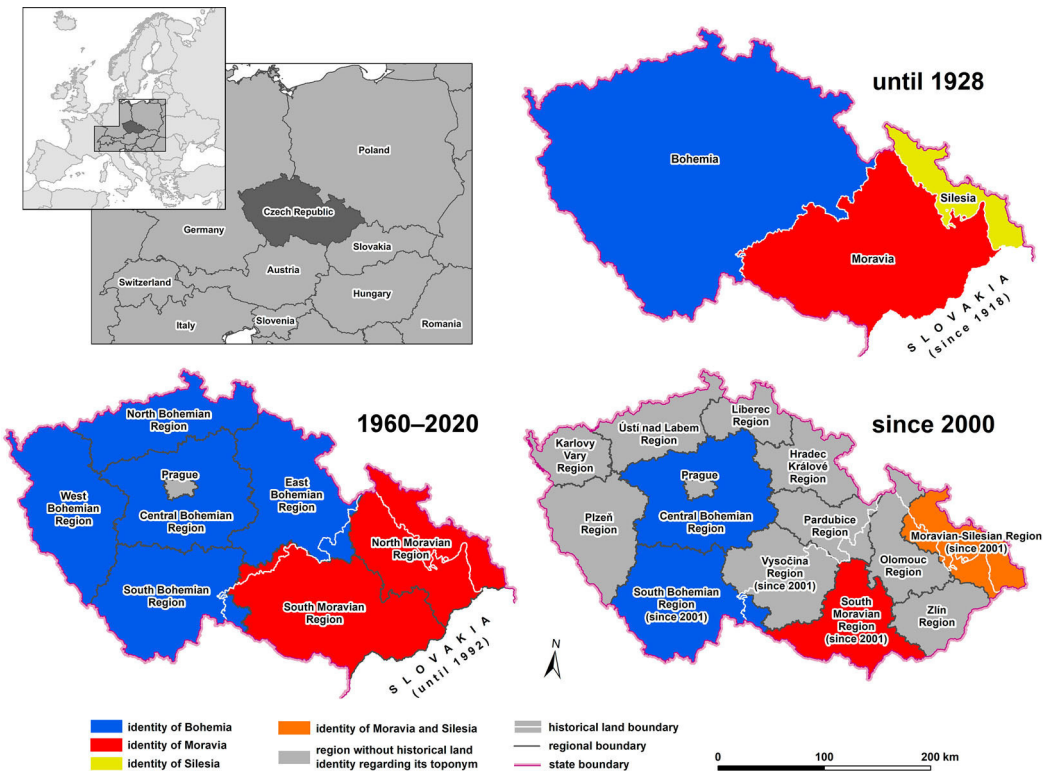
Since the Czech Lands were chosen as case study regions, it is necessary to briefly discuss administrative regions. Since some authors comprehend them as formal regions (Klapka and Tonev 2008) and others connect them with functional regions (Paasi 2009b), it can be argued that administrative regions are both formal (e.g. all municipalities of the administrative region use the same regional symbols—the coats of arms of the administrative region in question) and functional (e.g. for residents of the administrative region, hospital catchment areas are typically in the regional capital). This is supported by the fact that, for example, Chicago (Dahlman and Renwick 2015) or France (Soja 2009) are seen as both region types. What is more, as follows from above, administrative regions are also perceptual regions—otherwise, they would not exist. Later in this article, *administrative regions* are understood as regions of public administration (and not other types of administration, which may, of course, exist as well—as other spatial layers of the region).

3. Case study regions and research methods

Since the first millennium AD, the Czech Lands (Bohemia, Moravia, Silesia) have been important territorial units which, as administrative regions, had a relatively high level of autonomy (including their own legislatures) for centuries. Additionally, the Bohemian–Moravian historical land boundary had remained almost unchanged for a similar period and, in some parts, persisted in its initial location on the main European watershed. Crucial changes occurred after the 1918 emergence of the Czechoslovak Republic: Moravia and the Czechoslovak/Czech part of Silesia¹ were amalgamated in 1928. After ephemeral changes during World War II, the Czech Lands, as administrative regions, were abolished de jure and split by the new communist government in 1948. In the same reform, new administrative regions (*kraje* in Czech), not respecting the historical land boundaries and named after their capitals, were created (Schulz 1970; Siwek and Kaňok 2000; Semian 2015; Vaishar and Zapletalová 2016; Marek 2020c).

Although the Czech Lands have remained strongly embedded in people's consciousness, their delimitation is problematic. Previous research (Siwek and Kaňok 2000; Šerý and Šimáček 2012; Vaishar and Zapletalová 2016; Marek 2020c) indicates that the territorial shapes of Bohemia, Moravia, and Silesia were transformed and became fuzzy due to the persistence of old regions/boundaries in people's minds on the one hand and the emergence of new administrative kraje—again, not respecting the old boundaries—in 1960 and then in 2000 on the other. This happened mainly because some of the new regions' names resemble the historical lands (see Figure 2), and people identify historical land boundaries with the new regional boundaries. There are thus three dominant *time layers* imprinting into people's perceptions of the Czech Lands: (I) the 1928 time layer referring to the historical order up to that year but still in some limited agendas valid today; (II) the 1960 time layer whose administrative regions were abolished in 2020², with the judiciary, for instance, still functioning in these regions; (III) the 2000 time layer whose self-governing administrative regions operate many agendas—spatial layers concerning (1) healthcare, (2) transportation, (3) education, and so on. The 2000 regions were delimited on the basis of districts—the second highest-level administrative regions—which were created in the previous 1960 administrative reform. With no connection to Bohemia nor Moravia in their names (as they are named after their capitals), the districts also persist in some agendas (e.g. judiciary) today.

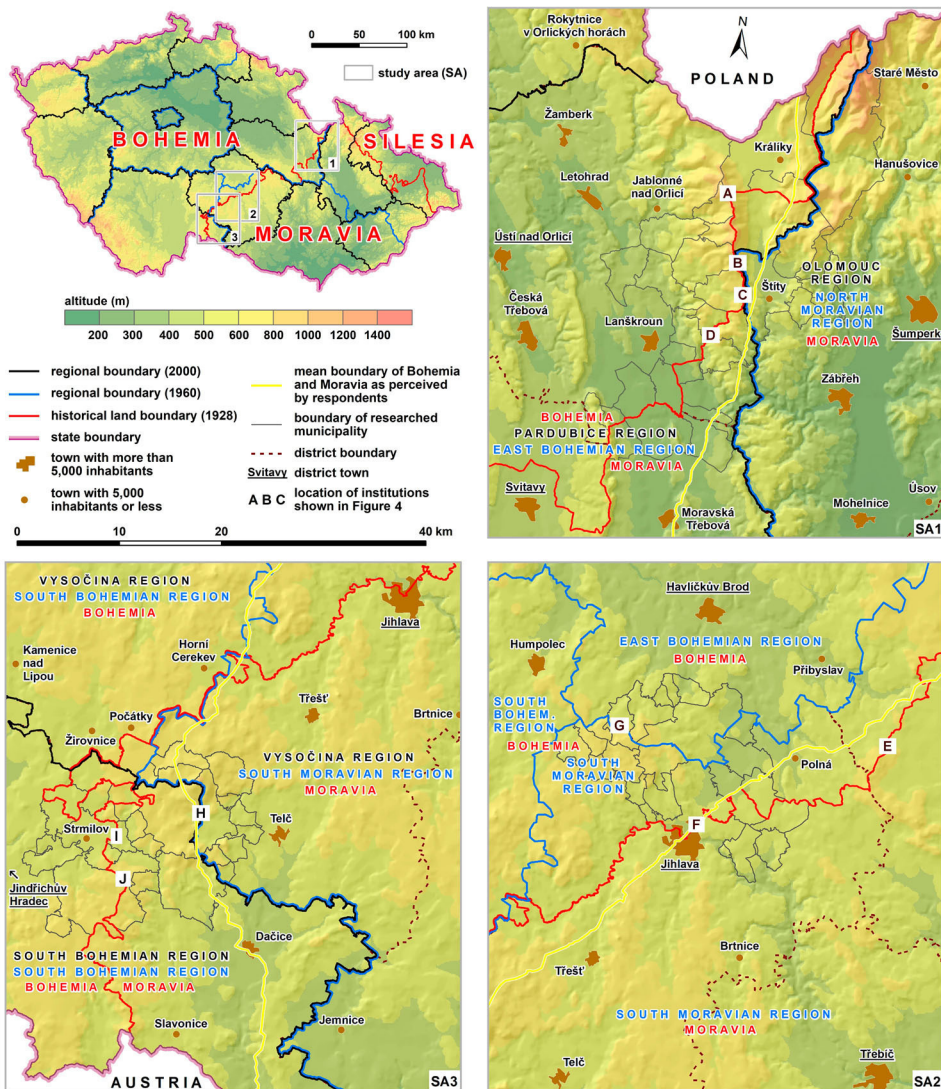
Research focusing on regional transformation discovers a certain 'final product' of people's perceptions, while research concentrating on regional reproduction deals more with specific institutions imprinted in concrete subjective perceptual regions (and thus has the potential to explain such transformation). Given the above, it is evident that the transformation of the Czech Lands

Figure 2. Location of the Czech Republic within Europe and highest-level of Czech administrative regions reproducing (the identities of) Bohemia, Moravia, and Silesia through the toponyms (in colour). In the past, the present-day Czech Republic and Slovakia formed one state, Czechoslovakia, which emerged in 1918 and was dissolved in 1992. Source: author's reconstruction based on ArcCR® 500 Geographic Database.

was caused mainly by the toponyms and boundaries of new administrative regions. But how specifically do they influence people’s perceptual regions? And what other institutions reproduce the Czech Lands?

In order to focus on Bohemia and Moravia and their territorial shape(s), field research (as a portion of a larger research project) was conducted in three parts of the Bohemian–Moravian borderland. In each part (northern, ‘central,’ southern), a study area (referred to hereinafter as SA1, SA2, and SA3) was defined. Except for SA2 completely belonging to the current Vysočina Region, these study areas contain boundaries of all three time layers (see Figure 3). Altogether, 454 residents (240 in 33 municipalities of SA1 and 107 in 24 municipalities of both SA2 and SA3), aged 15–88, chosen to fit the requirements of a representative sample of the population in 81 researched municipalities of the three study areas (a quota sampling according to sex, age, and place of residence pursuant to

Figure 3. Location of the three study areas within the Czech Republic and selected institutions reproducing Bohemia, Moravia, and their boundary through imprinting into people’s perceptual regions. Source: author’s research, 2014–2016.

CZSO 2014, 2016a, 2016b), participated in the research, which took place in 2014 (SA1) and 2016 (SA2, SA3).

Face-to-face, I asked people in their municipalities of residence: ‘Do you know that the *historical* Bohemian–Moravian boundary runs not far from here?’ and ‘Do you know something specific that reminds you of this boundary?’ Each respondent was then provided with a sufficiently large map of the study area with basic elements needed for orientation (particularly the municipalities, their names, the main roads and watercourses, and elevation dimensions) and was asked to draw the Bohemian–Moravian boundary and to mark each examined region where he/she *currently* perceives it. This task is the only one respondents drew/wrote themselves, and it was analyzed using a centographic method introduced by Šerý and Šimáček (2012)—in the ArcGIS software, all the drawings were summed up (as raster layers) while a mean boundary emerged. As the study of regional institutions requires not only the question of *where* people perceive the given region(s) but also *why there*, I welcomed further comments during the respondents’ drawings, and recorded them in fieldnotes. They have been taken into account together with answers to other questionnaire queries (e.g. asking in what historical land they perceive their municipality and why) explicating the institutions of Bohemia and Moravia.

4. Problems with *historical*

As the Czech Lands, with more than a millennium of history, are usually entitled the *historical lands*, their boundaries can also be called *historical* (e.g. Šerý and Šimáček 2012; Vaishar and Zapletalová 2016), as was also the case of the first question I asked respondents (see above). This term, however, can be somewhat ambiguous. In all three study areas, about 80% of the respondents knew about the nearby historical land boundary, and more than half of these people also mentioned something specific that reminded him/her of the boundary. The vast majority of institutions stated by interviewees points to the 1928 time layer, though among responses, there were also institutions pointing to the 1960 and 2000 time layers, or to something else. The task of drawing the Bohemian–Moravian boundary was focused on the *current* perception (which was explicitly mentioned; see above). Many interviewees were consistent in their responses—they led the borderline through the previously said institutions, pointing to the 1928 time layer—as one of them noted, ‘I still perceive it as it was historically.’ Nevertheless, many people, though they had previously also mentioned institutions pointing to the 1928 time layer, led the borderline elsewhere, often according to the 1960 and/or 2000 time layer.³ One conveyed this by saying, ‘That boundary stone only reminds of it, the reality is not like that anymore.’

This clearly illustrates three important things. Firstly, the term *historical* may refer not only to something *old/ancient* but, in the eyes of some people, (also) to something that is *no longer valid*. This is why future emphasis should be placed on discussion of what a *historical region* and *historical boundary* are—authors using these terms rarely address their meanings/definitions. Secondly, people can hold several different subjective images of the same region in their minds. This corresponds to what Relph (1976, 56) discusses: Even for one person, a region can have several different identities/images. According to Lowenthal (1961), the image is a result not only of a person’s current perceptions but also his/her past experience or memories. Hence, it is possible to inquire into the consciousness of both the current bounded territory (which can be called *historical/old/ancient* at the same time) and the *historical* bounded territory (with the meaning of *invalid/out-of-date*). The former indicates perceptual regions pointing to the present state—such perceptual regions are dealt with later in this article. The latter are perceptual regions referring to the past order. Thirdly, it is evident that many people perceive Bohemia and Moravia as elsewhere after 1948, with some explicitly accentuating the 1960 administrative reform.

However, it is impossible to count how many interviewees drew the borderline in contradiction with the previously mentioned institutions due to the impact of administrative reforms on their perceptions, for there are also other distortions. First of all, the mental maps method has undisputed

limitations: Mental maps cannot be regarded as a universal spatial representation (Tuan 1975a; Kitchin 1994); thus, it is not suitable for everyone. There is a difference in what some people draw and what they think they draw—Gould and White (1986, 90), for instance, work with a ‘confusion matrix.’ In our case, several respondents thought they drew the Jihlava River or the Boundary Stream (Hraniční potok), but they put the borderline elsewhere. Some of them mistook the Boundary Stream for the Břežná Stream that coincidentally creates a part of the 1960/2000 regional boundary.

The interviewees’ inconsistent or ‘schizophrenic’ responses, caused mainly by the administrative reforms, represent another distortion. The most significant confusion is generated by the existence of certain ‘schizophrenic regions’ (Chromý 2003; Marek 2020c)—areas between the 1928 historical land boundary and the 1960 regional boundary—where, due to toponyms, the identity of both Bohemia and Moravia is reproduced and perceived in the present-day. Some people are quite clear whether it is Bohemia or Moravia, but others in one moment say it is Bohemia only to later contradict themselves and speak about Moravia (or vice versa). These schizophrenic regions are thus characterized by contradiction in toponyms, where, for many (but not all) people, it is confusing that these areas may be labeled by the names of two distinct regions whose strong identity and mutual exclusiveness had formed during centuries. This again points to the possible existence of more subjective images of the same region even for one person (Relph 1976, 56), with these perceptual regions possibly in conflict with each other.

Another ‘problem’ concerning the *historical* lands should be mentioned. As they are no longer administrative regions that would play a crucial role in people’s daily lives, it is not essential for most respondents whether they live in Bohemia or Moravia. Concurrently, the Bohemian–Moravian *historical* land boundary has only limited meaning for them. To a large extent, therefore, the Czech Lands represent rather mere ‘perceived spaces’ than ‘lived spaces’ (Lefebvre 1991). These regions seem to be ‘lived’ only by few respondents for whom Bohemia or Moravia constitute a part of their regional and/or resistance identities.

5. Institutions reproducing Bohemia and Moravia

The interviewees mentioned plenty of institutions reproducing Bohemia and Moravia. Though some of them (e.g. various monuments supposedly reminiscent of the Bohemian–Moravian boundary) had imprinted into the perceptual regions of only a few individuals; there were lots of personal convictions as to where the Bohemian–Moravian boundary sits. Furthermore, many respondents perceive a distinction between Bohemia and Moravia (e.g. such as in weather/climate, crops, or beverages⁴) and/or between Bohemians and Moravians (e.g. character traits). However, as these differences—or very regional symbols in some cases—occur mainly with greater distance, they did not influence people too much while drawing the borderline. The institutions mentioned by the respondents that, to a great extent, were usually reflected in the drawn borderlines may be grouped into three major classes: (1) formal regions, (2) functional regions, and (3) boundaries and their reminders. All of them can be traced in all three above-outlined time layers.

5.1. The 1928 time layer

Regarding the 1928 time layer, the boundaries and their reminders seem to be the most important institutions; this is, however, highly influenced by both what kind of questions/tasks were employed and the location of the researched municipalities. The power of these institutions varies across the study areas. In SA2, the most powerful institution explicitly mentioned by 42 respondents was one or more (of four) large boundary stones dated to 1750 in the current regional (and also district) capital of Jihlava (Figures 3, 4F). More than 80% of these people drew the borderline according to these stones. In SA3, 25 people mentioned the boundary stone erected in 1801 next to the main road east of Strmilov (Figures 3, 4I). However, only 36% of them drew the borderline in

Figure 4. Examples of institutions imprinting into people's perceptual regions of Bohemia and Moravia referring to the 1928 time layer (A, B, D, E, F, I, J) and the 1960/2000 time layers (C, G, H), whose locations are shown in Figure 3. Some of them are unique; others (mainly road signs) can also be found elsewhere. 'Pardubický kraj' means Pardubice Region, 'jihočeský kraj' means South Bohemian Region, *okres* means district. Source: author's research, 2014–2016.

keeping with it; others were influenced mainly by the 1960/2000 regional boundary further eastward on the same road (see below). Hence, for these others, the 1801 boundary stone does not constitute a part of their perceptual regions, referring to the present order. Instead, it points to a part of their perceptual regions capturing the past state. A similar situation was also observed in regard to some other boundary stones frequently mentioned in this study area.

In SA1, the boundary stones are much less known (probably because they stand far from the main roads); thus, they play a far less important role in people's perceptions here. The geomorphological conditions are what make SA1 somehow unique. Hill ranges—institutions with only marginal influence on the perceptions/reproduction of Bohemia and Moravia in SA2 and SA3—play here a slightly more important role than boundary stones. The hill range west of Štíty (Figures 3, 4A) in particular has been serving as the Bohemian–Moravian boundary since the Middle Ages (Schulz 1970) and has constituted a natural barrier separating various formal and functional regions throughout the centuries. This presumably contributed to the partial stability of the administrative boundary in this place even after 1948. Therefore, the respondents' perceptual regions mostly agree with one another, and the collective perception of Bohemia and Moravia is the least fuzzy here (Marek 2020c). Watercourses in SA1 also have a slightly more important role in the structuring of people's perceptions of Bohemia and Moravia than boundary stones. The most mentioned was the Boundary Stream (Hraniční potok) which reproduces the boundary even via its name (Figures 3, 4D). Other stated institutions associated with the Bohemian–Moravian boundary encompass old paths or place names such as Na Hranicích (meaning 'on the boundaries').

In all three study areas, formal regions delimited on the basis of municipal names, either official or unofficial—often pursuant to the names of cadastral areas⁵ or train stations—are also very powerful institutions. The toponyms such as Česká Třebová (Česká meaning 'Bohemian/Czech'), Rudoltice v Čechách (v Čechách meaning 'in Bohemia'), Moravská Třebová (Moravská meaning 'Moravian'), or Mladějov na Moravě (na Moravě meaning 'in Moravia') still strongly reproduce

Bohemia and Moravia in their historical boundaries today. Other formal regions influencing interviewees' perceptions are those defined according to the dialects of the Czech language. However, their boundaries are fuzzy in SA2 and SA3 while very sharp in the middle of SA1—indeed, isoglosses of many words run through the abovementioned hill range west of Štítý. Moreover, these dialects are sometimes called Bohemian and Moravian (Jančák 2001).

Regarding the functional regions imprinting into respondents' perceptual regions, in all three study areas, some people mentioned the drainage basins and/or the main European watershed. Although this divide coincides with the 1928 historical land boundary only partially, sometimes the territory drained by the Labe/Elbe into the North Sea is referred to as Bohemia, while the territory emptied by the Morava (through the Danube) into the Black Sea is associated with Moravia (Wokoun 2008). Several interviewees also mentioned the ecclesiastical provinces of the Roman Catholic Church and/or their boundaries, which still correspond to a great extent with the 1928 historical land boundary. Due to their names, the Province of Bohemia and Province of Moravia, the provinces also represent formal regions. It should be noted, however, that, although many respondents build their perceptual regions upon the formal and/or functional regions, they would not call them formal/functional (as this is scientific terminology). Furthermore, regarding the formal region based on municipal names, for example, people perceive only its elements and not the whole noncontiguous region (for it is a scientific construct).

Other institutions affecting subjective images of Bohemia and Moravia are old documents and maps; some respondents recalled them in their minds when drawing the borderline. Besides all these *old* institutions, there also are *new* ones reproducing the 1928 time layer in all three study areas. Some of them are associated with the reinterpreted meaning of the Bohemian–Moravian boundary as a cultural monument/heritage and/or an attraction for tourists; some may be seen as the results of a resistance identity. The former can be exemplified by a neighbourly meeting on the boundary (see an invitation poster to such an event in Figure 4B) and by a shelter with a border guard manikin (Figure 4E), as was mentioned in SA1 and SA2, respectively; the latter is represented by boundary stones (re)erected after 2000 (Figure 4J), which were discussed mainly by the SA3 respondents.

Since boundaries can act as important ideological instruments in the power struggle (Jones and MacLeod 2004; Paasi 2009a, 2009b, 2011a, 2011b; Zimmerbauer, Suutari, and Saartenoja 2012; Zimmerbauer, Riukulehto, and Suutari 2017), it is possible that the 1928 time layer of the Czech Lands will once again become more significant—mainly thanks to Moravian regional activists. Still underexamined are the exact motives of these regionalists. Nonetheless, their resistance activities clearly stem from, for instance, the nonexistence of the administrative layer of Moravia (as a whole) or the insertion of parts of Moravia into the South Bohemian and East Bohemian regions in 1960. Since some people perceive it as unjust, the recent (2018) formation of the Moravian Land Movement in Dačice, a Moravian town in the South Bohemian Region, is not so surprising (Marek 2020c). The fundamentals of the resistance identity of Moravian regionalists may result from the contradiction/conflict of their subjective images of Moravia and the perceptual regions of some other people, as, for example, the recurring contributions of the Moravian Land Movement supporters on Facebook (Dačičtí Moravané 2021) suggest: From time to time, boundary stones referring to the 1928 time layer appear in positively sounding posts (frequently connected to the regional identity of people), while the road signs (besides other institutions) pointing to the 1960/2000 time layers are depicted in negatively themed contributions (pointing to a resistance identity).

5.2. The 1960 and 2000 time layers

The above-stated institutions contribute to the 'stickiness'—to use the term coined by Zimmerbauer, Riukulehto, and Suutari (2017)—of the historical lands of Bohemia and Moravia in their historical boundaries. Nevertheless, because of the 1960 and 2000 administrative reforms (see Figure

2), many respondents perceive these regions as elsewhere or partly elsewhere. It must be emphasized, however, that there are no distinct groups of people preferring a particular time layer. Instead, interviewees drew diverse perceptual regions, for example, partly according to the 1928 historical land boundary, partly along the regional boundary (1960 and/or 2000), and partly in keeping with something else.

The transformation of (the identity of) Bohemia and Moravia caused by the administrative reforms is associated with the names of the 1960 regions in particular. It is not surprising that many people perceive the whole East Bohemian Region, often regarded to be East Bohemia, and the entire South Bohemian Region, often called South Bohemia, as parts of Bohemia, while the whole South Moravian Region, often identified with South Moravia, as a part of Moravia. The role of formal regions based on toponyms in the perceptions and reproduction of Bohemia and Moravia is thus apparent. Although the 1960 regions still persist as judicial regions, for instance (see above), nobody explicitly mentioned such functional regions. Nevertheless, the districts that also arose in 1960 do have an impact on people's perceptual regions of Bohemia and Moravia (see below).

The case of some 2000 regions clearly show that the formal regions based on toponyms are not everything that influences people's perceptions. For instance, the Pardubice Region is perceived by many as Bohemian. Thus, even Moravská Třebová, for example, is now seen by them as lying in Bohemia. In fact, half of the SA1 respondents perceive this town as Bohemia, while the remainder perceive it to be Moravia as indicated by the mean boundary in [Figure 3](#). Perceiving the Pardubice Region as Bohemian can be elucidated partly by the fact that some people consider it a successor to, and therefore the institution of, the East Bohemian Region. In the responses of others, however, the impact of the functional regions on the perception of Bohemia, Moravia, and their boundary can be identified (although, contrary to the formal regions, functional regions do not seem to be so powerful): While drawing the borderline, many people in all three study areas spoke about the districts and, in SA1 and SA3, also about the regions under which individual municipalities belong to / fall within, mentioning the administrative catchment areas. Even some SA3 interviewees spoke about this instead of the toponym (South Bohemia). For instance, a resident of Studená, the most populated researched Moravian municipality in the South Bohemian Region, described her village as 'territorially belonging to Bohemia because it is Jindřichův Hradec District that belongs to [the regional capital of České] Budějovice and that is Bohemia.' According to her (and many others), the whole surrounding region is Bohemian as the core is Bohemian. Of course, some people combined both arguments—the toponyms and administrative catchment areas.

Besides the administrative functional regions, it is possible to present more specific functional regions created using the administrative regions that some respondents also associate with Bohemia and Moravia. Several people mentioned functional regions significantly limited by regional boundaries, such as regional transportation systems, regional road administration and maintenance, and district hospital catchment areas. Others spoke about regional radio stations whose signal, however, often crosses regional boundaries. Because within every administrative region an inevitable homogenization process driven by a centre takes place, there are also formal regions created upon the 2000 regions. Even these indicate Bohemia and Moravia in the eyes of some people. Some respondents spoke about road conditions (e.g. 'in Bohemia, they have better maintained roads') or vehicle registration plates (for example, those with a letter 'E' are issued in the Pardubice Region and associated with Bohemia, while those with 'M' are issued in the Olomouc Region and associated with Moravia).

Similarly, as with boundary stones and other boundary reminders, people often perceive Bohemia, Moravia, and their boundary when encountering road signs indicating the 1960/2000 regions and districts. Therefore, many also drew (or even started to draw) the borderline in such places. In SA3, as an extremely powerful institution, overshadowing the 1801 boundary stone (see above), is the sign on the main road between Strmilov and Telč where the South Bohemian Region is named in particular ([Figures 3, 4H](#)). More than a third of all SA3 respondents drew the borderline through

this particular place. Also, in SA1, the road signs influence the reproduction (and transformation) of Bohemia and Moravia, but as there are no toponyms reminiscent of the Czech Lands on them (Figures 3, 4C), they do not imprint into people's perceptual regions of Bohemia and Moravia to such an extent. The least powerful are the road signs in SA2, where only the districts are named (Figures 3, 4G). Still, some respondents perceive the Bohemian–Moravian boundary thanks to them. The absence of the Vysočina Region boundary in SA2 then significantly contributes to the great importance of the 1750 boundary stones (see above).

Since administrative regions/boundaries play a crucial role in people's daily lives, it seems that where old and current boundaries approach (as in SA1 and SA3), people prefer the current ones when creating their subjective images of the old regions (those referring to the present state). Contrarywise, where old and current boundaries are far apart (as in SA2), the old boundaries affect people's perceptions much more, depending on local factors. But all this applies mainly to the locals since, with increasing distance, the knowledge of an area decreases (Gould and White 1986). Nevertheless, the results suggest that the more the boundaries are visible, the more they may imprint into people's perceptual regions because the boundary reminders, such as road signs, boundary stones, or hill ranges, are important landmarks (Lynch 1960). The imageability—the quality to evoke a strong image of a region (Lynch 1960, 9)—of the boundary reminders becomes remarkably strengthened when the name of the region in question is indicated (the institutions are then mutually reinforcing). Many SA3 respondents (but presumably also many others) thus have no doubt that when meeting the road signs of the South Bohemian Region they are entering (South) Bohemia while leaving Moravia behind.⁶ This makes such road signs powerful symbolic means in the processes of regional construction/(re)production; they enable people's perceptions, thanks to which, through use of senses (where vision is particularly important), people build their knowledge/consciousness (Lynch 1960; Tuan 1975b; Rose 2001; Siwek 2011). Hence, the results clearly illustrate that the identity of a region can be created and fostered not only in the regional centre (Chromý 2003) but also in the regional periphery (cf. Sörlin 1999), and that the territorial approach to region, sometimes questioned by the relational approach (e.g. Allen et al. 1998), remains relevant to the present (Jones and MacLeod 2004; Paasi 2011a, 2011b; Zimmerbauer, Suutari, and Saartenoja 2012; Paasi and Metzger 2017; Zimmerbauer, Riukulehto, and Suutari 2017).

6. Conclusion

All the above-stated institutions are only a fraction of the institutions reproducing the Czech Lands but they are enough to conclude that subjective images of Bohemia and Moravia are highly influenced by various formal/homogeneous and functional regions, and their boundaries, while of special importance, are the current administrative regions—certain 'mega institutions' encompassing many formal and functional regions—whose boundaries are often marked in the terrain. Of crucial importance are the three main *time layers* (1928, 1960, 2000), encompassing various *spatial layers* whose territories either cover all the regions in question or only their parts, and the boundaries of these layers. They all imprint into people's perceptual regions and thus reproduce (and eventually transform) the identities of Bohemia and Moravia. Symbols also are important, but they (re)produce rather fuzzy boundaries.

The results show that a single region may be comprehended as formal, functional, and perceptual at the same time and that there really are three regionalization principles: People's subjective perceptions (being one principle) may be based on 'homogeneity' and functional relations, as has already been outlined by Jordan (1978). Regions (or at least some of them) may be understood as *spatiotemporal intersections* since time layers and spatial layers, including formal and functional regions as well as boundaries, symbols, and other institutions, come together to build one's perceptual region, which is a condition for the existence of region as a social construct. Such a subjective image of a region is very *selective* because the institutions' 'imprinting power' varies from person to person and depends highly on one's knowledge as well as his/her place of residence, sex/gender, age,

educational level, nativeness, nationality, health condition, and so forth (e.g. Lynch 1960; Relp 1976; Shortridge 1985; Gould and White 1986; Šerý and Šimáček 2012). ‘Objective’ formal regions (collective perceptions) based on consensus in subjective images then are merely *partial* (as they never encompass all perceptual regions of all people around the world) and *fleeting* (as the world is in constant flux), *scientific ideas* defined for a particular purpose.

As both new/current and old official regions/boundaries influence people’s perceptions of former administrative regions, it may be argued that these former administrative regions have an advantage over those such as the US Midwest or Northwest, which are not reproduced by old boundary stones, for instance. Nevertheless, even informal regions can (and should) be examined using the method introduced in this paper. Their existence also depends on various institutions—for example, symbols such as rurality in the case of the Midwest (Shortridge 1985) or trees/forests, mountains, and rain in the case of the Northwest (Lowry, Patterson, and Forbes 2008)—whose imprints in people’s consciousness can reveal how and why these regions develop (reproduce and transform, in particular). Entertaining this will make the ‘American tradition’ (more) theory-informed—which is highly demanded (Andrews and Finchum 2020)—and help expand knowledge about regions as social constructs and dynamic processes.

Investigating the institutions imprinted in perceptual regions exposes on what basis people construct regions and what (re)produces such regions. Nevertheless, by identifying the institutions imprinted in ordinary people’s perceptions, knowledge not only about the concept of the region but also about the regional identity of people and their resistance identity as well as regionalism can be developed. It seems unquestionable that all components of the cognitive dimension of regional identity (time and spatial layers, including formal and functional regions as well as boundaries, symbols, and other institutions) may constitute its affective dimension and resistance identity alike—they are means through which people may identify or resist—and these then may manifest in an instrumental dimension: regional activism. The concept of perceptual region is crucial here, and its appreciation has much potential to enrich the ‘European tradition.’ However, it must be understood as the individual/personal/subjective image of a region, not the collective one, for the subjective reality (and not the objective reality) makes a difference in people’s spatial decisions (Siwek 2011).

Since regions, created in various discourses and/or often stereotypic classifications, are always acts of power typically reflecting the ideas of dominant actors and serving (them) various purposes (Paasi 2001, 2002a, 2009b, 2011b; Castells 2010), the study of agency in constructing/(re)producing regions, or even their particular components/institutions, is necessary: Regional *advocates*, who construct/(re)produce regions, unintentionally to a great extent, as well as regional *activists* striving to promote specific region(s) deliberately (Paasi 2010; Paasi and Zimmerbauer 2011), need to be examined. However, one must not forget that the perspective of actors is only one side of the coin. The study of ordinary people’s perceptions is no less important—all the more so given the fact that how people perceive regions can lead them to become regional activists.

Notes

1. The rest of Silesia now lies in Poland.
2. Most of their agendas were already cancelled in 1990.
3. Some even began to draw according to the specific reminders of the 1928 time layer they had mentioned before, but suddenly changed their minds, finally drawing the borderline more or less according to the 1960 and/or 2000 time layers.
4. For instance, Moravia is very often associated with wine and Bohemia with beer.
5. However, several cadastral areas in SA2 were given their names referring to the historical land opposite than what would correspond to the 1928 boundary. These toponyms associated with the 1960 administrative reform thus cause confusion and affect some respondents’ perceptions.
6. Therefore, for many people, the Vysočina Region, whose road sign is on the other side of the road, is Moravian. This indicates why the Vysočina Region has a stronger Moravian identity according to the SA3

respondents than for the SA2 interviewees. About 80% of the respondents from SA3 perceive Telč, for example, as a Moravian town, contrary to only 60% of the SA2 interviewees (Marek 2020c).

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author(s).

Funding

This work was supported by Masarykova Univerzita: [Grant Number MUNI/A/1570/2020]; Technology Agency of the Czech Republic: [Grant Number TL03000154].

ORCID

Petr Marek <http://orcid.org/0000-0002-9547-6903>

References

- Allen, J., D. Massey, A. Cochrane, J. Charlesworth, G. Court, N. Henry, and P. Sarre. 1998. *Rethinking the Region*. London: Routledge.
- Ambinakudige, S. 2009. "Revisiting "the South" and "Dixie": Delineating Vernacular Regions Using GIS." *Southeastern Geographer* 49 (3): 240–250.
- Andrews, J. R., and G. A. Finchum. 2020. "Paring Old Dixie Down: The Dixie Highway and the Mapping of a Vernacular South." *Southeastern Geographer* 60 (4): 345–359.
- Antonsich, M. 2010. "Exploring the Correspondence Between Regional Forms of Governance and Regional Identity: The Case of Western Europe." *European Urban and Regional Studies* 17 (3): 261–276.
- Berger, P. L., and T. Luckmann. 1971. *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Harmondsworth: Penguin.
- Bourdieu, P. 1991. *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- Castells, M. 2010. *The Power of Identity. The Information Age: Economy, Society, and Culture*. 2nd ed. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Chromý, P. 2003. "Formování Regionální Identity: Nezbytná Součást Geografických Výzkumů." In *Geografie na Cestách Poznání*, edited by V. Jančák, P. Chromý, and M. Marada, 163–178. Charles University: Praha.
- Colten, C. E. 1997. "The Land of Lincoln: Genesis of a Vernacular Region." *Journal of Cultural Geography* 16 (2): 55–75.
- CZSO. 2014. Public database. All about territory. Czech Statistical Office. Accessed August 10 2014. <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=0&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&void>.
- CZSO. 2016a. Public database. Customized selection. Czech Statistical Office. Accessed September 3 2016. <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=uziv-dotaz#>.
- CZSO. 2016b. Public database. All about territory. Czech Statistical Office. Accessed September 3 2016. https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31288&u=__VUZEMI__43__554979#.
- Dahlman, C. T., and W. H. Renwick. 2015. *Introduction to Geography. People, Places & Environment*. 6th ed. Boston: Pearson Education.
- Dačičti Moravané. 2021. Facebook. Accessed April 25 2021. <https://www.facebook.com/dacicemoravane>.
- De Blij, H. J., and A. B. Murphy. 1999. *Human Geography. Culture, Society, and Space*. 6th ed. New York: John Wiley & Sons.
- Didelon-Loiseau, C., S. de Ruffray, and N. Lambert. 2018. "Mental Maps of Global Regions: Identifying and Characterizing "Hard" and "Soft" Regions." *Journal of Cultural Geography* 35 (2): 210–229.
- Dokoupil, J. 2004. "Hranice a Hraniční Efekt." In *České Pohraničí – Bariéra Nebo Prostor Zprostředkování?*, edited by M. Jeřábek, J. Dokoupil, and T. Havlíček, 47–58. Praha: Academia.
- Fellmann, J. D., A. Getis, and J. Getis, J. 2003. *Human Geography. Landscapes of Human Activities*. 7th ed. Boston: McGraw-Hill.
- Fischer, M. M. 1987. "Some Fundamental Problems in Homogeneous and Functional Regional Taxonomy." *Bremer Beiträge zur Geographie und Raumplanung* 11: 267–282.
- Fouberg, E. H., and W. G. Moseley. 2015. *Understanding World Regional Geography*. Danvers: John Wiley & Sons.
- Fouberg, E. H., A. B. Murphy, and H. J. de Blij. 2012. *Human Geography. People, Place, and Culture*. 10th ed. Hoboken: John Wiley & Sons.

- Frisvoll, S., and J. F. Rye. 2009. "Elite Discourses of Regional Identity in a New Regionalism Development Scheme: The Case of the 'Mountain Region' in Norway." *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography* 63 (3): 175–190.
- Getis, A., M. Bjelland, and V. Getis. 2014. *Introduction to Geography*. 14th ed. New York: McGraw-Hill Education.
- Good, J. K. 1981. "The Vernacular Regions of Arkansas." *Journal of Geography* 80 (5): 179–185.
- Gould, P., and R. White. 1986. *Mental Maps*. 2nd ed. London: Routledge.
- Grigg, D. 1965. "The Logic of Regional Systems." *Annals of the Association of American Geographers* 55: 465–491.
- Haggett, P. 1965. *Locational Analysis in Human Geography*. London: Edward Arnold.
- Hale, R. F. 1984. "Commentary: Vernacular Regions of America." *Journal of Cultural Geography* 5 (1): 131–140.
- Hartshorne, R. 1939. "The Nature of Geography: A Critical Survey of Current Thought in the Light of the Past." *Annals of the Association of American Geographers* 29 (3): 173–412.
- Heath, D. E. 1993. "Highly Localized Vernacular Regionalization in the Allentown-Bethlehem Area, PA-NJ*." *The Professional Geographer* 45 (3): 251–263.
- Heffron, S. G., and R. M. Downs. 2012. *Geography for Life: National Geography Standards*. 2nd ed. Washington: National Council for Geographic Education.
- Hobbs, J. J. 2016. *Fundamentals of World Regional Geography*. 4th ed. Boston: Cengage Learning.
- Jančák, P. 2001. "Vysočina, Aneb Jazykové „Rozvodí“." *Geografické Rozhledy* 11 (2): 48–49.
- Johnston, R., and J. D. Sidaway. 2016. *Geography and Geographers. Anglo-American Human Geography Since 1945*. 7th ed. London: Routledge.
- Jones, R. 2018. "Regions and Cultural Representation." In *Handbook on the Geographies of Regions and Territories*, edited by A. Paasi, J. Harrison, and M. Jones, 243–255. Cheltenham: Edward Elgar.
- Jones, M., and G. MacLeod. 2004. "Regional Spaces, Spaces of Regionalism: Territory, Insurgent Politics and the English Question." *Transactions of the Institute of British Geographers* 29 (4): 433–452.
- Jordan, T. G. 1978. "Perceptual Regions in Texas." *Geographical Review* 68 (3): 293–307.
- Keating, M. 1998. *The New Regionalism in Western Europe. Territorial Restructuring and Political Change*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Kitchin, R. M. 1994. "Cognitive Maps: What are They and Why Study Them?" *Journal of Environmental Psychology* 14: 1–19.
- Klapka, P., and M. Halás. 2016. "Conceptualising Patterns of Spatial Flows: Five Decades of Advances in the Definition and use of Functional Regions." *Moravian Geographical Reports* 24 (2): 2–11.
- Klapka, P., and P. Tonev. 2008. "Regiony a Regionalizace." In *Ekonomická a Sociální Geografie*, edited by V. Toušek, J. Kunc, and J. Vystoupil, 371–397. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Kuby, M., J. Harner, and P. Gober. 2013. *Human Geography in Action*. 6th ed. Hoboken: John Wiley & Sons.
- Lagopoulos, A. P. 1993. "Postmodernism, Geography, and the Social Semiotics of Space." *Environment and Planning D: Society and Space* 11: 255–278.
- Lamme, A. J., and R. K. Oldakowski. 2007. "Spinning a New Geography of Vernacular Regional Identity: Florida in the Twenty-First Century." *Southeastern Geographer* 47 (2): 320–340.
- Law, J. 2004. *After Method. Mess in Social Science Research*. London: Routledge.
- Lefebvre, H. 1991. *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.
- Lewis, G. M. 1966. "Regional Ideas and Reality in the Cis-Rocky Mountain West." *Transactions of the Institute of British Geographers* 38: 135–150.
- Liesch, M., L. M. Dunklee, R. J. Legg, A. D. Feig, and A. J. Krause. 2015. "Use of Business-Naming Practices to Delineate Vernacular Regions: A Michigan Example." *Journal of Geography* 114 (5): 188–196.
- Lowenthal, D. 1961. "Geography, Experience, and Imagination: Towards a Geographical Epistemology." *Annals of the Association of American Geographers* 51 (3): 241–260.
- Lowry, J. 2013. "Perceptual New England." *The Northeastern Geographer* 5: 54–71.
- Lowry, J., M. Patterson, and W. Forbes. 2008. "The Perceptual Northwest." *Yearbook of the Association of Pacific Coast Geographers* 70 (1): 112–126.
- Lynch, K. 1960. *The Image of the City*. Cambridge: MIT Press.
- Marek, P. 2020a. "Region Coby Dynamický Proces a Využití Konceptu Percepčního Regionu při Výzkumu Institucionalizace a Deinstitutionalizace Regionů." *Geografický Časopis - Geographical Journal* 72 (2): 193–213.
- Marek, P. 2020b. "Region as a Social Construct and the Critical Discussion of the Paasi's Conceptualization of Regional Identity." *Geografie* 125 (1): 47–68.
- Marek, P. 2020c. "Transformation of the Identity of a Region: Theory and the Empirical Case of the Perceptual Regions of Bohemia and Moravia, Czech Republic." *Moravian Geographical Reports* 28 (3): 154–169.
- Mayfield, M. W., and J. T. Morgan. 2005. "The 'Oldest River' As An Appalachian Popular Region." *Journal of Geography* 104 (2): 59–64.
- Neumann, I. B. 1994. "A Region-Building Approach to Northern Europe." *Review of International Studies* 20 (1): 53–74.
- Norton, W. 2004. *Human Geography*. 5th ed. Don Mills: Oxford University Press.

- Paasi, A. 1986a. "The Institutionalization of Regions: A Theoretical Framework for Understanding the Emergence of Regions and the Constitution of Regional Identity." *Fennia - International Journal of Geography* 164 (1): 105–146.
- Paasi, A. 1986b. *The Institutionalization of Regions. Theory and Comparative Case Studies*. Joensuu: University of Joensuu.
- Paasi, A. 1991. "Deconstructing Regions: Notes on the Scales of Spatial Life." *Environment and Planning A: Economy and Space* 23 (2): 239–256.
- Paasi, A. 2001. "Europe as a Social Process and Discourse: Considerations of Place, Boundaries and Identity." *European Urban and Regional Studies* 8 (1): 7–28.
- Paasi, A. 2002a. "Bounded Spaces in the Mobile World: Deconstructing 'Regional Identity'." *Tijdschrift Voor Economische en Sociale Geografie* 93 (2): 137–148.
- Paasi, A. 2002b. "Place and Region: Regional Worlds and Words." *Progress in Human Geography* 26 (6): 802–811.
- Paasi, A. 2009a. Regional Geography I. In *International Encyclopedia of Human Geography*, edited by R. Kitchen, and N. Thrift, vol. 9, 214–227. Amsterdam: Elsevier.
- Paasi, A. 2009b. "The Resurgence of the 'Region' and 'Regional Identity': Theoretical Perspectives and Empirical Observations on Regional Dynamics in Europe." *Review of International Studies* 35 (11): 121–146.
- Paasi, A. 2010. "Regions are Social Constructs, but Who or What 'Constructs' Them? Agency in question." *Environment and Planning A: Economy and Space* 42 (10): 2296–2301.
- Paasi, A. 2011a. "From Region to Space. Part II." In *The Wiley-Blackwell Companion to Human Geography*, edited by J. A. Agnew, and J. S. Duncan, 161–175. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Paasi, A. 2011b. "The Region, Identity, and Power." *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 14: 9–16.
- Paasi, A., J. Harrison, and M. Jones. 2018. "New Consolidated Regional Geographies." In *Handbook on the Geographies of Regions and Territories*, edited by A. Paasi, J. Harrison, and M. Jones, 1–20. Cheltenham: Edward Elgar.
- Paasi, A., and J. Metzger. 2017. "Foregrounding the Region." *Regional Studies* 51 (1): 19–30.
- Paasi, A., and K. Zimmerbauer. 2011. "Theory and Practice of the Region: A Contextual Analysis of the Transformation of Finnish Regions." *Treballs de la SCG* 71–72: 163–178.
- Piveteau, J.-L. 1975. "The Problem of Regionalization among Geographers: The Case of Switzerland." *Geoforum; Journal of Physical, Human, and Regional Geosciences* 6 (2): 105–112.
- Plečić, T., V. Glasnović, V. Prelogović, and P. Radeljak Kaufmann. 2021. "In Search of Spatial Perceptions: The Balkans as a Vernacular Region." *Tijdschrift Voor Economische en Sociale Geografie* 112 (3): 304–318.
- Pred, A. 1984. "Place as Historically Contingent Process: Structuration and the Time-Geography of Becoming Places." *Annals of the Association of American Geographers* 74 (2): 279–297.
- Reed, J. S. 1976. "The Heart of Dixie: An Essay in Folk Geography." *Social Forces* 54 (4): 925–939.
- Relph, E. 1976. *Place and Placelessness*. London: Pion.
- Rose, G. 2001. *Visual Methodologies. An Introduction to Researching with Visual Materials*. London: SAGE.
- Rubenstein, J. M. 2014. *The Cultural Landscape. An Introduction to Human Geography*. 11th ed. Harlow: Pearson Education.
- Sayer, A. 2006. "Realism as a Basis for Knowing the World." In *Approaches to Human Geography*, edited by S. Aitken, and G. Valentine, 98–106. London: SAGE.
- Schulz, J. 1970. "Vývoj Českomoravské Hranice do 15. Století." *Historická Geografie* 4: 52–79.
- Searle, J. R. 1995. *The Construction of Social Reality*. New York: Free Press.
- Semian, M. 2012a. "Český ráj. Ale Který?." *Geografické Rozhledy* 21: 26–27.
- Semian, M. 2012b. "Searching for the Territorial Shape of a Region in Regional Consciousness: The Český ráj (Bohemian Paradise), Czech Republic." *Moravian Geographical Reports* 20 (2): 25–35.
- Semian, M. 2015. "Historical Aspects and Influences of the Reproduction of Regions in Czechia." In *Between Time and Space*, edited by S. Riukulehto, 23–43. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars.
- Semian, M. 2016. "Region in its Complexity: A Discussion on Constructivist Approaches." *AUC Geographica* 51 (2): 179–188.
- Sepp, V., and J. Veemaa. 2010. "The Reproduction of Estonian Provinces in the Context of Transitional Administrative Reform." *European Urban and Regional Studies* 17 (4): 417–432.
- Šerý, M., and P. Šimáček. 2012. "Perception of the Historical Border Between Moravia and Silesia by Residents of Jeseník Area as a Partial Aspect of Their Regional Identity (Czech Republic)." *Moravian Geographical Reports* 20 (2): 36–46.
- Shortridge, J. R. 1980. "Vernacular Regions in Kansas." *American Studies* 21 (1): 73–94.
- Shortridge, J. R. 1985. "The Vernacular Middle West." *Annals of the Association of American Geographers* 75 (1): 48–57.
- Simon, C., P. Huigen, and P. Groote. 2010. "Analysing Regional Identities in the Netherlands." *Tijdschrift Voor Economische en Sociale Geografie* 101 (4): 409–421.
- Siwek, T. 2011. *Percepce Geografického Prostoru*. Česká geografická společnost: Praha.
- Siwek, T., and J. Kaňok. 2000. "Mapping Silesian Identity in Czechia." *Geografie - Sborník České Geografické Společnosti* 105 (2): 190–200.

- Soja, E. W. 2009. Regional Planning and Development Theories. In *International Encyclopedia of Human Geography*, edited by R. Kitchen, and N. Thrift, vol. 9, 259–270. Amsterdam: Elsevier.
- Sörlin, S. 1999. “The Articulation of Territory: Landscape and the Constitution of Regional and National Identity.” *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography* 53: 103–112.
- Tuan, Y.-F. 1975a. “Images and Mental Maps.” *Annals of the Association of American Geographers* 65 (2): 205–212.
- Tuan, Y.-F. 1975b. “Place: An Experiential Perspective.” *Geographical Review* 65 (2): 151–165.
- Tuan, Y.-F. 1991. “Language and the Making of Place: A Narrative-Descriptive Approach.” *Annals of the Association of American Geographers* 81 (4): 684–696.
- Vaishar, A., and J. Zapletalová. 2016. “Regional Identities of Czech Historical Lands.” *Hungarian Geographical Bulletin* 65 (1): 15–25.
- Van Langenhove, L. 2018. “Comparing Regionalism at Supra-National Level from the Perspective of a Statehood Theory of Regions.” In *Handbook on the Geographies of Regions and Territories*, edited by A. Paasi, J. Harrison, and M. Jones, 311–321. Cheltenham: Edward Elgar.
- Vukosav, B., and B. Fuerst-Bjeliš. 2016. “Labels of Interest Groups as Indicators of a Vernacular Region: A Case Study in Croatia.” *Tijdschrift Voor Economische en Sociale Geografie* 107 (4): 454–467.
- Williams, R. 2015. *Keywords. A Vocabulary of Culture and Society*. New York: Oxford University Press.
- Wokoun, R. 2008. Regionální Struktura České Republiky. In *Úvod do Regionálních věd a Veřejné Správy*, edited by the collective of authors, 72–85. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Zelinsky, W. 1980. “North America’s Vernacular Regions.” *Annals of the Association of American Geographers* 70 (1): 1–16.
- Zimmerbauer, K. 2011. “From Image to Identity: Building Regions by Place Promotion.” *European Planning Studies* 19 (2): 243–260.
- Zimmerbauer, K., S. Riukulehto, and T. Suutari. 2017. Killing the Regional Leviathan? Deinstitutionalization and Stickiness of Regions. *International Journal of Urban and Regional Research* 41 (4): 676–693.
- Zimmerbauer, K., T. Suutari, and A. Saartenoja. 2012. “Resistance to the Deinstitutionalization of a Region: Borders, Identity and Activism in a Municipality Merger.” *Geoforum; Journal of Physical, Human, and Regional Geosciences* 43 (6): 1065–1075.